

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДЕПАРТМАН ЗА
КОМУНИКОЛОГИЈУ И НОВИНАРСТВО

Дејана Д. Радовановић Шаренац

**НАСТАНАК И РАЗВОЈ ТЕЛЕВИЗИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
И ЊЕНА УЛОГА У МЕДИЈСКОМ СИСТЕМУ
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ниш, 2019.

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF
COMMUNICOLOGY AND JOURNALISM

Dejana D. Radovanović Šarenac

**THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF
REPUBLIC OF SRPSKA TELEVISION AND
ITS ROLE IN THE MEDIA SYSTEM OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA**

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2019.

Подаци о докторској дисертацији

Ментор: Проф. др, Татјана Вулић, редовни професор, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Наслов: Настанак и развој Телевизије Републике Српске и њена улога у медијском систему Босне и Херцеговине

Резиме: Предмет анализе овог рада јесу ставови јавности у Републици Српској о програму Телевизије Републике Српске, природа овог медија и улога у медијском систему БиХ. Резултати истраживања показали су да јавност у Републици Српској највише гледа програм Телевизије Републике Српске. Повјерење јавности у емитоване садржаје Телевизије Републике Српске биљежи највеће проценте, али и мале разлике у односу на рејтинге комерцијалних телевизија. Опстанак РТРС-а, према резултатима истраживања, има неподјељену подршку јавности, која сматра да Телевизија Републике Српске треба да се издвоји из система јавног емитовања БиХ и оствари институционалну независност и аутономију унутар политичког, друштвеног, и медијског система Републике Српске. Материјал за анализу добијен је поступком анкетања 1000 испитаника, у 19 градова Републике Српске.

Докторска теза под називом *Настанак и развој Телевизије Републике Српске и њена улога у медијском систему Босне и Херцеговине* усмјерена је и на разматрање медијског система Босне и Херцеговине и његовог институционалног оквира који, као један субјект, чини Телевизија Републике Српске. Дио ове истраживачке теме јесу и агенси као детерминанте утицаја на медијски систем, при чему се посебно разматра политички систем БиХ и политички паралелизам у медијима, друштвени фактори, као и конфигурација медијског система БиХ под

непосредним утицајем међународне заједнице.

У раду се анализира настанак првог државног електронског медија у Републици Српској, Телевизије српског народа у Српској Републици Босни и Херцеговини *Канал С*, стварање медијског система Републике Српске кроз формирање Српске радио-телевизије /СРТ/ унутар тадашњег политичког и економског система и дјеловања политичких партија и власти.

Структуру рада чине теоријски и емпиријски дио. Теоријски дио рада представља скуп теоријских поставки и разматрања у изучавању телевизије као масовног медија, медијских система и јавних сервиса. Анализом је обухваћена позиција Телевизије Републике Српске, њено статусно одређење унутар медијског система БиХ, и међусобни односи субјеката Јавног РТВ система БиХ.

У раду је примијењена сложена методологија. Од основних научних метода коришћене су: анализа и синтеза, индукција и дедукција, а од општенаучних метод деловања и компаративни метод. Примијењен је и историјски метод. За прикупљање података користили смо метод испитивања – технику анкете и метод анализе садржаја различитих докумената.

Научна област:
Научна
дисциплина:

Културолошке науке и комуникологија

Новинарство

Кључне речи:

Босна и Херцеговина, Република Српска, телевизија, Телевизија Републике Српске, политички систем, медијски систем, јавни сервис, Јавни РТВ систем, међународна заједница, правна регулатива медија

УДК:

316.774(497.6.RS)

CERIF
класификација:

S 265 Штампа и комуникологија

Тип лиценце
Креативне
заједнице:

CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

Prof. dr Tatjana Vulić, full professor, University of Niš, Faculty of Philosophy

Title:

The emergence and development of Republic of Srpska Television and its role in the media system of Bosnia and Herzegovina

Abstract:

The subject of the analysis of this paper is public opinion in the Republic of Srpska about the program of the Republic of Srpska Television, the nature and character of this media segment of the public service of the Republic of Srpska and its role in the media system of Bosnia and Herzegovina. The results of the survey showed that the program of Republic of Srpska Television is the most viewed in Republic of Srpska. Public reliance in the broadcasts of Republic of Srpska Television records the highest percentages, but also small differences in relation to the trust that audiences give to the programs of commercial television stations in Republic of Srpska. The survival of the Republic of Srpska Radio-television, as the Public Media Service of Republic of Srpska, according to the results of the survey, has undivided public support, which considers that Republic of Srpska Television, created at the same time as Republic of Srpska, should be separated from the public broadcasting system of BiH and achieve institutional independence and autonomy within political, social, economic and media system of Republic of Srpska. The

material for the analysis was obtained through a survey of 1000 respondents, territorially organized in six zones, in 19 cities and municipalities of Republic of Srpska.

The doctoral thesis entitled *The emergence and development of the Republic of Srpska Television and its role in the media system of Bosnia and Herzegovina* is focused on the consideration of the media system of Bosnia and Herzegovina and its existing structure, normative regulation and institutional framework which, as one entity, is the Republic of Srpska Television. Part of this research topic are the agents as determinants of the influence on the media system, especially considering the political system of BiH and political parallelism in the media, social factors, as well as the configuration of the media system of BiH under the direct influence of the international community.

The thesis analyzes the emergence of the first state-owned electronic media in Republic of Srpska, the Television of the serbian people in the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina *Channel S*, the creation of the media system of Republic of Srpska through the formation of the Serbian Radio- television / SRT / within the political and economic system and the activities of political parties and government.

The structure of this work is a theoretical and empirical part. The theoretical part of the work is a set of theoretical settings and considerations in the study of television as a mass media, media systems and public services. The intention is to analyze the role and significance of the Republic of Srpska Television, which is constituted as a national emitter, the processes of its transformation and restructuring through the chronological depiction of development and theoretical typology in science. The analysis covers the position

of the Republic of Srpska Television, its status within the complex and specific media system of BiH, as well as the mutual relations and activities of the subjects of the Public Broadcasting System of BiH.

Considering the structure, a complex methodology was applied, from basic methods of scientific research analysis and synthesis, induction and deduction, and from general methods - modeling and comparative method. The historical method was also applied. We used the method of testing - the survey technique and the method of analyzing the content of various documents.

Scientific
Field:

Cultural studies and communication

Scientific
Discipline:

Journalism

Key Words:

Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska, television, mass media, Republic of Srpska Television, political system, media system, public services, public broadcasting system, international community, media regulation

UDC:

316.774(497.6.RS)

CERIF
Classification:

S 265 Press and communication sciences

Creative
Commons
License Type:

CC BY-NC-ND

Садржај

УВОД.....	17
1. Предмет и циљеви истраживања.....	24
2. Хипотезе истраживања.....	26
3. Методе и технике истраживања.....	28
4. Очекивани резултати и научни допринос.....	29
I ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУПИ У ИЗУЧАВАЊУ ТЕЛЕВИЗИЈЕ, ЈАВНИХ СЕРВИСА И МЕДИЈСКИХ СИСТЕМА И ПРЕТХОДНА ИСТРАЖИВАЊА.....	32
1.1. Телевизија – од увјерљивости живе слике до режиране фикције.....	32
1.2. Јавни медијски сервиси: нормативно утемељење, дефиниција, принципи и мисија.....	38
1.2.1. Нормативно утемељење јавног сервиса.....	40
1.2.2. Дефиниције јавних сервиса.....	48
1.2.3. Трансформација јавних емитера у периоду транзиције.....	50
1.2.4. Телевизија као дио јавног сервиса.....	53
1.2.5. Политички паралелизам и јавна радиодифузија.....	55
1.3. Теоријско одређење медијског система.....	58
1.3.1. Приступуи у изучавању и модели медијских система.....	63
1.3.2. Нормативни приступ.....	64
1.3.3. Компаративни приступ.....	66
1.3.4. Модели медијских система.....	68
1.3.5. Трипартитна типологија медијских система Данијела Халина и Паола Манђинија.....	70
1.4. Преглед досадашњих истраживања.....	78

II ТЕЛЕВИЗИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И РАТ У БиХ.....	95
2.1 Медији и њихова улога у периоду распада Југославије и рат у БиХ	95
2.2 Медијска сцена уочи рата у БиХ	100
2.3 Рат и медији у БиХ од 1992. до 1995. године	106
2.4 Телевизија српског народа у БиХ – „С“ канал.....	109
2.5 Стварање Српске радио-телевизије □ СРТ.....	118
III ТЕЛЕВИЗИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У ПОСТДЕЈТОНСКОМ ПЕРИОДУ	125
3.1. Дејтонски споразум и његов значај за друштвене и медијске промјене	125
3.2. Међународни интервенционизам у области медија 1997. године.....	128
3.3. Трансформација државних у јавне телевизије у БиХ у периоду 2002 -	
2004. година	136
IV ТЕЛЕВИЗИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КАО ЈАВНИ СЕРВИС ГРАЂАНА	
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ.....	143
4.1. Појмовно одређење јавног сервиса	143
4.2. Оснивање јавних РТВ сервиса у БиХ.....	144
4.3. Радио-телевизија Републике Српске □ РТРС	148
4.4. Правни оквир функционисања РТРС	151
4.5. Унутрашња организација РТРС	152
4.6. Радио Републике Српске	157
4.7. Финансирање РТРС	159
V ЈАВНИ РТВ СИСТЕМ БиХ.....	161
5.1. Правни оквир и субјекти Јавног радио-телевизијског система БиХ.....	161
VI ИСТРАЖИВАЊЕ СТАВА ЈАВНОСТИ О ПРОГРАМИМА ТЕЛЕВИЗИЈЕ	
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ.....	167
6.1. Теоријски дио и методе истраживања	167

6.1.1.	Методе истраживања	167
6.1.2.	Узорак истраживања	171
6.2.	Информисање испитаника.....	173
6.2.1.	Медији које испитаници користе за информисање о актуелним догађајима 174	
6.2.2.	Телевизије путем којих се испитаници информишу	176
6.2.3.	Најгледанији телевизијски садржаји испитаника	178
6.2.4.	Повјерење испитаника у телевизију	185
6.2.5.	Гледаност и утицај информативно-политичких програма.....	187
6.2.6.	Гледаност информативно-политичких емисија	196
6.3.	Основне информације о три јавна сервиса у Босни и Херцеговини.....	197
6.3.1.	Постојање Јавног РТВ система Босне и Херцеговине.....	197
6.3.2.	Гледаност програма јавних РТВ сервиса у БиХ.....	200
6.3.3.	Програм Федералне телевизије.....	202
6.3.4.	Програм Телевизије Републике Српске	204
6.3.5.	Програм БХРТ	207
6.4.	Ентитетске телевизије	210
6.5.	РТВ такса.....	214
6.6.	Примједбе и приједлози испитаника о програмима телевизија	218
6.7.	Став јавности о програму Телевизије Републике Српске	219
6.7.1.	Заступљеност регија и локалних заједница у програму РТРС-а	221
6.7.2.	Политички утицаји на програм Телевизије Републике Српске.....	229
6.7.3.	Злоупотреба Телевизије Републике Српске.....	230
6.7.4.	Образовни програм Телевизије Републике Српске	233
6.7.5.	Емисије забавног карактера у програму Телевизије Републике Српске ...	238

6.7.6. Програмски савјет РТРС-а	243
6.7.7. Јавна расправа о програмима Телевизије Републике Српске	245
6.8. Интерпретација резултата истраживања	246
ЗАКЉУЧАК.....	252
ЛИТЕРАТУРА.....	262
ПРИЛОЗИ	272
БИОГРАФИЈА	334

РЕЗИМЕ

Предмет анализе овог рада јесу ставови јавности у Републици Српској о програму Телевизије Републике Српске, природа овог медија и улога у медијском систему БиХ. Резултати истраживања показали су да јавност у Републици Српској највише гледа програм Телевизије Републике Српске. Повјерење јавности у емитоване садржаје Телевизије Републике Српске биљежи највеће проценте, али и мале разлике у односу на рејтинге комерцијалних телевизија. Опстанак РТРС-а, према резултатима истраживања, има неподјељену подршку јавности, која сматра да Телевизија Републике Српске треба да се издвоји из система јавног емитовања БиХ и оствари институционалну независност и аутономију унутар политичког, друштвеног, и медијског система Републике Српске. Материјал за анализу добијен је поступком анкетирања 1000 испитаника, у 19 градова Републике Српске.

Докторска теза под називом *Настанак и развој Телевизије Републике Српске и њена улога у медијском систему Босне и Херцеговине* усмјерена је и на разматрање медијског система Босне и Херцеговине и његовог институционалног оквира који, као један субјект, чини Телевизија Републике Српске. Дио ове истраживачке теме јесу и агенси као детерминанте утицаја на медијски систем, при чему се посебно разматра политички систем БиХ и политички паралелизам у медијима, друштвени фактори, као и конфигурација медијског система БиХ под непосредним утицајем међународне заједнице.

У раду се анализира настанак првог државног електронског медија у Републици Српској, Телевизије српског народа у Српској Републици Босни и Херцеговини *Канал С*, стварање медијског система Републике Српске кроз формирање Српске радио-телевизије /СРТ/ унутар тадашњег политичког и економског система и дјеловања политичких партија и власти.

Структуру рада чине теоријски и емпиријски дио. Теоријски дио рада представља скуп теоријских поставки и разматрања у изучавању телевизије као масовног медија, медијских система и јавних сервиса. Анализом је обухваћена позиција Телевизије Републике Српске, њено статусно одређење унутар медијског система БиХ, и међусобни односи субјеката Јавног РТВ система БиХ.

У раду је примијењена сложена методологија. Од основних научних метода коришћене су: анализа и синтеза, индукција и дедукција, а од општенаучних методолошких метода моделовања и компаративни метод. Примијењен је и историјски метод. За прикупљање података користили смо метод испитивања – технику анкете и метод анализе садржаја различитих докумената.

Кључне ријечи: Босна и Херцеговина, Република Српска, телевизија, Телевизија Републике Српске, политички систем, медијски систем, јавни сервис, Јавни РТВ систем, међународна заједница, правна регулатива медија.

Abstract

The subject of the analysis of this paper is public opinion in the Republic of Srpska about the program of the Republic of Srpska Television, the nature and character of this media segment of the public service of the Republic of Srpska and its role in the media system of Bosnia and Herzegovina. The results of the survey showed that the program of Republic of Srpska Television is the most viewed in Republic of Srpska. Public reliance in the broadcasts of Republic of Srpska Television records the highest percentages, but also small differences in relation to the trust that audiences give to the programs of commercial television stations in Republic of Srpska. The survival of the Republic of Srpska Radio-television, as the Public Media Service of Republic of Srpska, according to the results of the survey, has undivided public support, which considers that Republic of Srpska Television, created at the same time as Republic of Srpska, should be separated from the public broadcasting system of BiH and achieve institutional independence and autonomy within political, social, economic and media system of Republic of Srpska. The material for the analysis was obtained through a survey of 1000 respondents, territorially organized in six zones, in 19 cities and municipalities of Republic of Srpska.

The doctoral thesis entitled *The emergence and development of the Republic of Srpska Television and its role in the media system of Bosnia and Herzegovina* is focused on the consideration of the media system of Bosnia and Herzegovina and its existing structure, normative regulation and institutional framework which, as one entity, is the Republic of Srpska Television. Part of this research topic are the agents as determinants of the influence on the media system, especially considering the political system of BiH and political parallelism in the media, social factors, as well as the configuration of the media system of BiH under the direct influence of the international community.

The thesis analyzes the emergence of the first state-owned electronic media in Republic of Srpska, the Television of the Serbian people in the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina *Channel S*, the creation of the media system of Republic of Srpska through the formation of the Serbian Radio- television / SRT / within the political and economic system and the activities of political parties and government.

The structure of this work is a theoretical and empirical part. The theoretical part of the work is a set of theoretical settings and considerations in the study of television as a mass media,

media systems and public services. The intention is to analyze the role and significance of the Republic of Srpska Television, which is constituted as a national emitter, the processes of its transformation and restructuring through the chronological depiction of development and theoretical typology in science. The analysis covers the position of the Republic of Srpska Television, its status within the complex and specific media system of BiH, as well as the mutual relations and activities of the subjects of the Public Broadcasting System of BiH.

Considering the structure, a complex methodology was applied, from basic methods of scientific research analysis and synthesis, induction and deduction, and from general methods - modeling and comparative method. The historical method was also applied. We used the method of testing - the survey technique and the method of analyzing the content of various documents.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska, television, mass media, Republic of Srpska Television, political system, media system, public services, public broadcasting system, international community, media regulation

УВОД

У дословном смислу, појам медији означава средину у којој се нешто одвија, или посредника у нечему, односно преносника нечега. Медијем се у (пара)психологији назива особа кроз коју проговарају неке натчулне силе, а у политици се медијатором назива неутрални посредник између страна у спору. У теорији информација „медиј је чинилац који интервенише између даваоца и примаоца информације“, а у комуникологији медиј је: „а) средство комуникације и изражавања (речи, музика, карикатура), б) средство јавног информисања (новине, радио, ТВ, интернет)“ (Клајн - Шипка, 2007: 745). Како пише Ентони Гиденс, „јавни или масовни медији у савременом смислу појавили су се као високотиражне дневне новине са брзим, кратким и једноставно писаним информацијама из области политике, привреде, оглашавања и разоноде. Први дневни листови са милионским бројем читалаца који су послужили као узор били су Њујорк Тајмс и лондонски Тајмс, а појавили су се тек почетком 19. вијека. Претходила им је, на размеђу између 19. и 20. вијека, мрежа локалних новина која се развила у САД, а њихов рудиментарни облик биле су штампане петиције, програми, протести и графити који су процвјетали током Велике француске грађанске револуције, у 18. вијеку“ (Гиденс, 2003: 455). Новине су представљале важан информатор о економским темама и кретањима на тржишту, али и политички информатор, јер је бизнис зависио од рата и мира у окружењу. У новинама су објављиване и информације о активностима власти, али и преношена мишљења и ставови народа па је дневна штампа, као двосмјерни канал комуникације између власти и народа, постала важан фактор демократије. У зависности од мјере у којој је та комуникација одозго надолу и одоздо нагоре представљала реалну слику прилика, дневна штампа виђена је као „модерна агора“, „четврти стуб демократије“, „пас чувар демократије“. С друге стране, уколико су се принтани медији, под утицајем власника (државе или приватног капитала) претварали у инструменте утицаја само у једном смјеру, карактерисани су као највећи непријатељ демократије.

Метафора о штампи као „четвртог стубу демократије“ дјелује нејасна изван друштвено-историјског контекста у којем је настајала. То је период рађања модерне демократије, односно вријеме у којем је једини масовни или јавни медиј била штампа. Прва три стуба демократије или три гране власти биле су изум грофа Монтеѕкјеа, једног од, поред Хобса, Лока, Русоа и Мила, очева модерног представничког система.

Његова теорија о подјели власти на законодавну, извршну и судску била је системска одбрана од реалне опасности да било која од њих постане доминантна, а друге двије зависне од ње, и да тако буде угрожена демократија. У начелима ових институционалних аранжмана није се препознавао „четврти стуб“. Гутембергова штампарска машина, која је увелико постојала, дала је техничке претпоставке за подизање „четвртог стуба“, док се повољно политичко тло могло пронаћи у либералним начелима европских устава. Списак Локових неотуђивих људских права на слободу мишљења, слободу говора, слободу окупљања и организовања проширује се и правом на слободу штампане ријечи, а та идеја законски је утемељена најприје у шведском и њемачком уставу (Рељић, 2011: 78). Рудиментарни облик новина, штампе, дневних листова, односно принтаних медија, процвjetaо је током Француске грађанске револуције, када су се преко ноћи јављале стотине листова, памфлета, петиција, графита. У савременом облику ухватиле су коријен тек у 19. вијеку, када су почеле да излазе на дневном нивоу и стекле милионску публику. Штампа је, у очима ентузијаста представничке демократије, представљала много више од масовног медија који, према старој Траулеровој дефиницији, употребљивој и данас, представљају „методу и организацију помоћу којих специјалистичке друштвене групе преносе поруке широкој, друштвено разноликој и распршеној публици“ (Траулер, 2002: 935). За њих штампа је била не само средство информисања него и образовања маса за учешће у политичком животу, јер политичка партиципација није била само ствар слободног времена, мотивације и посвећености него и компетентности. Демократски потенцијал који су у принтаним медијима видјели мислиоци 19. вијека, лијепо илуструје оцјена Бенцамина Дизраелија да је „представљање у штампи много потпуније него представљање у парламенту“ (према Рељић, 2011: 59). Медији, међутим, нису били само база демократији за проширивање на сиромашни раднички сталеж и инструмент да се и њихов глас чује, како су их видјели мисионари представничке демократије. Медији су могли да послуже и за утицај на мишљење „четвртог сталежа“ до границе да се оно дословно креира у интересу бизниса и политике. Медији су, на једној страни, могли да буду, били су и јесу трибина за представљање реалног свакодневног друштвеног живота већине, далеко од великих тема високе политике. На другој страни, штампани медији већ су од свог настанка нудили и несагледиве могућности убјеђивања и усмјеравања јавности за потребе трговачких фирми и изборних штабова. Њихов даљи

историјски развој ишао је овом другом страном, све до обмањивања и манипулисања потрошачима и бирачима. Исписујући можда и највећи панегирик штампи ријечима „Бог је створио човјека по свом облику, али Јавност обликују новине“, Дизраели је и несвјесно указао на будућност медија као фабрике илузија која ће владати масама. Негативна димензија медија посебно ће се развити појавом електронских медија и постати предмет низа критичких теорија медија из пера Меклуана, Хабермаса, Томпсона и других аутора.

Рана спознаја о могућностима убјеђивања и усмјеравања јавности ка потребама власника капитала, тржишта и политичара, у први план ставља двије, на економској и политичкој моћи, установљене функције медија, пропагандну и манипулативну. Тренд развијен у западним земљама медије је претворио у контролора мисли маса, креатора догађаја, неслућено моћне катализаторе дешавања над којима не постоји друштвена контрола. Онора О` Нил, описујући преовлађујући статус медија, каже: „Медији су једина преостала нерегулисана сила у друштву“ (Loyd, 2008: 166).

Губитак основне функције медија, тренутак када су престали да показују, преносе и информишу и почели да стварају, ту еволуцију, како пише Бал, „довршило је после 1960. године царство које су засновали *чудни прозорчићи*“ (Бал, 1997: 11). Царство телевизије почива искључиво на логици и законима тржишта, које овај медиј одређује да селекцијом, редукцијом и банализацијом, укратко обликовањем вијести, прејудицира, намеће закључак и утиче на ставове јавности. Период касних осамдесетих година 20. вијека и успостављање интегрисаног медијског тржишта, аутори Херман и Мекчесни поистовјећују с успоном неолибералне политике „слободног тржишта“, у којем „глобални медијски систем представља нужну компоненту глобализације тржишне економије у целини“ (Херман и Мекчесни, 2004: 279). Економски, војно и технолошки најмоћније земље свијета одређују природу и структуру глобалног медијског система и односе унутар њега и посредством информација додатно оснажују своје позиције и остварују своје интересе. Медији, нарочито телевизија, како истиче Кејт Неш, налазе се у двоструком односу са демократијом. „С једне стране, наступање глобалног информационог друштва представља снажан подстрек демократији. С друге стране, телевизија и други медији уништавају јавни простор за дијалог који су сами отворили, тиме што без престанка тривијализују и персонализују политичка питања“

(Неш, 2006: 110). Број претплатника постао је важнији од истине, а број оглашивача од обоје. Откриће да скривени убјеђивачи могу да натјерају потрошаче да купују и оно што им не треба, да се апеловањем на људску подсвијест могу развијати и тзв. вјештачке потребе, убрзо је примијењено и у политичкој сфери током избора, када је требало намамити масе или када их је требало омамити да подрже непопуларне подухвате власти. Добра пропаганда, примјећује Зоран Јевтовић, „представља савршену форму комуникације“ (Јевтовић, 2003), која се кроз историју мијењала као и природа политичког дјеловања. Технолошки развој погодовао је супериорним медијима који су, према Јевтовићу, временом обогаћивали фонд манипулативних метода и техника, и израсли у „дивове психолошке пропаганде који данас стварају невероватно маштовите моделе за калупљење мишљења јавности, па системске Левијатан лажи (по угледу на морско чудовиште које симболизује зло) и стереотипи обмањују и опредељују читаве сегменте публике отклањајући пажњу са правих чињеница“ (Јевтовић, 2003: 23). Растућа моћ медија, а посебно телевизије која је, према тврдњи Марка Постера, „садашње друштвене односе лишила основног нивоа интерактивне праксе“ (према: Холмс, 2005: 73), у други план потиснула је интересе и потребе конзумента медијских производа, који су некада били у центру медијске пажње. Потреба за објективном информацијом задовољава се само у мјери у којој не омета интересе уског круга политичких и економских моћника, па је медијско тржиште преплављено оним, што Халими назива, *сервилним новинарством* (Halimi, 2002).

Демократија и медији као њен четврти стуб обиљежили су само почетак и крај 20. вијека, а у дугом међувремену то је био вијек два велика рата, вијек фашизма и стаљинизма, вијек Хладног рата и, по мишљењу многих аутора, најкрвавији вијек у људској историји. Са становишта комуникационих потенцијала, био је то вијек фантастичног развоја медија у којем је дневна штампа доживјела свој зенит, радио као први електронски медиј наговјестио планету Земљу као Меклуаново „свјетско село“, а затим донио и телевизију као право чудо науке и технике, које је свакоме омогућавало да из кућне атмосфере, уживо и изблиза, пасивно „учествује“ у важним догађајима у сваком дијелу земаљске кугле. И док је штампа мобилисала око, а радио – ухо, телевизија је нудила и једно и друго, одједном, и представљала фасцинантну симулацију живота. Ушла је у најширу експлоатацију тек у годинама послије Другог свјетског рата, иако је Би-Би-Си почео емитовање још 1936. Притисак на оба чула и

илузија били су тако снажни да су људи почели више да вјерују ономе што су видјели на екрану него ономе што су сами искусили у стварности, и у томе се крила застрашујућа могућност манипулације. Татјана Вулић, у том смислу, посебно истиче да је у савремено доба тешко остати имун на вјешто упаковане поруке које нам медијске индустрије, из сата у сат, презентују и намећу (Вулић, 2012). Позната је прича о случајном свједоку револверашког обрачуна криминалаца испод властитог прозора, који је отрчао у другу собу да би на телевизији провјерио да ли се ради о стварном догађају или о снимању играног филма. Осим несумњивог значаја телевизије у креирању свијести, обликовању стварности и усмјеравања јавног мњења, овдје ћемо издвојити још једну улогу овог електронског медија, а тиче се њеног утицаја на започињање процеса транзиције у земљама бившег социјалистичког блока. Не занемарујући утицај и других масовних медија у том процесу, Урош Шуваковић истиче посебност утицаја телевизије на започињање процеса транзиције, који је „био заснован на поверењу у поузданост информација које је она емитовала“ (Шуваковић, 2015: 239). Повјерење гледалаца у телевизијске садржаје засновано је на чињеници да су током социјализма јавни радио-телевизијски емитери били најзначајнији и, често и једини, извор информисања, сви у државном власништву. Повјерење грађана у телевизијске садржаје било је важан предуслов за отпочињање транзиционих промјена, јер се путем телевизије, а и других медија, брзо, лако и увјерљиво такав процес друштвених промјена требао и могао приказати као најбоље рјешење. „(...) Није довољно заврбовати припаднике политичке класе; нужно је утицати и на свест људи, убедити их да је то „за њихово добро“. Било је потребно социјализам представити у најцрњем светлу, а транзицију у неолиберални капитализам као нужност. И не само да је било потребно да се промене тако представе, већ је било нужно и да грађани у то поверују“ (Шуваковић, 2015: 243). Распадом социјализма распадали су се и политички системи и државе у којима је то била интегративна идеологија, а паралелно с тим и државне телевизије. Увођењем партијског плурализма у јавни и политички живот земаља Западног Балкана разбијено је јединство државе, партије и идеологије, а мноштво политичких актера, који су се на вишестраначким изборима борили за власт, надметали су се и за контролу над јавним ресурсима, укључујући и медије. Нови транзициони модели друштвених односа у земљама бивше СФРЈ, донијели су и пројекте трансформације државних телевизија у јавне сервисе, што је био императив на ком су инсистирали Европска

унија, Савјет Европе, ОЕБС и други међународни актери и посредници који су степен успјешности реформе јавних сервиса узимали као један од индикатора демократизације транзиционих земаља. Процеси реформе јавних сервиса у земљама насталим распадом СФРЈ имали су неколико заједничких карактеристика: сви су вођени под нормативним идеалима медија који ради за јавност, финансиран је од јавности и одговоран јавности, модели организације „уезени“ су из земаља западне демократије и као такви, испоставило се, непримјењиви у друштвено-политичке контексте транзиционих друштава (Волтмер, 2013, Ирион и Јусић, 2013). Сви процеси реформе медија иницирани су споља, снажно подржани од стране међународних актера, финансијски, консултативно, савјетодавно, а у случају БиХ и системским пројектом вођеним од стране Канцеларије високог представника, која је на темељу 17 наметнутих закона и одлука креирала систем јавног емитовања. Међународни актери процесе реформи медија у земљама насталим распадом Југославије, а посебно Србији, Хрватској и БиХ, водили су не уважавајући концептуалне разлике и посебности у областима наслијеђених медијских пракси, медијског функционисања и инфраструктуре, искључиво очекујући од доносилаца одлука у свим земљама да усвоје и примијене „европске стандарде“ и преточе их у законодавна рјешења, која нису нужно морала да буду и функционална.

Посљедњу деценију 20. вијека на Западном Балкану обиљежиле су тектонске промјене, које су услед тензија, криза, сукоба и ратова на линијама непосредног додира великих религија, католичанства, православља и ислама, довели до оног што амерички политиколог Самјуел Хантингтон назива „ратом цивилизација“ (Хантингтон, 1997: 349-353). Талас демократских промјена, који је након пада Берлинског зида захватио земље такозваног Источног блока, на тлу бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије изазвао је национално-вјерски конфликт, који је кулминирао највећим људским страдањем и материјалним разарањем у Европи после Другог свјетског рата – грађанским ратом у Босни и Херцеговини. Улога медија, нарочито глобалних, у тим процесима била је значајна, а с аспекта објективности њиховог извјештавања и више него упитна. „Медији којима, највећим дијелом, влада крупни капитал у спреси су са осталим центрима и облицима друштвене моћи. Медији дакле (суштински) немају никакву самосталност. Они су, као и остали дијелови система: образовање, правни поредак, репресивни и идеолошки апарати државе, тржиште итд... дио

капиталистичког, грађанског устројства и служе одржању, репродукцији и јачању социјал-дарвинистичког, неолибералног начина производње цјелокупног живота“ (Влајки, 2009: 222). Упркос до тада незабиљеној пажњи свјетске јавности за дешавања у бившој Југославији, посебно за кризу у БиХ, утицају западних земаља, међународном интервенционизму и стотинама милиона долара стране помоћи, у БиХ ни данас не постоји базични консензус о будућности државе, а међуетнички расцјепи све су дубљи.

Огледало такве друштвене стварности јесу босанскохерцеговачки медији, који двије деценије од окончања рата, нису превазишли међунационалне и етничке подјеле, реформе нису успјеле, а професионална улога медија, која би требало да поспјијеш демократски развој друштва у цјелини и интегрише, остала је неостварена. Систем јавног емитовања у БиХ, који чине три јавна емитера, Радио-телевизија Босне и Херцеговине/БХРТ/, Радио-телевизија Републике Српске /РТРС/ и Радио-телевизија Федерације БиХ /ФТВ/, успостављен је на темељу 17 закона и одлука, које су креирали високи представници међународне заједнице у БиХ од 1999. до 2006. године. Формиран међународним условљавањем, без јавне дебате, консензуса домаћих институција, Јавни РТВ систем БиХ никад није профункционисао. Јавни емитери, унутар наметнутог система, континуирано се боре за превласт сопствених продукција и пажње јавности којој преферирају, а сарадња између јавних сервиса минимална је. Корпорација, као четврти субјект Јавног РТВ система БиХ, није успостављена због супротстављених ставова о власништву над имовином емитера.

Реформа медија, која се у БиХ водила међународним условљавањем, захтјевима за примјеном формалних правила и копирањем успјешних западних модела, иако у окружењу нису постојале ни политичке ни друштвене претпоставке за те процесе, дала је половичне резултате. Медији настали као резултат ових реформи и даље су финансијски неодрживи, разједињени и подложни политичким утицајима. У таквом друштвеном, политичком и медијском окружењу, телевизија доминира као извор информација и забаве. Процеси технолошког развоја друштва и развој комуникационих система јесу паралелни, и о томе је још 1975. године писао Денис Мек Квејл, упућујући на неодвојивост посматрања тих кретања. У европским земљама процес либерализације медијских тржишта, 80-их година 20. вијека, узроковао је масовну децентрализацију

телевизије, промјену организације тог медија, али и садржаја који продукује. „Телевизија у новом комерцијалном руху мијења избор садржаја и начин његове презентације гледатељима, а све с новим циљем – остварити што већу гледаност која је аргумент за оглашиваче, чија присутност на телевизији резултира остварењем профита“ (Цар, 2010: 92). У земљама некадашњег социјалистичког блока, којем припада Босна и Херцеговина, према тврдњама бројних аутора (Splichal, 1993; Jakubowicz, 2001) тај тренд биљежи значајна кашњења. Сплихал је различите коалиције посткомунистичких земаља коментарисао на следећи начин: „Види медије, посебно телевизију и радио, као *корпоративни* орган нове *плуралистичке* партије – државе, тј. у истој перспективи као што су их сматрале старе власти“ (Splichal, 1993: 17-18). Медији у БиХ, нарочито телевизије, независно од њихове природе и карактера, настали као резултат ових реформи и даље су финансијски неодрживи, разједињени и подложни политичким утицајима.

1. Предмет и циљеви истраживања

Предмет докторске дисертације јесте критичко истраживање односа који су пратили настанак Телевизије Републике Српске у периоду стварања Републике Српске, фазу развоја и дјеловања у ратном периоду, процес трансформације од државно-партијског до медија у служби грађана током постдејтонског конституисања БиХ, те улогу, природу и карактер Телевизије Републике Српске као субјекта јавног емитовања у БиХ. Као главни институционализовани центар за дисеминацију порука усмјерених ка јавности у Републици Српској, важно је утврдити оквире организације и функционисања Телевизије српског народа у Српској Републици Босни и Херцеговини, њено дјеловање и друштвени контекст. Намјера је идентификовати факторе који су детерминисали процес настанка медијског система Републике Српске 1992. године као и његов информациони карактер до 1996. и у првој постдејтонској години. Трансформација медијских система у посткомунистичким земљама примарно је представљала сложене и дивергентне процесе, који су захватили све структуралне елементе медијског комплекса, а с циљем демократизације медија у друштвима некадашњег социјалистичког лагера. Изложеност овим процесима у Републици Српској и постдејтонској БиХ, карактерише интензивно дјеловање међународних фактора, који су пресудно утицали на успостављање институционалних и нормативних претпоставки за изградњу медијског система БиХ. У специфичном државном и политичком

окружењу, национално и вјерски дубоко подијељеном друштву у БиХ, интензивно дјеловање међународних актера било је фокусирано на успостављање институционалног оквира на нивоу државе и нормативних аката за функционисање медија, процесе трансформације медија, посебно телевизије, и успостављање јавних сервиса, оснивање регулаторног тијела за контролу рада и надзор електронских медија, механизме саморегулације медија, као и изразу свих пратећих системских докумената који су детерминисали карактер, организацију, функционисање и дјеловање медија у БиХ.

Свеобухватним истраживањем које полази од анализе друштвених и политичких односа који су довели до формирања Телевизије Републике Српске, њеног карактера и улоге у ратном периоду, процеса трансформације и изградње Телевизије Републике Српске као структуралног елемента јавног медијског сервиса Републике Српске, формирања система јавног емитовања БиХ и критичким истраживањем односа унутар Јавног радио-телевизијског система БиХ, с посебним освртом на улогу Телевизије Републике Српске, биће понуђени и одговори о посљедицама интензивног дјеловања међународних актера у области медија. Рефлексија тих процеса на функционисање и односе унутар медијског комплекса данас, одређење важних варијабилних фактора у функционисању других социјалних подсистема, у смислу њиховог слободног и демократског дјеловања, истраживање медијске организације и природе Телевизије Републике Српске, као дијела Јавног РТВ сервиса Републике Српске и њене улоге у медијском систему БиХ, чине предмет истраживања докторске тезе на научно и друштвено релевантним основама.

Циљеви истраживања докторске тезе *Настанак и развој Телевизије Републике Српске и њена улога у медијском систему БиХ* јесу одређења о историјском контексту настајања Телевизије српског народа Српске Републике Босне и Херцеговине и њен значај у политичком, националном, културном и образовном смислу, систематизација теоријских приступа и типологија модела медијских система и јавних сервиса, идентификовање информационих детерминанти медијског система Републике Српске и улога Телевизије Републике Српске унутар тог комплекса, утврђивање нивоа дивергентности између субјеката система јавног емитовања БиХ, приказивање утицаја међународних актера у области медија у БиХ и анализа домета спољног условљавања у

периоду 1997-2002. година, у односу на функционалност, природу и карактер медијског система и јавних сервиса у БиХ. Циљ истраживања јесте и одређење и позиционирање Телевизије Републике Српске у оквирима функционисања, организације, природе и дјеловања јавног медија и идентификовање позиције и улоге у оквирима система јавног емитовања БиХ.

Друштвени циљеви истраживања јесу да се укаже на значај Телевизије Републике Српске, као структуралног елемента институционалног оквира Републике Српске, као и идентификовање фактора који угрожавају њену аутономију и независност унутар медијског комплекса БиХ. Истраживањем се настоји установити и степен одступања или подударана програмске оријентације, карактера и организације Телевизије Републике Српске с темељним категоријама које медиј одређују као јавну услугу грађана.

2. Хипотезе истраживања

Унутар дефинисаних проблемских области и циљева истраживања, постављен је хипотетички оквир. Генерална хипотеза гласи:

Телевизија Републике Српске, од настанка и даље, дио је институционалног, политичког и правног система Републике Српске и остварује највећи утицај на јавност у Републици Српској.

Из генералне хипотезе, могуће је издвојити двије варијабле које ће у истраживању бити представљене као индикатори одређених процеса: реорганизација Телевизије Републике Српске од државног ка јавном електронском медију и одређење улоге државе у начину функционисања и моделовања телевизије унутар медијског комплекса. Сходно томе, формулисане су помоћне хипотезе:

Анализа структуралних елемената, информационог карактера и програмске концепције Телевизије Републике Српске показује да овај медиј не испуњава у цијелости задаће јавног сервиса.

Уставно-правни и законодавни оквир Републике Српске одређује позицију и улогу Телевизије Републике Српске, као дијела Јавног медијског система Републике Српске, али и као субјекта система јавног емитовања БиХ. Самосталност, уређивачка

независност и институционална аутономија субјеката јавног емитовања гарантовани су правном регулативом државе БиХ и ентитета, што су индикатори политичког паралелизма.

Политички систем директно утиче на медијски систем на почетку рата 1992. године у БиХ и послје њега. Национална подјела на три велике етничке заједнице у БиХ дијели и медије, који генерално сlijеде политику својих националних елита.

Представници међународне заједнице директним утицајем на политички и медијски систем у БиХ, законским рјешењима створили су јединствен систем јавног емитовања, Јавни РТВ систем БиХ, који није интегрисао разједињене субјекте јавног емитовања.

За дефинисање истраживачког проблема и утемељење хипотетичког оквира у обзир је узето неколико теоријских претпоставки. *Концепт политичког паралелизма*, који су у истраживању компаративних медијских система успоставили Данијел Халин (Daniel Hallin) и Паоло Манћини (Paolo Mancini), као мјеру нивоа истоветности политичког система одређене државе и медија, при чему политички систем утиче на начин организације и функционисање медијских система и јавних медија. Аутори, у том смислу, разликују три модела медијских система, класификованих на основу групе димензија које се односе на природу политичког окружења у којем медији дјелују (Hallin и Mancini, 2004: 68). У раду ће бити обухваћене димензије које примарно детерминишу медијски систем и непосредно утичу на његов карактер. На основу наведених димензија, аутори су класификовали три модела медијских система: *медитерански или поларизовани плуралистички модел, сјеверно-средњоевропски модел или демократско-корпоративни модел и сјеверноатлански или либерални модел* (Hallin и Mancini, 2004: 67-75). Надаље, узимајући у обзир однос медија са владајућим политичким структурама, Халин и Манћини класификују четири модела јавних сервиса. То су: *владин модел, професионални модел, парламентарни или модел пропорционалне репрезентације и грађански односно корпоративни модел* (Hallin и Mancini, 2004: 31-32). Аутори истичу да је *владин модел*, којег називају и „политиком-изнад-емитовања“ (Hallin и Mancini, 2004: 31-32), најприближнији моделима јавних сервиса, који су настали на територији бивше СФРЈ након њеног распада. У раду ће бити разматране и теоријске поставке још једног модела, који је развио Карол

Јакубович (Karol Jakubowicz), а карактеристичан је за друштва и припадајуће медијске системе с високим степеном интерног конфликта – *политика-у-емитовању* (Jakubowicz and Sükösd, 2008: 105).

Утемељење хипотезе о лимитираним донетима спољног условљавања и међународног интервенционизма у процесу реформе медија у БиХ, проналази се у литератури и закључцима студија о резултатима и успјеху стране помоћи и интервенција у областима медија земаља Западног Балкана. Страна помоћ имала је ограничене и тешко мјерљиве резултате (Shirley, 2005: 12), покушај спровођења реформи медијских институција условљавањем не претпоставља и успјех тих процеса и промјена (Splichal, 1999, 2001; Jakubowicz and Sükösd, 2008), као и закључци да је страна пракса „пресађивања“ западних модела, односно *имитативна трансформација* (Jakubowicz, 2004: 53) у затечена окружења неразвијених земаља погрешна.

3. Методе и технике истраживања

У изради дисертације коришћене су стандардне методе и технике које се иначе примјењују у социолошким и комуниколошким истраживањима. Аналитичко-синтетички метод примјењиваће се у сврху прикупљања и обједињавања теоријских постулата, која се односе на предмет истраживања и аналитичко-дедуктивни метод помоћу којег ће се констатовати емпиријске чињенице и постојећа сазнања. Методом научне дескрипције и историјским методом, уз прикупљање релевантних извора о теми и критичким преиспитивањем представиће се предмет истраживања и валоризовати постојећа сазнања. Поступком класификације и систематизације, примарним и секундарним увидом у релевантне изворе (документа), биће представљени резултати научног истраживања, а као научна грађа користиће се теоријска дјела и емпиријска истраживања из области комуникологије, политикологије, социологије.

За прикупљање емпиријских података у овом истраживању биће коришћене испитивање и анализа докумената, а као технике истраживања примијениће се анкетно испитивање и интервју. Због природе истраживања, циљева и структуре узорка, биће формиран упитник анкетног типа, који ће у садржајном смислу бити фокусиран на неколико тематских цјелина. Прикупљање података провешће се на систематском, тј. репрезентативном узорку, на случајном одабиру испитаника.

Примарни и секундарни извори коришћени су у фази прикупљања података. Релевантна домаћа и страна литература из области медија, с посебним освртом на телевизију као најутицајније средство масовног комуницирања, медијских система и јавних сервиса представља секундарне изворе, као и постојећа домаћа и међународна истраживања, студије и анализе, закони и друга стратешка документа везана за те области. Примарни подаци прикупљени су путем дубинских интервјуа са особама различитих профила које су директно биле укључене у процесе стварања Телевизије Републике Српске, њено програмско конституисање и организацију у периоду 1992-1995. Интервјуисане су и особе које су учествовале у постдејтонским процесима трансформације и реструктурисања Телевизије Републике Српске и њеног прилагођавања концепту јавног медија, као структуралног дијела Јавног РТВ сервиса Републике Српске. Од метода за прикупљање података коришћене су нормативна/архивска метода, путем које су анализирани документи који дефинишу улогу, функције, карактер и статус телевизија, медијских система и јавних медија. С обзиром на предмет и циљеве истраживања те формулисане хипотезе, примјеном технике анализе садржаја биће обухваћени закони и документи различите природе донесени на различитим нивоима. У зависности од нивоа на којима су документи усвојени и њиховог садржаја, биће утврђене и перфектуиране јединице анализе (документ у цјелини, пасус, став).

4. Очекивани резултати и научни допринос

Свеобухватном научно-теоријским и емпиријским истраживањем структуралних елемената, природе и карактера Телевизије Републике Српске, у фази настанка и дјеловања у ратном периоду, конституисања Телевизије Републике Српске, као дијела Јавног сервиса Републике Српске, медијског комплекса БиХ, те јавних емитера и њиховог међуодноса, очекује се да ово истраживање допринесе разумијевању комплексних процеса који су ограничавајући фактор демократизацији медија у БиХ. У стварању цјеловите слике, засноване на научним методама и одговарајућим техникама за прикупљање података, намјера истраживача јесте идентификовање свих чинилаца који су детерминисали процесе трансформације медија на подручју БиХ, различите нивое утицаја на медијски комплекс и могуће разлоге и показатеље само декларативног карактера реорганизације државних телевизија у јавне сервисе. Анализом ових димензија на основу одређених индикатора, могуће је допринијети разумијевању

природе и карактера медијског комплекса БиХ, али и доминантне позиције Телевизије Републике Српске у националним оквирима и комплексном политичком систему БиХ. Дуализам политичког система, уска повезаност медијског и политичког окружења, правни оквир функционисања медија, улога и утицај различитих субјеката на моделовање медијског система индикатори су нивоа демократизације медијског система, који одговара нивоу демократизације политичког система. Очекивани резултати овог истраживања иду у правцу идентификовања свих димензија које се непосредно односе на улогу и значај Телевизије Републике Српске и њене институционалне позиције унутар правног и политичког система Републике Српске, примарно детерминисаних уставним начелима. Надаље, Телевизија Републике Српске, као дио Јавног РТВ сервиса Републике Српске и субјект система јавног емитовања БиХ, представља његов функционални дио који, уважавајући законима гарантоване принципе институционалне независности, аутономије и уређивачке самосталности, утиче на процесе изградње стабилног и самоодрживог система и демократског друштвеног и медијског окружења.

Према досадашњим сазнањима, постоје стручне и научне анализе које се реферишу на поједине сегменте функционисања медијског комплекса БиХ и истраживања којима није у цјелини обухваћена уставно-правна детерминанта, као кључни фактор у одређењу улоге и позиције Телевизије Републике Српске. Релевантни показатељи карактера односа унутар система, динамике развоја и степена његове функционалности, у досадашњим истраживањима, углавном су позитивном истицали улогу међународног фактора у процесима реорганизације медија у БиХ. Овим истраживањем жели се, између осталог, дјеловање споља и директни утицај међународне заједнице инструментима наметнутих рјешења, представити као релевантан показатељ и узрок ниског нивоа функционалности медијског система БиХ и процеса трансформације и демократизације медија, посебно телевизије која остварује највећи утицај на јавност.

Добијени резултати истраживања представљаће и релевантан показатељ процеса настанка и развоја Телевизије српског народа Српске Републике БиХ, из којег је израстао данашњи Јавни РТВ сервис Републике Српске, и отворити могућности за даље истраживачке поступке у различитим научним и стручним дисциплинама.

Истраживање може послужити и као научно релевантна препорука за осмишљавање нових стратегија развоја и унапређења телевизије као масовног медија и структуралног елемената медијског комплекса, те њеног прилагођавања новом мултимедијалном окружењу.

I ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУПИ У ИЗУЧАВАЊУ ТЕЛЕВИЗИЈЕ, ЈАВНИХ СЕРВИСА И МЕДИЈСКИХ СИСТЕМА И ПРЕТХОДНА ИСТРАЖИВАЊА

1.1. Телевизија – од увјерљивости живе слике до режиране фикције

Настанак радија, а потом и телевизије, 20. вијеку дали су карактер најдинамичнијег периода у развоју медија. Штампа која је достизањем идеала слободне остварила свој смисао и постала услов испуњавања свих других слобода, политичких и личних, између 1840. и 1860. године, своју моћ и независност везује за тржиште, а новине постају роба (Бал, 1997:11). Пут којим су кренули дневни листови, као пионири мас-медија, убрзо постаје избор многих који су се определијели за поштовање закона понуде и потражње. Рандолфа Херста, медијског магната који је открио „жуту штампу“ и представљао својеврсну инкарнацију споја комерцијалне и политичке (зло)употребе медија, наслиједио је Руперт Мардок, који је формулом „криминал, секс и спорт“ погодио дух времена и изградио глобалну медијску империју која нема амбицију да буде савремена агора, да просвједује грађане и развије демократију.

Телевизија се развила нагло, а моћ визуелне презентације којом је располагала, да живом сликом и звуком прикаже догађаје, овом медију дала је неслућене могућности у креирању реалности. У почетку, телевизија се развијала на основама механичког система, који је 1883. у Њемачкој увео Пол Нипков (Paul Nipkow). Употребом фотоћелије и ротирајућег диска (Нипковљев диск) свјетлосни зраци претварани су у електрични сигнал, а за репродукцију слике на пријемној страни користио се други Нипковљев диск и сијалица. За једну телевизијску слику преносило се између 30 и 60 линија. Користећи механички систем, Би-Би-Си је 1929. године започео с радиодифузијом телевизијског сигнала у Енглеској, а исте године, на истом принципу, с емитовањем је почело неколико телевизијских станица у САД. У наредних 40 година интензивно се радило на технолошком унапређењу у преносу и емитовању телевизијске слике, а 1967. године успостављен је први европски систем телевизије у боји назван PAL, путем којег већина западноевропских земаља започиње радиодифузију. Редовно емитовање телевизијског програма започело је у Њемачкој 1935, у Великој Британији

1936, а у САД 1939. У почетку се програм гледао јавно, телевизијски пријемници постављани су у излоге или на јавна мјеста, док кућно праћење телевизијског програма преовлађујући образац постаје у другој половини 40-их година прошлог вијека. Од важних догађаја које је телевизија преносила издвајају се Олимпијске игре у Берлину 1936. године, те отварање Свјетске изложбе у Њујорку и говор америчког председника Рузвелта на том догађају, што је први телевизијски иступ неког државника. Телевизијски програм развио се у оквирима радијских мрежа, CBS, NBS и ABC у Америци, Би-Би-Си у Великој Британији, RAI у Италији и други. Упоредо са настанком телевизије, која већ од 1950. године постаје преовлађујући медиј, развијају се и два програмска модела по узору на радио: амерички модел комерцијалне телевизије и европски модел јавне телевизије која се финансира из претплате. Унутар европског модела јавне телевизије разликују се системи с већим степеном независности од државе, као што је Би-Би-Си, од оних под изразитијом контролом државе, што је до 70-их година 20. вијека карактерисало јавне телевизије континенталних европских земаља. Прва европска приватна телевизија основана је 1954. године у Великој Британији – ITV, док је с друге стране океана, у Америци, 1969. године с радом почела прва јавна телевизија – PBS. Током 1950. године, најприје у САД, развијају се телевизијски жанрови и обликује телевизијско новинарство. С емитовањем редовних телевизијских вијести први почиње CBS 1948. године, а четири године касније и Би-Би-Си. На тим основама убрзо се развија концепт централног ТВ дневника, а затим и других телевизијских формата: ТВ интервју, емисије магацинског типа које комбинују извјештаје и коментаре, телевизијске репортаже. Гледаност тих емисија била је један од првих индикатора растућег утицаја телевизије на јавно мњење (на промјену става америчког јавног мњења против рата у Вијетнаму значајно су утицале телевизијске репортаже). Специфичност телевизије, директан пренос слике и звука, први пут је свеобухватно показана 1953. године у преносу крунисања британске краљице Елизабете II, а врхунац гледаности директних ТВ преноса остварен је 1969. године, када је око 600 милиона гледалаца пратило спуштање човјека на Мјесец. Фасцинантна симулација живота коју је нудила телевизија, човјечанство је смјестила испред екрана и успоставила нову парадигму према којој све што је било на телевизији има виши ранг увјерљивости него и сама стварност.

Моћ визуелне презентације и преношења догађаја без обзира на удаљеност, могућност праћења уживо, чиме информација добија на непосредности, само су неке од разлика телевизијске поруке у односу на садржаје у продукцији друга два медија, штампе и радија. „Телевизија је то магично средство које је скренуло друштво са власти идеја на власт слика дозвољавајући да се сваки предмет, па чак и чисто апстрактан, недоступан предмет претвори у конкретну видљивост тог предмета. Идеја је сасвим очигледно далека од стварности, док се екран стапа с њом до неразлучивости“ (Епштејн, 2001: 90). У периоду развоја телевизије до данашњих размјера најмоћнијег и најутицајнијег медија, није могуће јасно прецизирати да ли је било реално очекивати да ће жива слика, са својом понудом информативних, забавних, културних, образовних и других садржаја, прерасти у режирану фикцију. Креирање стварности путем телевизије присутно је и у преносима уживо јер, иако гледалац има прилику да садржај прати у тренутку дешавања, стварност режира избор угла из ког камера снима, избор оног што ће се снимати у односу на оно што је остало незабиљежено камером, нивелисање изворног тона, односно звука, селекција у избору саговорника, коментар новинара. Француски социолог Пјер Бурдије активну улогу телевизије у продукцији стварности, приказивању свијета из „друге руке“, објашњава метафором наочара које сам корисник не види (стакло и оквири), али му оне одређују ширину, даљину и квалитет онога што може да види (Бурдије, 2000). У критици телевизије, Бурдије истиче да она представља изузетно велику опасност за све домене културног стваралаштва, умјетности, књижевности, науке, сматрајући да је подједнако опасна за политички живот и демократију. „У прилог таквом ставу лако бих могао да пружим низ доказа, како кроз анализу значаја који је телевизија, подстакнута истраживањима најшире публике, коју је следио и један део штампе, доделила подстрекачима расистичких и ксенофобичних ставова и деловања, тако и кроз приказ уступака које она свакодневно чини једном ограниченом и ускогрудом националном, да не кажем и националистичком, поимању политике“ (Бурдије, 2000: 21). Медијска, као и свака друга производња изложена је притисцима тржишта и интересима власника, као и она под патронатом државе која трпи притиске власти и владајућих партија. Наспрам тога стоје имеративи демократије која не би смјела да потцјењује грађане, јавно мњење, публику, јавност и да их третира као глас неуге, незреле, инфантилне и незаинтересоване масе којом манипулишу медији. То је покренуло нека шира теоријска

питања о медијима, демократији, политичким и економским елитама, савременом друштву. У том смислу, Дејвид Рисман пише о масовном друштву отуђених и атомизираних радохолика и купохолика, које означава као „усамљену гомилу“ неспособну да се конституише као јавност и сама артикулише своје аутентичне интересе. Уз породицу, школу, цркву, партију, марксиста Луј Алтисер и медије посматра као један од „идеолошких апарата државе“, као епифеномен класне структуре моћи у материјалној производњи. Херберт Маркузе у дјелу *Човјек једне димензије* објашњава да је савремени индустријски капитализам успио да формира хедонистичку личност која потенцијално богатство својих аутентичних потреба своди на пуку потрошњу, и на тај начин служи продукцији и репродукцији система, односно сталном потврђивању постојећег. Насупрот свим наведеним ауторима, који медије узимају само као важан фактор у обликовању масовне свијести, Маршал Мек Луан чини заокрет и медије ставља у центар друштвено-историјских промјена. Инспирисан идејама Харолда Иниса о улози хијероглифа, који, зато што су били уклесани у тешко покретним каменим плочама, нису могли да допринесу ширењу једне велике цивилизације, Мек Луан тврди да је технички домет каснијих напреднијих средстава масовне комуникације пресудно утицао да капитализам постане свјетски процес. Његова чувена синтагма „медиј је порука“ указује на то да се не ради о новим садржајима, него о промјенама у средствима којима се они преносе. Моћ телевизије састоји се у томе што је постала протеза човјековог проширеног искуства и спознаје и омогућила му да индиректно завири у најудаљеније дијелове планете. „Потреба кориштења осјетилима која су нам на располагању постојана је као и дисање – та чињеница даје смисао нагону да готово непрекидно слушамо радио и гледамо телевизију. Нагон да их тако много користимо нимало не овиси о садржају јавних програма ни о приватном осјетилном животу, што потврђује да је технологија дио нашег тијела“ (Мек Луан, 2004: 65-66). Намеће се питање да ли човјек баш због тога губи повјерење у властито искуство и постаје жртва медијске манипулације. Сељаци на Тибету били су детаљно обавијештени о свим појединостима из живота принца Чарласа и принцезе Дајане, знали су све о дешавањима између председника Клинтона и Монике Левински и о авантурама француског председника Саркозија, као и детаље из биографије његове популарне супруге Карле Бруни итд, јер живимо у „свјетском селу“. Али, ти исти сељаци готово ништа не знају о односима између Далај Ламе са Пекингом, који се

директно тичу Тибета, у коме живе. У сваком случају, Мек Луан први је препознао да ће револуција у медијској сфери представљати главну полугу у процесу глобализације, много више него мултинационалне компаније, електронске финансије, међународне политичке организације и институције. МекЛуанова идеја да је „медиј порука“ препознаје се и код Мишела Фукоа, с тим што овај аутор сматра да хијерархија моћи почива у најдубљим друштвеним структурама. Ауторитарна структура моћи препознаје се не само у породици и систему примарне социјализације него и језику, школи, садржајима које учимо и методу учења, начину интерперсоналне, као и масовне комуникације, нашем понашању, мишљењу итд. У тако импрегнираној моћи која обухвата све аспекте живота, тешко је лоцирати центре друштвене моћи управо зато што су дислоцирани, присутни увијек и свугдје, видљиви колико и невидљиви, неосјетни, и зато не изазивају отпор потчињених. Постмодерниста Жан Бодријар такође се прикључује инис-меклуановској традицији медијске моћи. Медији више не приказују него конструишу свијет у којем живимо, или бар дефинишу његово значење и представљају неку врсту „хиперреалности“. „Заливски рат се није догодио“, пише овај аутор, јер Си-Ен-Ен-ов пренос уживо, који смо гледали на малим екранима, није оно што се догађало на ратишту. У том смислу, према Бодријару, медији, а највише телевизија колонизују стварност, а она је истинска само ако је на телевизијском екрану. Умјесто да нам представља свијет, телевизија све више одређује слику свијета, наглашава Бодријар, у којем слике успостављају међусобни однос. „Субјекти догађаја нису њихови стварни актери него *Велики екран* који није ништа више од буке и црне рупе“ (Бодријар, 1991: 86). Бодријар опћенито сматра да савремени масовни медији данас имају неупоредиво већи утицај на друштвене промјене него што је то било икада раније. Џон Томпсон је знатно одмјеренији, објективнији и уравнотеженији у анализи фасцинантног развоја електронских медија и критици њихове улоге у савременом друштву, сматрајући да су, на примјер Хабермас и Бодријар, прецијенили њихову негативну улогу. Пријемом порука посредством штампе, једнако као и електронских медија, људи обогаћују знања, вјештине и искуства, провјеравају своје вриједности, развијају емпатију. При томе, истиче овај аутор, људи нису некритични, јер поруке које примају путем медија већ су у сљедећем тренутку предмет разговора са присутним члановима породице, или, сутрадан, са колегама, тема препричавања, дискусије, полемике, али и властитог размишљања и преиспитивања (Thompson, 1995: 42). С

Бодријаровом тврдњом да је телевизија обична бука, црна рупа, чиста имплозија не слаже се ни Даглас Келнер, који износи другачији став: „Насупрот постмодернистичком ставу, према којем се култура дезинтегрише и претвара у обичне слике без садржаја, значења и ефекта – прелазећи у обичну буку – тврдим да телевизија и други облици медијске културе играју битну улогу у структурисању савременог идентитета и обликовању мишљења и понашања“ (Келнер, 2004: 392). Мноштво информација не значи истовремено и добру информисаност, већ узрокује ситуацију коју Франсис Бал обликује у тврдњу да „превише информација убија информацију“ (Бал, 1997: 13). Медији су, вођени тржишном логиком, подрили темеље демократског поретка, неприкосновено овладали свим областима живота и стварности, релативизовали све вриједности. Развој електронских медија у почетку је улијевао наду да ће се остварити идеја да се јавност и јавно мњење кристализују кроз медије или проговоре кроз њих. Ефекти које савремени медији продукују на друштвени живот, никада нису довели до реализације те идеје, штавише, све више их удаљавају од остварења принципа „четвртог стуба демократије“. И не само то. Техничко-технолошки развој погодовао је развоју медија који су максимално користили нове технологије, непрекидно иновирајући своје форме и мијењајући улогу у друштву. Медији су тако, констатује Шуваковић, постали једна од дименизија процеса глобализације, под чијим утицајем је промијењен „светоназор медија – више то није тачност, истинитост, независност информација, већ комерцијализација информација“ (Шуваковић, 2015: 249). Медији су тако одбацили концепт промотора општег добра и заштитника интереса јавности и постали чувари транснационалног капитала и неолибералне идеологије. У таквој констелацији односа, телевизија се издвојила као медиј с највишим степеном зависности од носилаца моћи, који друштвену парадигму обликује служећи интересима корпоративне идеологије, с циљем одржања *status quo*. Све то телевизију чини „изванредним инструментом симболичког поретка“ (Бурдије, 2000: 31). То се, прије свега, односи на економску цензуру која производи ограничења и притиске на телевизију, не само од њених власника, оглашивача или државе већ и од скривених цензора. Када говори о скривеним цензорима, Бурдије прије свега мисли на мултинационалне компаније и крупни капитал чији су власници веома често сакривени или непознати широј јавности, а ипак имају кључну улогу у инструментализацији и злоупотреби телевизије као медија масовне комуникације.

Моћ телевизијске слике пресудно је утицала да средство биљежења реалности, што је телевизија била у фази настанка, прерасте у средство стварања нове реалности, креатора који описује и, истовремено, прописује и диктира облике друштвене стварности. О креираној, односно режираној телевизијској стварности говоре и аутори Радојковић и Милетић (2005) и објашњавају је на примјеру коришћења ефекта *хромаки*, тзв. двоструке слике. „Расположивим техничким средствима и редитељским поступцима телевизија приказује стварност другачијом него што јесте, остварујући у аудио-визуелној поруци јединство просторно и временски расутих аспеката догађаја. Најједноставнији пример је тзв. двострука слика која настаје применом ефекта *хромаки*. Камера снима човека испред плаве позадине (стварност), али се на телевизијском екрану, иза његових леђа, виде покретне слике којима се илуструје вербална компонента поруке и тако се два, временски и просторно асинхрона догађаја, агрегирају, редитељском интервенцијом, у једно збивање – телевизијску стварност, односно телевизијски спектакл“ (Радојковић, Милетић 2005: 145). Технолошки развој, раст публике и јачање интернет медија довели су до цикличног понављања питања о нестанку или смањењу утицаја тзв. традиционалних медија. Када је настао радио, прогнозиран је нестанак штампе, када се појавила телевизија, многи су прогласили крај постојања радија па ипак, као што показује историја, медији су се прилагођавали и мијењали да би опстали.

1.2. Јавни медијски сервис: нормативно утемељење, дефиниција, принципи и мисија

Потреба за објективном и непристрасном информацијом, садржајима који обухватају широк и разноврстан образовни опус, забавним програмом који ће се форматом издићи изнад неукуса и банализације, иманентна је сваком субјекту друштвеног живота. Концепт јавне радиодифузије започет је двадесетих година прошлог вијека у Европи појавом радија. Поштанска служба у Великој Британији 1923. године основала је прву Комисију за радиодифузију са задатком да размотри могућности јавног емитовања, дефинише начела, организацију, надзор и финансирање, уоквири концепт јавног медијског сервиса. Развој телевизије тридесетих година 20. вијека утиче да јавни медијски сервис постане радио-телевизијски. Пионир у креирању и производњи радио-телевизијског програма по начелима јавног сервиса у Европи био

је Би-Би-Си (British Broadcasting Corporation), који је до данас остао узор и модел програмски и технолошки најразвијенијег јавног сервиса у Европи. Јавни сервис, од свог настанка, има три задатка: да информише, да образује и да забави. Према првом директору Британског јавног сервиса, барону Џону Риту (John Reith), ови принципи називају се и „Ритови принципи“. Обавеза јавног сервиса јесте да реализација три основне функције буде другачија од онога што раде приватни емитери. Јавни сервис подразумева друштвену одговорност и посвећеност остварењу разноврсних културних и социјалних циљева, обезбјеђујући разноврсну понуду. „Јавно емитовање треба да одржи друштвену улогу општег комуникацијског добра, ствара јавне вриједности и поставља стандарде за цјелокупну медијску индустрију“ (McQuail, 2003: 13). Основна задаћа јавног сервиса, истиче Мајкл Трејси (Michael Tracey) јесте да „мотивише гледаоце као грађане са правима и обавезама, а не као индивидуалне потрошаче с новчаницама и кредитним картицама“ (Tracey, 1998: 29). Јавни сервис, према универзалној дефиницији УНЕСКО-а, „створен је за јавност, јавно финансиран и под надзором јавности. Он није ни комерцијалан ни државни, слободан од политичког уплитања и од притиска комерцијалних сила. Јавни сервис информише, образује, али и забавља слушаоце и гледаоце. Тек уз обезбијеђен плурализам, програмску разноликост, уредничку независност, примјерено финансирање, одговорност и транспарентност, јавни сервис може служити као темељ демократије“¹. На Генералној конференцији УНЕСКО-а 2003. године, сачињена је Стратегија, која „тежи појачавању улоге јавног сервиса као јединствене услуге која омогућава универзални приступ информацијама и знању кроз квалитет и различитост садржаја, који рефлектују потребе, бриге и очекивања различитог сегмента јавности“. Раде Вељановски конституисао је дефиницију да је „јавни сервис непрофитна, независна радио-телевизијска организација, основана у име опште јавности и финансирана из јавних прихода, која разноврсним, уравнотеженим, висококвалитетним програмима задовољава потребе највећег могућег дела грађана, тј. најшире јавности, непристрасно и без дискриминације“ (Вељановски, 2005: 28). Аутор упућује и на чињеницу да се у теоријским објашњењима јавног сервиса недовољно пажње поклања жанровском или занатском плурализму иако то налаже професионално искуство. „То значи да јавни сервис треба да предњачи и у методама обраде тема, у коришћењу свих облика

¹Доступно на: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/public-service-broadcasting/>. Приступљено 8.8.2016.

медијског израза радијског и телевизијског, да користи сва техничка средства и професионално-техничке поступке који доприносе уверљивости, објективном приказивању чињеница, истраживању и анализи догађаја, појава и друштвених процеса. Документарност и истраживачки поступак требало би да буду високо заступљени у програмској понуди јавног сервиса“ (Вељановски, 2007: 35). Викторија Цар у раду *Конвергирани јавни медијски сервис*, говорећи о природи јавног сервиса, истиче да је он јавно добро „управо због друштвене а не идеолошке или тржишне вриједности садржаја свог програма. Он своју публику устројава као јавност, као грађане с различитим интересима и укусима, а заједничка им је потреба за информирањем, образовањем и забавом“ (Цар, 2007: 118). Цар као и Вељановски упућује на нове медијске формате у јавном сервису, с аспекта развоја и напретка технологије, који их подстичу и тим „промјенама су профитирали плурализам и разноликост медија, али због изнимно конкурентнога медијског тржишта публика се на очиглед фрагментира, а тиме постаје упитном легитимност обавезне пристојбе, односно опстанак јавнога медијског сервиса“ (Цар, 2007: 124).

Посебан модел медијске организације, независан у дјеловању, с високим степеном управљачке и програмске аутономије, финансиран од стране јавности, основни су постулати јавног медијског сервиса. У програмском смислу, концепт јавног медијског сервиса подразумијева производњу квалитетног програма, од јавног значаја, с наглашеном информативном, образовном и забавном функцијом, који не мора да буде популаран и комерцијалан, већ ултимативно одговоран према јавности и доступан највећем могућем броју грађана (Вељановски, 2009; Syvertsen, 2003; Jakubowicz, 2011). Свјетски савјет радија и телевизија објашњава да „јавно емитовање нити је комерцијално, нити контролисано од стране државе и оно је суштина јавног сервиса“ (UNESCO, 2001: I).

1.2.1. Нормативно утемељење јавног сервиса

И док у програмском смислу јавни медијски сервис подразумијева производњу високо квалитетних садржаја, у контексту развоја демократских процеса у друштву, концепт јавног сервиса утемељен је у јавности и јавној сфери. Задовољавајући своје комуникацијске потребе грађани учествују у примању и ширењу информација и,

учествујући у јавној дискусији, доприносе демократизацији друштва у ком живе. У том смислу, јавност и јавна сфера су темељна нормативна начела концепта јавног сервиса, који обухвата и јавно добро, слободан приступ информацијама, грађански активизам и укљученост, универзалност, независност и програмску особеност те разноврсност.

Јавност је могуће одредити у смислу да је све оно што није приватно и што није тајно. Политички филозоф Јирген Хабермас (Jürgen Habermas) истражује трансформацију мишљења у јавно мишљење, кроз концепт јавне сфере. Хабермас истиче да постоји снажна веза између јавне сфере и демократског друштва и да се јавно мишљење формира само у ситуацијама када постоји рационална и аргументована дискусија. Аутор сматра да демократски политички систем подразумева постојање јавности и с тог становишта је посматра као „алармни сустав с неспецијализираним, али широко друштвено осјетљивим сензорима“. Из тога произлази да је јавност конститутивни елемент модерне демократске државе у којој је успостављена интеракција јавне власти и политичке јавности, и интеракција одговарајућих друштвених подсистема и специјалистичких јавности. „Категорија се најчешће примењује у смислу јавног мњења, тј. јавности која је добро обавештена или која негодује (...) Субјект ове јавности је публика као носилац јавног мњења; на њену критичку функцију односи се публицитет“ (Хабермас, 1969: 8). Мирољуб Радојковић говори и о колективитету, односно неинституционализованој друштвеној групи или садржају синтагме *примајућа структура* (Радојковић, 1984). „Јавност настаје издвајањем и окупљањем појединаца из масе, обезбеђујући истовремено социјално-психолошку повезаност њених припадника. То указује да је и овде реч о неинституционализованој друштвеној групи, то јест колективитету“ (Радојковић, 1984: 99). Надаље, аутор истиче да се јавност може оформити једино у констелацији одређених предуслова, а најважнији су политички и информационо-комуникацион систем. „Овог колективитета нема уколико у политичком систему не постоје социјални простор и легализоване форме да појединци јавно и практично манифестују свој релативно активан и трајан став према проблемима заједнице у којој живе“ (Радојковић, 1984: 99).

Од Француске буржоаске револуције, која је изродила слободу мишљења и слободу воље, и створила предуслове за владавину мњења, Зоран Јевтовић уочава да

јавност настаје у комуникацијској сфери између државе и друштва (Јевтовић, 2003), да је појава штампе утицала на прихватање и разумијевање улоге медија у формирању јавног мњења па до развоја филма, радија и телевизије. Као посебно значајан процес, којим се утиче на аудиторијум и мијења идентитет публике, аутор наводи глобалну дистрибуцију медијских садржаја која „омогућава глобалан пласман идеја, система вредности, ставова, политичких погледа, идола, укуса, језика итд“ (Јевтовић, 2003: 33), што означава почетком трке за публиком, а тиме и утицајима на аудиторијум². Упућујући на потребу уочавања суптилне линије која раздваја информисање (једносмјерна акција обавјештавања одређеног субјекта) од комуницирања (процес размјене и интеракције идеја и порука), Јевтовић даје и дефиницију јавности: „Јавност представља материјално неодређену структуру људи организованих око заједничких интереса или идеја, повезаних социјално-психолошким везама“ (Јевтовић, 2003: 34). Кориснике медија, у смислу најједноставније дефиниције публике, није могуће посматрати као изолован, стабилан ентитет јер је могуће проучавати с два становишта: са становишта појединца и са становишта масовних медија. Стога, публика није лако уочљив феномен који се једноставно може посматрати и анализирати. Боље је говорити о публикама него о публици, сматра Морес (Mooges, 1993, према: Перушко, 2011: 267), јер множина подразумијева различите групе које су међусобно подијељене у зависности о рецепцији различитих медија и жанрова, односно, с обзиром на своју друштвену и културну позицију. Прве теорије о улози медија у друштву, публику су третирали као масовну, инертну, неповезану и недиференцирану из чега је произашао и назив масовни медији, јер је њихов друштвени карактер тако перципиран и схваћен. Развојем медија и промјенама односа у начину креирања, дистрибуције и пријема медијских садржаја и форми, мијењале су се и спознаје о вишеструким идентитетима појединаца, припадника различитих друштвених група, који сами траже медијске

---

²У књизи *Јавно мњење и политика*, Зоран Јевтовић наводи примјер из Годишњака Уједињених нација, с краја прошлог вијека, у којем је видљива, како истиче, „тенденција комуникацијске неравноправности, пошто мултинационалне компаније медијским мрежама и извозом технологија намећу образац политичког и маркетиншког садржаја“ (Јевтовић, 2003: 33). Као илустрацију, аутор наводи омјер у куповини програмских пакета страних продукција, које по приступачним цијенама добијају сиромашни народи, „не схватајући да купују другачији културно-социјални модел“ (Јевтовић, 2003: 33). С друге стране, развијене западне земље строго су ограничиле куповину страних програма, одређујући лимит за увезене програме и законом штитећи националне продукције (Француска, Њемачка, Велика Британија, Канада), док САД у занемарљивом проценту користе стране медијске садржаје. „(...) Све државе који би покушале да ограниче туђи медијски утицај проглашавају се недемократским! То није случајно, јер дистрибуцијом различитих програма (забавних, филмских, музичких, образовних, спортских) мењамо идентитет публике којој се обраћамо“ (Јевтовић, 2003: 33).

садржаје, у складу са сопственим потребама, и различито их разумијевају. Публику чине појединци ас друштвеним везама и интересима, сматра Перушко, који селективно и понекад критички примају и различито перципирају поруке и садржаје медија, а могућности различитог разумијевања медијског садржаја доводе до спознаје о активним публикама које се више не третирају као масе (Перушко, 2011: 29). Промјене у формирању медијских садржаја утицале су и на позицију и однос публике према тим формама. Публика која је у савременом друштвеном и медијском окружењу позиционирана као мобилан, интерактиван и технолошки оспособљен медијски субјект, учествује у креирању садржаја помоћу нових дигиталних технологија, а у изразито популарним жанровима тзв. *reality programa*, анонимним учесницима из медијских публика припада важно мјесто. У томе се и огледа намјера медија да глобалном продукцијом садржаја утиче на аудиторијум с циљем да га мијења и прилагођава својим интересима, на шта и указује Јевтовић, јер публика представља поље на којем се различите социјалне и културолошке димензије дјеловања медија акумулирају и манифестују.

Други важан појам из дефиниције јавног сервиса, појам „јавног“, често се поистовјећује с Хабермасовим концептом јавне сфере (Syverste, 2003: 157), као арене која би требало да буде отворена и доступна свима. Хабермасов концепт, као нормативни темељ концептуализације и дефинисања јавних емитера, прихватају и аутори Џејмс Каран (James Curran) и Николас Гарнам (Nicholas Garnham), узимајући у обзир промјене условљене историјским догађајима. Каран сматра да је Хабермасов концепт јавне сфере примјењив у анализи јавног сервиса, „посебно када се говори о дискурсима разума и укључивању више страна у јавну дискусију“ (Curran, 1991: 42). Између концепта јавне сфере и јавног сервиса постоји аналогија, сматра Гарнам, с обзиром да се унутар оба конструкта развијају праксе и друштвени односи политичког карактера и да се, начелно и суштински, одупиру контроли државе, политичких и економских чинилаца (Garnham, 1986: 46-49). Дистанцирање јавних емитера од политичких и економских актера, позиција је с које о будућности јавних сервиса промишља и Јакубович и уочава да истински независан јавни сервис, који ће генерисати јавну дискусију, мора да има „снажан етос и подршку цивилног друштва“ (Jakubowicz, 2011: 213). Џон Кин (John Kean) критички преиспитује могућности јавне сфере засноване на постизању консензуса путем рационалне дискусије, сматрајући да

су, крајем 20. вијека, технолошки развој, експанзија електронских медија и начини комуницирања умногоме промијенили односе и утицали на нестанак аналогичне јавног сервиса и Хабермасовог концепта јавне сфере. Кин је посебно издвојио промијењено окружење у којем јавни сервиси дјелују и, као основне, навео финансијске и проблеме легитимизације, односно изазове који се односе на технолошке иновације (Kean, 1995: 5-7). Теоретичар медија Петер Далгрен (Peter Dahlgren) сматра да су се појам и сврха јавне сфере суштински промијенили, јер се демократија више не поима као систем који омогућава грађанима да испоље своју слободну вољу, већ као систем који грађанима нуди низ избора (Dahlgren, 2005). Овај аутор концепт јавне сфере представља кроз три димензије: структура, репрезентација и интеракција, при чему се структурална димензија односи на формалне и институционалне елементе (медијске организације) и правни и регулаторни оквир (медијске слободе). Репрезентативна димензија обухвата резултате рада медија, не само медијске производе и садржаје већ и принципе попут плурализма, правичности, тачности, постављања дневног реда, итд. Димензија интерактивности детерминише јавност суштински другачије од пуке медијске публике. „Јавност постоји као дискурзиван интерактивни процес и атомизоване индивидуе које конзумирају медијске садржаје у својим кућама, не представљају јавност. (...) Данас само мали број интеракција можемо сматрати манифестацијама јавне сфере, јер демократску расправу и грађанско укључивање засјенили су конзумеризам, забава, умрежавања која нису политичког карактера (Dahlgren, 2005, 150-153). Концептуализација јавног и јавне сфере, према мишљењу словеначког теоретичара медија Славка Спличала (Slavko Splichal), све више је усмјерена према медијма. Аутор наводи четири групе „неопходних функција јавне сфере које испињавају медији: 1) извјештавају о збивањима у друштвено-политичком окружењу с важним дугорочним посљедицама за грађане; 2) чинећи видљивим политичке ауторитете, медији би требало да осигурају надзор политичких моћи и легитимизацију њихових одлука јавности; 3) пружајући грађанима приступ медијима, требало би потицати обликовање јавног мњења; 4) култивирајући рефлексивну јавност као специфични дискурзивни поредак у којему се дискурзивним дјеловањем питања отварају у јавној расправи, требало би да посредују између политичких ауторитета и цивилног друштва“ (Splichal, 2014: 21).

Јавно добро је друго важно одређење јавног сервиса. Тајлер Ковен³ (Tyler Cowen) јавно добро детерминише са два принципа: неексклузивност, односно неискључивост (engl. non-excludability), према којем у коришћењу јавних добара сви имају иста права, и некомпетитивност (engl. non-competitiveness), одређење према којем јавно добро треба да буде доступно свима под једнаким условима. Викторија Цар сматра да јавни сервиси испуњавају наведене критеријуме, истичући да „раније у аналогној, а данас у дигиталној технологији, сигнал јавног сервиса мора доћи до сваког дома, и да једнака цијена претплате за кориснике гарантује свима иста права приликом кориштења садржаја и услуга јавних медијских сервиса“ (Цар, 2012: 4). Из тога произлази да је овакав концепт јавног сервиса суштински истоветан концепту јавног добра. Јавним сервисима приписује се и аргумент неопходног добра, што је категорија која се не може мјерити и исказати економским параметрима, већ је за уочавање њеног учинка потребно вријеме (Picard and Siciliani, 2013: 44). Аутори истичу да структуре које се карактеришу као неопходно добро садрже елементе инвестирања које се, примјера ради, огледа кроз образовну функцију јавног сервиса, која код публике не остварује краткорочни већ дугорочни ефекат (Picard and Siciliani, 2013). Аргумент неопходног добра проналазимо и у разматрањима Халварда Моа (Hallvard Moe), који истиче да је то начин за разумијевање регулаторног статуса јавних емитера у демократским друштвима. „Аргумент показује како (про)цјена функција радија и телевизије, заснована на вриједностима, јесте у вези с њиховом мисијом да служе и подстичу генерисање друштвених, политичких и културних вриједности, и како се овај учинак и утицај не може исказивати пуким технолошким аргументима или комерцијалним параметрима“ (Мое, 2011: 62). У настојању да се објасни суштина јавног сервиса, Викторија Цар његов садржај поистовјећује с друштвеним капиталом, као резултатом сложених друштвених односа између појединаца, односно актера политичких, економских и друштвених процеса, новинара и уредника, па до јавности као публике. „То је ресурс неопходан за остваривање просветитељске улоге, која је пресудна када говоримо о задацима јавног сервиса“ (Цар, 2012: 4-5).

---

³ Видјети у: Tyler Cowen, *Public Goods*. <https://www.econlib.org/library/Enc/PublicGoods.html>. Приступљено: 12.7.2017.

Свјетски савјет радија и телевизија (World Radio and Television Council)⁴ у сарадњи са УНЕСКО-м (UNESCO), израдио је студију *Public Broadcasting – Why? How?* (2000), у којој су дефинисани принципи јавног сервиса. „Универзалност, разноврсност и независност и данас остају, као јуче, основни циљеви јавног емитовања. На ова три принципа мора се додати четврти, нарочито важан у окружењу, када јавни емитер постоји раме уз раме с комерцијалним медијима: посебност“ (World Radio and Television Council, 2000: 11). Принцип универзалности подразумева да јавно емитовање мора бити доступно сваком грађанину, што је дио „егалитарног и демократског циља у мјери у којој су сви исти, без обзира на друштвени статус или приход“ (World Radio and Television Council, 2000: 11). У студији посебно се истиче да доступност програма јавних емитера што ширем аудиторијуму, не подразумева само техничку приступачност већ и обавезу да програмски садржаји буду разумљиви и приступачни цијелој популацији. „Разноврсност програма јавне радиодифузне организације обухвата три категорије: разноврсност програмских жанрова, циљну публику и теме за дискусију“ (World Radio and Television Council, 2000: 11). Разноврсност програма подразумева да различити програмски садржаји одражавају различитост јавних интереса, што јавни сервиси остварују нудећи широк спектар програма, од новости до забавних садржаја. Принцип независности јавних емитера огледа се у њиховој слободи да програмске садржаје конципирају и реализују без притисака и утицаја власти и комерцијалних актера. „Јавно емитовање је форум у којем се идеје слободно изражавају, гдје информације, мишљења и критике непрестано циркулишу. Ово је могуће остварити само ако су јавни емитери слободни и независни од комерцијалних притисака и политичких утицаја“ (World Radio and Television Council, 2000: 12). Обавеза јавних емитера да производе посебне или изврсне програме, настала је као одговор на све већи притисак и утицај комерцијалног медијског сектора. С тим у вези, Свјетски савјет радија и телевизија у студији *Public Broadcasting – Why? How?* успоставља принцип посебности у јавном емитовању, сматрајући да само квалитетним и посебним карактером програма јавност може идентификовати оно што разликује јавну услугу од осталих услуга. „То није само производња програма за које други нису заинтересовани. Ради се о другачијем приступу, без искључивања било ког

---

⁴ World Radio and Television Council, (2000). *Public Broadcasting – Why? How?* Доступно на: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001240/124058eo.pdf>. Приступљено 17.8.2017.

жанра. Овај принцип јавне емитере обавезује да стално иновирају своје програме, креирају нове приступе и нове жанрове“ (World Radio and Television Council, 2000: 13). Истинска вриједност јавних сервиса мора се разумјети унутар општег оквира, улоге и начела, на којима јавно емитовање почива. Јавно емитовање мора другачије радити и омогућити грађанима да се информишу о различитим темама и стичу нова знања унутар квалитетног, занимљивог и атрактивног програма.

Потреба да се јасно одреде карактеристике јавних сервиса и што прецизније нагласе разлике у односу на комерцијални медијски сектор, навела је теоретичаре и релевантне међународне институције и асоцијације да стално шире визуре у одређењу јавног емитовања. Европска унија емитера (European Broadcasting Union- EBU) дефинисала је шест кључних вриједности јавног сервиса: универзалност, независност, изузетност, разноликост, одговорност, иновативност (EBU, 2012). Основно одређење јавног сервиса, од његовог настанка почетком двадесетих година прошлог вијека, да информише, образује и забави, стално је допуњавано новим елементима који овај облик медијске организације чине посебним. Тоби Мендел (Toby Mendel) у књизи *Јавна радиодифузија* (2001) издваја шест карактеристика јавног сервиса, које је дефинисао теоретичар Ерик Барент: „Општа географска доступност, брига за национални идентитет и културу, независност у односу на државу и на комерцијалне интересе, непристрасност програма, значајан удио у финансирању, средстава добијених наплатом од корисника“ (Mendel, 2001: 7). Викторија Цар проширује ову листу и наводи дванаест начела: „универзална доступност, програм за све, тачне, непристрасне и правремене информације, образовна функција, програмска изврсност, подршка креативном стваралаштву, функција јавног форума, активна улога грађана, професионална одговорност у служби јавног интереса, јавност дјеловања и јавни надзор, финансијска стабилност и подршка технолошком развоју“ (Цар, 2011: 44-48).

Јавни РТВ сервис треба да производи програме највишег квалитета, намијењене свим грађанима под једнаким условима, наводи Раде Вељановски и упућује на комплексност такве организације која изискује значајна материјална средства. „Такви програми захтевају политичку и професионалну аутономију, квалификоване кадрове, добру техничку опремљеност, присутност на сваком месту где се нешто догађа. Све је то скупо и организационо врло сложено“ (Вељановски, 2005: 12). Због опасности да

комерцијални сектор потпуно овлада у областима информисања, културе, забаве, аутор наводи потребу да се на овој проблематици континуирано ради, теоријски проучава, што је не само научни већ есенцијални друштвени интерес.

1.2.2. . Дефиниције јавних сервиса

Програмски садржаји утемељени на принципима оног што данас препознајемо као основе јавног емитовања, да информишу, образују и забаве, дефинисани су почетком 20. вијека. У Великој Британији 1923. године формирана је прва радиодифузна комисија и установила принципе медијске политике, која је убрзо прерасла националне границе и постала модел за конституисање јавних сервиса у Европи. Први јавни радио-телевизијски сервис, Би-Би-Си (British Broadcasting Corporation), формиран је 1925. године, регулисан Краљевом повељом, документом правно обавезујуће снаге, који одређује оквире дјеловања јавног сервиса и обнавља се сваких десет година. Би-Би-Си је од оснивања па и данас, узор у готово свим европским земљама за реформе јавних медијских институција, а модел британског јавног сервиса универзалан је примјер дјеловања и функционисања медијске организације јавног типа.

Јавни медијски сервис подразумијева, према дефиницији UNESCO, “емитовање израђено за јавност и финансирано те контролисано од стране јавности. Оно није ни комерцијално ни у државном власништву. Слободно је од политичких уплитања и притисака комерцијалних снага. Кроз јавни медијски сервис грађани се информишу, образују, али и забављају. Када је загарантован плурализам, програмска разноликост, уредничка независност, адекватно финансирање, одговорност и транспарентност, јавни медијски сервис може да служи као темељни камен демократије“.⁵

У документима Савјета Европе⁶ јавни радио-дифузни сервис дефинисан је као:

- референтна тачка за све чланове јавности, која нуди универзални приступ;
- фактор социјалне кохезије и интеграције свих појединаца, група и заједница;
- извор непристрасних и независних информација и коментара, и иновативног и разноврсног садржаја који је у складу с високим етичким стандардима и квалитетом;

---

⁵ Доступно на: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/public-service-broadcasting/>. Приступљено 17.7.2017.

- форум за плуралистичку јавну расправу и начин промовисања ширег демократског учешћа поједнаца;
- платформа за ширење разноврсности националног и европског културног наслеђа

(Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the remit of public service media in the information society)⁶.

У дефинисању концепта и начела јавних медијских сервиса тежи се универзалном приступу, примјењивом на све националне радиодифузне системе. Денис Мек Квејл (Denis McQuail) наводи пет карактеристика које сматра „основним и заједничким за све јавне медијске организације:

1. универзалност, која подаразумијева да су јавни медији доступни и служе свима;
2. финансирани од стране грађана;
3. контролисани од стране јавности, што значи да су политички неутрални, независни од владајуће политике, економских или неких других интереса, изузев интереса јавности;
4. у програмском смислу јавни медији имају демократску одговорност; јавни медији не смију занемарити мање активне или економски мање важне друштвене групе или мањине;
5. тежња ка квалитету и задовољењу свих потреба различитих група грађана – културних, научних, забавних и осталих“ (McQuail, 1994: 172).

У књизи *Јавна радиодифузија* Тобија Мендела (Toby Mendel), налази се и дефиниција коју су дали савјетник Унеска Вијајананда Јајвера и директор Института за развој радиодифузије Азије и Пацифика Цевад Мотаги, према којој „централну тачку идеје о јавној радиодифузији чини служење потребама и интересима јавности. Овај циљ се одражава у власништву, финансирању и програмирању јавних радиодифузних организација које, у крајњој линији, треба да служе јавности. Јавна радиодифузија представља јавну сферу за дискусију и ширење информација и идеја, што је од највећег значаја за стварно функционисање демократског друштва. У том смислу она је јавна и ради за јавност и у име јавности“ (Mendel, 2001: 2). Свеобухватну дефиницију јавног

---

⁶ Доступно на: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d6bc5. Приступљено 17.7.2017.

сервиса, формулисао је Раде Вељановски и она гласи: „Јавни сервис је непрофитна, независна радио-телевизијска организација, основана у име опште јавности и финансирана из јавних прихода, која разноврсним, уравнотеженим, висококвалитетним програмима задовољава потребе највећег могућег броја грађана, односно најшире јавности, непристрасно и без дискриминације“ (Вељановски, 2005: 28).

Концепт јавних сервиса у савременом информационом систему и њихово прилагођавање новим комуникацијским процесима, донијели су крупне промјене у овој области, најизраженије у посљедњој деценији 20. вијека и пада социјализма. На рушевинама монопола државних радио-телевизија настајао је јавни сервис, с циљем осваривања друштвеног интереса на дјеловање медијског система и ограничавања државног монопола у емитовању.

1.2.3. Трансформација јавних емитера у периоду транзиције

Прилагођавање новим комуникацијским процесима и промјена структуре и организације медија, посебно јавних телевизија у земљама бившег социјалистичког блока, представљало је један у низу пројектних задатака који су, под плаштом универзализације западних и европских вриједности, постављени пред друштва земаља Југоисточне Европе. Трансформација медија и медијских система и обавеза изградње нових медијских институција по угледу на развијене западне моделе, постављено је у контексту ширег тзв. демократског процеса у земљама транзиције. Неопходно је, прије подробнијег приказа стања и анализе тих процеса, освијетлити појам транзиције као друштвеног процеса који доприноси убрзању глобализације (Шуваковић, 2015). Транзиција је процес који обухвата политичку демократизацију и „квалитативну промену система – из реалног социјализма у неолиберални капитализам. Суштински индикатор да је у питању квалитативна промена јесте измена својинских односа“ (Шуваковић, 2015: 15). Транзиција је у постсоцијалистичким друштвима искоришћена као инструмент процеса глобализације за наметање неолибералних вриједности, али на начин да грађани суштински не препознају транзиционе моделе који подразумевају „дивље тржишне односе, укидање свих социјално-економских права, енормно социјално раслојавање, упитност над браком и породицом као институцијама у којима се репродукује врста и социјализују потомци итд.“ (Шуваковић, 2015: 4). Важан инструмент у спровођењу тих процеса били су медији, који су подвргнути

трансформацији, а употреба тог појма, према Шуваковићу, није ништа друго него „покушај методолошке пометње, с циљем да се замагли класна суштина процеса транзиције“ (Шуваковић, 2015: 3). Друштвима Југоисточне Европе било је потребно, не само предочити предности демократизације и прихватања западних вриједности него их и увјерити да су социјалистички друштвени системи и дотад владајући односи лоши и деструктивни по народно добро и обезбиједити општу сагласност грађана за усвајање неолибералних модела. За ову својеврсну манипулацију свијешћу били су неопходни медији да, по узору на глобална средства комуникације, монополизују мишљење сваког појединца и обликују га према интересима корпоративног капитала. У процесима трансформације медија посебна пажња била је усмјерена на реформе јавних медија, који су представљали најважније средство информисања и који су остваривали највиши степен повјерења грађана.

Трансформација јавних медија у земљама бившег социјалистичког блока одвијала се у правцу изградње модела јавних сервиса, као медија независних од политичког, партијског и економског утицаја, а по угледу на јавне медијске сервисе развијених западних демократија. У том смислу, коришћен је термин „европски модел јавног сервиса“ који, према мишљењу Карола Јакубовича, не постоји као универзални модел, већ свака држава у којој дјелује јавни сервис има свој модел подложен контекстуалним утицајима и усклађен с политичким и друштвеним системом земље у којој функционише (Jakubowicz, 2011: 210). У зависности од начина настанка јавних сервиса, аутори разликују неколико оријентација у њиховом организовању и дјеловању: патерналистичка, демократска (еманципаторска) и системска оријентација. Патерналистичка оријентација карактеристична је за искуства из Велике Британије, гдје је Би-Би-Си креиран као независна јавна корпорација с мисијом јавног сервиса; демократска или еманципаторска оријентација присутна је у земљама гдје је постојала државно контролисана телевизија у којима су процеси реформи и кретања ка јавном сервису интензивирани 60-их и 70-их година прошлог вијека (Француска, Италија, Аустрија) и системска оријентација типична за некадашње тоталитарне (Западна Њемачка, Шпанија, Португал и земље Централне и Источне Европе) или ауторитарне системе (Jakubowicz у: Jakubowicz and Sükösd, 2008: 102-103; Jakubowicz, 2011: 213-214). У анализи специфичности реформе јавних емитера у земљама Западног Балкана, Јакубович узима у обзир шире процесе демократизације и системске посткомунистичке

и постсоцијалистичке трансформације, као и типове медијских система Халина и Манџинија, истичући, у том смислу, да је системски приступ доминантно обиљежје овог простора јер су основни аспекти транзиције на системском нивоу слични транзиционим процесима који су се одвијали у државама Централне и Источне Европе (Jakubowicz and Sükösd, 2008: 9-16). У овим земљама ипак не постоји кохерентан модел организовања јавног медијског сервиса, већ се јављају хибридни модели, у зависности од степена демократизације друштва, модернизације и консолидације свих институција, између осталих и медијских. За земље бивше Југославије посебно је важан британски, односно модел јавног сервиса по угледу на Би-Би-Си који је, показују искуства, различито имплементиран и садржан у сваком од успостављених хибридних модела. Аутори Јакубович и Сплихал трансформацију државних телевизија у јавне сервисе у бившим социјалистичким земљама називају „имитативном“ или „миметичком“, истичући хибридне карактере тих система који спајају неспојиво – јавни статус и комерцијално дјеловање, политички ангажман, утицај политичких елита и слично (Jakubowicz, 2007: 21-38; Splichal 2001: 31-58). Претпоставка „имитативне трансформације“ јесте увјерење да ће законска рјешења и институционални модели који су функционални и ефикасни у развијеним западним земљама, пуким пресађивањем и копирањем у политичке и друштвене системе земаља Западног Балкана дати исте или бар приближно добре резултате. У преношењу тих модела и искустава пренебрегнути су значајни контекстуални параметри, нормативно наслеђе, организационе и управљачке структуре власти и политичких партија, специфични друштвени односи и окружење. Резултати остварени у пракси показали су сасвим другачије ефекте ове трансформације. Јавни сервиси, успостављени у државама насталим распадом Југославије, у зависности од степена економске развијености и унутрашње политичке и друштвене стабилности, показују исте мањкавости: подложност политичким утицајима, нетранспарентно и лоше финансијско пословање. Насљеђена нормативна и структурална организација, с доминантним политичким и партијским интересима, рефлектовала се и на дубока друштвена раслојавања. Утицај политике најочигледнији је у начину избора управљачких структура и руководства јавних сервиса, као и утицаја на уређивачку политику. Квалитет и кредибилитет програма је упитан, што због лошег финансирања, као и несналажења на тржишту и израженог ривалства с комерцијалним медијима. Аутори Јакубович и Сукозд овакве

процесе и односе у политичким системима и јавним медијима држава Западног Балкана називају „атавистичком оријентацијом“. Новоформиране политичке елите само су декларативно демократске, јер никада нису одустали од контроле над јавним медијима. Процесе реформи свјесно су одуговлачили, користећи различите инструменте опструкције, а јавно прихватајући и подржавајући функционалне и ефикасне западне моделе. Суштински, елите су наставиле да се понашају у складу са старом праксом доношења одлука на врху, без укључивања шире друштвене заједнице у те процесе, а јавне медијске сервисе третирају као средство промоције одређене политике и партијских интереса (Jakubowicz and Sükösd, 2008: 9-16). Јавни сервиси успостављени у државама насталим на тлу бивше Југославије остварују само функцију партнера власти, али не и остале темељне постулате јавних медијских институција које треба да ту исту власт надзиру и контролишу, на широком друштвеном консензусу буду њен коректив, а грађане објективно, непристрасно и вјеродостојно информишу.

1.2.4. Телевизија као дио јавног сервиса

Уз недовољну припремљеност и неадекватне друштвене околности, те само декларативну подршку новоуспостављених политичких елита које, суштински, никада нису одустале од контроле над јавним медијима, процесе трансформације и реструктурисања телевизија у модел јавне услуге грађана у земљама бивше Југославије, одвијао се и под утицајем глобалних медиолошких процеса дерегулације, приватизације и комерцијализације. Моћ телевизије и њено коришћење у пропагандне сврхе утицала је на однос државе према овом електронском медију на начин да је, различитим механизмима и државним интервенцијама, онемогућен продор приватног власништва над електронским комуникационим каналима. Тај вишедеценијски монопол државе над телевизијама, изузев медијског тржишта САД, угрожен је процесима дерегулације, приватизације и комерцијализације. У европским земљама последице ових процеса видљиве су тек у последњим деценијама 20. вијека. Приватне и комерцијалне телевизије у земљама Западне Европе оснивају се 80-их година прошлог вијека, док се у земљама Источне и Централне Европе модел приватних и комерцијалних електронских медија развија током 90-их година, гдје се паралелно одвијају процеси трансформације државних телевизија у јавне сервисе и укључивање приватног сектора у медијску сферу. У земљама некадашњег источног блока, телевизија је представљала инструмент идеолошког усмјеравања јавног мњења према

циљевима социјалистичког вођства. „Медији су структурирани с циљем провођења колективне пропаганде, без икакве функције критичког новинарства. Они су осмишљавани као инструмент пропаганде, у смислу контроле јавног мњења. Социјалне институције, заједно са јавношћу, представљале су објект снажног ауторитативног притиска и контроле. На тај начин, превентивно се лијечило аутономно размишљање социјалних актера“ (Splichal, 1994: 4). Према мишљењу овог аутора, југословенски модел организовања и телевизијског емитовања разликовао се од униформних модела Источног блока. „Њен је медијски сустав био темељен на једностраначком суставу, централизираној економији, али с друге стране, и на неким параметрима кроз које су се могле назријети блиједе контуре модела цивилног друштва (Splichal, 1994: 27). Концепт медија као носилаца јавне сфере, утемељен у пракси западних земаља, подразумева идеје цивилног друштва и демократије, док су, насупрот томе, биле телевизије земаља социјалистичког блока које су заузиле и ограничавале међупростор између државе и јавности. Ако се модел јавних телевизија сматра истинским заступником интереса јавности над којом се влада, али која истовремено и контролише власт, онда су модели телевизија бишег социјалистичког друштва представљали антиидеолошке полуге носилаца јавне сфере. Квалитетно структурисање и концепт информативног програма, који ће телевизије приближити моделу јавних медија, у посткомунистичким земљама значило је одвајање од државне контроле и политичког утицаја. Квалитетан телевизијски програм треба да покрива све сталеже и све сфере друштвеног дјеловања из чега произлази „задаћа модела јавне телевизије у заштити комбинованих програмских садржаја, те, колико је год то могуће, ширењу спектра тих садржаја“ (Keane, 1995: 117). Уз промјену политичког окружења у посткомунистичким земљама трансформација државних телевизија у јавне медије подразумевала је промјену власништва, функционисања и финансирања ових медијских организација, што је у зависности од нивоа дерегулацијских процеса и остварене финансијске независности, остварило различите резултате у различитим земљама. Упркос наведеним медиолошким процесима, многи аутори и даље идентификују јавне телевизије као један од значајних облика државног интервенционизма у сфери медија (Hallin и Mancini, 2004). Јавни сервиси данас нису експлицитно државни медији, узевши у обзир њихово поимање у научном дискурсу, и с обзираом на начин функционисања и финансирања у пракси. С друге стране, јавна телевизија имплицира неки облик или врсту државног

присуства и интервенције, било да се ради о субвенцијама или процедурама избора руководства, што ипак није структура државног електронског медија каква је некад била.

1.2.5. Политички паралелизам и јавна радиодифузија

Интензитет државног интервенционизма условљен је степеном независности јавних сервиса, односно начином њиховог функционисања и структурисања. Разлике између медијских система евидентне су и у домену интензитета политичког паралелизма, а аутори Халин и Манћини уочавају да један медијски комплекс умногоме одређују и односи јавних електронских медија и електронских медија у приватним власништву. Као значајан индикатор за процјену интензитета политичког паралелизма у националним медијским системима, Халин и Манћини наводе регулацију и управљање емитовањем, истичући као посебно важан однос јавног радиодифузног система и регулаторне агенције према политичком систему (Hallin и Mancini, 2004: 30). Ови односи испољавају се у различитим облицима и одражавају различите степене политичког паралелизма. На основу природе тих односа, аутори Халин и Манћини квалификовали су четири медела регулисања јавних сервиса и начина функционисања регулаторних органа: модел владе, професионални модел, модел парламентарне или пропорционалне заступљености и грађански или корпоративни модел (Hallin и Mancini, 2004: 30-32). Модел владе карактерише јавни сервис у власништву државе, директно контролисан од владе или политичке већине. Овакав модел организовања јавних сервиса био је присутан у многим европским земљама у раним фазама развоја јавног емитовања. Данас је већина развила алтернативне институционалне облике, с циљем спречавања неограничене контроле јавног сервиса од стране политичке већине. У измијењеном облику овај модел и даље егзистира у савременим демократијама, попут Грчке, Шпаније и Португалије. „У овом случају директоре јавних емитера именује скупштина, не директно влада, али то на крају даје ефективну контролу већинској партији“ (Hallin и Mancini, 2004: 30-32). Професионални модел подразумијева изолацију јавног сервиса од политичке контроле и карактерише га професионално емитовање. Репрезентативни примјери овог модела, према Халину и Манћинију, јесу: *British Broadcasting Corporation* (BBC), *Canadian Broadcasting Corporation* (CBC), јавни сервис Ирске и неких скандинавских земаља, као и јавни сервис у САД. Модел парламентарне или пропорционалне заступљености

представља модел равномјерне расподјеле над јавним сервисом између различитих политичких партија. Као примјер овог модела, наводи се Радио-телевизија Италије (RAI) у периоду 80-их година 20. вијека, када су три канала ове медијске организације била подијељена између три политичке партије различите оријентације. Парламентарни модел контроле над јавним сервисом, карактеристичан је за земље у којима политички систем чини коалициона влада и подјела власти. „У већинским политичким системима, чак и ако је јавни сервис формално у надлежности парламента а не под директним надзором владе, именовање чланова управног одбора по принципу пропорционалне заступљености резултат је контроле политичке већине, као што је у Шпанији“ (Hallin и Mancini, 2004: 30-32). Грађански или корпоративни модел сличан је парламентарном моделу у смислу подјеле контроле над јавним емитовањем између различитих друштвених и политичких група, а разлика је што се контрола шири и на друге врсте социјално релевантних група, као што су синдикати, пословна удружења, вјерске организације, етничке групе, и слично. Јавни сервис Холандије типичан је примјер овог модела, у којем се емитовањем директно руководи из удружења укоријењених у различитим религиозним и идеолошким подгрупама (Hallin и Mancini, 2004: 30-32).

Комплексност политичког паралелизма, навела је ауторе да дефинишу неколико индикатора на основу којих је могуће утврдити ниво заступљености политичких партија у медијима. То су: „садржај медија; организационе везе између медија и политичких странака или других врста организација које су често повезане с политичким странкама; тенденција професионалних комуникатора запослених у медијским организацијама да буду истовремено активни у политичком животу; запошљавање медијског особља чија политичка увјерења одговарају политичкој оријентацији медијске организације; оријентација припадника медијске публике ка медијима који подржавају њихова политичка опредјељења и оријентација новинарске улоге и праксе“ (Hallin и Mancini, 2004: 28-29).

У пракси ови модели нису међусобно искључиви, већ се, како примјећују аутори, неријетко појављују као конвергентни модели. Принципи модела парламентарне или пропорционалне заступљености примјењују се у именовању чланова управних одбора, док се аутономија и професионализам остварују кроз правне норме и етичке кодексе. Уочава се да се у основи ова два модела налазе двије супротстављене тенденције –

тенденција политичких странака да остваре што већи утицај на функционисање јавног сервиса и, с друге стране, тенденција професионалних комуникатора за што већим степеном аутономије. „Сви модерни системи јавног емитовања захтијевају стручњаке да их воде и ниједан систем не може адекватно радити ако они не уживају одређени степен независности. Сви модерни системи јавног емитовања јесу, такође, предмет политичких притисака из владе, а у плуралистичком политичком систему они морају развити механизме за одговор на захтјеве различитих друштвених и политичких група (Hallin и Mancini, 2004: 30- 31). Међусобна условљеност политичких странака и медија испољава се и у виду изражених промјена у организационој структури политичких странака, које прибјегавају формирању посебних тијела и нових занимања, а с циљем остваривања што већег утицаја на јавно емитовање и медијски систем уопште. „Савремене политичке партије стварају посебне службе за односе с јавношћу и појединце, чији је основни задатак да (...) информацијама снабдевају медије и специјалисте који у њима раде, те се обликује ново занимање под називом *спин доктор*, које је посебно усмерено на однос политичких партија и јавности“ (Радојковић, Стојковић, 2009: 96). У савременим медијским системима, веза између медија и политичких партија углавном је индиректна, односно не подразумејева непосредно власништво политичких над медијским организацијама. На карактер одређеног медијског система значајно утиче природа односа између медија и политичких партија и тај однос Халин и Манџини анализирају кроз димензију политичког паралелизма. „Степен и начин повезаности политичких партија и медија један је од индикатора политичког паралелизма и, други, у којој мјери се кроз медијски систем одражавају политичке подјеле у друштву“ (Hallin и Mancini, 2004: 21). Аутори Зоран Јевтовић и Зоран Арацки, медије у одређеном медијском систему посматрају „као снажан фактор социјализације, чуваре јавних интереса, али и изворе политичке моћи“ (Јевтовић и Арацки, 2009: 8/15), при чему питање медијског власништва и контроле над садржајима постаје кључно. У вишенационалним друштвима, обиљеженим етничким, језичким и културолошким разликама, медији јачају дезинтеграционе процесе, сматрају аутори, јер свака група учествује у политичким процесима, слиједећи интересе својих припадника, али без жеље и намјере да сарађују с другима. „У сваком друштву бременитом сегментираним групама интензивирају се расколи, а њихов степен и интензитет у директној су мери од моћи медија над масама. Расколи унутар друштва прво се

уочавају у комуникационом простору, који се дели у мери колико сегментираних медија функционише. Илузија је да ће медији етничких мањина у процесима политичких дезинтеграција имати интегришућу улогу!“ (Јевтовић и Арацки, 2009: 9/15). Живот у фрагментизованом друштву, у којем свака релевантна друштвена група настоји наметнути свој дио истине, и грчевита борба за контролом над медијима с циљем политизације друштвене стварности, о чему говоре Јевтовић и Арацки, своју потврду проналази управо у подијељеном и супротстављеном политичком, друштвеном и медијском систему БиХ. Стога, идентификовање димензије политичког паралелизма у медијима и нивоа у којем генерише одређени медијски комплекс, сматрамо посебно значајним за вишенационалне државе, с комплексним политичким и друштвеним односима, у БиХ и међуетничким, које политичке организације, неупадљиво, усмјеравају ка медијима, а огледају се кроз финасирање медија и контролу посредством избора руководећег медијског кадра.

1.3. Теоријско одређење медијског система

Човјек савременог доба, уз помоћ интернета и коришћењем широког спектра комуникационих канала, дијели судбину човјечанства, а способност да у сваком тренутку располаже информацијама из најудаљенијих крајева свијета више не представља феномен комуникационих домета. Комуницирање је, осим као генетска и психосоцијална одлика сваког човјека, било и остало конституишући елемент сваког друштва и заједнице. Постојање комуникационих процеса темељна је претпоставка свих друштвених организација, у чијем средишту је човјек са својим изграђеним свијетом информација, који је у непрекидној интеракцији са другим људима и стварима. „Изгледа да комуницирање не треба посматрати толико као посебно подручје, већ пре као нераздвојан састојак читавог друштвеног, економског и културног контекста. Својим глобалним карактером оно прожима све људске активности, служи као вектор културним вредностима и има одлучујућу улогу у успостављању и функционисању друштвених структура“ (УНЕСКО, 1980). Међусобну условљеност наведених процеса, аутори Мирољуб Радојковић и Бранимир Стојковић, поистовијетили су са функционисањем нервних система живих организама. „Одвијање процеса комуницирања може да се упореди са функционисањем нервних система живих организама утолико пре што је – и у друштву – реч о посебном систему веза и „органа“ којим протичу информације и који се назива информационо-комуникациони систем. С

друге стране, исто је толико тачно да без друштва нема ни потребе ни услова за појаву и постојање комуницирања као човекове битне одлике. Реч је о два универзална конституенса људскости и друштвености, који се међусобно условљавају и нераскидиво прожимају“ (Радојковић, Стојковић, 2004: 5-6). Повезаност комуницирања и друштва, њихово међусобно прожимање, аутори даље преносе у сферу односа информационо-комуникационог система и друштва, који с аспекта историјских и развојних детерминанти, слиједи и реагује на све промјене друштвеног система у који је уклопљен. Стога се информационом систему приступа као посебном, а проток информација унутар њега обухвата канале за дисеминацију порука на нивоу групног и масовног комуницирања. На темељу тих констатација, Радојковић и Стојковић дефинишу информационо-комуникациони систем као „скуп посебних институција, канала и активности помоћу којих групе специјалиста, на друштвеним нормама утемељен начин, информишу јавност о деловању појединаца, група, институција и организација. Његова сврха јесте омогућавање масовног приступа информацијама и транспарентност власти и других организација у друштву“ (Радојковић, Стојковић, 2004: 24).

Информационо-комуникациони систем јесте појам који садржајно најшире обухвата цјелину друштвеног комуницирања. Као релевантни синоними, у теорији и пракси друштвеног комуницирања, користе се и појмови медијски систем, систем масовног комуницирања, масмедијски систем или систем јавног информисања. У односу на садржајно одређење појма информационо-комуникациони систем, остале синтагме се односе на одређени аспект или неки од структуралних елемената медијског система, у смислу истицања његовог значаја или значаја неке друштвене функције у оквиру медијског система (Милетић, 2014).

Карактер медијског система детерминисан је друштвеним контекстом и окружењем у којем дјелује па се, у зависности од националних граница, они међусобно битно разликују. Могуће је ипак издвојити структуралне елементе заједничке за сваки медијски систем, који се у најширем смислу може одредити „као динамички скуп елемената који се налазе у развојној интеракцији. Сваки медијски систем јесте структурални елемент социјалног система, односно његов подсистем и дефинише се као нормативно одређени, динамички и међузависни сплет различитих друштвених

субјеката (институција, организација, асоцијација), медијских организација са деловима (мас)медија у себи – тзв. медијски комплекс, и рецепијената медијских садржаја, чије је интеракцијско исходиште јавно комуницирање, у савремености највећим делом артикулисано у форми масовног комуницирања“ (Милетић, 2014: 8). Сва универзална одређења медијског система обхваћени су овом дефиницијом, из које произлазе његови структурални елементи, а то су:

- „друштвене норме различитог степена обавезности, које регулишу функционисање медијског система;
- друштвени субјекти са највећим информационим потенцијалима утицаја на функционисање медијског система (агенси медијског система);
- продукциони подсистем медијског система (грађани као припадници медијске публике);
- јавно, као доминантно масовно комуницирање, и као динамичка и развојна интеракција између продукционог (медијски комплекс) и рецепцијског подсистема, која се непрестано остварује унутар одређеног нормативног оквира и под утицајем друштвених субјеката различитих комуникационих потенцијала“ (Милетић, 2008: 137; 2014: 9).

Упоредо с развојем медија развијала се и потреба за нормативном регулацијом масовног комуницирања, која се у предисторији масовног комуницирања⁷ сводила на обичајне и етичке норме, да би развојем штампе, као моћног медија масовног комуницирања, у 19. вијеку, регулација масовног комуницирања добијала на динамици (Милетић, 2014). Глобализација, техничко-технолошко усавршавање постојећих и појава нових медија, праксу нормативне регулације медијских система потиснули су у други план зарад јачања дерегулације медија. „Пролиферација електронских мас-медија, глобализација масовног комуницирања и појава компјутерске мреже почињу последњих деценија 20. века да релативизују правне норме у корист етичких правила у јавном комуницирању, што се изражава кроз актуелни тренд наглашене саморегулације у медијским системима већине развијених земаља савременог света“ (Милетић, 2014: 11). Процес дерегулације медија не може се третирати као општа, универзална карактеристика медијских система, јер се тај тренд разликује од државе до државе, по

---

⁷Предисторија масовног комуницирања је период од половине 15. вијека до краја 18. вијека и завршетка буржоаских револуција у Европи и Сјеверној Америци (Милетић, 2014).

нивоу релативизације правних норми у корист етичких кодекса, из чега произлазе значајне разлике између савремених медијских система.

Највећи утицај на функционисање медијског система садржан је у његовом другом структуралном елементу – друштвени субјекти (агенси). „Ти елементи представљају детерминанте или агенсе информационо-комуникационог система. Одликује их способност да било вертикално (кроз читав глобални систем) било хоризонтално (унутар појединих подсистема) иницирају, усмеравају или спречавају комуникационе процесе“ (Радојковић, Стојковић, 2004: 47). Као доминантне агенсе аутори издвајају државу, политичке партије, друштвене групе, религијске организације, мањине и професионалне групе комуникатора (Радојковић, Стојковић, 2004). Интензитет утицаја агенаса на медијски систем у националним оквирима одређује његов карактер, при чему „градирање њиховог утицаја представља основу за класификационо сврставање у одређени тип медијског система.“ (Милетић, 2008: 153) Трећи структурални елемент сваког медијског система јесте медијски комплекс као продукциони подсистем, који представља „делујући сплет медијских организација/предузећа, са својом сложеном структуром и спољним импутима (анализирани нормативни оквир и утицај различитих друштвених субјеката), организованих око различитих медија који представљају њихову функционалну окосницу.“ (Милетић, 2008: 154). Продукциони подсистем наведен је као четврти структурални елемент сваког медијског система у односу на рецепцијски подсистем који чине медијска публика и јавност. Одређење медијске публике као масовне, поједини аутори оправдавају чињеницом да се јавно комуницирање најчешће остварује кроз масовно комуницирање. „Масовна публика је специфична аструктурална друштвена група својствена само масовном комуницирању. Она у себи агрегира два социјална феномена – публику и масу, и неке њихове особености“ (Милетић, 2014: 27).

Одређење медијског система као социјалног подсистема, превасходно, налаже појмовно дефинисање синтагме „медијски систем“. У општој теорији система, већина сложених друштвених појава објашњава се кроз теоријски модел система (Богданић, 2016). Примјеном теорије система могуће је медијски детерминисати као систем, с обзиром да испуњава услове за објашњење одређене друштвене појаве. „Прије свега, појава мора бити састављена од дијелова, односно мањих цјелина (...). Систем и његови

дијелови морају, у одређеној мјери, бити међузависни и повезани. Коначно, системи увијек постоје и дјелују у неком окружењу“ (Богданић, 2016: 84). Осим појма систем, синтагма садржи и појам „медијски“, што примарно детерминише врсту система и указује да су у његовом средишту медији и њихов однос с другим структуралним елементима. Медијске организације није могуће посматрати изоловано, изван контекста у ком дјелују, с обзиром да „све организације постоје у сложеном окружењу састављеном од економских, друштвених и политичких фактора“ (Wren и Voich, 2000, према: Милетић, 2014: 10). Непрестана интеракција медијског система са другим подсистемима чине функционалну цјелину друштвеног система и указују на другу битну детерминанту – динамичност. „Сваки систем је у интеракцији са другим системима, који се, сви заједно, појављују као структурални елементи, тј. подсистеми већег система“ (Милетић, 2014: 7). На динамичност, као значајну димензију медијског система, указује Зрињка Перушко, истичући да се „медијски систем може схватити и као медијско поље у смислу Бурдијеовог појма друштвеног поља, које је у динамичном односу с другим пољима, тј. другим друштвеним подсистемима“ (Перушко, 2013: 51). Уз категорију динамичности медијског система, Хуанг (Chengju Huang) говори и о транзиционим категоријама, одређујући транзицију као општи и универзални медијски феномен. „Медијски систем одређеног друштва је динамично и сложено тијело које је повезано, и фундаментално одређено, са промјенљивим политичким и друштвено-економским окружењем и културном традицијом друштва“ (Huang, 2003: 454). У теоријским приступима и дефиницијама медијског система постоје значајне разлике, у зависности од тога да ли се његово одређење везује за структуралне елементе које га чине социјалним подсистемом или се у обзир узима укупност односа друштвеног система у којем дјелује одређени медијски систем и процеса који на њега утичу. Једну од уопштених дефиниција медијског система нуди Клајнштојбер, одређујући медијски систем као „групу јединица комбинованих на начин да раде и функционишу независно. (...) Медијски систем карактеришу стабилност, аутономија и само постепена промјена која обично значи адаптацију промјенљивом окружењу“ (Kleinsteuber, 2010: 25). Из Клајнштојберове дефиниције видљиво је да се релативизују двије значајне одреднице медијског система: значај условљености начина функционисања медијског система ширим контекстуалним условима друштвеног система и значај динамичности као једног од структуралних елемената медијског система. Дефиниција медијског система

коју је извео Денис Мек Квејл, обухвата вриједносне димензије медијског система и описује се као скуп масовних медија у датом националном друштву, који у виду главних димензија карактеришу ниво централизације, степен политизације, разноликост профила, извори финансирања и степен јавне регулације и контроле (McQuail, 2005, према Jakubowicz и Sükösd, 2010: 10). У Мек Квејловом одређењу медијског система изостављени су његови структурални елементи изузев скупа масовних медија. Особеност и карактер одређеном медијском систему даје друштвени систем у којем функционише, из чега произлази да су појединачни медијски системи међусобно различити у зависности од националних граница. Универзални су структурални елементи као дио сваког медијског система, а његов неизоставни садржајни елемент јесте да је подсистем социјалног система, „речено језиком математичке теорије скупова, у савременим условима има пресек са свим осталим социјалним подсистемима и, утолико, представља један од најважнијих делова социјалног система, метафорички казано – нервни систем друштва“ (Милетић, 2014: 8). Раде Вељановски медијски систем дефинише као „скуп организованих облика масовног комуницирања, институција и делатности, којима се обезбеђује слободан проток информација и задовољавају комуникационе потребе грађана“ (Вељановски, 2009: 8). Аутор нуди и ширу дефиницију, укључујући у структуралне елементе медијског система, поред медија, и „привредне субјекте и организације који су техничка подршка промоцији медијских садржаја, изворе информација, државне органе и институције који имају ингеренције у односу на медије и медијски систем, оглашиваче, публику, организације које се баве медијским истраживањима и медијска правила“ (Вељановски, 2009: 13-14).

У зависности од природе сваког структуралног елемента, њиховог међусобног односа и односа с осталим социјалним подсистемима конституишу се различити типови медијских система. Одређењу природе и карактера медијског система претходи уочавање његових структуралних елемената уопште, потом утврђивање специфичности и преовлађујућих односа унутар социјалног система.

1.3.1. Приступу у изучавању и модели медијских система

Комплексна и мултидимензионална природа медијског система налаже различите приступе у изучавању и систематизацији ових друштвених подсистема.

Хронолошки преглед различитих приступа у изучавању медијских система представио је Џонатан Харди (Jonathan Hardy) сљедећим редослиједом: први, који је историјски најутацајнији, јесте нормативни приступ у класификацији медијских система; други приступ појавио се као одговор на интеграцију медијских индустрија и тржишта, с циљем разумијевања начина на који се медији развијају и дјелују у друштву, трећи је социолошки системско-теоријски приступ, утемељен у истраживању социолога Лумана (Luhmann, 2000), који диференцијацију функционалног система у друштву посматра кроз структурални функционализам Талкота Парсонса (Talcott Parsons); и четврти је историјски и емпиријски приступ, који одбацује први и трећи приступ, са нагласком на дијахроне и синхроне везе између медија и политике (Hardy, 2012: 185).

1.3.2. Нормативни приступ

Нормативни опис медијских система проналазимо у студији Зиберта (Fredrick Seaton Siebert), Петерсона (Theodore Peterson) и Шрама (Vilbur Schramm) *Four Theories of the Press* (1956), у којој се поставља кључно питање: „Зашто штампа очигледно служи различитим намјенама и појављује се у различитим облицима у различитим земљама?“ (Siebert et al., 1956: 1). Аутори полазе од чињенице да карактер и природа социјалних и политичких система увијек утичу на функционисање медијског система и констатују да „штампа увијек поприма облик и колорит социјалних и политичких структура у оквиру којих дјелује“ (Siebert et al., 1956: 1). Њихов нормативни концепт првобитно се односио само на штампу, на темељу којег су настале четири теорије штампе: „ауторитарна теорија штампе, либерална теорија штампе, теорија о друштвеној одговорности и совјетско-комунистичка теорија штампе“ (Kunczik and Zipfel, 2006: 38-39). У основи ауторитарне теорије, штампа је у служби државе и дјелује у интересу владе, што се остварује додјелом дозвола за рад и цензуром. Према либералној теорији, штампа је ослобођена утицаја власти и надзора, и дјелује као партнер у дискусији о свим релевантним темама, док је теорија о друштвеној одговорности успостављена као одговор на недовољно развијене механизме за слободу штампе у условима изражених унутрашњих притисака. Утемељена је на идеји о слободи штампе, која увијек има одређене обавезе према друштву и чињеници да се медијско тржиште не може само регулисати и контролисати. Одржавање социјалистичког система и владајуће партије, основни је задатак и улога медија, које

држава надзире и користи као средства контроле, у оквиру совјетско-комунистичке теорије штампе (Kunczik и Zipfel, 2006: 38-39).

Нормативни приступ, базиран на медијској структури развијеној до прве половине 20. вијека, адаптирао је Денис Мек Квејл (Denis McQuail) 80-их година прошлог вијека и четири теорије штампе допунио формулисањем још двије – *развојна теорија медија и демократско-партиципативна теорија* (McQuail, 1983: 94-98). Развојна теорија, према Мек Квејлу, карактеристична је за земље у развоју са slabим системима комуникације, гдје су медији у функцији промоције националног развоја и културног идентитета у складу с политиком државе, при чему аутор одобрава и цензуру медија од стране државе а с циљем постизања развоја. Демократско-партиципативна теорија, према Мек Квејлу, примјерена је за развијена друштва и развијене медијске системе, на које, већ у то вријеме, значајно утичу процеси комерцијализације и монополизације медија. Потребе и интереси медијске публике темељни су нормативни елемент демократско-партиципативне теорије (McQuail, 1983, према: Kunczik и Zipfel, 2006). Мек Квејл, у каснијим издањима своје књиге *McQuail' s Mass Communicatin Theory* (2000, 2005, 2010) одбацује првобитну типологију теорија штампе Зиберта, Петерсона и Шрама, истичући да теорије више говоре о друштвима него о медијима, да не узимају у обзир брзу прилагодљивост медија на нове друштвене околности, да успостављени приступ теорије штампе није примјењив за ново медијско окружење, које карактеришу интензивне технолошке промјене и разноврсност медија, као и да су поменути аутори потпуно изоставили забавну функцију у дефинисању улоге штампе (McQuail, 2010: 153-156). У критици поменуте теорије, Мек Квејл не искључује њен значај у изучавању медија и комуникација, већ указује на неопходност промјене правца у конституисању адекватне нормативне теорије која мора бити усклађена с потребама друштва и захтјевима демократске политике. Основне замјерке и пропусте студије *Four Theories of the Press* Зиберта и осталих, поједини аутори виде у чињеници да нису емпиријски анализирани односи између медијских структура и друштвених система, као и начини утицаја медија на друштвене односе и политичке институције (Gunther и Mughan, 2000; Hallin и Mancini, 2004; Hardy, 2012). За анализу постсоцијалистичких медијских система у Источној Европи, Зрињка Перушко успоставља нови теоријски модел, указујући на недостатке нормативног приступа на примјеру земаља тзв. европског трећег блока. „Иако су бројне анализе из нормативног ракурса омогућиле

важне увиде у поступну демократизацију постсоцијалистичког медијског крајолика (...) не говоре довољно ни о процесима и сплету околности које су обликовале специфичне карактеристике медијских суштава ни о њиховој међусобној вези“ (Перушко, 2013: 38-39). Емпиријско истраживање медијских система није могуће спровести примјеном нормативних теорија, већ оне служе само за њихово тумачење у општем или апстрактном смислу (McQuail, 1994: 133, према Huang, 2003: 454).

1.3.3. Компаративни приступ

Лимитирани домети нормативног приступа у изучавању медијских система, пажњу истраживача преусмјеравају на компаративна истраживања медијских система, која се интензивно развијају у последње двије деценије. Примјеном компаративног приступа у изучавању медијских система повећава се и број земаља обухваћених компаративним истраживањем⁸, јер се „политички и медијски суштави те комуникацијски и медијски процеси све више могу разумјети само у међународним компаративним оквирима“ (Перушко, 2013: 40). Аутори Халин и Манћини компаративном методу приписују двије основне функције: 1) формирању и појашњавању концепта и 2) узрочном закључивању и анализи (Hallin и Mancini, 2004). Једна од новијих дефиниција компаративног истраживања у области комуникација јесте она коју су формулисали аутори Франк Есер (Frank Esser) и Томас Ханитш (Thomas Hanitzsch): „Компаративно комуникацијско истраживање укључује поређење између најмање двије јединице на макронивоу (системи, културе, тржишта или њихови поделементи), с обзиром на најмање један предмет истраживања релевантан за сферу комуникације“ (Esser и Hanitzsch, 2012: 5; Esser, 2013: 115). Аутори истичу да компаративна истраживања морају обухватити четири димензије: просторну (унакрсно-територијалну), лонгитудалну (унакрсно-временску), функционалну (унакрсно-организацијску или унакрсно-институционалну) и димензију контекстуалног окружења, јер „препознавање (узрочног) значаја контекстуалних услова чини упоредно истраживање изузетно вриједним“ (Esser и Hanitzsch, 2012: 5-6). Укључивање

---

⁸На самом почетку примјене компаративних истраживања број земаља обухваћених анализом био је мали. Временом, појављују се студије средњих и великих размјера у које су укључене десетине земаља. Примјери студија на нарочито великим узорцима су: пројекат који истражује однос између варијабли медијског система и друштвеног развоја у 135 земаља (Norris, 2004) и студија која проучава однос између изложености глобалним информацијама и људских моралних и друштвених вриједности у 90 земаља (Norris и Inglehart, 2009; Esser, 2013: 114-115).

временске димензије, поред просторне, у компаративна истраживања предложили су Блумлер (Blumler) и др., који тврде да је студија истраживања компаративна „када се упоређују два или више географски или историјски (просторно или временски) дефинисана система“ (Blumler, McLeod и Rosengren, 1992, према: Kleinsteuber, 2010: 24). Временска димензија постаје значајна увођењем појма „трансформације“ у компаративне студије медијских система, јер је истраживање процеса трансформације усмјерено на колективне и индивидуалне актере који „промјене захтијевају, подржавају и њима управљају“ (Kleinsteuber, 2010: 26). У компаративним истраживањима медијских система издвајају се и процеси хомогенизације, хетерогенизације и хибридизације (Hadamik, 2003; Hallin и Mancini, 2004, Voltmer, 2012). У фокусу Наталије Роудакове (Natalia Roudakova) јесу процеси трансформације и хибридизације медијских система, која запажа да је у многим студијама утемељеним у постструктуралне теорије, идеја о процесу често у супротности с идејом о структури. „Процес се сматра текућим, динамичним (...), док се структура сматра стабилном, статичном и пуном правила. То је погрешна дихотомија. Процес може бити у одржавању постојећег реда и у трансформацији тог реда (...) Процес усмјерен на одржавање континуитета, конзистентности и регулације у друштвеним односима јесте процес *одржавања поретка (order maintaining)*, а процес трансформације реда је процес *еродирања поретка (order eroding)*“ (Roudakova, 2012: 250-277).

Анализирајући сложеност и различитост процеса трансформације медијских система у земљама Централне и Источне Европе, аутори Карол Јакубович (Karol Jakubowicz) и Миклос Сукод (Miklós Sükösd), развили су 12 концептуалних оквира који осликавају процесе еволуције и демократизације медијских система у посткомунистичким друштвима. То су: „1) диференцирање медија или одвајање медија од власти и политичких структура; 2) професионализација новинара, која је обухватала прихватање објективности и одбацивање заговарачког новинарства; 3) демократизација, која подразумијева медије усмјерене ка задовољавању општих потреба за комуницирањем; 4) медијска децентрализација, специјализација и диверзификација; 5) демонополизација, дерегулација и либерализација радиодифузних медија; 6) комерцијализација приватних а дјелимично и јавних електронских медија; 7) европеизација, тј. формирање заједничког европског медијског тржишта; 8) концентрација власништва над медијима на националном и међународном нивоу; 9)

транснационализација и глобализација, посебно телевизије, филма и музике; 10) комерцијализација медијских садржаја; 11) појава и масован приступ дигиталним, интерактивним новим медијима; 12) дигитализација и конвергенција“ (Jakubowicz и Sükösd, 2008: 15-16). Јакубович и Сукод апострофирају да се и, поред сличности земаља обухваћених компаративном анализом, процеси трансформације одвијају зависно од спецификаума сваке земље појединачно па је, стога, немогуће извести кохерентну теорију трансформационих процеса. На истом стајалишту је и Клајнштојбер, који истиче да, упркос чињеници да посматране земље територијално припадају истим регионима свијета, процеси трансформације одвијали су се према различитим обрасцима. Аутор у том смислу наводи сљедеће земље и регионе: Италију, као изузетак у односу на остале земље Јужне Европе, гдје се процес трансформације 70-их година кретао у правцу рушења диктатуре и успостављања демократије; Балкан, гдје се трансформација одвијала према различитим обрасцима од земље до земље, посебно истичући простор бивше Југославије, гдје процеси још нису завршени; Русију и друге бивше совјетске републике, за које Клајнштојбер каже да су „дефектне демократије или земље са блокираном трансформацијом“ (Kleinstеuber, 2010: 25).

Компаративна изучавања медијских система подразумијевају континуирано уочавање свих актуелних промјена у сфери медија и комуникација, и њихово адекватно димензионирање и повећавање броја варијабли у истраживачким поступцима, с циљем дефинисања карактера појединачних медијских система и упоређивања са другим медијским системима. На тај начин се стварају претпоставке за релевантно моделовање, типологизацију и класификацију појединачних медијских система.

1.3.4. Модели медијских система

Оригинална типологија, заснована на нормативном приступу Зиберта и др., послужила је многим ауторима за моделовање и развијање нових типова медијских система, у односу на измијењено медијско окружење. Типологију медијских система у новом окружењу конструисао је Рејмонд Вилијамс (Raymond Williams) разликујући комерцијалне, патерналистичке, ауторитарне и демократске медијске системе (Williams, 1967, према: Jakubowicz, 2010: 2). Франц Роненбергер (Franz Ronnenberger), полазећи од оригиналне нормативне теорије из 1978. године, узима у обзир географске координате сјевер-југ и исток-запад. У том правцу, либерални модели заступљени на

западу, тј. САД, модели друштвено одговорних медија на сјеверу, односно Европи и комунистички медијски системи на истоку, а као посебан тип издваја медијске системе на југу планете који обухвата земље у развоју (Ronnenberger, 1978, према: Kleinsteuber и Thomass, 2010: 7-8). У основи ревидиране типологије Вилијама Хачтена (William Nachten, 1981) налази се однос медија и политике, а аутор предлаже још два концепта штампе, револуционарни и развојни док је либерални и модел друштвене одговорности синтетизовао у један, западни модел штампе (Jakubowicz, 2010: 2; Mihelj, Downey, 2012: 2). Представљене типологије медијских система реферишу се на оригиналну класификацију Зиберта и др. базирану на нормативном приступу, али су адаптиране увођењем нових категорија и емпиријски провјерљивих варијабли, те напуштањем просте диференцијације на медије и медијске системе отвореног (слободног) и затвореног (неслободног) система.

Типологије медијских система, настале у другој половини 20. вијека, пратиле су усложавање структура медијских система, актуелне процесе у сфери медија и комуникација и, неријетко, комбиновале нормативни и компаративни приступ. Ханс Клајнштојбер (Hans Kleinsteuber) и Барбара Томас (Barbara Thomas) издвајају типологију комуникационих модела коју је конструисао Вио (Wiiо, 1983), према којој су издвојени марксистички модели, у чијем средишту је пошиљалац, и плуралистички модели усмјерени на примаоца. У овој класификацији, изражена је намјера да се превазиђе традиционална дихотомија на слободне и неслободне медије па Вио показује да процјене о природи и карактеру медијских система зависе од њихових структуралних елемената и изабраних димензија за типологизацију, а да механизми контроле постоје у свим медијским системима и да се разлике огледају у извору и степену контроле (Kleinsteuber и Thomas, 2010: 9). Типологија медијских система коју је извео Клајнштојбер из 1994. године, описује три типа медијских система: источни реал-социјалистички, западни либерални тип и медијске системе у трећем свијету, а значајна је по увођењу елемената динамике у статичан опис медијских система (Kleinsteuber и Thomas, 2010: 11). Након типологије модела медијских система коју су успоставили Зиберт и др. развиле су се бројне класификације прилагођене бројним промјенама у сфери медија. У овом раду посебна пажња посвећена је Халиновој и Манђинијевој (2014) трипартитној типологији која је настала као продукт компаративне анализе медијских и политичких система различитих земаља.

1.3.5. Трипартитна типологија медијских система Данијела Халина и Паола Манћинија

Студија двојице аутора Данијела Халина (Daniel C. Hallin) и Паола Манћинија (Paolo Mancini) *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics* (2004), компаративном анализом обухватила је медијске системе осамнаест земаља, хомогених у погледу друштвеног уређења, иако припадају различитим свјетским географским регионима. Истраживање је засновано на димензијама подијељеним у двије групе: у прву групу сврстане су димензије које се непосредно односе на саме медијске системе, односно начин њиховог конфигурисања, функционисања и дјеловања; док другу групу чине димензије које објашњавају природу политичких система земаља обухваћених истраживањем. Аутори у оквиру прве групе издвајају четири димензије: „1. развој медијског тржишта, с посебим нагласком на развој масовне штампе, 2. политички паралелизам, односно рефлексија политичких подјела друштва на медијски систем, 3. развој новинарског професионализма и 4. интензитет и природа државног интервенционизма у сфери медија“ (Hallin, Mancini, 2004: 21). У другу групу сврстани су параметри који описују и објашњавају карактер политичких система држава обухваћених истраживањем, као политичког окружења дјеловања медија. Ова група садржи пет димензија: „1. улога државе, 2. врста демократије, 3. врста друштвеног плурализма, 4. степен утемељености власти на рационално-законској основи и 5. степен плурализма“ (Hallin, Mancini, 2004: 68). Аутори су за сваку од наведених димензија одредили индикаторе на основу којих их је могуће јасно дефинисати, а с циљем да медијске системе земаља обухваћених истраживањем могу класификовати у одговарајући модел. На основу тако постављеног аналитичког концепта, Халин и Манћини издвојили су три модела медијских система:

1. Медитерански, односно поларизовани плуралистички модел (Француска, Грчка, Италија, Шпанија, Португал) – модел који је према Халин и Манћинију карактеристичан по сљедећем: касни развој слободе штампе и комерцијалних медија; низак тираж штампе; штампа оријентисана на елиту; значајна улога електронских медија; висок ниво политичког паралелизма; штампа фокусирана на политички живот; екстерни плурализам; значајан број медија под утицајем политичких партија, економских центара моћи и државе; јавни сервис образован

по владином или парламентарном моделу; наглашено заговарачко новинарство; слабо развијена професионализација новинарства – нејасна граница између новинарства као професије и политичког активизма, с лимитираном аутономијом новинара; значајна улога државе као власника, финансијера и регулатора медија; неконтролисана транзиција из државних у комерцијалне медије. Медијски системи који одговарају медитеранском моделу, функционишу у политичком окружењу карактеристичном по следећем: касна демократизација; поларизован плурализам; договорени и већински облици власти; значајна улога политичких партија у вршењу власти упоредо с високим нивоом државног и политичког интервенционизма, неразвијена рационално-законска основа власти и клијентелизам (Hallin, Mancini, 2004: 73-74).

2. Сјеверно-средњоевропски модел, тј. демократско-корпоративни модел (Аустрија, Данска, Финска, Белгија, Холандија, Њемачка, Шведска, Швајцарска) – детерминанте овог модела медијских система, према Халин и Манџинију, јесу: рани развој слободе штампе; висок тираж штампе; историјски слијед у остваривању значајне улоге партијских дневних новина и других медија повезаних с организованим социјалним групама; коегзистенција политичке и комерцијалне штампе; екстерни плурализам нарочито изражен у националној штампи; заступљеност политичког паралелизма и традиције коментаторског новинарства упоредо са неутралним и објективним новинарством; висок степен новинарског професионализма, развијена слобода медија заједно са снажном улогом државе у области регулације медија; институционализована саморегулација медија; медији се посматрају као друштвене институције за које је одговорна држава, а слобода штампе коегзистира с релативно јаком државном подршком и регулацијом медија; значајна улога јавних сервиса оријентисаних ка парламентарном или грађанско/корпоративном моделу, унутар којег су странке и организоване друштвене групе укључене у процесе управљања емитовањем, али и оствареном високом професионалном аутономијом у емитовању; висок степен политичког паралелизма у којем коегзистирају развијене комерцијалне медијске индустрије са политички повезаним медијима; висок степен политичког паралелизма коегзистира с високим степеном новинарске професионализације; снажна либерална традиција слободе штампе и слободе

информисања коегзистира са израженим државним интервенционизмом у сфери медија, нарочито у домену регулације и субвенционисања штампе (Hallin и Mancini, 2004: 67, 74-75). Политичка окружења у којима дјелују медијски системи овог модела карактеристични су по: рана демократизација; умјерени плурализам, договорена демократија, организовани плурализам и демократски корпоративизам; снажна социјална држава и развијена рационално-законска основа власти (Hallin, Mancini, 2004: 74-75).

3. Сјеверноатлански, тј. либерални модел (САД, Канада, Велика Британија, Ирска) – битна обиљежја медијских система који припадају овом моделу јесу: рани развој слободе штампе и висок тираж штампе; доминантан интерни плурализам, изузев Велике Британије, у којој доминира екстерни плурализам; релативно изражена професионализација новинарства без формалне организације до снажно етаблираног новинарства као професије; неинституционализована саморегулација; доминација комерцијалних медија и комерцијалних интереса, а не политичких притисака у контексту угрожавања аутономије новинара; низак степен политичког паралелизма; заступљеност новинарства оријентисаног према информацији, осим изражене традиције коментаторског новинарства у Великој Британији; ограничена улога државе у медијском сектору, посебно у САД, док се у Канади и Ирској примјећује значајна улога државе с циљем очувања националне културе, а у медијском систему Велике Британије, држава свој утицај испољава кроз наглашену улогу јавног сервиса и регулацију комерцијалног емитовања; изолација јавног емитовања од политичке контроле, при чему је регулација јавног емитовања организована у складу са професионалним моделом (Hallin, Mancini, 2004: 67, 75). Обиљежја политичких окружења овог модела јесу: рана демократизација; умјерени плурализам; доминантна већинска демократија; индивидуални плурализам; либерализам, слабија социјална држава и развијена рационално-законска основа власти (Hallin, Mancini, 2004: 75).

Студија *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics* (2004), у академским круговима, представља образац за надградњу и модификовање компаративних истраживања медијских система. Студија садржи квалитативну анализу медијских система земаља обухваћених истраживањем, и то „не као апстрактних

идеалних модела, већ као конкретних друштвених формација које су се развиле под одређеним историјским условима“ (Hallin, Mancini, 2012: 1-2). Аутори истичу да постављени истраживачко-аналитички оквир студије из 2004. године није универзалан, већ да га је потребно реконцептуализовати и прилагодити специфичним условима односа медија и политике земаља изван западног свијета (Hallin, Mancini, 2012). Коришћене димензије треба прилагођавати специфичним контекстуалним условима земаља чији се медијски системи изучавају, што аутори чине студијом *Comparing Media Systems Beyond the Western World* (2012). Истраживањем су обухваћене земље: Бразил, Кина, Израел, Литванија, Русија, Пољска, Либан, Јужна Африка, Тајланд и Саудијска Арабија и аутори испитују колико су концепти и методе њихове првобитне компаративне анализе примјенљиви за истраживање медијских система земаља изван западног свијета, укључујући глобални контекст и процесе политичке транзиције. Џонатан Харди сматра да је Халин и Манћинијев концептуални оквир истраживања „најнапреднији аналитички оквир за разумијевање односа између медија и политичких система“ (Hardy, 2008: 232). Значај и утемељење Халиновог и Манћинијевог компаративног приступа Михаел Бригеман и др. (Michael Brüggemann et al., 2014) виде у чињеници да „он подстиче боље разумијевање случајева који су анализирани. Истовремено, захваљујући солидном оквиру пружених димензија, објашњења откривају обрасце односа који превазилазе разумијевање појединачних случајева“ (Brüggemann et al., 2014: 1038). На темељу Халин и Манћинијеве изворне типологије медијских система, Michael Brüggemann, Sven Engesser, Florin Büchel, Edda Humprecht и Laia Castro (2014), понудили су актуелнију класификацију и идентификовали одређена одступања. Бригеман и др. модификовану типологију заснивају на емпиријски потврђеним претпоставкама које показују да „улога државе није једнодимензионална, већ најмање тродимензионална категорија, јер су унутар ње инкорпориране три поддимензије: јавно емитовање, регулисање власништва и субвенције за штампу“ (Brüggemann et al., 2014: 1037-1058). На основу тога, аутори су прерасподијелили одређене земље и предложили четири „емпиријска“ модела: сјеверни (демократско-корпоративни) модел (Данска, Финска, Норвешка, Шведска); централни (демократско-корпоративни) модел (Њемачка, Аустрија, Швајцарска, Велика Британија); западни (либерални) модел (Белгија, Холандија, Ирска, САД, Португал) и јужни (поларизовани плуралистички) модел (Шпанија, Француска, Грчка, Италија) (Brüggemann et al., 2014).

Уочава се да су аутори Велику Британију издвојили из западног либералног модела, јер су идентификовали већи степен корелације са земљама које припадају централном (демократско-корпоративном) моделу, те у односу на Халинову и Манђинијеву типологију, и Португал измјестили из поларизованог плуралистичког модела у западни (либерални) модел.

Роџер Блум (Roger Blum, 2005) креира проширени концепт компаративног истраживања и, уз политички контекст у којем Халин и Манђини анализирају медијске системе, додаје и културни контекст, као варијаблу у изучавању медијских система. Блум идентификује шест типова медијских система, разврставајући их на основу њихове припадности одређеним типовима друштва: атлантско-пацифички либерални модел (САД, Аустралија, Нови Зеланд); јужноевропски клијентелистички модел (Португал, Шпанија, Грчка, Малта, Кипар); сјеверноевропски модел јавне службе (Њемачка, скандинавске земље, земље Бенелукса и Француска, као и модернизоване источноевропске земље, попут Естоније); источноевропски шок модел (Русија, Украјина, Бјелорусија, Иран, Турска); арапско-азијски патриотски модел (Египат, Сирија, Тунис, Мароко и азијске земље); и азијско-карипски командни модел (Кина, Сјеверна Кореја, Вијетнам, Бурма, Куба). Према Блуму, прва три модела медијских система припадају демократским друштвима, четврти и пети тип ауторитарним, док је шести тип медијских система карактеристика тоталитарних друштава (Blum, 2005; према Kleinstеuber и Thomas, 2010: 12-14).

Увођење новог приступа у компаративна истраживања и типологизацију медијских система, односно димензије историјског институционализма, карактеристика је концептуалног оквира Зрињке Петрушко, која развија нови теоријски модел за анализу постсоцијалистичких медијских система у земаљама тзв. европског трећег таласа демократизације. Модел разликује три дистинктивна историјска периода у развоју медијских система као последице три кључне историјске прекретнице у Југоисточној Европи (Петрушко, 2013). Осим тога, Петрушко указује да само „нормативно дефинисање медијских реформи није довољно за свеобухватан приступ њиховом изучавању. Такав приступ заснован је на претпоставци да је креирање, усвајање и примјена демократских закона довољна и да ће то медије у одређеној земљи у развоју демократизовати“ (Петрушко: 2014: 70). Закони су само једна димензија у

анализи процеса медијске демократизације и реформи, уз које су и друге димензије: политика, карактер политичког система, економија и други контекстуални чиниоци који значајно утичу на медије. „За свеобухватну анализу медијских реформи и регулације потребно је укључити и анализе медијског система унутар којег се реформе одвијају и медијске политике креирају, као дио ширег система и друштвено-политичких односа“ (Перушко; 2014: 71).

Халинове и Манђинијеве димензије истраживања и аналитички оквир, као полазну основу за одређење структуре медијског система Србије, користио је Мирко Милетић и понудио класификацију медијских система с четири основна типа: етатистички модел (Кина, Вијетнам, Сјеверна Кореја, Куба и један број азијских и афричких земаља); тржишни модел (у потпуном облику функционише једино у САД, а с извјесним варијацијама, у Аустралији и Новом Зеланду); етатистичко-тржишни модел (све постсоцијалистичке земље у периоду транзиције из тзв. реал-социјализма у либерални капитализам); друштвено-цивилни модел (типичан за Европу од средине 20. вијека, утемељен у концепту јавног интереса) (Милетић, 2014: 33-38). У концепту етатистичког модела, аутор издваја специфичну подврсту, патерналистичке медијске системе карактеристичне за „окупиране земље или социјалне системе који су под контролом иностраног фактора“ (Милетић, 2014: 34), наводећи у тој групи медијски систем Босне и Херцеговине, Косова и Метохије, Ирака и Авганистана (Милетић: 2014: 34).

Објављивање студије *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics* (2004), у научним круговима изазвало је и неслагања с концептуалним оквиром који су развили Халин и Манђини. Примједбе појединих аутора односе се на димензије на којима је типологија заснована, посебно на Халиново и Манђинијево апострофирање значаја политичког контекста у којем дјелују медијски системи. Неадекватним сматрају истицање природе политичког окружења као кључног и примарног чиниоца у одређењу карактера медијског система, при чему се занемарује значај културног и економског контекста (Jakubowicz, 2010; Mihelj, Downey, 2012). У академским дискусијама постављена су и питања о изостављању онлајн медија из Халинове и Манђинијеве анализе (Jakubowicz, 2010; Hardy, 2012; Norris, 2009), о занемаривању транснационализације медијских тржишта, анализи медијских система као изолованих

јединица искључиво на нивоу националних држава (Esser, 2013), као и занемаривању динамике и процеса због њиховог фокусирања на системе и структуре (Roudakova, 2012).

За разумијевање и анализу структуралних елемената медијског система БиХ, његово конституисање и функционисање у специфичном политичком окружењу, с посебним освртом на програме међународне медијске помоћи, као важног екстерног фактора који је подстицао процес трансформације медијских система, значајна су промишљања и академске дискусије о развоју медија и медијских институција у пост-комунистичким земљама. Катрин Волтмер запажа да међународне организације заговарају трансформацију медијских система, инсистирајући на примјени елемената које су Халин и Манћини сврстали у либерални модел медијских система, а да се при том не узима у обзир локални контекст, односно политичке, економске и културне особености земаља некадашњег социјалистичког блока. У том смислу, Волтмер наводи примјер Европске уније која од земаља кандидата захтијева да своје медијске политике прилагоде правилима ЕУ. „Искуство и примјери земаља из трећег таласа демократизације показују како извожење политичких институција, медија и новинарских норми не резултира униформним резултатима. Баш насупрот томе, као резултат овог процеса свједочимо разноликим институцијама и праксама јавне комуникације“ (Vltmer, 2012: 233). Демократија, медијске слободе, професионализам немају фиксна значења која би универзално могла да се примјењују, сматра Волтмер, и наводи да је демократија везана за контекст, односно односе моћи у датом друштву, а „приступ медијима индикатор је и главни ресурс за освајање и одржавање такве моћи“ (Vltmer, 2012: 234-235). Умјесто униформности, Волтмер говори о *хибридности*, као основним обиљежјима медијских система посткомунистичких земаља. „Осим институционалног аспекта, медијски системи су, попут закона, и когнитивне категорије, јер осликавају одређене вриједности, погледе на свијет или интересе који су уграђени у медијске политике и законе који их дефинишу. (...) Медијски системи, као друштвени конструкти, изграђени су на наслеђу својих институционалних предака и наслиједили су њихове одређене карактеристике“ (Vltmer, 2012: 239-240). Идеју о напуштању ауторитарних пракси у земљама бившег социјалистичког блока, као предуслова за развој демократије и медијских система унутар тог друштвеног контекста, разматрао је и Славко Спличал (Splichal). Аутор сматра да имитирање

успјешних модела из развијених западних земаља није довољно и да је потребно утврдити начин да искуства развијених медијских система допринесу отклањању недемократске праксе. Земље бившег социјалистичког блока имале су политичке системе у оквиру којих је владала државна контрола емитера, заговарачко новинарство, снажна повезаност политичких елита и медија и мањак професионалне етике међу новинарима (Splichal, 1994). Сплихал разликује шест тенденција имитативног карактера, које сврстава у двије групе: „концепт имитирања екстерних окружења, нарочито Западне Европе и Америке, који садржи процес денационализације и приватизације, комерцијализације, интернационализације и трансационализације медија; и концепт окренут прошлости, већином бившем социјалистичком систему, гдје је на дјелу идеолошки ексклузивизам и ренационализација“ (Splichal, 2001: 35). Управо имитативна природа новонасталих медијских система „кључна је препрека за њихов даљи развој и демократизацију“ (Splichal, 2001: 35).

Међународна медијска помоћ пажњу академске јавности заокупља почетком 2000. године, а поједини аутори, попут Арона Родса (Aaron Rhodes) карактер медијске помоћи разликује у односу на њен циљ и улогу у процесу медијске транзиције. Родс разликује политичко-друштвене циљеве медијске помоћи и специфичне, односно медијске циљеве. „Подршка остваривању политичких и друштвених циљева медије посматра као средство, без намјере да утиче на развој медија. Подршка специфичним медијским циљевима очекивано би требало да допринесе развоју слободног, плуралистичког и професионалног медијског система“ (Rhodes, 2007: 11).

У домену компаративних истраживања, приступ овом комплексном процесу детерминише и разлике које се појављују, а у зависности од предмета истраживања, односно упоредних анализа којима су обухваћени медијски системи у цјелости (анализа свих структуралних елемената између најмање два медијска система), или истраживања чији је предмет усмјерен на анализу и компарацију једног одређеног структуралног елемента у оквиру различитих медијских система. У зависности од приступа, у домену компаративних истраживања медијских система могуће је издвојити студије које се у значајној мјери ослањају на Халинову и Манђинијеву трипартитну типологију и компарацију, као и оне које значајно модификују њихов концептуални оквир.

1.4. Преглед досадашњих истраживања

Телевизија, као један од основних елемената и мјерила демократије, предмет је бројних научних и стручних истраживања усмјерених на промјене које у организацији и начину дјеловања овог медија изазивају технолошка достигнућа, трансформације узроковане политичким и идеолошким промјенама као и експанзија приватних електронских медија. Мониторинг *Телевизија у Европи: регулатива, политика и независност* (2005) у организацији OPEN SOCIETY INSTITUTE и сарадњи са Програмом Института за отворено друштво за медије (Network Media Program) обухватио је осам земаља Централне и Источне Европе које су постале чланице ЕУ 2004. године⁹, затим Бугарску и Румунију, Хрватску и Турску, које су у вријеме истраживања биле кандидати за улазак у ЕУ, четири старе државе чланице ЕУ, Француску, Њемачку, Велику Британију и Италију, те земље Југоисточне Европе (Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија и Србија), кандидате за чланство у ЕУ. Одлука да се истраже телевизије у поменутих земљама подстакнута је чињеницом да су јавни радиодифузни сервиси суочени с новим изазовима, као што су конкуренција комерцијалних медија и нова технолошка достигнућа. „Уз то, трансформација радиодифузних установа, које су некада биле у државном власништву показала се спорном у многим европским земљама. С друге стране, постоје замјерке и на активност приватних електронских медија када је ријеч о њиховом програмском садржају и власничкој структури“ (EUMAP, 2005: 9-10). Упоредна анализа телевизија у земљама чланицама ЕУ и земљама које то нису, имала је за циљ да укаже да се међународни стандарди морају подједнако усвојити и надгледати, наводи се у извјештају. У закључцима EUMAP истиче се да је телевизија основни извор информисања за већину људи и сматра се најутицајнијим медијем у погледу формирања јавног мњења. У посматраним земљама 2005. године било је доступно око 4000 телевизијских канала и „забиљежен је пораст просјечног времена гледања телевизије. Упркос напретку нових комуникацијских технологија, попут интернета, телевизија је и даље задржала своју доминантну позицију“ (EUMAP, 2005: 21). Анализом је утврђено да широм Европе влада велика концентрација публике око највећих телевизијских канала те да телевизијска тржишта карактерише висока концентрација власништва. „У већини

---

⁹ То су земље: Чешка, Естонија, Мађарска, Летонија, Литванија, Пољска, Словачка и Словенија.

земаља, три највећа телевизијска канала привлаче највећи број гледалаца. У исто вријеме, власничка структура приватних телевизија најчешће је јако концентрисана, упркос политичким декларацијама против монополизације медијских тржишта и законима који имају за циљ да такву концентрацију ограниче“ (EUMAP, 2005: 22). Резултати упоредне анализе показују да је концентрација власништва већа у земљама Западне Европе него у земљама у транзицији, али се уочава и тренд великих спајања, купопродаја и формирања крупних медијских групација и у земљама Југоисточне Европе, које под контролом држе значајан дио радиодифузног тржишта. „У случајевима када такве велике групације уживају финансијску подршку политичара, или када чине дио великих корпорација које послују и у другим секторима, комерцијалне телевизије могу да постану, и често су постајале, инструмент за остваривање политичких или комерцијалних интереса. Увид у власничке структуре и привредне интересе у медијима најчешће је веома ограничен“ (EUMAP, 2005: 22). У прегледу истраживања телевизија у 20 европских земаља истиче се и надолazeћи тренд промјена које доноси дигитализација радиодифузног спектра у смислу повећања разноврсности програма и плурализма, али и поштравања тржишне конкуренције и упозорава на неопходност далекосежних промјена у јавном радиодифузном сектору. „У овом тренутку очекује се да ће моћни комерцијални емитери бити највећи добитници надолazeћих промјена, док су јавне телевизије у опасности да изгубе многа, ако не и већину традиционалних оправдања за своје привилегије. Упркос томе, и овај извјештај показује да су аргументи који иду у прилог јавних радиодифузних сервиса и даље неоспорни. Јавна радиодифузија није само одбрана од комерцијалних трендова који, ако се ништа не предузме, могу још да снизе програмске стандарде и потисну мање уносне програме. Она је и главни подстрек за подизање стандарда у свим програмским жанровима“ (EUMAP, 2005: 23). У прегледу стања телевизије у Европи, у извјештају се издвајају два преовлађујућа модела организације, западни и источни модел. Западни модел базиран је на концепту кохабитације политичке контроле и културне амбиције, односно укључивању цивилног друштва у структуру управљања у области радиодифузије, што обухвата и политичке групације. Након либерализације тржишта и укидања монопола јавних телевизија у земљама Западне Европе током 1982. године, дозвољен је рад приватним емитерима, што је омогућило стварање дуалног радиодифузног система. У земљама Источне Европе, након пада комунизма у периоду

1989-1990. године, започела је трансформација телевизијског сектора по угледу на западни модел, реформе националних медијских система и отварања тржишта за комерцијалне медије. „У многим посткомунистичким земљама, промјене у телевизијском сектору биле су хаотичне, без јасног политичког или равног оквира, што је довело до експлозивног раста броја нових емитера који нису имали дозволе за рад“ (EUMAP, 2005: 35). Из обимног извјештаја, издвајамо анализу о стању у Босни и Херцеговини од почетка ратног сукоба 1992. године и процесе трансформације телевизија. У анализи се наводи да су посљедице етничких сукоба и ратова из деведесетих година још присутне, јер су медији, а нарочито телевизија, били један од најважнијих инструмената рата и „под контролом националистичких, популистичких вођа, служили су за подстицање етничке нетрпељивости и дискредитовању демократске опозиције“ (EUMAP, 2005: 37). Босна и Херцеговина, одредбама Дејтонског споразума, добила је изузетно сложену структуру власти која, како се наводи у извјештају, одражава – али и одржава стални недостатак политичког консензуса између три национална руководства. „Међународне организације које су надгледале послератну реконструкцију земље, споро су одговарале на изазове реформи у радиодифузног сектору. Још није јасно да ли ове организације – односно, у суштини Европска унија, која преузима све већу контролу над процесом реконструкције и развоја – посједују потребна средства и ријешеност да се успјешно супротставе настојањима националистичких елита да блокирају настанак аутономног јавног радиодифузног сервиса“ (EUMAP, 2005: 36-37). У извјештају се посебно издваја анализа јавног радиодифузног сектора и фактори утицаја на његов статус. Наглашава се да су у Западној Европи јавни сервиси одавно учврстили положај на тржишту и да имају велику гледаност, али и износе критике због њихове везе са политичким странкама и „заглупљивања програма изазваног конкуренцијом са комерцијалним електронским медијима“ (EUMAP, 2005: 54). За јавне сервисе у земљама Југоисточне Европе анализа показује да су неоправдана велика очекивања од њих, те да је укидањем монопола некадашњих државних телевизија и експанзијом комерцијалних медија њихов удио у гледаности почео драстично да опада. „У земљама у транзицији, јавни сервис највише угрожавају сљедећи фактори: недостатак професионализма, губитак осјећаја за властиту мисију, мањак одрживих извора прихода, прекомјеран политички утицај на њихова управна тијела и ниска јавна свијест о посебној улози јавне

телевизије“ (EUMAP, 2005: 54). У извјештају *Телевизија у Европи: регулатива, политика и независност* посебно се истиче „фасцинација значењем телевизије као националне а не јавне институције“ (EUMAP, 2005: 61) изражена у земљама Југоисточне Европе и неодлучност владајућих структура када је ријеч о одрицању од контроле над јавном радиодифузијом.

У истраживању спроведеном 2008. године, уз подршку EU Monitoring and Advocacy Program (EUMAP) и института Отворено друштво у оквиру пројекта „Телевизија у Европи“, анализирана су мултиетничка друштва у државама са политичким системима који, у мањој или већој мјери, садрже елементе консоцијативне демократије и организацију и карактер телевизија унутар њих. У студији *Разједињени пропадају* □ *Јавни радио-телевизијски сервиси у мултиетничким државама* аутори С. Башић-Хрватин, М. Томпсон и Т. Јусић, на основу модела подјеле власти у Белгији, Швајцарској, Босни и Херцеговини и Македонији, анализирају јавне радиодифузне сервисе и оствареност њихове интегративне функције у односу на ниво међуетничке подијељености и разлика. Анализа је показала темељну склоност етничких група у конзумацији медија који се обраћају групи којој они припадају. „Чак и у успјешним мултиетничким државама, јавни радиодифузни сервиси не одвајају довољно средстава за програме намијењене другим етничким групама. Иако би ови емитери могли понудити ефикасне механизме свеобухватне лојалности кроз обликовање заједничког комуникацијског простора, они то чине ријетко или никако“ (Башић-Хрватин, Томпсон, 2008: 36). У четири државе обухваћене истраживањем не постоји јавни радиодифузни систем који је у потпуности у складу са консоцијативним или интегративним моделом. Уочена су разлике између супротних представа о културолошким правима, која имају различите импликације на јавне радиодифузне сервисе. „Територијална представа подразумијева да свака језичка група треба да има своје одвојене институције, док грађанска представа подразумијева да различити језички сервиси могу заједнички постојати у оквиру јединствене институције. Ако се доведе до крајности, логика прве преставе доводи до борбе за *етничку територију*, тј. ситуацију Босне и Херцеговине“ (Башић-Хрватин, Томпсон, 2008: 27-28). У студији се наводи да су све четири државе прихватиле високе међународне стандарде и смјернице у организацији радиодифузних система, али је спорно питање примјене нових норми. Истиче се примјер Швајцарске као друштва које је у највећој мјери прихватило и примијенило

универзалне норме. С друге стране, Босна и Херцеговина се издваја као држава којој су „високи међународни стандарди *утрапљени* а политичке елите нису имале жеље за њиховом примјеном“ (Башић-Хрватин, Томпсон, 2008: 33). Испоставило се да је отпор унутар Босне и Херцеговине много чвршћи и истрајнији од настојања међународних званичника да помогну у изградњи независног јавног радиодифузног сервиса, наводи се у студији *Разједињени пропадају – Јавни радио-телевизијски сервиси у мултиетничким државама*.

У студији *Телевизија у новомедијском окружењу* (2010), В. Цар разматра утицај нових технологија и промјена у приступу и извјештавању медија, с посебним освртом на питање у којој мјери и колико успјешно ће се телевизија позиционирати у новомедијском окружењу. Промјене у планирању слободног времена и начина конзумације медијских садржаја које су успоставиле нове медијске технологије, класичну телевизију суочиле су са губитком публике, понајвише младих. „Конвергенција медија (...) доноси мноштво нових могућности, отвара голем простор за развој нових садржаја и услуга. Изазов је свим традиционалним медијима, а посебно телевизији која је десетљећима словила за најдинамичнији, најувјерљивији и најутицајнији медиј. (...) Појавом интернета и онлајн мултимедијских платформи телевизија није аутоматски изгубила своје гледатеље, али их поступно губи“ (Цар, 2010: 101). Опстанак класичне телевизије, сматра ауторка, зависи од спремности за промјенама у понуди садржаја који морају да буду интерактивни и у новим форматима. „Да би се то догодило, телевизију је прво потребно редефинирати као медиј, с обзиром на то да јој је нужно уз информацијску додати и комуникацијску димензију. Комуникација може остати посредована (примјерице напредном верзијом даљинског управљача), али у сваком случају гледатељи ће моћи сами бирати садржај и вријеме када ће се том садржају посветити“ (Цар, 2010: 101). Са тако драстичним промјенама у садржајној понуди телевизијских канала и унапријед заданим програмом, ауторка разматра и питање оправданости задржавања термина телевизија у будућности, ако се свака понуда видеосадржаја назове телевизијом. „Уколико IPTV12 превлада над земаљским дигиталним пријеносом, кабелом и сателитом, граница између телевизијског програма и онлајн видеосадржаја постат ће готово непримјетна“ (Цар, 2010: 102). Све то телевизију доводи у опасност да изгуби оригинални идентитет, истиче Цар, али реферишући се на искуства у промјени које су нове технологије

изазвале у штампи и радију, а који су се прилагодили и опстали, ауторка изражава увјерење да ће телевизија као класични медиј опстати, само уз смањену гледаност. И појединци који су несклони потпуној употреби нових технологија иду у прилог тој тврдњи. „Стога се и усудимо предвидјети опстанак опћих телевизијских канала с унапријед дефинираним распоредом емитирања. Међутим, будућност улоге медија у свакодневном животу појединаца понајприје лежи у врло богатој понуди садржаја и услуга уз могућност слободног избора како садржаја тако и времена у којем ће их појединац конзумирати“ (Цар, 2010: 102). Ауторка закључује да телевизију чека судбина потиснутих новина, а студију *Телевизија у новомедијском окружењу* завршава констатацијом да ће имати своју публику, али неупоредиво мању у односу на златне године телевизије из друге половине 20. вијека.

Крива јавног медијског сектора узрокована медијском комерцијализацијом и доминацијом приватног над јавним сектором тема је коју у студији *Јавни емитери: политике (дез)интеграција у Босни и Херцеговини* (2011) разматрају аутори Бараковић и Махмутовић. И док се у земљама западне Европе проблем рјешавао нуђењем различитих модела јачања јавног медијског сектора, који је предуслов успостављања и развоја плуралне политичке комуникације, у Босни и Херцеговини „модел конституирања јавних емитера пратио је етничке обрасце конституирања државне заједнице а не грађански модел какав је нужан за успјешно функционирање оваквих медија“ (Бараковић, Махмутовић, 2011: 207). Аутори нагашавају чињеницу да је неуспјех у конституисању јединственог јавног сервиса довео до продубљивања разлика у медијском извјештавању о босанскохерцеговачкој заједници, те да ти процеси кореспондирају са неуспјехом у конституисању заједничке државе, „при чему се политички и јавни медијски дискурси прелијевају и претапају у процесима и токовима интеграције односно дезинтеграције босанскохерцеговачке заједнице“ (Бараковић, Махмутовић, 2011: 207). У раду се преиспитује структурална повезаност политичких нацрта усмјерених ка процесима јачања односно слабљења капацитета државе и дјеловања медијских система примарно у контексту јавних емитера. Аутори испитују деформације јавног радио-телевизијског система БиХ, конституисаног на темељу постдејтонског политичког поретка, те дјеловање медија у смислу јачања интегративних односно дезинтегративних процеса унутар босанскохерцеговачке друштвене заједнице. Анализом је утврђено да су комерцијалне телевизије у БиХ своје

садржаје прилагодили публици својственој савременом добу одсуства значења и конзумације медијских садржаја који јавност држе у стању апатије. „Комерцијални медији публику хране сапуницама, reality shows, маратонским талент аудицијама и такмичењима, музичким и контакт емисијама које су међу најгледанијим. Но, политичким лидерима и замагљеним центрима моћи у Босни и Херцеговини не одговара латентна публика на коју се не може утјецати већ публика коју ће моћи хранити националним супстратом и која ће остати на конституираном фону етничких подјела. Информативни садржаји комерцијалних медија нису циљани садржаји будући да су потпуно маргинализовани, али јесу информативни садржаји јавних емитера. (...) Путем ових садржаја могуће је одржати постојећи јавни дискурс који кореспондира са политичким подјелама и одржавањем status-quo“ (Бараковић, Махмутовић, 2011: 216). На основу резултата истраживања, којим је утврђено да су информативни садржаји јавних емитера међу најгледанијим садржајима свих ТВ станица у Босни и Херцеговини, аутори закључују да политички лидери нису заинтересовани за гашење јавних медија, већ за њихову контролу. „Њихово уплитање и утјецај нису усмјерени ка суштинском рјешавању проблема, већ ка стварању позиција за контролирање токова информација“ (Бараковић, Махмутовић, 2011: 216). Анализа медијских садржаја програма Радио-телевизије Републике Српске показала је да се политичка борба за остваривање утицаја на овај медиј води у домену борбе за страначку превласт, те да се у тим процесима не доводи у питање основна политичка идеја о Републици Српској као ентитету с високим степеном суверенитета и независности, без икакве могућности да се угрози етнички принцип њеног организовања. „Однос Ми и Они пренесен с јавног и политичког дискурса више је но очит. Интегративна функција овог јавног емитера огледа се искључиво на интеграцији на нивоу ентитета док је спрам интегративних процеса на нивоу државе дискурс овог емитера изразито негативан“ (Бараковић, Махмутовић, 2011: 216-217). У анализи се констатује да политички утицај на програмске садржаје БХРТ и РТВ ФБиХ није ни мањи ни већи у односу на РТРС, већ да је сложенији и другачији због организационе структуре ентитета Федерација БиХ и преференције рецепијената у ентитетима. Аутори истичу да се борба за политичку превласт и утицај на програмске садржаје јавних емитера у БиХ води на неколико паралелних колосијека, од настојања да концепт етничког модела надвлада грађански, борбе за превласт политичке идеје о унитарности наспрам идеје о сепаратизму, борбе

између политичких странака за овладавање над јавним емитерима па до борбе за превласт концепта стварања националних канала насупрот концепта јавних медија. „Идеја о формирању јаког јавног медијског сектора прем тзв. европском медијском моделу у старту је слиједила логику постојећих подјела што је утврдило, чак и појачало подјелу комуникацијске заједнице на етничке комуникацијске заједнице ослоњене на „своје“ медије. Јавни медијски систем тако у БиХ није могао ни бити друкчији од основног структуралног модела подјеле БиХ – два ентитета с три етноса – дакле, три јавна емитера и три етничке публике и није настао као логична посљедица конституирања демократске заједнице, већ је наметнут одлуком високог представника за БиХ“ (Бараковић, Махмутовић, 2011: 219). Стога, наметнута државна заједница БиХ, која није утемељена на вољи њених народа и политичких лидера, није могла изродити ни консензус о јединственом јавном сервису у функцији свих грађана БиХ, закључује се у студији *Јавни емитери: политике (дез)интеграција у Босни и Херцеговини*.

У научној и стручној литератури присутна су броја истраживања у којима су анализирани медијски системи различитих земаља, а разлике у погледу комплексности компаративних анализа проистичу из избора предмета истраживања, односно поређења свих структуралних елемената између најмање два медијска система или истраживања која су фокусирана на један структурални елемент анализе и компарације у односу на различите медијске системе. Компаративна истраживања могуће је разврстати и на основу примјене трипартитне типологије медијских система, односно студије које се у значајној мјери ослањају на Халинове и Манђинијеве моделе и студије које модификују њихов концептуални оквир.

Студија *Comparative Media Systems: European and Global Perspectives*¹⁰ представља репрезентативну студију засновану на моделима медијских система Халина и Манђинија. Студијом је обухваћено 14 радова представљених на Међународној конференцији о медијима и комуникацији *Упоредивање медијских система: запад се састаје са истоком*, у организацији Одсјека за комуникације и новинарство Универзитета Wroclaw у Пољској (23-25. април 2007). Примарни циљ учесника Конференције био је да се Халинова и Манђинијева трипартитна типологија примијени

---

¹⁰ Boguslaw Dobek Ostrowska, Michal Glowacki, Karol Jakubowicz, Miklós Sükösd, 2010.

у анализи медијских система у посткомунистичким земљама, превасходно међу новим чланицама Европске уније (Ostrowska et al., 2010). Анализом је утврђено да природу медијских система посткомунистичких земаља карактерише присуство политичког паралелизма, што су аутори утврдили на основу анализе медијског садржаја, организационих веза између медија и политичких партија, тенденције политичких комуникатора да буду политички активни, политичке припадности новинара и напредовања у каријери, те улоге, оријентације и праксе новинара у односу на заговарачко новинарство. Посебно је анализирана улога државе у медијским системима и разматрана законска рјешења која регулишу приступ владиним информацијама, концентрацију власништва над медијима и конкуренцију, политичку комуникацију, као и регулаторни оквир за емитовање медијских садржаја и улогу јавног сервиса у новим европским демократијама (Ostrowska et al., 2010). Анализа професионализације новинара показала је различите нивое новинарске аутономије и различите новинарске праксе, али су уочени и неки заједнички стандарди у земљама са различитим демократским достигнућима и искуствима.

Компаративана анализа медијских система земаља Централне и Источне Европе, објављена у студији *Central and Eastern European Media in Comparative Perspective: Politics, Economy and Culture* (2012), чији су аутори Сабина Михељ (Sabina Mihelj) и Џон Дауни (John Downey), заснована је модификованом концептуалном оквиру Халина и Манђинија. У овој студији неколико међународно признатих научника и експерата¹¹ испитују различите економске, политичке, културне и транснационалне факторе који утичу на развој медијских система у земљама Централне и Источне Европе. Сваки од наведених аутора истраживао је одређену димензију медијских система. Јакубович је анализирао однос и природу везе између медијских и политичких система. Аутор је на основу идентификовања односа политичких система посткомунистичких земаља према слободи и независности медија, уочио три међусобно повезана аргумента: 1) обим политичке и административне контроле над медијима зависи од тога да ли је земља демократска, полудемократска или аутократска; 2) аутономија медија условљена је природом специфичних институционалних рјешења усвојених на нивоу политичког система која се преносе на ниво медија; 3) степен слободе и независности медија зависи

---

¹¹ Karol Jakubowicz, Colin Sparks, Sabina Mihelj, Mojca Pajnik, John Downey.

од понашања и нормативних ставова политичких елита и опште популације, посебно од њиховог односа и понашања према демократским вриједностима и институцијама, с тим да чак и у демократским посткомунистичким државама политичке елите директно контролишу јавни сервис (Jakubowicz, 2012, 15-40, Mihelj и Downey, 2012: 191). На темељу резултата добијених истраживањем и анализом, Јакубович закључује да медијске институције у земљама Централне и Источне Европе остварују низак степен аутономије у односу на њихове политичке структуре. У студији Сабина Михељ анализира медијске системе земаља Централне и Источне Европе из аспекта етничко-културних разлика, што је истраживачка димензија углавном изостављена из компаративних истраживања. Ауторка уочава и прави јасну дистинкцију између два супротстављена национална политичка концепта: концепт националних политичких стратегија који подразумева искорјењивање постојећих етничких и културних разлика, и концепт који обухвата инкорпорирање постојећих разлика у оквиру национално политичке стратегије (Mihelj, 2012: 191). Обје стратегије су и дио медијских политика, сматра Михељ, и истиче да се оне огледају кроз два различита модела медијских организација; земље одређене за медијске системе подијелене према етничко-културним линијама и земље које успостављају интегрисане медијске системе. Овакав ауторски уклон у компаративној анализи медијских система посебно је значајан за БиХ, у којој је медијски систем сегментисан према етничко-културним разликама. Михељ идентификује три нарочито утицајна фактора који одређују усвајање одговарајућих модела медијских система: *етнички састав домаћег становништва, историјски фактори, као што су путања изградње националне државе и скорашњи међуетнички сукоби, и присуство државних медија који се посматрају као пријетња* (Mihelj, 2012: 63-88; Mihelj и Downey, 2012: 192).

У студији *Central and Eastern European Media in Comparative Perspective: Politics, Economy and Culture* јесте и анализа Џона Даунија, који је истраживао утицај транснационалних фактора на медијске системе земаља Централне и Источне Европе. Дауни је за јединицу анализе изабрао појединачне транснационалне медијске компаније, усредсредивши се на њихове стратегије инвестирања у медије ова два региона. Аутор закључује да земље Централне и Источне Европе, за разлику од других европских регија, представљају атрактивна мјеста за улагање транснационалних

компанија због недостатка конкуренције на домаћим медијским тржиштима (Doweney, 2012: 113-136; Mihelj & Doweney, 2012: 192).

Представљене студије значајне су због комплексности предмета истраживања, анализирани из различитих перспектива неопходних за разумијевање савремених медијских система, нарочито у контексту изучавања европских модела медијских комплекса.

Комплексним истраживачким пројектима често су обухваћене земље Западног Балкана, а један од значајнијих међународних пројеката јесте Мониторинг медијског развоја у Југоисточној Европи, који је суфинансиран од стране УНЕСКО Међународног програма за развој комуникације (International Program for the Development Communication – IPDC). Истраживањем су обухваћене и Србија и Хрватска, а медијски системи анализирани су на „основу УНЕСКО индикатора медијског развоја кроз пет структуралних категорија: слобода изражавања, плурализам и разноврсност медија, медији као платформа за демократски дијалог, развијеност новинарске професије и технолошка инфраструктура“.¹² У оквиру овог пројекта публикован је извјештај *Медијски систем Србије – УНЕСКО индикатори медијског развоја* (2012), које је провео тим Центра за истраживање медија Факултета политичких наука Универзитета у Београду. Компаративном анализом, уз примјену УНЕСКО индикатора медијског развоја, издвојено је седам општих обиљежја медијског простора Србије: 1) солидан уставни и законски оквир и нова правна регулатива медија. У пракси су, међутим, идентификовани бројни примјери ограничавања слободе изражавања и права на јавно информисање, узроковани политичким и економским притисцима; 2) низак степен учешћа цивилног сектора, медија и медијских стручњака у провођењу медијских реформи и вођењу медијске политике; 3) нетранспарентност власништва и пословања медија нарочито су изражени у медијском систему Србије и значајно присуство офшор компанија у власничким структурама медија; 4) држава и даље има значајан удио власништва у медијима и директном финансијском подршком, која је изван јавне контроле, учествује у раду медија, и на тај начин угрожава успостављање медијског плурализма; 5) недовољно развијено тржиште оглашавања са много медија и значајним удјелом буџетских средстава која државне институције издвају за оглашавање и

---

¹²The UNESCO Media Development Indicators, доступно на <http://unesdoc.unesco.org/images/1631/163102e.pdf>. Приступљено 27. 6. 2017.

промоцију; 6) нередован мониторинг рада медија и контрола поштовања обавеза у области емитовања програма; 7) висок степен комерцијализације медија и сензационалистичког извјештавања, што у ситуацији нередовне контроле емитовања, резултира угрожавањем дјеловања медија у интересу јавности и ниским нивоом разноврсности програмских садржаја (Миливојевић и др. 2012: 9-36).¹³

У публикацији *Медијски сустав и медијска политика у Хрватској 2010-2011, према УНЕСКО-вим индикаторима медијског развоја* (2012), на хрватском медијском тржишту идентификовани су сљедећи трендови: динамичне и континуиране промјене у законском уређењу сектора медија, без претходно дефинисаних циљева који се промјенама желе постићи; тенденција дерегулације као растућа карактеристика хрватске медијске политике; етатистичка политика државе у медијском систему, гдје у креирању одлука из области медија не учествује јавност и медијски стручњаци; покровитељска, дистрибутивна и редистрибутивна улога државе на медијском тржишту путем директних субвенција медијима; држава прописује број дозвољених маркетиншких минута; јачање позиције комерцијалних на штету медија, као последица оснаживања неолибералних тенденција хрватске медијске политике; неравномјеран однос комерцијалних и јавних медија у погледу медијског плурализма. „Ти захтјеви према комерцијалним медијима стално се релаксирају или се не проводе, док се јавној радиотелевизији ограничавају могућности за остварење таквих циљева, кроз смањење финансијских средстава и самосталности“ (Перушко, 2012: 21).

Медијски систем БиХ био је предмет бројних компаративних истраживања и међународних пројеката којим су обухваћене земље Југоисточне Европе и Западног Балкана. У књиизи *Значај медијског интегритета: враћање медија и новинарства у службу јавности* (2014), идентификоване су препреке демократском развоју медијских система земаља Југоисточне Европе, *помоћу мапирања образаца коруптивних односа и праксе у развоју медијских политика, власништву над медијима и финансирању медија, јавним радиодифузним сервисима и новинарству као професији*¹⁴ (Матић и др. 2014: 5). Истраживање је спроведено у оквиру пројекта *Медијска опсервација Југоисточне*

---

¹³ Због обимности резултата истраживања, издвојени су само неки индикатори и дат је преглед основних обиљежја медијског система Србије.

¹⁴ Јованка Матић, Дубравка Валић Недељковић, Сандра Башић Хрватин и Бранкица Петковић.

Европе – Јачање капацитета и коалиција за праћење медијског интегритета и унапређење реформи у медијима (South East European Media Observatory – Building Capacities and Coalitions for Monitoring Media Integrity and Advancing Media Reforms (2014), којим је обухваћено пет земаља: Албанија, БиХ, Хрватска, Македонија и Србија. Анализом је утврђено да је демократизација медијских система ових земаља у застоју и идентификовани су опструктивни обрасци у успостављању и развоју медијског интегритета. То су:

- 1) неуспјешна транзиција из државно контролисаних у демократске и слободне медијске системе као резултат чињенице да у *последње двије деценије, од пада социјализма, ниједна од анализираних земаља није покренула свеобухватну јавну расправу о системским нормативним и институционалним променама које се одигравају под паролом транзиције.* Регресиван тренд нарочито је изражен у БиХ, гдје је цјелокупна политичка и економска сфера додатно подијељена према етничкој припадности;
- 2) прогресиван ниво зависности медија од државе или политичких партија узрокован одсуством тржишта, зависност од финансијских токова под патронатом државе, незаконита концентрација и нетранспарентност власништва у области медија због неодређене законске регулативе;
- 3) расподјела државног оглашавања и субвенција најчешће је заснована на политичким критеријумима. Извори финансирања медија и информације о власништву већином су недоступни због непостојања релевантних институција које обезбјеђују вјеродостојне информације о медијском тржишту;
- 4) намјерна и дуготрајна опструкција успостављању стабилног, независног и транспарентног система јавног емитовања. Одлуке политичких актера примарно детерминишу систем управљања и финансирања јавних радиодифузних сервиса;
- 5) потпуна инструментализација мејнстрим новинарства у комерцијалне сврхе и у сврху политичког паралелизма (Хрватин, Петковић, 2014: 28-41).

Ова студија пружа свеобухватну слику стања о актуелним процесима у медијском простору земаља обухваћених истраживањем, јер се компаративна анализа реферисала на све значајне аспекте или структуре медијских система пет различитих земаља, при чему су укључени и сегменти важни за моделовање ових медијских комплекса и њихово позиционирање у глобалној медијасфери.

Значајне су студије и извјештаји који су анализирали један аспект или један предмет истраживања, а искључују компаративну димензију, али су допринијеле формирању цјеловите слике о природи и карактеру медијског система БиХ. Анализе појединих аспеката медијских система земаља Западног Балкана, којима је обухваћена и БиХ, јесу: *Building Media Systems in the Western Balkans: Lost between Models and Realities* (Voltmer, 2013), *Looking for Shortcuts? Assistance to – and Development of – Public Service Broadcasting in Bosnia-Herzegovina, Serbia, Kosovo, Macedonia, and Albania* (Thompson, 2013) и *International Assistance and Media Democratization in the Western Balkans A Cross-National Comparison* (Irion, Jusić, 2013). Ове публикације садржане су у студији *Развој функционалних медијских институција на Западном Балкану – компаративна студија (Development of functional Media Institutions in Western Balkans – A Comparative Study)*. Пројекат је реализован током 2012. и 2013. године, а провео га је Центар за друштвена истраживања Аналитика из БиХ, у сарадњи с Центром за истраживање и креирање политика из Мекедоније, Албанским медијским институтом и Институтом за демократски развој Косова*. Свака од наведених студија фокусирана је на различите аспекте медијског система БиХ. Катрин Волтмер (Katrin Voltmer) критички преиспитује и анализира примјену западних модела медијских система у земље неконсолидоване демократије. Марк Томпсон (Mark Thompson) разматра процесе оснивања јавних радиодифузних сервиса у земљама у транзицији и указује на изазове и потешкоће успостављања јавних РТВ сервиса у БиХ и земљама обухваћених истраживањем. У извјештају *International Assistance and Media Democratization in the Western Balkans A Cross-National Comparison (2013)* Кристина Арион (Kristina Irion) и Тарик Јусић разматрају ефекте међународне медијске помоћи и подршке и закључују да у земљама Западног Балкана изостају значајнији резултати, јер су пројекти стране медијске помоћи лимитирани локалним контекстом и званично прихваћени аранжмани се не примјењују у пракси. Програми међународне помоћи у медијским системима земаља Западног Балкана неефикасни су због недостатка координације и непостојања дугорочне стратегије, уз све присутан ретроградан тренд стагнације у процесима демократизације медија, закључју Ајрион и Јусић у извјештају. Међународна подршка медијима у процесу њихове демократизације може бити ефикаснија уколико се усвоје сљедеће препоруке: промовисање транспарентности, конзистентност и стабилност политике, контекстуални интегритет и локално

власништво, провођење и усаглашавање реформи, евалуација напретка и међународна контрола (Igrion, Jusić, 2013: 41-44).

Компаративна анализа медијских система земаља Западног Балкана *Freedom of media in the Western Balkans* (2014), проведена на захтјев Комитета за људска права Европског парламента, идентификовала је исте препреке у демократизацији медијског система БиХ. Анализом су обухваћене области слободе и плурализма медија на Западном Балкану у контексту политике проширења ЕУ, правни оквир и ниво имплементације норми, независност јавних сервиса, медијско тржиште и статус новинара. Истраживањем и анализом наведених категорија, за медијски систем БиХ, закључено је да су међународне конвенције о људским правима само формално укључене, као саставни дио уставног поретка на свим нивоима, те да је нормативно-правни оквир у цјелости задовољавајући. Уочено је да су професионални стандарди угрожени, нерегулисана сфера онлајн медија и неравномјеран приступ грађана интернету. Јавни сервиси су финансијски неодрживи упркос успостављеном дуалном моделу финансирања, што их чини зависним од државног или ентитетских буџета. Јавни РТВ сервиси у БиХ подложни су политичким притисцима, додатно појачаним начином избора руководећих структура јавних емитера, о чему одлучују парламенти. Економска одрживост медија повезана је с лобијима који чине власници медија, политички и економски центри моћи, а често су власници и менаџери медија директно повезани с политичким лидерима. Друштвени статус новинара угрожен је и постоји правна несигурност новинара.

Поред компаративних истраживања, проведене су и бројне анализе појединих аспеката медијског система БиХ, као и студије које садрже прегледе начина функционисања и дјеловања медија у БиХ. У студији *Медији на прекретници: медијска слика Босне и Херцеговине* (Удовичић и др., 2001) идентификовани су структурални, политички и социјално-економски услови под којим функционишу медији у БиХ. Приручник *Медијско право у БиХ* (2012), који су приредили Мехмед Халиловић и Амер Цихана, испитује законско окружење у БиХ – нормативно-правни оквир, институције и праксе у којима дјелују медији у БиХ. У публикацији *Извјештај у сјени за Босну и Херцеговину* (2012) садржи истраживање степена слободе медија у БиХ, утврђених на основу *Индикатора за процјену медијских слобода* у земљама чланицама Савјета

Европе. Извјештај *Радни услови новинара у Босни и Херцеговини: Новинари у процјену девастираних медија и правне несигурности* (Удовичић, 2015) истражује статус новинара у БиХ, а аутор на темељуведеног истраживања закључује да је „општи политички и друштвени амбијент неповољан за развој независног, професионалног и слободног новинарства у БиХ. (...) Изражен је хонорарни ангажман новинара који је нередовно плаћен, а на тржишту рада најниже су плате дипломираних новинара. Новинарска аутономија значајно је угрожена финансијски неодрживим медијима који су при том блиско повезани с економским и политичким елитама (...) те да је највећи проблем за новинарске слободе у БиХ комбинација економских и политичких притисака (Удовичић, 2015: 17).

Анализама медијског система БиХ обухваћен је и медијски систем Републике Српске, али не ако засебна микромедијасфера, и углавном су истраживањима обухваћени само поједини структурални елементи медијског система Републике Српске. Једна од комплекснијих студија којом су обухваћени различити аспекти и структурални елементи медијског система Републике Српске јесте *Де/монополизација медија у Републици Српској* (2005) Весне Зубер. Студијом су обухваћени настанак и развој медијског система Републике Српске у периоду од 1992. до 2003. године, однос медија према политичким и економским структурама, успостављање Јавног радиотелевизијског сервиса Републике Српске, законски оквир и могућности развоја независног и истраживачког новинарства унутар медијског система Републике Српске. Анализом је утврђено да и даље постоје политички притисци и препреке развоју истраживачког новинарства, ограничена слобода приступа информацијама, доминација међународног фактора у креирању медијских закона, уз тенденцију искључивања домаћих стручњака из тих процеса, национална припадност у избору кадрова као кључни фактор и занемаривање стручних компетенција (Зубер, 2005: 167-169).

У оквиру пројекта *Медијска слика Републике Српске* Института за друштвена истраживања Факултета политичких наука Универзитета у Бањалуци, од априла 2014. до септембра 2015. године, проведена су истраживања рецепцијског подсистема, односно публице у Републици Српској. Резултати квантитативне анализе показују да публику медијског система Републике Српске карактеришу: доминантно коришћење телевизије као извора информација, низак ниво фрагментације узрокован доминацијом

искључиво једне информативне емисије као извора и задовољавања информативних потреба, поларизација као последица прибјегавања публике коришћењу оних медија који својом уређивачком политиком доприносе потврђивању њихових ставова, коришћење штампе и радија као секундарних извора информација, развијена свијест о политичким и економским утицајима на медије (Вукојевић, 2015: 48-49). Резултати истраживања проведеног с циљем идентификовања медијске публике у Републици Српској, представљени су у књизи *Концептуални оквир медијске писмености* (2017) Драгане Трнинић.

Досадашња истраживања усмјерена су већином на одређење карактера и природе медијског система БиХ и анализирани аспекти значајни су индикатори за његово класификовање у одговарајући модел. Видљиво је, такође, да циљеви представљених истраживања нису усмјерени ка моделовању социјалних подсистема, односно медијског система Републике Српске. За утврђивање карактера транзицијских медијских система, какви су медијски системи БиХ и Републике Српске, неопходно је искорачити из оквира нормативних приступа и анализу различитих аспеката медијских система заснивати на емпиријским истраживањима с циљем уочавања њихових специфичности (Перушко, 2013).

II ТЕЛЕВИЗИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И РАТ У БиХ

2.1 Медији и њихова улога у периоду распада Југославије и рат у БиХ

Ниједан оружани сукоб већих размјера, људских и материјалних страдања, каквих је било у свијету почетком 90- их година прошлог вијека, није окупирао толику пажњу свјетске јавности као рат на простору бивше Југославије, посебно БиХ. „Оружани наставак тв дневника у 19:30“ (De la Bross, 2003: 133), само је један од сликовитих описа прилика на територији бивше Југославије, која је постала мета водећим глобалним принтанам, штампаним и електронским медијима. Многи теоретичари и аналитичари склони су оцјени да су управо медији пресудили и озваничили крвави распад бивше државе. Медијима, заговорници те тезе, приписују одговорност за подизање политичких и националних тензија међу народима, на начин да су својим коментарима и извјештајима утицали на разилажење међу републикама, ширећи општу атмосферу неповјерења. Да ли су медији заиста располагали таквом моћи и утицајем? Но, прије детаљнијег разматрања овог питања, потребно је анализирати друштвену и политичку структуру, као и медијски комплекс бивше Југославије и, нарочито, контекст и амбијент у БиХ, који су утицали на процесе институционализације аутономије српског народа на овом простору, националне, политичке, културне, вјерске и медијске. Скоро тродеценијска егзистенција Републике Српске доказ је историјске и друштвене утемељености њеног настанка и развоја и одржања институција, међу којима је и Радио-телевизија Републике Српске, као најважнији комуникациони канал за дисеминацију порука, с највишим степеном повјерења јавности.

Процес комуницирања је пресудан у формирању ставова о одређеним питањима и одлуци људи да ли ће и како реаговати на примљену информацију у константном процесу размјене. Циклични круг размјене информација јесте и корективни фактор у појединачном усклађивању са спољашњим свијетом, а како наводи Зорица Томић, „медијски производи или продукти представљају заправо својеврсна добра која се нуде публици, схваћеној као група потрошача или конзументата“ (Томић, 2003: 74). Од времена Француске грађанске револуције и процвата штампаних медија, преко 19. вијека у којем су новине почеле са дневним излажењем и милионским тиражима, одржава се основна задаћа да се информација пренесе истог дана до што већег броја

прималаца. „Масовни медији су методе и организације помоћу којих специјалистичке друштвене групе преносе поруке широкој, друштвено разноликој и распршеној публици“ (Траулер, 2002: 935). У почетку, када су власници новина били новинари, писци, штампари а не људи из бизниса и политике, штампање листова није доносило профит, ни моћ, нити утицај. То је било питање компетентног и одговорног понашања према заједници, које је доносило углед и уважавање. Убрзо је откривен огроман спектар економског и политичког утицаја који обезбјеђује контрола над медијима. Дизраелијеве ријечи да је „Бог је створио човјека по свом обличју, али Јавност обликују новине“ пророчански упућују на улогу и функцију масовних медија који ће овладати масама. Процес преласка од „носача поруке“ до „владара“ над поруком, али и над онима којима је намијењена, масама, медији су користили да овладају вјештинама, инструментима и начинима функционисања у новоствореном виртуелном свијету. Селекција, релативизација и редукција садржаја, изостављање критике, аргумената и контрааргумената, и напуштање принципа да је сваку информацију потребно провјерити и истражити, постали су медијска оруђа и оружја у креирању стварности. С тим у вези, Е. Влајки подсјећа да је „потребно схватити цјелину датих друштвених односа и њихову структуру, а чињенице је нужно тако разматрати што ћемо њиховом анализом доћи до дате друштвене цјелине и њеног духа. У току анализе појединих догађаја потребно је разголити друштвену машинерију и њене најдубље мотиве како би се разлучила истина од пропаганде“ (Влајки, 2007: 228). Питање је, међутим, колико је савремено масовно друштво, које Дејвид Рисман (2006) означава као „усамљену гомилу“ отуђених и атомизираних радохолика и купохолика, способно артикулисати своје аутентичне интересе и трагати за истином.

Шта је утицало на процес трансформације медија, који су се од витеза претворили у змаја? Теоретичар политичке економије и оснивач Торонтске школе на Универзитету у Торонту, Харолд Адамс Инис (Harold Adams Innis) сматрао је да цивилизација може бити спасена „само ако успије успоставити баланс између времена и простора, односно између говора и писма“ (Innis, према: Лоример, 1998: 14). Инисово теоријско промишљање утемељено је у два основна начела Торонтске школе: нове комуникацијске технологије слабе старе основе економске моћи, а вријеме и простор темељне су димензије власти. Неки медији су погоднији за димензију времена, нпр. писмо које преноси информацију кроз вријеме, док су други медији примјеренији

просторној димензији, као што је говор. Тврдња Харолда Иниса о улози хијероглифа, која је инспирисала Маршала Мек Луана у конституисању чувене синтагме „медиј је порука“, само наоко, пружа јасан одговор. Хијероглифи, уклесани у тешко покретне камене плоче, према Инису, нису били у функцији ширења једне велике цивилизације, али је техничко-технолошки напредак средстава масовне комуникације пресудно утицао да се идеје и дух капитализма промовишу и афирмишу на свим меридијанима и у сваком дијелу Земаљске кугле. На крилима модерних масовних комуникација, према тврдњама овог аутора, капитализам је постао свјетски процес. Мек Луан на примјеру свјетлости објашњава активности које представљају „садржај“ електричне свјетлости (коришћење свјетлости за операцију на мозгу или за ноћну бејзболску утакмицу), односно чињеницу да без постојања свјетлости не би било ни тих активности. „Том се чињеницом једноставно истиче да је медиј порука. Наиме, управо медиј одређује и надзире размјере и облик људског удруживања и дјеловања. Садржаји или сврхе таквих медија једнако су разноврсни колико и неучинковити у обликовању људске комуникације. Доиста, више је него типично да нам „садржај“ било којег медија застире поглед на његов карактер“ (McLuhan, 2008: 14). Мек Луанова синтагма указује да се у процесу друштвено-историјских промјена, у чијем средишту су медији, не налазе нови садржаји, већ промјене у средствима којима се они преносе, јер „порука сваког медија или технологије јест промјена размјера, брзине или узорка које уноси у људске односе“ (McLuhan, 2008: 14). У телевизији, која је постала протеза човјековог проширеног искуства и поимања, Мек Луан је препознао револуцију у медијској сфери која је од глобализације начинила свјетски процес. „С телевизијом је дошао крај блоковском гласању у политици, облику специјализма и фрагментације који је постао неучинковит након њезине појаве. Умјесто гласачког блока појавила се икона, укључива слика. Умјесто политичког гледишта или платформе – укључиво политичко стајалиште или држање. Умјесто производа – процес. У раздобљима новог и брзог раста обриси полако нестају. У телевизијској слици налазимо надмоћ замагљена обрису, који је и сам максималан потицај расту и новом довршавању или употпуњавању, посебице за потрошачку културу одавно везану за оштре визуалне вриједности које су се одвојиле од осталих осјетила“ (McLuhan, 2008: 284). Хиперреалност у конституисању стварности, или модерни хиперкомуникативни космос, према Бодријару (Baudrillard, 1991: 85), јесте одраз медијске моћи и

свеобухватни вртлог кодираних порука. „Свака област живота постаје потенцијални пашњак за медије. Вациона се преображава у дивовски екран. Сви облици публициитета делују као апологија публициитета“ (Baudrillard, 1991: 87). Промјене у функционисању масовних медија разматра и А. Богданић и наводи да је „друштвено комуницирање претрпјело највише промјена, с једне стране, а с друге стране, било и остало један од најзначајнијих чинилаца и учесника осталих друштвених промјена“ (Богданић, 2013: 13). Доступност и брзина ширења информација, путем масовних медија, усмјеравају пажњу јавности на циљане садржаје и догађаје и често су у функцији скретања пажње са стварних економских и политичких проблема друштва. „Медији су безлично божанство западног друштва коме се клањају чак и они који сматрају или уображавају да су газде и диригенти“ (Зиновјев, 2000: 55). Одређеном друштвеном систему веома је важно да путем медија везује пажњу јавности, усмјерава је, каналише незадовољства и сукобе. Власт, у првом реду, рачуна на медије, који ће енергију и пажњу масе усмјерити ка, за систем, нешкодљивим садржајима. Медијска продукција или је подложна тржишту и интересима власника унутар капиталистичког система, или је под утицајем државе. Овај други модел медијског функционисања, седам и по деценија, владао је у земљама социјалистичког лагера, којем је припадала СФРЈ и Социјалистичка Република Босна и Херцеговина.

Политиколошке и социолошке теорије нуде више објашњења наглог урушавања социјалистичког поретка, које ћемо само поменути, а крећу се у распону од пресудне улоге тадашњег предсједника СССР, Михаила Горбачова, преко теорија да окосница социјалистичког лагера, СССР, није могла да одржи корак са Америком у трци у наоружању пред Регановим „ратом звијезда“, па до тога да је Москва изгубила контролу над државама унутар Совјетског Савеза, које су све гласније и одлучније тражиле поврат националног суверенитета, итд. У овом раду, пажњу посвећујемо оном што Џефри Придам назива „media revolution“, тумачење које пресудну улогу у распаду социјалистичког система приписује развоју електронских комуникација, односно утицају медија (Pridham, 2001: 7). Деценијама су се земље социјалистичког лагера опирале притисцима са запада, држећи подаље од очију своје јавности примамљиве слике отвореног друштва, демократије и људских права, стваралачке и умјетничке слободе и потрошачки начин живота. Строге контроле излазака ван граница земље, посебно контроле промета западних издања штампе, филмова, књига, ометање радио и

телевизијских сигнала, *Гвоздену завјесу* три четвртине вијека држали су непропусном. Пукотине на њој начинио је технолошки развој средстава информисања, сателитска телевизија и интернет. Социјалистичке власти, под утицајем нових електронских комуникација устукнуле су, немоћне да спријече пробој западног капиталистичког модела сјаја и друштва обиља оличеног у рекламама, које су нудиле скупоцјене аутомобиле, јахте, луксузну робу, храну и пиће, живот у скупоцјеним вилама с базенима. Друштво једнаких шанси за све понуђено је народима источне Европе, али у тој слици брижљиво су прикривене друштвене неправде, зло, биједи и сиромаштво и чињеница да је у „слободном свијету“ живот из реклама резервисан за привилеговане. „Замислите гладног, промрзлог, у рите одевеног гледаоца, како из развалина често изнајмљене собице или кућерка, упија слику с екрана, залуђен чежњом, верујући да у том далеком свету сви живе тако добро! Произвођачи доживљаја у псеудостварности граде фантастичне представе којима обмањују публику, тако да сензације неприметно постају део свакодневног живота“ (Јевтовић, 2003: 51). Јевтовић даље истиче да слом класа води њиховом преображају у масе, а „свака промена система провоцира медијске манипулације“ (Јевтовић, 2003: 51). У књизи *Тоталитаризам и масмедији* (2000), Јевтовић истиче да је рушење Берлинског зида означило не само рушење комунизма као супротстављене идеологије већ и „отворенију стратегију стварања планетарног супер-тржишта на којем ће доминирати привилеговани слој светске елите“ (Јевтовић, 2000: 29). „Мењајући суштинска обележја образовања (обданишта, школа, факултета, црква), културе (позоришта, књижевности, сликарства), спорта (индивидуалног и тимског), под маском толеранције и слободе, медији скривено преузимају надзор над појединцем, сужавајући му постепено кретање и мишљење, чега човек није свестан“ (Јевтовић, 2000: 29). Улога медија у промјенама социјалистичког лагера, према Цефрију Придаму, посебно је важна, јер је народ могао да види шта се дешава у сусједству путем телевизије. Рушење Берлинског зида и медијски спектакл који га је пратио, међутим, народи источне Европе дочекали су као шансу за поновно оживљавање државног и националног суверенитета, што је било у супротности са западном идејом успостављања демократије, мултикултуралности и грађанског друштва. Иза Гвоздене завјесе пробудиле су се тежње за признањем изворног националног идентитета у новим околностима. Урушавање социјалистичко-комунистичког система произвело је нестанак великих национално сложених,

мултикултуралних и мултиконфесионалних заједница (СССР, ЧССР, СФРЈ) и изродило оно што амерички политиколог Самјуел Хантингтон назива *сукобом цивилизација*, под којим подразумејива сукобе вјерских идентитета над којима се уздижу културни и политички идентитети појединих народа. Процес распада Југославије није довео до мирног разлаза република и народа, као што је то био случај у СССР и ЧССР-у, већ до национално-вјерских ратова у Хрватској и БиХ. Пропаст комунизма у Југославији прво је узроковао политичку кризу, а потом и рат с највећим људским страдањем и материјалним разарањем у Европи од Другог свјетског рата.

2.2 Медијска сцена уочи рата у БиХ

Ниједан оружани сукоб већих размјера, људских и материјалних страдања, каквих је било у свијету почетком 90-их година прошлог вијека, није окупирао толику пажњу свјетске јавности као рат на простору бивше Југославије, посебно БиХ. „Оружани наставак тв дневника у 19:30“ (De la Bross, 2003: 133), само је један од сликовитих описа прилика на територији бивше Југославије, која је постала мета водећим глобалним принтанам, штампаним, и електронским медијима. Многи теоретичари и аналитичари склони су оцјени да су управо медији пресудили и озваничили крвави распад бивше државе. Медијима, заговорници те тезе, приписују одговорност за подизање политичких и националних тензија међу народима, на начин да су својим коментарима и извјештајима утицали на разилажење међу републикама, ширећи општу атмосферу неповјерења. Да ли су медији бившег социјалистичког државног апарата располагали таквом моћи и утицајем? Узевши у обзир круту државно-партијску структуру бивше Југославије, у којој су медији и новинари функционисали као подсистем зависан од државно-партијског надсистема, онда је неутемељено говорити о улози и утицају јавног информисања на процесе распада и потоње ратне страхоте.

У политичком систему Југославије, савезна, републичка и покрајинска партијска тијела директно су одлучивала о именованима директора, главних и одговорних уредника у медијима, а они су били људи од највећег повјерења власти, чувари поретка. Неријетко су из фотеља директора и главних уредника медија одлазили на истакнуте политичке позиције, министара, партијских функционера, амбасадора. Ауторитарни партијски апарат најагилнији је био баш у БиХ, оптерећеној вијековним етничким подјелама, сукобима, суштински, од настанка раздијељеној, коју је вишедеценијска

комунистичка власт само привидно учинила мирном, толератном и мултикултуралном. Синтагма „историја мржње“ сусреће се код многих аутора, који БиХ посматрају кроз призму „трибализма“ или „прастаре етничке мржње“. Ленард Којен издваја три главна фактора. „Прво, постојаност и појачавање дубоко усађених анимозитета унутар етничких и верских група које вековима живе заједно у региону Балкана; друго, жеља многих југословенских грађана да исправе неправде које су настале као последица крвопролића између разних етничких група током Другог светског рата; и на крају, пропаст националне политике комунистичког режима“ (Cohen, 1995: 328). И Патрик Бишоп (Patrick Bishop) у ауторском тексту пише о „неспособности да се забораве старе мржње које сваку следећу генерацију осуђују да их продуже“¹⁵, а генерал Мајкл Роуз, који је током рата у БиХ био командант мировних снага УНПРОФОР-а, у књизи *Мисија у Босни - борба за мир*, говори о „мржњи и историји насиља“ (2001: 17). Балкан као полигон за бесконачно ратовање идеја је Самјуела Хантингтона, који рат у БиХ представља као „рат на линији раздвајања религија“ (Huntington, 1998: 298). Идеолошка ригидност комунистичке власти у БиХ узрокована је управо том специфичном националном структуром и комплексним вјерским односима. За разлику од других југословенских република, БиХ је била провинцијална средина, заостала у свему, друштвеном просвећењу, привредном развоју, инфраструктури, културном развоју, итд. У таквом друштвено-политичком окружењу, директори и главни и одговорни уредници медија строго су водили рачуна о свим информацијама које су објављиване, а под државно-партијском контролом, новинари нису ни могли да раде политички неисправно.

Електронски медији у БиХ оснивају се тек у Југославији након Другог свјетског рата. И то кашњење у области развоја медија, може се објаснити посебно тешким политичким, економским и културним положајем њених народа у прошлости. Од појаве прве радио станице у Питсбургу, 1920. године, Београду је требало свега четири године да покрене први радијски програм, Загребу шест година да с емитовањем почне Радио Загреб (15. априла 1926.), а Љубљани годину више, (01. септембар 1927.). Развој радиодифузије у Србији карактерише несагласје историчара медија о њеним почецима. Наиме, бројнија и доминантнија групација истраживача и теоретичара 1. октобар 1924.

---

¹⁵ Daily Telegraph, 20.1.1999. године, доступно на: <https://www.gale.com/uk/c/the-telegraph-historical-archive> . Приступљено 17.5.2016.

године означава као почетак развоја радиодифузије у Србији, када је у Раковици, надомак Београда, с радом почела прва радио-станица на тлу Србије. Оглашавање у етеру и рад ове радио-станице, која је програм емитовала уторком, четвртком и суботом, а касније свакодневно, били су веома успјешни, али убрзо долази до њеног гашења, због одлуке тадашњих извршних власти да обуставе субвенције за њен рад¹⁶. Услиједила је трогодишња пауза, а 24. марта 1929. године с радом почиње Радио Београд. И док је Београд први покренуо радиодифузију на Балкану, а убрзо и други југословенски центри, на Радио Сарајево чекало се пуних 25 година. Из тек ослобођеног града, 10. априла 1945. године први пут се огласио Радио Сарајево. „Смрт фашизму, слобода народу – овдје Радио Сарајево“¹⁷. Био је то глас радио-техничара Ђорђа Мукића, који је наизмјенично читао саопштења Команде града и пуштао једну те исту грамофонску плочу. Програм Радио Сарајева 10. априла 1945. године трајао је од 16:00 до 17:00 часова, а на више мјеста у граду постављен је разглас, јер је мало људи имало радио-пријемнике. Цјелодневни програм Радио Сарајево почиње да емитује 16 година после првог оглашавања у етеру, 1. октобра 1961. године¹⁸.

Радио је био увертира за ново откриће у визуелном повезивању људи. Од 1937. године, када је у Великој Британији емитован први телевизијски програм, до појаве првих телевизијских студија на подручју Југославије, прошле су скоро двије деценије. Први телевизијски програм појавио се у Загребу, 3. септембра 1956. године, потом у Београду 23. августа 1958. и у Љубљани два мјесеца касније исте године, 11. октобра 1958. Телевизија Сарајево формира се као пети југословенски ТВ центар тек 1. јуна 1961. године, а прва емисија ТВ Сарајево емитује се 26. јула 1961. године из Загреба¹⁹. Телевизија Сарајево, дуго од настанка, није имала програмске, техничке и кадровске могућности каквим су располагали остали ТВ центри. Уреднички послови и коначан облик информација годинама су припремани у редакцијама из које су прилози емитовани, а то је најчешће било у Телевизији Београд. До 1964. године Телевизија Сарајево није имала ниједну тонску телевизијску камеру, да би се жива ријеч изворно могла пренијети, па су саговорници за изјаве уживо морали ићи у Београд или Загреб.

---

¹⁶ Доступно на:
<http://arhiva.unilib.rs/unilib/repozitorijum/ostalo/2.0/p/Prva%20radio%20stanica%20u%20Beogradu.pdf>.
Приступљено 17.1.2018.

¹⁷Новински архив Јавног РТВ сервиса БиХ.

¹⁸Новински архив Јавног РТВ сервиса БиХ.

¹⁹Архив Јавног РТВ сервиса БиХ.

Свакодневно су филмске траке са снимљеним материјалима из Сарајева ношене у Београд, Загреб или Љубљану на развијање, обраду, синхронизацију, монтажу и емитовање. Иако без сопствених продукционих ресурса, Телевизија Сарајево већ 1966. године у свом репертоару има све врсте програма, осим ТВ драме, а исте године са 2,4 одсто програма учествује у укупној југословенској телевизијској продукцији. Телевизијски студио у Сарајеву формиран је почетком 1969. године, а 17. марта први пут из сарајевског студија емитује се сопствени програм, информативна емисија *Вечерњи екран*. У том периоду почиње озбиљан рад на формирању редакција и припреме за самостални телевизијски програм. Примају се нови сарадници, искључиво с факултетским дипломама, проширује се мрежа дописника, а на академијама за филм, позориште, радио и телевизију стипендирају се кадрови. У појединим редакцијама стварају се савјети или проширене редакције из редова јавних и друштвених радника који нису у саставу Телевизије Сарајево. Циљ је био да се прошири круг стручних и креативних размишљања и друштву омогући већи удио у стварању телевизијског програма, а евентуални монополизам професионалних кадрова учини што мањим²⁰. Лимитирајући фактор и даље је непостојање простора за производњу и емитовање програма и редакцијске просторије, а рјешење је пројекат изградње РТВ дома, што је у то вријеме представљало комплексан захват, чија је реализација подијељена на више етапа у дужем временском периоду. У програму Телевизије Сарајево 1969. године заступљене су дневне информативне емисије, научно-популарне и музичке емисије, ТВ драма, ТВ репортажа, документарни филм, емисије из културе, дјечије емисије, хумористички и спортски програм те економска пропаганда. Телевизија Сарајево 25. фебруара 1971. емитује ТВ дневник у властитој продукцији, а 1974. формира се редакција играног програма и почиње снимање двије игране серије – *Валтер брани Сарајево* и *Одборници*. У априлу 1975. године завршена је изградња РТВ дома и РТВ Сарајево коначно добија неопходне предуслове за несметан и самосталан рад и производњу програма. Пуну афирмацију и међународно признање, Телевизија Сарајево добила је 1984. године када су одржане XIV Зимске олимпијске игре, које су оцијењене као најбоље организоване до тада. Дешавања на олимпијским борилиштима, у и око Сарајева, путем ТВ екрана пратило је више од двије милијарде људи широм свијета, а

---

²⁰ Архив Јавног РТВ сервиса БиХ.

сигнал је обезбјеђивала Телевизија Сарајево, у сарадњи са другим чланицама ЈРТ-а, док је са Игара извјештавало 4500 акредитованих новинара.

РТВ Сарајево, од настанка, дисциплиновано је пратила курс државнопартијског руководства, исказујући тврдокорну припадност идеји југословенског јединства и равноправности народа и народности. Та ригидност и лојалност новинара главних републичких медија у БиХ, РТВ Сарајево и дневног листа Ослобођење, најдуже се задржала у јавном дискурсу на подручју ове централне југословенске републике. „Процес дезинтеграције Југославије почео је врло рано, пуне двије деценије прије њеног распада. Савезни Устав ограничио је права (и функције) Федерације и пренио сва битна државотворна питања на републике и покрајине, као конститутивне елементе Федерације“ (Кузмановић, 2002: 291-295). Сви ти процеси дестабилизовали су Босну и Херцеговину и продубљивали несагласности између њених етничких нација. „Дисолуција Југославије затекла је Босну и Херцеговину у недефинисаном стању и противрјечности социјалистичког грађанства и трију етничких државотворних нација“ (Нешковић, 2013: 95). Када је одлучено да Југославија крене путем постепене децентрализације и да се афирмишу републике и нације, медији у БиХ су беспоговорно подржали нови курс власти.

Буђење новинарске слободе изазвали су догађаји из 80-их у БиХ: *афера Агрокомерц* и *афера Неум*. У првој су откривене непокривене мјенице огромне вриједности, које је издавао пољопривредни комбинат „Агрокомерц“ из Велике Кладуше, а у другој, ненамјенско трошење привилегованих стамбених кредита, од којих су партијски и републички функционери у БиХ, изградили велељепне виле у Неуму, на Јадранском мору. Први су проговорили новинари из омладинских медија, *Омладинског радија* и студентских листова *Валтер* и *Наши дани*, потом званично *Ослобођење* и на крају, Телевизија Сарајево. О аферама су одједном почели отворено да се оглашавају медији, пише Невен Анђелић у књизи *Босна и Херцеговина – између Тита и рата* (2005). „Информације о томе више нису биле ствар званичних саопштења, већ медијског извештавања. Јавност је добијала све више информација и више нико није могао да заустави талас критике и захтеве за промене. Чак су се и босански медији упустили у истраживачко новинарство. Радио France International, BBC, Le Monde, AFP и друге стране агенције, које су извештавале из Југославије, одале су пуно признање домаћим

медијима за извештавање о афери и праћење политичких догађаја. Шефови медија у Босни и Херцеговини бојали су се за своје позиције и нису покушавали да спрече професионално извештавање новинара. Политички шефови више се нису усуђивали да нареду која врста информација треба да оде у јавност“ (Анђелић, 2005: 92- 93).

Нагли успон медија и критичке свијести код новинара нису дуго трајали. Афера Агрокомерц резултирала је смјеном готово комплетног републичког руководства. Али, када су се консолидовали партијски редови и поново успоставили државнопартијску власт, све је враћено на старе позиције, па и медији и новинари. Послушност новинара и турство власти над медијима, своје несналажање исказују почетком 90-их пред изазовима буђења и обнављања националних странака и покрета у БиХ. Републичке власти су формирање националних странака третирали као обнављање историјских етничких подјела међу народима и оживљавање трагичних сјећања из Другог свјетског рата, што је требало спријечити. Медији су подржавали курс државнопартијске власти и дјеловали искључиво с позиција неподјељене подршке реформисаним комунистима. Телевизија Сарајево је националне странке у својим коментарима увијек стврставала у негативан контекст, а исто су се понашали и новинари главних републичких дневних новина *Ослобођења* и *Вечерњих новина*. Насловне стране и ударне термине у информативним емисијама електронских медија, заузимале су анкете и процјене о резултатима предстојећих избора, које су указивале да ће народи у БиХ своје повјерење поклонити комунистима. У резултатима истраживања које је спровела агенција „Призма“, објављеним петнаест дана прије избора 18. 11. 1990, предност комуниста у односу на националне странке износила је чак 20 одсто (Арнаутовић, 1996: 56-61). Међутим, након пребројавања гласова, испоставило се да су националне странке у БиХ освојиле власт на нивоу Републике и све локалне заједнице, осим Тузле и Вареша (Арнаутовић, 1996: 56-61). Комунисти су мирно предали власт изборним побједницима, представницима националних странака које су окупиле три велике етничке групе у БиХ, Српска демократска странка²¹ /СДС/ Србе, Странка демократске акције²² /СДА/

---

²¹ „Српска демократска странка је основана 12.7.1992. године и била је идентична политичкој организацији Срба у Хрватској“ (Нешковић, 2013: 123).

²² „У вријеме оснивања СДА трајао је спор пред Уставним судом у БиХ о Закону о удруживању грађана, па је избјегнут национални назив у имену Странке и у загради је писало „муслимански повијесни круг“, као идентификациона порука да бирачи препознају о којој политичкој странци је ријеч. Указивање на историјску димензију био је индикатор да је СДА основана на изворним националним интересима муслимана у Босни и Херцеговини“ (Нешковић, 2013: 125).

Муслимане и Хрватска демократска заједница²³ /ХДЗ/ Хрвате. Међутим, водећи босанскохерцеговачки медији, које су након избора подржали представници опозиције, задржали су курс латентног отпора према националним странкама. Политички представници СДС, СДА и ХДЗ нису успијевали да овладају главним медијима у БиХ, али ни међусобно да се договоре о начину преузимања. Телевизија Сарајево и лист *Ослобођење* фигурирали су као примјерено професионална гласила, али су суштински, због бројности муслиманске популације, која је заузимала руководећа мјеста у медијима, све више ишли у правцу националних средстава информисања муслиманског становништва. У прилог томе иду и резултати истраживања, које је објавио лист „Борба“, да су Срби у БиХ били оријентисани на београдску штампу и електронске медије, Хрвати на загребачке листове и медије, а домаћа информативна гласила углавном су била избор муслиманског живља. Осим демографске надмоћи Муслимана у односу на друга два народа, на статус сарајевских медија пресудно је утицао и политички заокрет лидера СДА Алије Изетбеговића, који је национално-вјерску идеологију замијенио грађанском опцијом. Изетбеговићева политичка симултанка, пише Ненад Кецмановић у књизи *Немогућа држава* (2007), тако је промовисала модел један човјек - један глас, а грађанско опредјељење везала за цјеловиту, јединствену и независну БиХ, на платформи босанске, патриотске и европске политике. У прилог симулираном грађанском опредјељењу био је и сам назив странке на чијем челу је био Изетбеговић, која није имала националног префикса (Кецмановић, 2007: 27-31). Изетбеговићева „грађанска опција“ насупрот националним опредјељењима друга два народа, преваходно Срба, ескалирала је неслагањем око будућег статуса БиХ: самосталност или останак у Југославији? Организовање и спровођење референдума о самосталности БиХ 1. марта 1992, изведено је без сагласности Срба као једног конститутивног народа, а касније неуважавање њиховог противљења таквој одлуци, довело је до коначног разлаза и етничких подјела, које су БиХ увеле у грађански рат.

2.3 Рат и медији у БиХ од 1992. до 1995. године

На атмосферу повећаних националних тензија ни новинари нису остали имуни. Иако су медији декларативно подржавали интернационалистичку опцију, подјеле по

---

²³ „Хрвати у БиХ су основали Хрватску демократску заједницу 18. августа 1990. године, као интегрални дио јединствене Хрватске демократске заједнице и обухватала је већину Хрвата у БиХ“ (Нешковић, 2013: 124).

етничким линијама увелико су завладале међу новинарима. У Телевизији Сарајево, владало је опште нерасположење и одбојност дојучерашњих колега према Србима.²⁴ Пробосански патриотски курс сарајевских медија муслиманско руководство није доводило у питање, а неслагање Срба са том идеологијом означено је као националистичко и деструктивно дјеловање, усмјерено ка рушењу самосталне, јединствене и цјеловите БиХ. Иако још у оквирима формално јединственог информативног система БиХ, у извјештајима сарајевских медија у употребу се уводи термин *агресија*, којим се, у јавном и политичком дискурсу, описују све активности политичког руководства српског народа у БиХ.²⁵ Зграду РТВ дома у Сарајеву, 7. априла 1992. године заузеле су снаге Зелених беретки, паравојне формације формиране под политичким крилом СДА, што је практично значило државни удар, али изведен далеко од очију јавности. Српски кадрови у Телевизији Сарајево, као уосталом и већина сарајевских Срба, свјесни новонасталих околности и политичких прилика, масовно напуштају своје домове и радна мјеста и прелазе на територије гдје је успостављена Српска Република Босна и Херцеговина.

Линије подјела на националној и вјерској основи, протезале су се кроз све сфере друштвеног живота, политику, економију, привреду, образовање, културу, спорт и медије. Јединствен информативни систем БиХ нестао је заједно са државном творевином чији је подсистем био, а два од три конститутивна народа, Срби и Хрвати, потпуно су се ослонили на медије из Србије, односно Хрватске, и почели са формирањем својих информативних гласила. Сарајевски медији остали су под контролом муслиманског руководства, а грађански рат који је избио на етничкој и

---

²⁴ Уредник РТВ СА Мирослав Глигоревих, интервју, децембар 2015: *Сјећам се 6. априла 1992. године, када су започели први оружани сукоби око Школе МУП-а на Врацама. Ту ноћ, у згради РТВ дома главну ријеч водио је Горан Милић, тадашњи уредник ЈУТЕЛ-а, ширећи антисрпску хистерију и вриштећи по ходницима: „Бежите, бежите у склоништа. Не знате ви њих“. То „њих“ односило се на нас, Србе. Пред нашим очима нестајала је Телевизија Сарајево и њен бар привидни неутрални уклон према дешавањима око нас. ДЕСК ТВ Сарајево позвао је тадашњи начелник Војне болнице у Сарајеву доктор Томислав Таушан и замолио нас да пренесемо да ће у ту реномирану здравствену установу бити примљени сви рањеници, без обзира са које стране долазе, и да ће свима бити пружена адекватна и потпуна њега и помоћ. Пренио сам то главном уреднику Телевизије Сарајево Ненаду Пејићу, сматрајући да апел доктора Таушана свакако треба пренијети јавности и да ће то допринијети смиривању узавреле ситуације у граду. Међутим, Пејић није дозволио да се емитује тај позив и тиме показао да му није*

²⁵ У јавној сфери термин *агресија* користи се и данас. То је еклатантан примјер како се пропагандним термином покушава промијенити суштина догађаја.

вјерској основи, утицао је на стварање трипартитног медијског простора којим је доминирала национално-вјерска нетрпељивост.

Након прегласавања српских посланика у Скупштини тадашње СР БиХ, 14. октобра 1991. године, „српски посланици из састава Скупштине Босне и Херцеговине су 24. октобра 1991. године конституисали Скупштину српског народа као посебно представничко тијело српске етничке нације, позивајући се на право на самоопредјељење која укључује и отцјепљење“ (Нешковић, 2013: 141). Скупштина српског народа у БиХ усвојила је одлуку о расписивању плебисцита, 9. и 10. новембра исте године, на којем се више од 1,3 милиона Срба изјаснило да жели самосталну српску државу на простору БиХ, која може да буде у саставу Србије и Југославије. Муслимани и Хрвати нису признали резултате плебисцита српског народа, па су политички представници Срба рад наставили у Скупштини српског народа БиХ, која 9. јануара 1992. године усваја Декларацију о проглашењу Републике српског народа у БиХ²⁶. На сједници Скупштине српског народа у БиХ, која је одржана 28. фебруара 1992. године, усвојен је Устав као највиши правни акт. „Република Српска конституисана је правним, демократским и ненасилним путем у периоду од октобра 1991. до фебруара 1992. године, док још није ни било рата у Босни и Херцеговини“ (Р. Кузмановић, 2009:26). Стварање Републике Српске представљало је реализацију историјског циља српске заједнице у БиХ још од времена отоманских освајања и властите националне, политичке, културне, вјерске, образовне, медијске аутономије.

Упоредо са стварањем институција, успостављањем цивилних и војних структура власти новоформиране Републике српског народа у БиХ, створени су и законски предуслови за формирање информативних гласила српског народа у БиХ. Легислатива у области медија представљала је први корак у стварању аутономног медијског система, као друштвеног подсистема Републике Српске. У Палама, које су постале институционално сједиште органа и руководства Републике српског народа у БиХ, 7. априла 1992. године са радом почиње Српска новинска агенција СРНА²⁷, чију су окосницу чинили српски кадрови предратних сарајевских медија. Радио Бања Лука, који је са редовним емитовањем програма почео 2. фебруара 1967. године у саставу

---

²⁶Службени гласник српског народа у БиХ, број: 02-72/92.

²⁷<http://www.srna.rs/o-nama.aspx>. Приступљено 20.7.2016.

тадашње РТВ Сарајево, почетком априла 1992. године емитовање наставља под називом Српски радио Бања Лука. Јавно предузеће Радио-телевизија Републике српског народа у БиХ, данашња РТРС, основана је 31. марта 1992. године, одлуком Народне скупштине Републике српског народа у БиХ. До оснивања првог државног електронског медија у новоствореној Републици српског народа у БиХ, дошло је мјесец дана од проглашења првог Устава Републике, што ову медијску кућу чини државотворном, њен настанак институционално повезује са стварањем Републике Српске. Народни посланици првог сазива Скупштине српског народа у БиХ, у Одлуци о оснивању Јавног предузећа Радио-телевизије српског народа, исказали су неопходност формирања овог медија, а „у циљу задовољавања информативних, културних, образовних и других потреба српског народа у БиХ“²⁸, са сједиштем у Палама. Основна карактеристика медија у Републици Српској јесте да су они настајали као нове институције у процесу конституисања Републике Српске, као израз општег националног интереса. Јавни медији функционисали су као национална јавна гласила на територији Републике Српске током рата, а Дејтонским споразумом спадају у сферу виталних националних интереса.

2.4 Телевизија српског народа у БиХ – „С“ канал

У тренутку усвајања одлуке о формирању Радио-телевизије српског народа у БиХ у Палама, које је Народна скупштина одредила за сједиште, није било основних материјално-техничких предуслова за покретање новог електронског медија. Све интензивнија ратна дејства утицала су на огромна помјерања народа, а највећи број сарајевских Срба, у избјегличким колонама, заустављао се у Палама. Међу избјеглицама било је много радника бивше РТВ Сарајево, листа *Ослобођење* и других сарајевских медија, који су постали кадровски основ за формирање Радио-телевизије српског народа. Почетком априла 1992. године, група техничара и новинара започиње прве активности на реализацији одлуке Народне скупштине. О том периоду веома су ријетки писани трагови и документи, па су за потребе овог рада урађени интервјуи са људима који су непосредно учествовали у тим подухватима, Марицом Лаловић, Мирославом Глигоревећем и Сњежаном Лаловићем, који су до избијања рата били радници РТВ Сарајево.

---

²⁸Одлука о оснивању Јавног предузећа *Радио-телевизија српског народа у БиХ*, Службени гласник Републике Српске, бр. 19/92.

Дом културе у Палама одређен је за мјесто гдје ће бити постављен радијски и телевизијски студио. У неадекватним условима за обављање производње и продукције радио-телевизијског програма, адаптирана је кино сала, позорница Дома културе и направљени студијски простори.²⁹ Емисиона мрежа није постојала, па су бивши радници Телевизије Сарајево из Сектора за пренос и емитовање програма /ПЕП/, почели с изградњом предајника и успостављањем преносне мреже. У ауторском тексту Жељко Илић, који је до рата радио у Сектору емитовања програма Телевизије Сарајево, објављеном поводом обиљежавања двије деценије од оснивања Радио-телевизије српског народа у БиХ, истиче како је било потребно обезбиједити напајање репетитора електричном енергијом, поставити линкове и антенске уређаје на релејима. „Почетком априла, група инжењера, новинара, техничара и других радника бивше Телевизије Сарајево, радила је на стварању техничких и кадровских претпоставки за оснивање Радио-телевизије српског народа у БиХ, свјесни значаја властитог информативног гласила које треба да информише становништво о ратним, али и свим другим дешавањима. Знали смо да радио и телевизија морају што прије почети с радом“³⁰. И грађани Пала, гдје се број становника удвостручио за само неколико мјесеци, били су свјесни потребе да се створи српски електронски медиј. Бране Илић, један од првих чланова редакције Српске новинске агенције СРНА и Телевизије, 12. априла 2012. године у тексту под насловом *Ево како се почињало*³¹, спомиње имена неколицине људи који су дали огроман допринос и подстицај настанку српских медија: Тодор Дутина, Милисав Дучић и Миодраг Тарана³², особе „које нико не помиње или се то чини врло ријетко, а изгарали су, често ризикујући властите животе, доносећи неопходну опрему из зоне ратних дејстава“. Илић посебно наглашава чињеницу да је

---

²⁹ Уредник ТВ СА и главни и одговорни уредник Српске радио-телевизије /СРТ/ Марица Лаловић, интервју, децембар 2015: *Студио за емитовање ТВ програма био је у кино сали, а потом се позорница у Дому културе поплочала, чиме се добило више простора за постављање сценографије за друге програмске садржаје. Телевизијске режије није било. Од тадашње Југословенске народне армије /ЈНА/ добили смо репортажна кола из којих се емитовао програм. Импровизоване монтаже биле су смјештене у канцеларијама Дома културе.*

³⁰ Доступно на: <http://www.palelive.com/aktuelnosti-pale/prije-20-godina-u-palama-osnovan-danasnji-rtrs>. Приступљено 20.7.2016.

³¹ Доступно на: <http://www.palelive.com/aktuelnosti-pale/prije-20-godina-u-palama-osnovan-danasnji-rtrs>. Приступљено 20.7.2016.

³² Уредник Радио Сарајева и уредник програма Српске телевизије Сњежан Лаловић, интервју, мај 2016: *Један од главних људи у процесу покретања Српске телевизије био је Миодраг Тарана, који је добављао опрему од ЈНА и из Сутјеска филма. Био је потпуно посвећен телевизији и није марио за функције. Убрзо је дошао у сукоб са тадашњим руководством и напустио Српску телевизију. Тарана је основао Срна филм, прво филмско предузеће Републике Српске.*

Српска телевизија стварана у нераскидивом јединству са српским народом. „Паљани су дали значајан допринос у стварању медија Републике Српске. Академски сликар Зоран Кусмук аутор је логa СРНЕ и Телевизије „С“ канал, њиховог првог знака. Он нам је тих првих мјесеци рада уступио своју опрему и штампарију, гдје су штампане прве ратне новине *СРНА ПРЕС*. Паљански кројач Пајо Пекић дао је платна за сценографију студија, а Ново Клачар грађевинску скелу на којој је била монтирана студијска расвјета. Народ је стварао своје медије, јер је осјетио да су му ти медији питање опстанка“, пише Илић³³. Дом културе Пале постао је сједиште гдје се заједничким снагама стварала Српска телевизија, а домицилно становништво овог града надомак Сарајева, помагало је и тако што су у своје домове примали избјеглице из Сарајева, међу којима и раднике новоосноване српске РТВ, коју је народ убрзо прозвао „Канал С“, што је постао и први лого ове медијске куће³⁴.

Уз минималне техничке капацитете, режију у репортажним колима посуђеним од ЈНА, ВХС машинама за монтажу, камерама и једном „јуматик“ опремом, из студија у преправљеној кино сали, Телевизија српског народа у БиХ 18. априла 1992. године први пут се огласила живим укључењем из Пала у „Дневник“ Телевизије Нови Сад. У програм Новосадске телевизије укључио се тадашњи уредник Телевизије Ристо Ђого, а емитован је прилог са ратишта у БиХ, који су припремили новинари „С“ канала³⁵. Било је то прво директно јављање и „жива“ слика која је емитована ван граница БиХ, путем српског електронског медија.

Рад на обезбјеђивању техничких капацитета за почетак емитовања сопственог програма Телевизије српског народа у БиХ, настављен је успостављањем емисионе мреже на потезу од Бијељине до Пала, интензивирана сарадња са ТВ Београд, која је бесплатно уступила документарне, игрane и музичке програмске садржаје „С“ каналу. Јачање новинарског кадра вршено је пријемом младих и неафирмисаних људи, које су у посао уводили искусни уредници и новинари бивших сарајевских медија. Прва

---

³³ Бране Илић, *Ево како се почињало*. Доступно на: <http://www.palelive.com/aktuelnosti-pale/prije-20-godina-u-palama-osnovan-danasnji-rtrs>. Приступљено 20.7.2016.

³⁴ Уредник Радио Сарајева и уредник програма Српске телевизије Сњежан Лаловић, интервју, мај 2016. *СРТ је имао велики утицај на српски народ. Срби су вољели СРТ, вјеровали су му, тим прије што су новинари доносили прилоге који су заиста одражавали стање на терену. То је поготово било изражено у првим годинама рата.*

³⁵ Уредник Радио Сарајева и уредник програма Српске телевизије Сњежан Лаловић, интервју, мај 2016. *Прилог са ратишта у Круци и Неџарићима, за укључење у Дневник Телевизије Нови Сад, припремио је Раде Симовић.*

централна информативна емисија, „Дневник“ Телевизије српског народа у БиХ емитована је 6. маја 1992. године из студија у Палама, чиме је озваничен почетак рада прве државне телевизије на територији Републике Српске. Дневник под логом „С“ канала, водио је Илија Гузина, први директор Радио-телевизије српског народа у БиХ, а могао се пратити на подручју од Бијељине до Сарајева.

До 1998. године, 6. мај обиљежаван је као историјски датум и годишњица стварања Српске телевизије, данашњег РТРС-а. Промјеном политичког руководства на челу Републике Српске, измјештањем свих институција и органа власти са подручја Пала и Српског Сарајева у Бањалуку и прихватањем Привремених аранжмана за руковођење СРТ-ом³⁶, којима је овај медиј добио међународног администратора именованог од стране Канцеларије високог представника, установљен је нови датум као прекретница у настанку данашње Радио-телевизије Републике Српске – 19. април. Из дописништва бивше Телевизије Сарајево у Бањалуци, 19. априла 1992. године емитован је први дневник из новоформиране Телевизије Бања Лука, који су могли да прате становници ужег градског дијела. Бањалучки студио бивше РТВ Сарајево 1. априла 1992. године заузели су припадници новоформиране српске полиције, и од тада се овај ТВ центар назива Телевизија Бања Лука (Грковић, 2005: 31). С обзиром на распрострањеност сигнала и покривеност ужег градског језгра, Телевизија Бања Лука спада у локални медиј, основан одлуком Извршног одбора тадашње Скупштине општине Бања Лука. Уређивачким и програмским принципима Телевизија Бања Лука прихватила је нови државно-политички и друштвени оквир, Републику српског народа у БиХ.³⁷ На тај

---

³⁶ Привременим аранжманима за руковођење СРТ-ом, које су у Бањалуци 18. фебруара 1998. године потписали тадашњи председник РС Биљана Плавшић, премијер Милорад Додик и министар за информисање Рајко Васић, отпуштени су сви чланови тадашњег Пословодног одбора и генерални директор СРТ-а. Именован је међународни супервизор, који је био и представник међународне заједнице у Управном одбору, са широким овлашћењима да надгледа процес реорганизације. Међународни супервизор могао је покренути дисциплински поступак против радника СРТ-а и самог генералног директора, без објашњења и процедура унутар СРТ-а. Члан 7. Аранжмана прописује да „међународна заједница мора у сваком тренутку имати слободан приступ свим инсталацијама СРТ-а. СРТ мора за међународну заједницу обезбиједити све информације које се траже“. Мрежу предајника СРТ-а преузеле су међународне оружане снаге, СФОР, а техничари СРТ-а одржавање предајника могли су вршити само „у складу са процедурама које утврди СФОР“.

³⁷ Уредник Телевизије Бања Лука Предраг Лакета, интервју, јул 2017. године: *На Телевизији Бања Лука радио сам од самог почетка, 19. априла 1992. године. Стицајем околности, аутор сам и првог прилога који је емитован на тадашњој Телевизији Бања Лука, касније Српској радио-телевизији и напосљетку Радио-телевизији Републике Српске. На самом почетку се радило са оскудним техничко-технолошким капацитетима, као и скромним људским ресурсима. У најкраћем, изграђиван је ембрион каснијег великог система Радио-телевизије Републике Српске, наравно заједно са колегама из тадашњег Српског Сарајева и других крајева Републике Српске. За те прилике скромна уредничка структура поставила је*

начин, Телевизија Бања Лука постаје дио српског медијског простора у настајању, али нема државотворни елемент, јер њен оснивач није Народна скупштина. Телевизија Бања Лука до краја 1993. године емитује сопствени локални програм, а информацијама и фоно-извјештајима партиципира у програму Српске телевизије „С“ канал.³⁸ „Територијална раздвојеност два студија резултирала је сталним антагонизмима када је у питању програмска шема као и однос према порукама које су биле пласиране у јавности“ (Зубер 2005: 27). Одлуком Народне скупштине Републике Српске од 30. децембра 1993. године³⁹ основано је Јавно предузеће Српска радио-телевизија – СРТ, са сједиштем у Сарајеву, односно Палама. СРТ су чинили Српски радио, Српска телевизија, Сектор преноса и емитовања програма /ПЕП/ те све локалне радио-станице и ТВ центри у Републици Српској. Том одлуком створен је јединствен медијски систем у Републици Српској, релејном мрежом увезана територија, чиме је омогућено да се почне с производњом и емитовањем заједничког радијског и телевизијског програма из два студија □ Пале, који је био главни студио и сједиште руководства СРТ-а, и студио Бања Лука.

У почетку Телевизија „С“ канал емитује два сата програма, који се базирао на информативним садржајима, извјештајима с ратишта, активностима државног врха, животним причама. С повећањем броја новинарског кадра и успостављањем редакција, расте и продукција телевизијског програма. Програмска шема у почетку сводила се на информативни програм. Вијести су емитоване сваког сата, покренута је емисија *Српска данас*, у којој су емитоване информације и јављања дописника из Републике Српске о стању на ратиштима, животу цивилног становништва, важне сервисне информације, поруке, саопштења и позиви Црвеног крста за повезивање породица. Емитована су два

програмску политику и програмску шему. Тада се искристалисало неколико стартних, пионирских емисија Телевизије Бања Лука: Централни дневник, На бранику Крајине, Бањалучка панорама, итд. Временом је изграђена и дописничка мрежа, тако да је покривен комплетан медијски простор Републике Српске, али и Србије кроз дописништво у Београду.

³⁸ Уредник Телевизије Бања Лука Маринко Учур, интервју, јул 2017. *Са скромним техничким капацитетима, који су почивали на ВХС технологији, у безусловним просторијама, без адекватних техничких веза с остатком свијета, група младих ентузијаста правила је програм који је подразумијевао извјештавање са ратишта. Оснивач ТВ Бања Лука била је тадашња Скупштина општине Бања Лука. Новинарску базу чиниле су колеге бившег Радија Бања Лука, те неколицина нас који смо имали радијског или телевизијског искуства из бивше државе, радећи у локалним радио-станицама. Врло брзо смо се сви адаптирали на нове услове рада и почели скретати пажњу на себе као нови медиј који дијели судбину друштва и народа у новонасталим околностима.*

³⁹ Службени гласник РС бр. 26/93 - Одлука о оснивању Јавног предузећа „Српска радио-телевизија“ од 30.12.1993.

дневника, централни у 19:30 и вечерњи дневник послје 22:00 часа⁴⁰. Први директни телевизијски пренос на „С“ каналу урадио је Сњежан Лаловић, финале тениског турнира у Вимблдону 1992. године, између Монике Селеш и Штефи Граф. Програмска шема постепено се ширила емисијама из сопствене продукције: *На бранику Отаџбине*, емисија о припадницима Војске Републике Српске /ВРС/, политички магазин *Видик*, *Документарно вече*, а 1993. године „С“ канал почиње са снимањем игране серије *Голи живот*. За новинарске екипе „С“ канала било је уобичајено да на терену, током једног дана, снимају ратни извјештај за дневну информативу, али и кадрове за музички спот или материјал за неки прилог из културе⁴¹. Уређивачка политика вођена је у „С“ каналу, на основу процјена и ставова уредника и новинара и у почетку није било утицаја државе ни појединца из политичког живота на уређивачку политику и концепцију рада⁴².

Извјештавање и програм „С“ канала у то вријеме, из сарајевских политичких и медијских кругова, али и међународне јавности, карактерисан је као ратнохушкачки,

---

⁴⁰ Уредник РТВ СА и главни и одговорни уредник СРТ Марица Лаловић, интервју, децембар 2015: *Сви смо имали обавезу да се свакодневно јављамо у програме ТВ Београд, ТВ Нови Сад и ТВ Подгорица са најактуелнијим информацијама из Републике, што је у вријеме покиданих комуникацијских веза, разрушеног медијског система некадашње заједничке државе, имало непроцењив значај. Средином 1993. године добили смо полчасовну емисију у програму Телевизије Србије, која је емитована једном седмично на сателиту.*

⁴¹ Уредник РТВ СА и уредник СРТ Мирослав Глигоровић, интервју, децембар 2015: *Извјештавање новинара и репортера са терена за информативне емисије „С“ канала није се цензурирало. Пракса је била да уредници емисија прегледају само текст, тзв. офф новинара, а сам „живи“ снимљени материјал с терена уврштаван је у прилог по изричитој вољи и одлуци новинара-репортера. Имали смо приступ свим линијама фронта, у сарадњи са Војском Републике Српске /ВРС/, наше екипе су свакодневно доносиле извјештаје и из најзабаченијих и неприступачних предјела. Иако је било за очекивати, с обзиром на ратне околности, али директне и непосредне цензуре и интервенција на уређивачку политику од стране државног, војног и политичког руководства није било.*

Уредник Радио Сарајева и уредник програма Српске телевизије Сњежан Лаловић, интервју, мај 2016. *Притисци су се јавили у почетку јер је једно вријеме инсистирало да се муслиманска војска назива „фанатизованим ратницима цихада“, што већина новинара није усвојила. Ниједан политичар није инсистирао на неким програмским садржајима код новинара.*

⁴² Уредник РТВ СА и главни и одговорни уредник СРТ Марица Лаловић, интервју, децембар 2015: *Запослени су, сходно свом професионалном искуству, знању и образовању правили прилоге и емисије. Понекад смо чак жељели да се неко „из врха“ умијеша и да нам да неке смјернице, али тога није било. Одржавали смо свакодневне састанке, размјењивали међу собом мишљења, договорали начин рада, а о неким значајнијим и већим пројектима расправљали смо на уредничком колегијуму који је водио директор.*

Уредник Телевизије Бања Лука Маринко Учур, интервју, јули 2017. године: *Ја сам од оних који су спремни рећи да је у вријеме стварања Републике Српске и њене телевизије, утицај функционера из тада једине владајуће политичке странке био неупоредиво мањи него данас. У ствари, јавно манифестованог утицаја власти готово да није било. (...) Као илустрацију наводим примјер да је у истој згради гдје је била телевизија, било и сједиште тада владајуће политичке странке. Нико од нас никада није позван два спрата ниже због било какве интервенције у програму. Доживљавали су нас као професионалце и патриоте који раде исти одговоран посао као и они на првим линијама фронта.*

пропагандни, са доминантним садржајима говора мржње. Такве квалификације долазиле су понајвише због извјештавања и коментара тадашњег уредника „С“ канала Ристе Ђоге⁴³. Непосредно медијско окружење, посебно близина Сарајева, из којег је вођен пропагандни рат усмјерен против Републике Српске, српског народа и свих институција, али и бројни страни медији и новинарске екипе, који су у БиХ дошли са профилисаним ставом о добрим и лошим странама у сукобу, „С“ канал ставили су у дефанзиван положај. У информативним емисијама доста простора заузимали су прилози у којима се покушала побити лажна слика о Србима и демантовати извјештавања сарајевских медија⁴⁴. „У медијском рату није битна истинитост, већ ефекат комуникације, оно што је задржано у свести. Вештом камуфлажом појмова, Срби су изједначени са фашистима, злочинцима, зверима, па се тако Запад није обрачунавао са људима, већ монструмима модерног света“ (Јевтовић, 2000: 177).

Прво што страда у рату јесте истина, а у случају БиХ, медији три зарађене стране постали су средства ратне пропаганде. „Радио, телевизија и штампа стварали су слике непријатеља и стереотипе, ширили гласине и неистине, потпиривали страхове, мржњу, жељу за осветом и рушили моралне баријере. Служили су се одавно познатим стратегијама пропаганде да би психолошки подржали рат, посебно црно-белим сликама, демонизацијом противника, прећуткивањем, претеривањем и фалсификовањем информација, поређењем са историјским догађајима и митовима, говором мржње и сталним понављањем истих порука“ (Дуганџија, 2004: 76). У БиХ медијски ратови вођени су и на етничкој и вјерској основи, зато је њихова доминантна карактеристика национално-вјерска супротстављеност. Новинари су, као и народи у ратним условима, били војни обвезници, који су свој посао обављали у униформи, али и „под униформом“.

---

⁴³ Уредник РТВ СА и главни и одговорни уредник СРТ Марица Лаловић, интервју, децембар 2015: *Једина пропаганда, ако се то тако може назвати, били су својеврсни „скечеви“, које је један од уредника Дневника Риста Ђоге имао на крају емисије. Тек 1993. године, на преговорима зарађених страна у Женеви, српско руководство нам је упутило, не захтјев већ молбу, да прекинемо с поменутиим скечевима, јер иритирају муслиманску страну. Међутим, творац тих садржаја није уважио ту молбу и наставио је то да ради и даље. Није било посљедица због његове одлуке.*

Уредник Радио Сарајева и уредник програма Српске телевизије Сњежан Лаловић, интервју, мај 2016. *Многи у „С“ каналу сматрали су скечеве Риста Ђоге на рачун муслимана неприкладним, али није било никога ко га је у томе могао спријечити.*

⁴⁴ Уредник РТВ СА и уредник СРТ Мирослав Глигоревић, интервју, децембар 2015: *Таквих садржаја можда је било и превише, али смо сматрали да те лажи треба раскринкати до краја, и то директним обраћањем босанским муслиманима и Хрватима и разбити илузије у које их је увлачила сарајевска ратна пропаганда.*

Од почетка грађанског рата у БиХ⁴⁵, земље запада, уз лидерство САД, јасно су се определијиле у односу на стране у сукобу и то с позиција остварења њихових стратешких и политичких интереса на Балкану. То заузимање позиција није било везано за објективне чињенице о самом рату, а у извјештајима западних институција и медија, истина је била заступљена у мјери која је оправдавала њихове активности и политику. У ситуацијама гдје је истина долазила у колизију са званичним ставовима запада, прећуткивана је, заташкавана или негирана. У западној представи босанскохерцеговачког рата Србима је додијељена улога злих и лоших, „агресора и злочинаца“, а Муслиманима „жртве великосрпске агресије“. Оваква слика о рату у БиХ, коју су креирали западни политички актери, институције и медији, одржавана је током година трајања оружаног сукоба и то злоупотребама, медијским манипулацијама и неистинама. Србима су стално приписивани масовни злочини предимензионираних размјера. Општепознат је наступ, на засједању Генералне скупштине УН-а, крајем 1992. године, тадашњег министра иностраних послова Републике БиХ, Хариса Силајџића, о „150.000 силованих Муслиманки“. У октобру 1993. године, Комисија УН за ратне злочине објавила је 330 документованих случајева силовања на све три стране. Вијести о концентрационим логорима изазивале су посебну осуду јавности, а западни новинари и Муслимани из БиХ пронашли су 105 логора у којима су, наводно, Срби држали 260.000 затворених Муслимана, од чега је њих 17.000 убијено. Међународни комитет Црвеног крста утврдио је да је током рата у БиХ, на све три стране, било око 10.000 заробљеника. Слични подаци износили су се и у погледу броја страдалих Муслимана, која је у процјени западних новинара и локалних муслиманских извора, нарасла до невјероватних 300.000 жртава. Према извјештају УН-а, током рата у БиХ, убијено је око 100.000 људи на све три стране, од тога трећина Срба који су у истом проценту учествовали у укупном броју становништва БиХ прије рата. Медијске манипулације током ратних година у БиХ, поларизовале су свјетску јавност и појачале антисрпско расположење, али и изазвале негативно мишљење Срба о политичким потезима и стратегијама западних земаља, као неправедне, антисрпске и пристрасне. „Истинито извештавање нити је било нити ће икада бити у монопартизму и у време рата. Медији су само једно од средстава борбе, и то врло ефикасно средство. У медијском рату

---

⁴⁵ О узроцима и карактеру рата у БиХ још нема ни научне ни политичке сагласности. За српски народ у БиХ то је био грађански рат, наметнут, и представљао је одбрану права на самоопредјељење, конститутивност и очување идентитета.

најбруталније лажи се потурају за истине, манипулише се јавним мњењем (...) Медији су само једно од средстава утицаја власти, инструмент одржавања власти, а у ратним приликама убојито оружје за формирање јавног мњења“ (Животић, 1993: 256 према Јевтовић, 2000: 213). Питања о улози новинара у ратовима на подручју бивше Југославије разматрао је и Међународни трибунал за ратне злочине у Хагу, који је оцијенио да бруталност и размјере ратних страха, посебно у БиХ, не могу бити у потпуности сагледане без утврђивања одговорности новинара (Чалић, 2013: 133). Хаг у овом случају говори искључиво о одговорности домаћих новинара и медија, никако не разматрајући питања о умијешаности глобалних медијских кућа у ратна дешавања на подручју БиХ. Криза у бившој Југославији и ратови, а посебно грађански у БиХ, привукли су велики број страних новинарских екипа, које су од самог почетка биле наклоњене муслиманско-хрватској страни. Глобално утицајни и скупи медији (АП, Ројтерс, АФП, CNN, ВВС, СВС, WTN итд.) међународној јавности интерпретирали су узроке и ток догађаја на фронтима у БиХ сходно вољи и интересима својих влада, створивши искривљену и пристрасну слику о рату у БиХ. Са израженим негативним приступом и медијским уклоном према српском народу, његовом политичком руководству, војсци, западни медији су свакодневно емитовали извјештаје базирани на полуистинама, фалсификатима, селективним информацијама, креирајући слику о „великосрпској агресији“, „злочинима“, „геноцидима“. У таквом окружењу Срби се нису снашли, изгубили су медијски рат и прије него им је дата прилика да међународној јавности покажу слику стања на подручју које су контролисали.

Српска телевизија је од оснивања своје техничке капацитете уступала страним медијским екипама, које су на тај начин снимљени видео-материјал и жива укључења реализовали уз подршку и сарадњу колега с Пала. Стране ТВ куће самостално су радиле и слале материјале, без цензуре или претходног прегледа са српске стране⁴⁶. И екипе Си-Ен-Ен уживо су се укључивале са Пала, захваљујући инжињерско-техничким екипама „С“ канала, које су успјеле увезати студио CNN у Лондону и Атланти са

---

⁴⁶ Уредник РТВ СА и главни и одговорни уредник СРТ, Марица Лаловић, интервју, децембар 2015. : *То је била грешка, јер смо онда у размјени гледали потпуно искривљену слику оног што се дешавало у БиХ. Након масакра који су починили муслимански војници на Жепи, 4. јуна 1992. године, опјела и сахране 45 убијених српских војника у Палама, ковчега прекривених српским заставама, француска телевизија објављује прилог и слику с тог догађаја у којем кажу да је ријеч о страдалим муслиманским војницима које су убили Срби . Ми смо то гледали у размјени материјала која је ишла из паљанског студија. Након тога тражен је деманти, који је и објављен, али сви који знају шта је прва информација, знају и да је деманти узалудан.*

студиом „С“ канала у Палама⁴⁷. Али, пошто је рат у БиХ представљао медијски бизнис западних влада и информативних кућа⁴⁸, овакве и сличне чињенице и подаци остаће незабиљежени у јавности западних земаља.

Јавност у Републици Српској пружала је неподјељену подршку функционисању и кадровско-техничком јачању Српске телевизије, вјерујући у извјештавање овог медија. Унапређењем техничких и кадровских капацитета „С“ канала, опремањем и успостављањем дописништава у Бијељини, Требињу и Илици, изградњом релејне мреже на територији Републике Српске током 1993. године, створене су претпоставке за нови медијски оквир, јединствен информативни систем Републике Српске, чију је окосницу представљало техничко и програмско јединство два телевизијска и радијска студија, у Палама и Бањалуци.

2.5 Стварање Српске радио-телевизије - СРТ

Успостављање јединственог медијског система у Републици Српској и обезбјеђивање технолошког и програмског јединства два студија у Палама и Бањалуци, у ратним околностима, представљало је значајан подухват и допринос правременом и објективно информисању јавности у Републици Српској. Увезивању информативног система у Републици Српској претходило је територијално спајање, до јуна 1992. године раздвојених подручја, западног и источног дијела Републике Српске. Пробијањем Коридора код Брчког, који је у јуну 1992. године извршила Војска Републике Српске /ВРС/, успостављена је географско-територијална цјелина Републике Српске.

У систем заједничког емитовања увезани су студио Пале и Бања Лука, информативно-технички центри у Требињу и Бијељини, а убрзо и новоотворени ИТ

---

⁴⁷ (...) Тако Си-Ен-Ен 4.7.1992. емитује слику разрушеног града, са текстом да је ријеч о Сарајеву, као последици српског бомбардовања. Прећутано је да слика представља остатке Требиња, српског града којег су разорили Хрвати. Иста кућа је извјештавајући о рату у Босни често емитовала слике уличних борби у Тбилисију, у Грузији јер су биле стравичније. (...) Сахране српских жртава приказиване су као муслиманске или хрватске, иако је био видљив крст, православног свештеника или људи са шајкачама. Одмах пошто је Америка наредила бомбардовање српских положаја у Републици Српској, у мају 1993. на првој страници „Newsweeka“ осванула је слика „Србина“, који пуца у рањеника у Брчком. Касније је доказано да фотографија потиче из Словеније, од агенције Ројтерс и да је снимљена годину дана раније, да човек са фотографије уопште није Србин, али то никада није објављено (Јевтовић, 2000: 158).

⁴⁸ Зарађене стране ангажовале су у иностранству професионалне PR агенције. Само између 1991. и 2002. оне су закључиле барем 157 уговора са партнерима из САД, што је свакако само врх леденог бријеза. Њихов задатак је, рецимо, био да имици Хрватске представе у добром свјетлу по узору на западне државе, или да Србе пореде са нацистима (Чалић, 2013: 395).

центар у Приједору, чиме је Српска телевизија добила могућност да у сваком тренутку из свих дијелова Републике Српске гледаоцима понуди актуелне информације. Почиње се са наизмјеничним емитовањем централне информативне емисије, „Дневник“ из Пала и Бањалуке и са „живим“ укључењима из свих ИТ центара, који су у програму партиципирали актуелностима из регије коју су покривали. Програм постаје садржајнији и разноврснији, јер се у свакој емисији могла чути и видјети „жива“ ријеч и слика из цијеле Републике Српске.⁴⁹ У студију Пале успостављен је главни ДЕСК за све вијести и прилоге, а заједничке информативне емисије имале су уреднике у оба студија. Професионалан однос према новинарском позиву и коректна сарадња између уредничког и новинарског кадра, карактерисали су новоформирану Српску телевизију.⁵⁰

Јединствен информативни систем у Републици Српској, 30. децембра 1993. године добио је и законски оквир. Народна скупштина Републике Српске усвојила је одлуку о оснивању Јавног предузећа Српска радио-телевизија /СРТ/ „ради задовољавања информативних, културних, образовних, верских и других потреба српског народа Републике Српске“⁵¹. Српска радио-телевизија јавно је предузеће у државној својини, а према одлуци народних посланика, чине је Српски радио, Српска телевизија, Сектор преноса и емитовања програма, као и све државне локалне радио-станице и ТВ центри. За сједиште СРТ-а одређено је Сарајево, а органе руковођења чинили су: генерални директор, главни и одговорни уредник, директор Српског радија, директор Српске телевизије, главни уредник Српског радија и главни уредник Српске телевизије. Оснивачким актом прописано је да Народна скупштина именује генералног директора

---

⁴⁹ Уредник Телевизије Бања Лука Маринко Учур, интервју, јул 2017. године: *Стварањем јединственог простора од Требиња до Новог Града, СРТ је постала незаобилазан фактор и институција која је на себе скренула пажњу не само у земљи него и у окружењу. Технички капацитети су побољшани, видљивост је досезала до Србије, али и до Славоније и Крајине, јер су функционисале везе са српском телевизијом из Книна. Створени су услови да се производе властите емисије, прије свега дијалошког карактера, попут емисије Отворени екран. У бањалучком студију покренута је седмична колажна емисија „Видик“ са садржајима који нису били нужно ратне и одбрамбене тематике. Први пут смо отварали привредне и монетарне теме, садржаје из здравства, школства, снабдијевања.*

⁵⁰ Уредник Телевизије Бања Лука Предраг Лакета, интервју, јул 2017. године: *Стварање јединственог медијског простора у Републици Српској, кроз призму изградње Српске радио-телевизије која је покривала цијелу РС, спада у историјски догађај који ће бити златним словима уписан у анале стварања Републике Српске. Професионални и колегијални односи на релацији Бања Лука-Пале били су изузетно коректни и заснивали су се на свакодневном усаглашавању програмске шеме и дневног извјештавања.*

⁵¹ Службени гласник РС бр. 26/93 - Одлука о оснивању Јавног предузећа „Српска радио-телевизија“ од 30. 12. 1993. године.

и главног и одговорног уредника СРТ-а, а Влада Републике Српске директоре и главне уреднике Српског радија и Српске телевизије, на приједлог генералног директора. „Руковођење у области остваривања програмске политике на нивоу Јавног предузећа СРТ у надлежности је главног и одговорног уредника СРТ-а, а остваривање програмске политике на нивоу дијелова у надлежности је главних уредника на нивоу Српског радија, односно Српске телевизије (...) Посебан друштвени интерес Народна скупштина Републике Српске остварује финансијским улагањима и утицајем на развојну оријентацију и уређивачку политику“⁵². Одлука народних посланика да избор органа руковођења СРТ-ом, финансирање и утицај на уређивачку политику буду у надлежности Народне скупштине, односно Владе Републике Српске, СРТ су учинили државним електронским медијем. Контрола законодавне власти у СРТ-у остварена је и кроз формирање скупштинског Одбора „ради остваривања утицаја на програмску оријентацију и уређивачку политику“⁵³. Република Српска током 1994. године била је изложена снажним међународним притисцима, пријетњама бомбардовањем српских положаја од стране НАТО, политичкој и економској изолацији и санкцијама, блокадом на Дрини, те ратним окршајима на свим фронтима. Српска телевизија дијелила је судбину народа, Војске и Републике, била информатор и мобилизатор, хроничар и учесник у борби српског народа. Функционисање СРТ-а и њено техничко-програмско одржавање у том периоду заснивало се углавном на помоћи народа и скромним донацијама државних и приватних предузећа, од периодичних интервенција Владе Републике Српске и локалних заједница, те из властитих ограничених финансијских извора. *Неограничено је било само пожртвовање свих запослених*, речено је на састанку Колегијума СРТ-а, одржаног у Палама, 2. априла 1995. године, у којем се, између осталог, налази и упозорење државно-политичком руководству да је систем на ивици опстанка. „СРТ се развијао по моделу усамљених острва, без технолошког реда, без јединственог развојног плана, без рационалне организације и елементарних просторних и животних услова, са импровизацијом као највишом производно-организационом креацијом. Све што је пристизало било је успорено, нередовно и

---

⁵² Службени гласник РС бр. 26/93 - Одлука о оснивању Јавног предузећа „Српска радио-телевизија“ од 30.12.1993. године.

⁵³ Службени гласник РС бр. 26/93, члан 6. Одлуке о оснивању Јавног предузећа „Српска радио-телевизија“.

недовољно. И оснивач је преузете финансијске обавезе извршавао тек око 24 одсто⁵⁴. Из наведеног документа уочава се да је СРТ, почетком 1995. године био на ивици гашења, да су недостајала основна средства за рад, „осам мјесеци нису набављене траке за снимање и архивирање програма нити сијалице за студијску и мобилну расвјету, није вршено текуће ни инвестиционо одржавање, нису уплаћивани доприноси и порези, због недостатка ситних резервних дијелова ван функције се налази око 40 одсто технике за обраду програма, цијели систем ПЕП-а доспио је у фазу истрошености, честих кварова, искакања из функције са тенденцијом распада преносне и емисионе мреже⁵⁵. Осим тешког материјално-техничког стања, Српска телевизија се суочава и са све израженијом поларизацијом и подјелом између студија у Палама и Бањалуци, паралелизмом у пословном, програмском и техничком дјелокругу рада и готово драматичним осипањем стручног и искусног кадра. Нагомилани проблеми и нерегулисани односи кулминирали су крајем 1994. године, када је Одлуком предсједника Републике Српске Радована Караџића уведена принудна управа и све руководне надлежности из СРТ-а пренесене на Министарство информација у Влади Републике Српске. Министарство информација, како се наводи у Информацији достављеној Народној скупштини Републике Српске, током двомјесечне принудне управе, „прерадило је све нормативне акте Јавног предузећа, програмску шему Радија и Телевизије, кадровску и организациону структуру, број и квалитет запослених, систем финансирања, извршило попис студијске опреме и стања на свим релејима и предајницима у Републици Српској⁵⁶. Интервенције државног врха, али и усложњавање политичких и војних прилика у Републици Српској нису дали квалитетне резултате у стабилизацији прилика на Српској телевизији и њеном програмском и уређивачком јединству. „Манипулација догађајима у властите сврхе - карактеристика је овог периода. Републичка, самим тим и медијска политика, креирана је у источном дијелу Републике Српске на Палама, гдје је било и сједиште руководства. Свјесни значаја медија политичари су користили разне притиске да би остварили контролу над средствима информисања. Ова политика због отпора западног дијела није могла

---

⁵⁴ Архив РТРС, *Програм рада Српске радио-телевизије за 1995. годину са оцјеном пословања у 1994. години*. Сарајево/Пале, 2.4.1995., стр. 2.

⁵⁵ Архив РТРС, *Програм рада Српске радио-телевизије за 1995. годину са оцјеном пословања у 1994. години*“, Сарајево/Пале, 2.4.1995., стр. 2.

⁵⁶ Архив Владе Републике Српске - Министарство информација РС, *Извјештај о раду за 1994. и 1995. годину*, број 01-412/95, Пале, 2.11.1995. године.

једнообразно заживјети на простору цијеле Републике Српске“ (Зубер 2005: 28). Неусаглашене политике огледају се кроз, с једне стране, јачање опозиционих политичких партија, предвођених Странком независних социјалдемократа /СНСД/, на чијем челу је Милорад Додик, чија популарност и утицај расту на подручју Бањалуке и западног дијела Републике и, с друге стране, све јачег притиска и утицаја политичког руководства Републике Српске са сједиштем у Палама. Политичка поларизација у Републици Српској утицала је и на ставове уредничко-новинарског кадра СРТ-а, који прате линију све израженијих подјела. Намјере републичких, локалних па и војних структура да креирају уређивачку политику СРТ-а биле су све израженије, а унутар самог система влада нејединствена програмска политика и уређивачки концепт. Осипање јединства унутар политичког и медијског система Републике Српске током 1995, коју је, на унутрашњем и спољном плану обиљежила агресивна и ултимативна политика међународне заједнице према Републици Српској, произвела су још једну директну интервенцију власти у области медија. Предсједник Републике Српске Радован Караџић, 31. маја 1995. године издаје наредбу за сва средства информисања (СРТ, СРНА, Јавност, Глас српски, Ослобођење и Српска војска), којом је формално и суштински уведена цензура у медијски систем Републике Српске. Позивајући се на Устав Републике Српске и новонасталу војно-политичку ситуацију, свим средствима информисања наређено је да „проведе јединствену уређивачку политику у најтјешњој сарадњи са Владом Републике Српске, а пласирање информација и свих саопштења да се врши искључиво преко Министарства информација“⁵⁷. Сагласност Министарства за информације била је неопходна и за објављивање свих информација које се пласирају ван Републике Српске као и дјелатности дописништава, агенција и других информативних гласила у иностранству. „Прављење коментара и њихово изношење у јавност може се изводити само уз претходну сагласност Министарства информација. Изјаве лица, припадника Војске Републике Српске, локалних органа власти и слично подлијежу цензури прије емитовања или преношења“⁵⁸. Све институције система информисања биле су обавезне именовати овлашћено лице за контакте с јавношћу, док је свима који поступи супротно одредбама наредбе пријетила казна „сагласно законским и другим прописима који важе за вријеме непосредне ратне опасности или

⁵⁷Предсједник Републике Српске, Наредба број: 01-1029/95, Сарајево/Пале, 31.5.1995. године.

⁵⁸Предсједник Републике Српске, Наредба број: 01-1029/95, Сарајево/Пале, 31.5.1995. године.

ратног стања“, наведено је у наредби коју је потписао тадашњи предсједник Републике Српске Радован Караџић.

У септембру 1995. године НАТО савез почиње са бомбардовањем српских положаја и цивилних циљева у Републици Српској, а на мети су и релејни објекти СРТ-а. Током вишедневних дејстава авијације НАТО потпуно је уништен емисионо-преносни систем СРТ-а. Систем СРТ-а и јединствени медијски простор Републике Српске нестали су под НАТО бомбама. Распопућени и неповезани дијелови система емитовали су програм сваки на свом подручју, а размјена материјала између телевизијских студија Пале и Бања Лука вршена је курирским путем, чиме су изгубљене основне функције медија □ актуелност и правовременост у емитовању информација. Упркос немогућим условима, СРТ није престао с емитовањем програма. У документима из Архива РТРС из тог периода, тадашњи генерални директор СРТ-а Милан Зорић слику укупног стања описује као „библијски приказ страшног суда. (...) Ово је РТВ без преносне и емисионе технике, без струје, без публике и без властитих финансија, а ипак функционише!“⁵⁹. Успостављање заједничког радио-телевизијског система Републике Српске, које је подразумијевало обнову уништене емисионе мреже и технике, захтијевало је ангажовање свих државних, војних, локалних и привредних субјеката, људских и материјалних ресурса, али и вријеме. Фактор времена, показаће каснији догађаји, у значајној мјери утицао је на каснију улогу СРТ-а, јер је Република Српска период од краја 1995. године до средине 1996, у којем су донесене историјске одлуке за српски народ и државу (потписивање Дејтонског споразума, егзодус 120 хиљада сарајевских Срба, припреме за Опште изборе 1996) дочекала и провела у подијељеном медијском систему. Неповезани информативни систем у Републици Српској и фрагментизована јавност, редукована и подијељена сфера утицаја, у периоду који је представљао прекретницу будућег устројства државе и међународног признања Републике Српске, другачије политичке, друштвене и медијске парадигме, утицали су на губитак јединствене цјелине, коју Емил Влајки назива *хегелијанским тоталитетом*. „У том се контексту медији и новинарство испољавају као органски, припадајући и неодвојив дио неке од дијалектичких цјелина (етапа) саморазвитка идеје. Конкретније речено, медији и новинарство могу бити објективни само онда ако бране конкретне идеолошке

---

⁵⁹ Архив РТРС, *Писмо СРТ-а Влади РС* број. 01-1700/95, Бања Лука, 23.11.1995. године

претпоставке друштва којем припадају. Све друго је необјективно пуко морализирање и/или демагогија“ (Влајки, 2013: 39).

Дејтонски споразум, осим што је зауставио рат на простору БиХ, легализовао је етничку подјелу међу народима и успоставио баланс између ратних циљева три народа. Република Српска, споразумом из Дејтона, добила је међународно признање као ентитет унутар БиХ, што је било потребно афирмисати и представити јавности. Почетна неједнакост у приступу и тумачењу Дејтонског споразума, која је долазила из политичких елита са истока Републике, односно њеног западног дијела, уз непостојање јединственог медијског система, узроковала је и различита тумачења и погледе у јавности, међу српским народом.

III ТЕЛЕВИЗИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У ПОСТДЕЈТОНСКОМ ПЕРИОДУ

3.1. Дејтонски споразум и његов значај за друштвене и медијске промјене

Етничка подјела међу народима у БиХ, која је изазвала ратни сукоб, упркос почетном западном занемаривању тог контекста, у новембру 1995. године у америчкој војној бази „Рајт-Патерсон“ у Дејтону, легализована је. Територијално-етничко разграничење три националне заједнице у БиХ постало је основ мировних преговора који су резултирали усвајањем Дејтонског споразума, чиме је окончан и троипогодишњи грађански рат. Мировни споразум, који је 21. новембра 1995. године постигнут у Дејтону, БиХ је дефинисао као међународно признату државу, састављену од два ентитета - Републике Српске (РС) и Федерације Босне и Херцеговине (ФБиХ). Република Српска је међународно призната као ентитет, са српском националном већином, Уставом Републике Српске и засебним законодавним, извршним и судским надлежностима и органима. ФБиХ је територијално већи ентитет у БиХ, који обухвата двије етничке заједнице, Хрвате и Бошњаке,⁶⁰ са 10 кантона подијељених по националним већинама. Иако су демократски принципи сложених државних заједница налагали да се три националне заједнице у БиХ организују у три дијела, у овом случају то није учињено, што је касније изазвало бројне политичке и националне несугласице између Хрвата, као мањинског народа у ФБиХ, и Муслимана. Од настанка дејтонске БиХ до данас, на друштвеном, политичком и научном нивоу, постоје различита тумачења и погледи на могућности успостављања стабилног политичког система БиХ. Српски интелектуалци већином расправљају о конститутивности и државотворности, о уставотворној изградњи и функционисању Републике Српске. „Република Српска је доказала да је способна да функционише, у првој фази потпуно самостално, а потом као државотворна јединица (ентитет) по свим стандардима за овакав територијални реалитет. Ту своју способност и стабилност Република заснива на три јака ослонца.

---

⁶⁰Вашингтонски споразум потписан је 18. марта 1994. године у Вашингтону између босанскохерцеговачких Хрвата и муслимана, којим је створена Федерација БиХ и окончан ратни сукоб између снага Хрватског вијећа обране и Армије Републике БиХ. Доступно на: https://sh.wikipedia.org/wiki/Washingtonski_sporazum. Приступљено 30. јула 2016. године.

Прво, на снази воље народа исказаној више пута путем плебисцита и референдума; друго, на снази домаћег права – Уставу и законима, и, треће, на снази међународног права – Дејтонском мировном споразуму као међународном уговору“ (Кузмановић, 2012: 35). Одбрана постојећег стања, враћање одузетих надлежности, државно осамостаљење, уједињење с „матрицом“, асиметрична конфедерација, приступи су на које увијек треба рачунати (Кецмановић, 2012: 69-71). „Но, док практична политика мора да тактизира и лавира, заобилази и камуфлира, симулира и блефира, политичка теорија, напротив, ужива слободу, али и обавезу да се сваком од наведених и ненаведених опција без зазора директно и отворено критички позабави и понуди стратешку базу за дневнополитичке одлуке“ (Кецмановић, 2012: 72). У Федерацији БиХ бошњачки интелектуалци већином исказују приврженост државној и друштвеној интеграцији, којој је главна препрека етнонационализам (Мујкић, 2007, Ћурак, 2004)⁶¹. Код Хрвата превладава мишљење како је територијално-политичка аутономија етничких саставница пожељан реформски захват (Жепаић, 2000)⁶². „Стога је тачна тврдња како је Босна и Херцеговина подијељено друштво у којем нема политичког ни интелектуалног сугласја о темељима политичке заједнице и политичког састава (Касаповић, 2007). То указује на кризу легитимитета државе, а без легитимитета не може бити ријечи о конституисању политичке заједнице“ (Радица, 2016: 10)⁶³.

Дејтонским споразумом дате су широке аутономије ентитетима и кантонима унутар ФБиХ, док је у изворном облику, ограничен број заједничких институција: трочлано Предсједништво БиХ, Парламентарна скупштина БиХ, коју чине Представнички дом и Дом народа, Савјет министара са три министарства и Уставни суд БиХ. Специфичност дејтонског уређења БиХ јесте међународно војно и цивилно присуство, орочено на десет година, са задатком да надгледају успостављање демократских структура унутар земље. Међутим, привремено међународно присуство, организовано у Канцеларију високог представника међународне заједнице за БиХ, временом је самоиницијативно

---

⁶¹ Радица, П. *Босна и Херцеговина – недовршена држава, подијељено друштво и немогућност конституисања политичке заједнице* (2016: 10), у: *National Security and the future* 3 (17), 2016. Доступно на: <http://www.nsf-journal.hr/online-issues/focus/id/1216#.W4pqqc4zbIU>. Приступљено: 17.10.2017.

⁶² Радица, П. *Босна и Херцеговина – недовршена држава, подијељено друштво и немогућност конституисања политичке заједнице* (2016: 10), у: *National Security and the future* 3 (17), 2016. Доступно на: <http://www.nsf-journal.hr/online-issues/focus/id/1216#.W4pqqc4zbIU>. Приступљено: 17.10.2017.

⁶³ Радица, П. *Босна и Херцеговина – недовршена држава, подијељено друштво и немогућност конституисања политичке заједнице* (2016: 10), у: *National Security and the future* 3 (17), 2016. Доступно на: <http://www.nsf-journal.hr/online-issues/focus/id/1216#.W4pqqc4zbIU>. Приступљено: 17.10.2017.

увећавало своје надлежности и прерасло у страни протекторат са неограниченом моћи, и даље присутан у БиХ. Аутократија високих представника Карлоса Вестендорпа, Волфганга Петрича и Педија Ешдауна, успоставила је систем паралелних институција у БиХ, у којем су смјењивани демократски изабрани представници народа, поништавани легално усвојени закони и преношене надлежности ентитета у областима финансија, правосуђа, војске, полиције, образовања, информисања, трговине, на заједничке институције и централну власт у Сарајеву. Током прве деценије од успостављања Дејтонског споразума, Републици Српској насилно је одузето готово 70 изворних надлежности. Интервенционизам међународне заједнице и промјена Дејтонског споразума заустављени су крајем 2006. и почетком 2007. године јединственим наступом свих политичких странака у Републици Српској, које су одбиле формирање заједничке полиције у БиХ и укидање ентитетског гласања у Парламентарној скупштини БиХ, кључног механизма одбране националних интереса.

Област информисања, која је одредбама Дејтонског споразума била у искључивој надлежности ентитета, одмах по његовом потписивању нашла се у сфери интереса међународне заједнице. Високи представник за БиХ, који је Анексом 10. Дејтонског споразума одређен за врховног тумача Споразума, као приоритетан задатак наметнуо је реформу медија и интеграцију медијског система. Дјеловање Канцеларије високог представника одвијало се у два правца: успостављање алтернативних медија у БиХ, финансираних од стране међународне заједнице, који ће анулирати утицај постојећих државних медија у Републици Српској и ФБиХ, „са приоритетним задатком да разбију медијску блокаду унутар државе и осигурају потпуну информацију неопходну за слободне изборе“ (Удовичић, 2012: 118) и правац директног утицаја и успостављања контроле над тадашњим државним медијима, чије је извјештавање окарактерисано као антидејтонско. За реализацију првог правца, оснивања тзв. алтернативних медија, странци су уложили 25 милиона долара и 1996. основали двије међународне мреже: ТВ ОБН (Open Broadcast Network), финансиран од стране International Trust Fund и Радио ФЕРН (Free Election Radio Network), који је основала Организација за европску безбједност и сарадњу (ОЕБС). Програми ова два електронска медија емитовани су на цијелом подручју БиХ, по оцјени сарајевских аналитичара медија, „ослоњени на професионално новинарство и демократију, усмјерени на стварање другачијих

идентитета од националних⁶⁴ (Udovičić et al., 2001). Међународна заједница бирала је уреднички и новинарски кадар ОБН-а и ФЕРН-а, који су за то вријеме и прилике били добро плаћени, и радили на реализацији циљева ОХР-а. Пројекат „алтернативних медија“ није дао очекиване резултате, јер јавност није прихватила такав медијски концепт. Гледаност програма ОБН-а била је минимална у оба ентитета, без маркетиншких средстава и прилике да буде финансијски самоодржива, страни донатори напустили су тај пројекат, па је 1999. ОБН објавио стечај. Скупу опрему, технику и фреквенције 2000. године купио је хрватски медијски предузетник и потпуно комерцијализовао програм. Радио ФЕРН инкорпориран је у систем садашњег Јавног РТВ сервиса ФБиХ, односно у Радио Федерације БиХ.

Други правац међународног мијешања у рад државних медија, њихову реконструкцију и реформу имао је далекосежније посљедице. Међународна заједница је реформу јавног информисања у БиХ, коју су 1996. године чинила три независна државна медија, СРТ, Радио-телевизија БиХ и Хрватска телевизија ЕРОТЕЛ, сваки у оквиру одговарајућег националног сегмента, започела директним мијешањем, притисцима и уценама, па чак и употребом војних трупа. Циљ је био интегрисати медијски простор у БиХ, створити јединствен систем јавног емитовања и профилисати једну умјесто три постојеће јавности. БиХ се припремала и за Опште изборе у октобру 1996. године, на којима су први пут бирани чланови Предсједништва БиХ, посланици у Парламентарној Скупштини БиХ, нови сазив Парламента ФБиХ и скупштине кантона ФБиХ, па је међународној заједници било у интересу да, што је могуће више, промовише и профилише политичке субјекте и странке које ће јачати идеју централизоване и јединствене државе. Међутим, на Општим изборима 1996. године убједљиву побједу на свим нивоима однијеле су националне странке, СДС, ХДЗ и СДА, као и на изборима 1990. године.

3.2. Међународни интервенционизам у области медија 1997.

године

Једна од првих надлежности која је одузета ентитетима јесте област информисања. Кршећи одредбе Устава БиХ, садржаног у Анексу 4. Дејтонског споразума, високи

---

⁶⁴ Доступно на: <http://www.mediaonline.ba/ba/?ID=107>. Приступљено 31.7.2016.

представник Декларацијом из Синтре⁶⁵, коју је усвојио Савјет за провођење мира, 30. маја 1997. године, добио је широка овлашћења у области регулације медија, неограничену моћ и дискреционо право да самостално, без договора са представницима домаћих власти и консензуса у јавности, одлучује о средствима јавног информисања. Међународни интервенционизам у области медија у БиХ различито се прихватао и тумачио. У Републици Српској није било сагласности да се процес реформе и реорганизације медија одвија под патронатом међународне заједнице, нити спремности да надлежности ентитета у области информисања и медија, загарантоване Дејтонским споразумом, буду пренесене на ниво БиХ. У ФБиХ процеси трансформације медија, који су вођени и креирани у Канцеларији високог представника, оцјењивани су као добродошла и неопходна међународна помоћ и подршка. „Устав БиХ надлежности у области медија и информисања дао је ентитетима и на тај начин формално онемогућио централним органима државе БиХ да доносе било какве законе из области медија, што је протумачено и као немогућност постојања једне државне (јавне) радио-телевизије. Међународна заједница касније је дала флексибилније тумачење духа Устава, али недоречена, компромисна и медијски нелогична рјешења настала у Дејтону дуго су спречавала интегрални развој медија у БиХ“ (Удовичић, З., Халиловић, Јусић, Удовичић, Р., 2001).⁶⁶ „Одлуке Високог представника, уз све контроверзе које прате њихову правну природу, у остваривању права на информисање биле су изузетно значајне. Оне су, због ауторитета и стварне моћи доносиоца, ефикасно отклањале препреке политичке природе и успостављале нормативни стандард примјерен актуелним рјешењима у Европи и свијету“ (Халиловић, Надаждин-Дефтердаревић, 2012: 38).

СРТ је тај период дочекао без интегрисаног емисионог система, разореног НАТО бомбама, с нејединством у погледу програмске политике, врло лошег материјалног стања, изложен све јачим притисцима локалних политичких структура, али и без јасно дефинисаног политичког профила Републике Српске у фази реализације Дејтонског

---

⁶⁵Одлукама Управног одбора за примјену Споразума, који је 30. маја 1997. године усвојен у Синтри, високи представник је овлашћен да *забрањује или суспендује било коју медијску мрежу или програме чије су творевине у постојаној и бучној супротности, било слову или духу Мировног споразума* (Споразум из Синтре, члан 70.), PIC Sintra Declaration, доступно на: <http://www.ohr.int/?p=54146>. Приступљено 17.7.2016.

⁶⁶Удовичић, З., Халиловић, Јусић, Удовичић, Р. (2001). *Медији на прекретници: медијска слика БиХ*. Доступно на: <http://www.mediaonline.ba/ba/?ID=30>. Приступљено 30.10.2016.

споразума. Обнова система за пренос и емитовање програма тешко је остваривана, из студија у Палама и Бањалуци емитовани су засебни програми, сваки за своје регије, без јединственог концепта уређивачког колегијума СРТ-а⁶⁷. Систем заједничког емитовања програма СРТ-а успостављен је средином 1996. године, али су неслагања и разлике у погледу уређивачке политике између Пала и Бањалуке биле све веће. Истовремено, јачали су притисци међународног фактора, који је информативне сегменте програма СРТ-а карактерисао као антидејтонске, а нарочито „чврст“ став исказивали су према студију СРТ-а у Палама. Током кампање за локалне изборе 1997. године, уз појачан притисак међународне заједнице, све више до изражаја долазе и два различита политичка концепта у Републици Српској. Руководство Републике Српске које су чинили кадрови СДС-а, залагао се за политику очувања државотворних функција и надлежности, уз константан отпор функционисању заједничких институција БиХ, на платформи оштрог супротстављања међународној заједници. Овакав политички став био је прихваћен у источном дијелу Републике Српске. Други политички концепт израстао је у западном дијелу Републике Српске, на платформи опозиционог дјеловања Странке независних социјалдемократа /СНСД/, око које су се окупили и представници политичких партија формираних од стране функционера и појединаца који су напустили СДС. Тај политички блок залагао се за свестранију сарадњу са међународном заједницом, функционисање заједничких органа БиХ, пресељење институција Републике Српске с Пала у Бањалуку и значајнија улагања у развој западног дијела Републике Српске. Два међусобно супротстављена политичка концепта пренесена су и у сферу медија. Платформа политичког руководства Републике Српске заступана је у програму СРТ-а који се производио у студију Пале, а политички ставови опозиционих партија афирмисани су кроз уређивачки приступ студија у Бањалуци. Политичке прилике у Републици Српској додатно су усложене захтјевом међународне заједнице да се тадашњи предсједник Републике Српске Радован Караџић повуче с функције, што је формално и учињено средином 1997. године, када је дужност предсједника преузела Биљана Плавшић.

Истовремено, Канцеларија високог представника интензивира притисак и врши директан утицај на програм СРТ-а. Уз готово свакодневне критике на програмске

---

⁶⁷ Архив РТРС, *Записник са састанка представника Владе РС и Уређивачког колегијума СРТ*, Пале, 1996.

садржаје, ОХР без договора и консултација с уређивачким колегијумом СРТ-а, креира емисије у ударним терминима у којима гостују представници цивилног и војног естаблишмента међународне заједнице, доставља пропагандне спотове и садржаје које је СРТ морао да емитује. Уредници и новинари СРТ који су се позивали на слободу говора и изражавања, кодексе професије и права друге стране да одговори на оптужбе, бивали су санкционисани и стављени на црну листу ОХР-а⁶⁸. Притисак ОХР-а, који је био усмјерен на студио СРТ-а у Палама, кулминирао је 1. октобра 1997. године, када су војне трупе СФОР-а, по налогу високог представника, заузеле предајнике СРТ-а и угасили РТВ сигнал који се емитовао из студија у Палама. Под оптужбом да је њихово дјеловање антидејтонско, наоружани војници СФОР-а упали су у главни студио СРТ-а у Палама и насилно прекинули програм. Као разлог, ОХР је навео да је интервју са Луиз Арбур, тадашњим главним тужиоцем Хашког трибунала, упркос наредби, промијењен и допуњен неприхватљивим исказима који су у супротности са Дејтонским споразумом. „Снаге СФОР-а заузеле су четири ТВ предајника у РС: Удригово, Требевић, Дуге Њиве и Леотар. Акција је проведена за захтјев високог представника Карлоса Вестендорпа, а командант СФОР-а генерал Кларк изјавио је да ће се емитовати програми из студија СРТ у Бањалуци. Разлог за акцију је то што је СРТ објавио искривљену информацију са конференције за новинаре главног тужиоца Међународног кривичног суда у Хагу Луиз Арбур. Приликом уређивања видео-записа у студију СРТ-а у Палама додан је коментар који је усмјерен против рада Међународног кривичног суда и назвао га политичким стратегијом против Срба“⁶⁹. Спорни интервју са главним тужиоцем Хашког трибунала Луиз Арбур, који је као „сировина“ достављен СРТ-у на емитовање из ОХР-а, садржавао је директне оптужбе на рачун команданта Војске Републике Српске /ВРС/, генерала Ратка Младића, кога је главни тужилац, иако без пресуде Хашког суда, карактерисала као ратног злочинца и главног извршиоца наводног геноцида над муслиманима у БиХ. Одлуком Колегијума уредника СРТ-а, у интервју је уврштен став да се без пресуде Суда у Хагу не могу изрицати квалификације *ратни злочинац*, *геноцид* и сл., а с циљем уравнотеженог извјештавања и приказивања ставова свих страна. ОХР је, међутим, остао при одлуци о затварњу

---

⁶⁸Тадашњи уредник Редакције информативног програма СРТ-а Сњежан Лаловић, након емисије у којој је гостовао Крис Бенет, шеф Сектора за комуникације ОХР-а, смијењен је са функције и уклоњен из програма. Вољом међународне заједнице, Лаловићу је ускраћено право на рад.

⁶⁹ОHR BiH TV News Summary, 01 Oct. 1997. Доступно на: http://www.ohr.int/?ohr_archive=ohr-bih-tv-news-summary-01-oct-1997-2. Приступљено 15.5.2016.

студија Српске телевизије у Палама. По налогу ОХР-а, емитовање програма СРТ-а настављено је из студија у Бањалуци. Истовремено, почео је и процес измјештања и преноса свих надлежности са, до тада главног студија у Палама, на структуре СРТ-а у Бањалуци. Разједињен политички и медијски систем у Републици Српској детерминисао је реакције у јавности која је, сходно преовлађујућем дискурсу, реаговала на интервенционизам међународне заједнице; једни су благонаклоно гледали и подржавали акције ОХР-а, и други који су осуђивали недемократске и насилне потезе међународног фактора. Истоветне реакције биле су и унутар система СРТ-а, у којем су ескалирале подјеле и неслагања; уредници и новинари који су требали да буду дио јединствене структуре, окренули су се једни против других, међусобно се оптужујући и јачајући подјеле на релацији Пале-Бања Лука. Запослени у паљанском студију СРТ-а, који су остали без регулисаног радно-правног статуса, личних доходака и могућности за професионално дјеловање, покренули су акцију *Слободно* и свакодневно, испред зграде Дома културе у Палама, гдје се налазио РТВ студио, читали вијести на отвореном, пред окупљеним грађанима. Акција *Слободно* није изазвала пажњу шире јавности нити је произвела неке промјене у курсу међународне заједнице, па је убрзо прекинута.

Уз ограничену војну интервенцију према паљанском студију СРТ-а, међународна заједница извела је још један медијски подухват. Наиме, у креирању јединственог медијског и информативног система у БиХ, мјеста није било ни за државно електронско гласило хрватског народа у ФБиХ, на територији Херцег Босне. По наређењу високог представника, угашена је Хрватска радио-телевизија *ЕРОТЕЛ*, која је програм емитовала из Мостара. Овакав потез међународне заједнице, показаће се касније, постао је један од главних проблема и препрека у успостављању система јавног емитовања у БиХ, јер је Хрватима, као једном од конститутивних народа у БиХ, ускраћено право да имају електронски медиј на свом матерњем језику. Вољом страног фактора, хрватски народ је принудно интегрисан у ФБиХ са бошњачком већином, а у области јавног информисања, наметнут им је Јавни РТВ сервис ФБиХ са доминацијом бошњачког уредничког и новинарског кадра, али и утицаја на програмске принципе и садржаје.

Страни аранжмани у области медија, које је ОХР назвао *координацијом процеса имплементације мира*, на СРТ-у је настављен увођењем Привремених аранжмана за руковођење СРТ-ом и израдом новог статута за Српску радио-телевизију. Привремени аранжмани за руковођење СРТ-ом јесу документ који су 13. фебруара 1998. године у Бањалуци потписали тадашњи предсједник Републике Српске Биљана Плавшић, премијер Милорад Додик и министар за информисање у Влади Републике Српске Рајко Васић, чиме је СРТ стављен под међународни протекторат. ОХР је именовало техничког администратора, са задатком да надгледа процес реорганизације, који је био и представник међународне заједнице у новом управном одбору СРТ-а. Међународни супервизор имао је право да самостално процјењује и „надгледа приврженост истини и непристрасност уређивачке политике и да покрене дисциплински поступак против радника СРТ-а, укључујући и генералног директора. (...) Има право да суспендује сваког радника СРТ-а за којег установи да је одговоран за кршење Повеље“⁷⁰. СРТ је изгубио надлежност и контролу над емисионом мрежом, коју су запосјели припадници СФОР-а, па се „свако рутинско одржавање предајника од стране техничког особља СРТ-а врши у складу са процедурама које утврди СФОР“⁷¹. Прихватањем Привремених аранжмана СРТ је морао у сваком тренутку међународној заједници обезбиједити све информације које се траже.

Први технички администратор за СРТ био је Драган Гашић. Као саставни дио Привремених аранжмана био је и нови статут СРТ-а, према којем је, уз обавезе поштивања основних права из области јавног информисања, у Управни одбор као највиши орган руковођења СРТ-а, уведен представник међународне заједнице. Према Статуту, Управни одбор именује Народна скупштина Републике Српске, у саставу од шест чланова из следећих професија; један независни новинар, један представник правне професије, један представник из привредног сектора, један представник академске заједнице и један представник синдиката. Шестог члана именује ОХР и „он има право да тражи доношење једногласне одлуке Управног одбора о питањима за која сматра да су од суштинског значаја за поштивање Статута“⁷². Том одредбом представнику међународне заједнице дата су права и овлашћења да самостално и без

⁷⁰ Архив РТРС, *Привремени аранжмани за руковођење СРТ-ом*, Бања Лука, 13.2.1998.

⁷¹ Архив РТРС, *Привремени аранжмани за руковођење СРТ-ом*, Бања Лука, 13.2.1998.

⁷² Архив РТРС, Статут за Српску радио-телевизију, Глава IV, члан 13, као дио документа *Привремени аранжмани за руковођење СРТ-ом*, Бања Лука, 13.2.1998.

консултација са органима руковођења СРТ-ом и уређивачким колегијумом одлучује о свим сегментима функционисања и производње програма. Након успостављања међународне супервизије на СРТ-у у шему заједничког емитовања програма поново је укључен студио у Палама, али са значајно редукованом продукцијом. Студио у Палама, према новој организационој шеми, трансформисан је у Информативно-технички центар /ИТЦ/ и убрзо измјештен у Лукавицу.

Истовремено, руководство СДС-а, у намјери да поврати медијски утицај, покушава покренути нови ТВ програм, на остацима „С“ канала. Преговори су вођени са готово свим уредницима и новинарима из некадашњег студија СРТ-а у Палама, али на СДС-ову понуду нико није пристао. Програм СДС-овог „Канала С“ ипак је покренут, са кадром, који су чинили млади и недовољно искусни новинари, али накратко и без значајног утицаја на јавност.

Медијску ситуацију у РС, уочи Општих избора 1998. године, усложњава и одлука Владе РС од 26. јула која је декретом смијенила 16 директора и главних и одговорних уредника локалних радио и телевизијских станица у Републици Српској и именовала повјеренике. Одлуком су смијењени руководиоци РТВ станица у општинама гдје су на власти били представници СДС-а и Српске радикалне странке/СРС/, јер су те станице окарактерисане као фактор деструкције у спровођењу Дејтонског споразума и с циљем „сређивања хаотичног стања у локалним медијима“, како је изјавио тадашњи министар за информисање Рајко Васић. „Зашто се Влада, која се хвали да својим радом мијења недемократску у демократску атмосферу, послужила баш овим методом?“, пита Зоран Удовичић у ауторском тексту објављеном у часопису *Новости о медијима* од 10. августа 1998. „Да ли је сређивање хаотичног стања у локалним медијима изведено у складу са законом? Зашто је ово учињено уочи избора? Да ли су владини повјереници независне личности или страначки људи? Можда се Влада угледала на потез међународне заједнице, када је она, у немоћи да шта промијени, покренула трупе СФОР-а да заузму предајнике Српске радио-телевизије. Ова контроверзна одлука је наравно отворила пут демократској транзицији Српске РТВ, али ће у историји медија БиХ остати забиљежена као војна интервенција у интересу демократије. Бићемо срећни ако најновији потез из Бањалуке допринесе и новом кораку демократије и сређивању

стања у медијима Републике Српске. Али остаће горак утисак да је то учињено на такав начин⁷³.

Нови пројекат у изградњи медијског система БиХ, под вођством међународне заједнице, јесте формирање Независне комисије за медије /ИМС/ која је званично са радом почела 1. августа 1998. године. Одлуку о успостављању Независне комисије за медије прогласио је високи представник у БиХ, наводећи у образложењу да је основна сврха Комисије „успостављање праведног, отвореног и једнообразног процеса за издавање дозвола и регулисање емитовања програма радио и телевизијских кућа, као и управљање фреквенцијским спектром ради спрјечавања међусобног ометања⁷⁴. Мораторијум на издавање нових лиценци и фреквенција за рад био је на снази два мјесеца прије успостављања Независне комисије, која је добила надлежност главног регулатора у БиХ и одлучивала о издавању нових и потврђивању постојећих лиценци за рад. Независна комисија за медије имала је широка овлашћења и надлежности и могла је одлуком затворити неки електронски медиј, ускратити дозволу рад или изрећи казне финансијске природе и друге санкције. Независну комисију за медије чинило је седмочлано Вијеће, задужено за креирање политике Комисије, и Одбор за имплементацију, оба мјешовитог састава, али су руководеће позиције заузимали странци, односно представници међународне заједнице. Одлуке Независне комисије за медије биле су обавезујуће, а њена надлежност и дјеловање били су изнад домаћег законодавства у области комуникација и медија. Независна комисија за медије прогласила је Кодекс за уређивање радио и телевизијског програма, обавезујући за све електронске медије, у којем се, између осталог, наводи „да радио и ТВ куће неће емитовати материјал који својим садржајем и поруком преноси јасан и непосредан ризик од подстицања етничке или вјерске мржње између заједница у БиХ или који би, на основу било чијег разумног суда, изазвао насиље, неред и немире⁷⁵. Сфера утицаја Независне комисије за медије огледала се у чињеници да су лиценце за рад свих електронских медија проглашене неважећим и све РТВ куће биле су обавезне Комисији поднијети захтјев за дозволу, уз образац са образложењем својих садашњих

---

⁷³З. Удовичић, *Новости о медијима*, бр. 12/1 серија 3, доступно на: <http://www.mp-institut.com/> Приступљено 2.8.2016.

⁷⁴Новости о медијима, *Нови медијски прописи*, број 12/1 серија. Сарајево, 10. август 1998. Доступно на: <http://www.mp-institut.com/> Приступљено 4.8.2016.

⁷⁵Новости о медијима, *Нови медијски прописи*, број 12/1 серија. Сарајево, 10.8.1998. Доступно на: <http://www.mp-institut.com/> Приступљено 4.8.2016.

активности. Независна комисија за медије била је једини тумач и процјенитељ да ли је рад неког електронског медија у складу са Кодексом или не и од тога је зависила његова даља судбина.

Међународни интервенционизам у медијима подржан је и значајним финансијским средствима и страним донацијама. „У реформу медија, међународна заједница уложила је 145 милиона њемачких марака, али ни то није довео до жељених резултата, превасходно до изградње стабилног и општеприхваћеног јединственог система јавног емитовања у БиХ“ (Удовичић, 2012: 119). Циљ међународног фактора да на силу и без сагласности домаћих политичких и медијских структура ослаби националне јавне емитере, јачајући улогу и значај државног јавног сервиса и заједничког система јавног емитовања, није остварен у очекиваном обиму. Политички и медијски систем у БиХ и данас су подијељени по националној и етничкој припадности, уз два одвојена и концептуално супротстављена медијска комплекса, медијски систем Републике Српске и медијски систем Федерације БиХ, које формално обједињује медијски систем БиХ. Улога и функција медијског система БиХ, двије и по деценије од формирања, и даље је лимитирана, систем је нефункционалан, финансијски неодржив, а његову природу и карактер детерминишу процеси политичког паралелизма. Намјера ОХР-а да створи јединствен радио-телевизијски сервис грађана БиХ, који ће интегрисати подијељену друштвену, политичку, економску, културну и образовну сферу, није остварена. Легислатива у области медија, утемељена на 17 закона које су наметнули високи представници, иако са рјешењима произашлим из добре европске праксе и медијских модела развијених западних земаља, у БиХ је тешко спроводива и са скромним резултатима у развоју и демократизацији медија.

3.3. Трансформација државних у јавне телевизије у БиХ у периоду 2002 - 2004. година

У дубоко подијељеном друштву каква је БиХ, дјеловање медија и новинара не треба схватати као њихову сервилност и послушност према владајући структурама, него као аутентично свједочење о опредјељењу народа. Међународна заједница, потпомогнута мрежом иностраних невладиних орагнизација и фондација које су се бавиле медијима⁷⁶

---

⁷⁶Само у Сарајеву 2000. године било је 20 канцеларија иностраних организација и фондација задужених за медије, а ОХР, ОЕБС, ЕУ и УСАИД имали су цијела одјељења за медије. Фондација „Сорос“, која је у

такав медијски и политички дискурс није прихватала, настављајући са интервенцијама, притисцима и наметнутим рјешењима у стварању јединственог информативног система, једне јавне РТВ и обједињавања јавних сфера. Високи представник Карлос Вестендорп је 19. маја 1998. године донио Меморандум о реструктурисању РТВ БиХ, наложивши члановима Предсједништва БиХ да потпишу и прихвате тај документ. Налог високог представника прихватили су тадашњи бошњачки и хрватски чланови Предсједништва, Алија Изетбеговић и Крешимир Зубак, док је члан Предсједништва из Републике Српске, Момчило Крајишник одбио да потпише Меморандум. ОХР је игнорисао неслагање представника српског народа у колективном Предсједништву БиХ и Меморандум прогласио важећим. Меморандум је, између осталог, предвиђао формирање јавне радио и тв службе за све грађане БиХ, односно јавну корпорацију за производњу и емитовање програма, као и рјешења за РТВ БиХ, која је требало да се трансформише у два нова медијска субјекта – јавни РТВ сервис БиХ и јавни РТВ сервис ФБиХ. Трансформација СРТ-а требало је да иде много лакше, јер је у том медију већ успостављен међународни протекторат и све надлежности биле су у рукама техничког администратора. Међутим, Влада РС није испоштовала налог ОХР-а за израду новог закона о радио-телевизији, нити је прихватила идеју о оснивању РТВ сервиса на нивоу БиХ. Високи представник 31. августа 1998. године наметнуо је Одлуку измјенама и допунама закона о СРТ-у,⁷⁷ којом се у члану 3, она преименује у Радио-телевизију Републике Српске и тиме идентификује са ентитетом, а не са српским народом, чијом вољом и заједничким напорима је настала.

Високи представник Карлос Вестендорп, на крају свог мандата, 31. јула 1999. године, прогласио је сет одлука за нови систем јавног емитовања у БиХ. У образложењу, високи представник наводи да се „одбијање политичких субјеката да усвоје неопходне мјере (...) више не може толерисати. Због тога сам одлучио да искористим своја овлаштења како бих на привременој основи донио двије групе законодавних и других мјера, с циљем даљег унапређивања права свих људи у БиХ да се слободно изражавају и при томе не буду изложени ниједном облику

БиХ активна од 1993, до почетка 2000. у медије је уложила 7.583.307 њемачких марака, подаци су Медиа план института. Доступно на: <http://www.mediaonline.ba/ba/arhiva/arhiva/pdf/2000/mnbr66bh.pdf>. Приступљено 5.8.2016.

⁷⁷ Одлука Високог представника о измјенама и допунама Закона о Радио-телевизији Републике Српске. Доступно на: <http://www.ohr.int/?p=67818>. Приступљено 5.8.2016.

дискриминације⁷⁸. Сет одлука о реструктурисању система јавног емитовања у БиХ подразумевао је оснивање три јавне телевизије, Јавна РТВ служба Босне и Херцеговине (Public Broadcasting Service of Bosnia-Herzegovina, ПБС БиХ), Радио-телевизија Федерације БиХ (РТВ ФБиХ) и Јавна радио-телевизија Републике Српске, као правни наследник СРТ-а⁷⁹. Наложено је формирање Јавне радио-телевизије БиХ, као јавног предузећа, чија је дјелатност емитовање радио и телевизијског програма на цијелој територији БиХ. У периоду стварања новог система јавног емитовања питања из области власништва над имовином досадашњих РТВ кућа рјешаваће агент за имовину којег именује високи представник, а крајњи циљ је да се до 1. децембра заврши расподјела активне и пасивне имовине бивше РТВ БиХ на нове субјекте ПБС и РТВ ФБиХ. Финансирање новоуспостављеног ПБС-а, налогом ОХР-а, вршило се путем електропривреда у Републици Српској и ФБиХ, а начин расподјеле средстава обавезивао је РТВ ФБиХ да исплати двије трећине остварених прихода, а РТРС једну трећину. Намјера међународне заједнице да успостави снажан државни јавни РТВ сервис огледа се и у чињеници да је ПБС, прије званичне регистрације, примљен у чланство Европске радио-дифузне уније (ЕБУ), као једини представник јавне радио-телевизије у БиХ. Новоименовани високи представник за БиХ Волфганг Петрич, мандат започиње одлуком од 27. јула 2000. године, којом су смијењени чланови Управног одбора РТРС-а и тадашњи генерални директор Анђелко Козомара⁸⁰. Као разлоге за њихову смјену, ОХР је навео опструкције у процесу трансформације ове медијске куће у јавни сервис. ОХР наставља процес реструктурисања Јавног радио-телевизијског система у БиХ и 23. октобра 2000. године намеће Другу одлуку Високог представника⁸¹ којом се уређује процес преноса и контроле над имовином бивше РТВ БиХ и именује агента за радио-телевизијски систем, који је уједно и ликвидатор РТВ БиХ. Процес трансформације јавног система емитовања у БиХ представници домаћих власти на свим нивоима оспоравали су, јер насилно спајање три до тада независна и одвојена медијска система никоме није одговарало. Републици Српској била је неприхватљива опција изградње јединственог система емитовања и формирање јавног

⁷⁸ Одлука о реструктурисању Система јавног емитовања у БиХ и о слободи информисања и укидању кривичних казни за увреду и клевету. Доступно на: <http://www.ohr.int/?p=67822>. Приступљено 17.8.2016.

⁷⁹ Службени гласник БиХ, број 14/99, стр. 136.

⁸⁰ Decision on the appointment of the Board of Governors of Radio-Television of the RS (27. 7. 2000). Доступно на: <http://www.ohr.int/?p=67850>. Приступљено 7.8.2016.

⁸¹ Друга одлука Високог представника о реструктурисању јавног РТВ система у БиХ (23. 10. 2000). Доступно на: <http://www.ohr.int/?p=67846>. Приступљено 7.8.2016.

сервиса за цијело подручје БиХ, јер су у том процесу препознали интенцију међународне заједнице да програмску и уређивачку независност РТРС, њену имовину и оснивачку структуру, која је у искључивој надлежности Народне скупштине Републике Српске, постепено умањују и преносе у надлежност Јавног РТВ система БиХ. Коначно, РТРС требало је да постане само један од канала Јавног радио-телевизијског сервиса БиХ. Политичко вођство хрватског народа, незадовољно статусом унутар ФБиХ, произашлим из Вашингтонског споразума, у пројекту Јавног РТВ сервиса Федерације БиХ, нису видјели остварење својих националних интереса, права на матерњи језик и равноправну заступљеност у програмским и уређивачким садржајима. Попут Срба, и Хрвати су одбијали заједнички и јединствени систем емитовања, свјесни опасности од мајоризације. Бошњаци, који су током рата овладали свим бившим сарајевским медијима, у Јавном РТВ сервису БиХ, видјели су националну медијску кућу матичну за цијелу државу. Било каква промјена њеног статуса и организације за политичке, али и медијске представнике бошњачког народа, значило је урушавање БиХ као државе јер је, према њима, РТВ БиХ симбол одбране и опстанка. Латентне опструкције и отпори у реализацији наметнутих одлука ОХР-а везаних за медијски систем, биле су присутне и унутар политичког система БиХ и у трипартитном медијском комплексу. Канцеларија високог представника није одустајала од циља да етнички и вјерски подијељеном друштву, разједињеном политичком и медијском систему, наметне јединствен јавни систем емитовања. У мају 2002. године високи представник наметнуо је законе о Јавном РТВ систему и јавним емитерима, односно Закон о основама Јавног РТВ система БиХ и о Јавном РТВ сервису БиХ, те Закон о Радио-телевизији Републике Српске и Закон о Радио-телевизији Федерације БиХ⁸². Током 2003. године услиједили су још радикалнији потези ОХР-а. Прво је 4. јуна 2003. године високи представник наметнуо Одлуку о ликвидацији Јавног предузећа Радио-телевизија БиХ⁸³, по препоруци агента Високог представника за радио-телевизијски систем Џона Ширера (John Shearer). Одлуком је сва покретна и непокретна имовина РТВ БиХ пренесена на два нова субјекта, Јавни сервис БиХ и РТВ ФБиХ. Подјела имовине бивше РТВ БиХ, коју је спровео агент Високог представника, практично је обесмислила постојање РТВ ФБиХ и ставила је у подређен положај, јер јој је припало око 2 одсто укупног наслеђа, док је Јавном сервису БиХ додијељено 98 одсто. Иако се процес ликвидације РТВ БиХ

⁸² Одлуке Високог представника доступне на: <http://www.ohr.int/?p=66707>. Приступљено 16.8.2016.

⁸³ Службени гласник БиХ, број 17, стр. 371, од 25.6.2003.

и подјеле његове имовине директно није односио на РТРС, права управљања над имовином, опремом и локацијама за пренос и емитовање програма, и ова медијска кућа морала је да пренесе на два нова субјекта система јавног емитовања БиХ, Медија центар и Корпорацију, чије формирање је обавеза произашла из одредби наметнутог Закона о јавном РТВ систему БиХ.

Позивајући се на мандат Високог представника за БиХ, агент за јавни радио-телевизијски систем Џон Ширер 30. јуна 2003. године прогласио је Привремену одлуку у вези с управним тијелима Јавног РТВ система⁸⁴ у БиХ, којом се укидају надлежности законодавних органа ентитета у процесу именовања чланова управљачких структура у јавним радио-телевизијама, те одузима програмска, уређивачка и финансијска независност јавних сервиса. Емитерима је наложено да изврше драстична смањења броја запослених и санирају губитке до краја године. Одлуком је наложено формирање Извршне комисије Управног одбора Система са задатком да реализује предвиђени циљ: успостављање Медија центра, успостављање БХТВ 1 и успостављање TRANSКО. Одлука агента Високог представника изазвала је противљења на политичкој сцени, јер је прејудиирала пренос кључних надлежности јавних емитера у области уређивачке политике, програма и финансијске независности на ниво јавног РТВ система. Нарочито оштре реакције и одбијања стигла су из Републике Српске, гдје је Одлука окарактерисана као почетак гашења РТРС-а и унитаризација радио-дифузије. Влада и РТРС одбацили су одлуку агента Високог представника, јер је у супротности са прокламованом политиком и законима да ће у БиХ дјеловати три независна јавна сервиса, РТРС, РТВ ФБиХ и ПБС, чему су подршку дале све институције Републике Српске. У атмосфери јаког међународног притиска да се централизује систем јавног емитовања, положај РТРС додатно је ослабио *Споразум о основним принципима за Јавни РТВ систем БиХ*, потписан 2003. године, према којем Јавни РТВ систем БиХ сачињавају три емитера и заједничка инфраструктура. Споразум предвиђа формирање заједничког правног субјекта, који законски формирају три емитера, а који за свој рад одговара Управном одбору Система и надлежан је за располагање имовином, за

---

⁸⁴ Привремена одлука агента високог представника за јавни радио-телевизијски систем, доступно на: <http://www.ohr.int/?p=67866> Приступљено 11.8.2016.

техничке ресурсе, оглашавање, међународно представљање, права везана за страни програм, као и за усклађивање система, политике и процедуре између три емитера⁸⁵.

Пренос надлежности у располагању и управљању имовином са емитера на нови заједнички правни субјект кључни је разлог због којег овај Споразум, као и бројне одредбе Закона о Јавном РТВ систему БиХ, никада нису спроведене нити је успостављен интегрисан систем заједничког емитовања у БиХ. Одузимање права власништва и располагања имовином за РТРС, али и све институције Републике Српске, представља кршење Устава Републике Српске, према којем је власник имовине РТРС-а Република Српска, без права преноса те надлежности. На захтјев за пренос надлежности власништва над имовином РТРС-а, ниједан представник из Републике Српске, у управљачким структурама Јавног РТВ система БиХ и БХРТ-а, није дао сагласност неопходну за реализацију те одлуке. Извршне и законодавне власти Републике Српске, у континуитету, спроводе политику очувања права РТРС-а, од којих је власништво над имовином и располагање над истом, искључиво у надлежности Народне скупштине Републике Српске. Без имовине, Радио-телевизија Републике Српске изгубила би институционални оквир дјеловања као јавни медијски сервис Републике Српске, одређење националног јавног емитера и постала само сегмент централизованог и унитарног система јавног емитовања БиХ, канал на српском језику. Дјеловање међународних актера у сфери медија, посебно у процесима трансформације јавних сервиса, подржаних од стране политичких представника Бошњака и њима припадајуће јавности, указује да је то и био циљ: урушити националне системе емитовања и јавне медије и, под мотом демократизације и реформе, успоставити централизован државни емисиони и програмски систем, са кровним Јавним РТВ сервисом БиХ. Такав концепт, који подразумева одузимање уређивачке, програмске и институционалне аутономије РТРС-а, као јавног медијског сервиса Републике Српске, неприхватљив је и за већину становништва Републике Српске. Постојање и функционисање РТРС-а, унутар уставно-правног и институционалног оквира Републике Српске, има плабисцитарну подршку српског народа, који у проценту од готово 80 одсто подржава опстанак и развој овог медија. Подаци су то истраживања о

---

⁸⁵ Архив РТРС, *Споразум о основним принципима за Јавни РТВ систем БиХ који сачињавају три емитера и заједничка инфраструктура.*

ставу јавности у Републици Српској о РТРС-у који ће бити представљени у наставку овог рада.

IV ТЕЛЕВИЗИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КАО ЈАВНИ СЕРВИС ГРАЂАНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

4.1. Појмовно одређење јавног сервиса

Од распада Југославије с почетка 90-их година прошлог вијека, нестанка некадашње централне југословенске републике у грађанском рату, њеног дејтонског конституисања и различитих фаза стабилизације, БиХ је у потрази за моделом политичког организовања и међунационалног консензуса. Медији су током протекле двије деценије све промјене пратили и сами дубоко етнички подијељени, конституисани као један од елемената или фактора фрагментације босанскохерцеговачког друштва. У дјелима неких водећих теоретичара консозијације,⁸⁶ као што су Лајпхарт и Лембрух, медији су сврстани у један од елемената фрагментације. Истичу да припадници сваког од фрагмената читају „своје“ новине, слушају „своје“ радио-станице, гледају програме „својих“ ТВ канала, истоветно као што иду у своју цркву, обиљежавају и славе своје празнике, похађају своје школе. Поменути аутори сматрају да медијски систем и пракса вјерно осликавају и одржавају расколе који постоје на ширем друштвеном, социјалном, културном, политичком и уставном нивоу. Теоријска уопштавања Лајпхарта и Лембруха осликавају контуре стања и прилика у БиХ и медијских подсистема у њој (Кецмановић, 2011: 56-57).

Консеквентно томе, поставља се питање како у дубоко етнички подијељеном друштву с комплексном уставном структуром и политичким системом, без базичног консензуса о будућности земље, успоставити оно што је, од двадесетих година прошлог вијека, постао узор развоја радио-дифузије – јавни радио-телевизијски сервис.

У процесу трансформације државних медија у јавне радио-телевизијске сервисе у БиХ, посредством Канцеларије високог представника, од 2002. године укључен је тим водеће европске јавне медијске куће, Би-Би-Си консултантског тима за

---

⁸⁶Консоцијација је изведена из латинске ријечи консенс, у значењу пристанак или сагласност па би консеквентно томе, консозијација била поредак заснован на консензусу или пристанку свих учесника. Према А. Лајпхарту и Г. Лембруху, водећим теоретичарима консозијације, исход сусрета између демократије и дубоко подијељених друштава не мора да буде ни асимилација ни разлаз већ оно што Лембрух назива конкордатска демократија, а Лајпхарт консозијацијска демократија. Консоцијације карактерише висок степен децентрализације, велика аутономија дијелова и ограничен број надлежности у заједничким органима у којима се усклађују интереси (Кецмановић, 2011: 55-57).

реструктурисање држаних у јавне телевизије на подручју БиХ. Тим Би-Би-Сија израдио је елаборат под називом „План реструктурисања за Јавни РТВ систем у БиХ“, који је крајем 2004. године усвојио Управни одбор Јавног РТВ система БиХ и управни одбори три јавна сервиса.

4.2. Оснивање јавних РТВ сервиса у БиХ

Средином 2003. године званично је започео процес трансформације државних у јавне сервисе у БиХ. Први корак урадила је Извршна комисија Јавног РТВ система БиХ, која је 9. јула 2003. године затражила од Би-Би-Си консултантског тима да припреми план имплементације за реструктурисање Јавног РТВ система. У процесу израде документа Би-Би-Си тим емитере је посматрао заједно, као двије половине истог процеса реформе Јавног РТВ система. *План имплементације за Јавни РТВ систем БиХ* садржи детаљну организациону структуру и кадровски план, опис радних мјеста за све позиције у Систему, нову структуру плата и категорија радних мјеста те временске распореде активности потребних за спровођење визије. Циљ трансформације јесте изградња Јавног РТВ система са три емитера и једном инфраструктуром. Према замисли Би-Би-Си тима, Јавни РТВ систем БиХ централизован је систем са истоветном организационом и кадровском структуром, доминантном улогом Корпорације као четвртог субјекта јавног емитовања, јединственим ДЕСК-ом, комплементарним информативним програмима. Сектори за прикупљање вијести и продукацију представљали су најрадикалнију промјену у организационој структури и приступу, јер је *План* предвиђао јачање централног ДЕСК-а и унифицирање форми и програмских садржаја. Медија центар, организован на нивоу Јавног РТВ система, задужен је за пружање услуга техничког особља и активности производње информативног програма. У току прве фазе реализације предвиђено је да постојећа мрежа информативно-техничких центра остане при сваком емитеру, али су њихови технички сектори издвојени и додијелени Медија центру Јавног РТВ система. На тај начин, у информативно-техничким центрима емитера остали би само новинари, а сниматељи, тонци, друго техничко особље и опрема требало је да се припоје Медија центру Јавног РТВ система БиХ. Друга фаза *Плана* подразумијевала је гашење постојећих информативно-техничких центара емитера и њихово премјештање у Одјелјење за прикупљање вијести. Предложена организација и структура Јавног РТВ система БиХ и његових субјеката, конципирани по узору на Би-Би-Си, нису имплементирани у пракси.

Разлог томе јесте чињеница да у БиХ није постојала подстицајна средина и окружење за успостављање таквих медијских институција, и то је, према тврдњама бројних теоретичара, узрок ограничених и тешко мјерљивих ефеката стране медијске помоћи. „Институције које су само увезене из западних земаља углавном пате од транспланационог ефекта, што значи да су идеализовани западни модели само копирани у затечене контексте земаља у развоју, гдје није постојала за то подстицајна околина“ (Berkowicz et al., 2003: 189). У процесу реформе и трансформације медијских институција земаља у развоју, међународне иницијативе сводиле су се само на копирање успјешних западних модела, што, сматра Јакубович, не може дати добре резултате, јер свака земља посједује особености које утичу на процесе реформи, развој и изградњу демократских медијских институција, посебно јавних емитера. „Иницијално оптимистично очекивање да је институције могуће једноставно пресадити из једног контекста у други, односно копирати путем процеса имитативне трансформације показала се погрешном“ (Jakubowicz, 2004: 53).

Намјера Би-Би-Си тима била је ефикасан, прилагодљив и финансијски одржив Јавни РТВ систем БиХ, организован по моделу британског јавног сервиса, који није уважавао историјске, националне, политичке и друштвене околности и одређења народа у БиХ. А управо, политички, друштвени и медијски контекст у БиХ, с наглашеним етно-националним одређењем, директно су утицали на процесе трансформације медијских институција. Намјера Би-Би-Си тима била је потпуно јасна и очита и подразумијевала је редуковање програмских и уређивачких надлежности, аутономије и независности субјеката Јавног РТВ система БиХ. РТРС би таквом трансформацијом изгубила програмску и уређивачку независност на територији Републике Српске, а информативно-технички центри у Источном Сарајеву, Требињу, Бијељини и Приједору били би интегрисани у мрежу ИТ центара Јавног РТВ система БиХ.⁸⁷

Корпорација Јавног РТВ система БиХ је кровна управљачка структура, коју успостављају три емитера, с циљем професионалног усмјеравања и пружања услуга.

---

⁸⁷ Први генерални директор Јавног медијског сервиса Републике Српске Драган Давидовић, интервју, јул 2016. *Са значајно редукованим новинарским кадром РТРС-а, којима би дневне диспозиције креирали у Одјељењу за прикупљање вијести Службе за заједничке послове Јавног РТВ система БиХ, прво би се укинуо Информативно-технички центар РТРС-а у Источном Сарајеву. Логика Би-Би-Си тима је била да не постоје предуслови за опстанак ИТ центра у Источном Сарајеву, јер је смјештен неколико километара од главног РТВ дома у Сарајеву, гдје је сједиште Јавног РТВ система БиХ, БХРТ-а и Јавног РТВ сервиса ФБиХ и програмским дјеловањем које се преклапа са подручјима рада друга два емитера.*

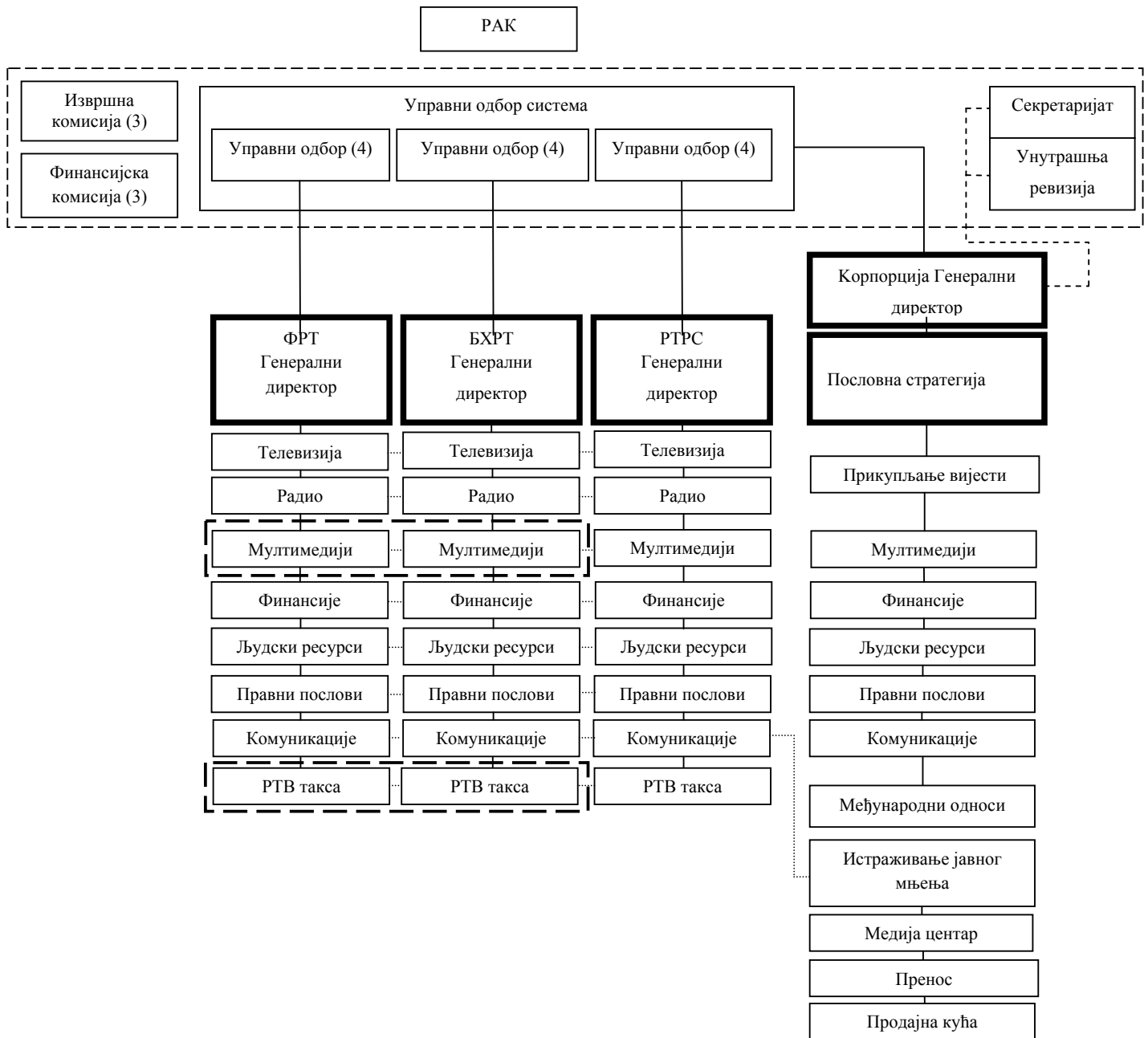
Корпорацијом управља генерални директор који одговара Управном одбору Јавног РТВ система БиХ. Планом за реструктурисање система јавног емитовања Корпорацији додијељено је шест кључних области за стратешко вођство и услуге Јавном РТВ систему БиХ:

- Људски ресурси одговорни за спровођење генералне стратегије у овој области. Иако сваки емитер има сопствено одјељење за људске ресурсе, *Планом* је прописано да су они под стручним вођством стратешког Одјељења за људске ресурсе Корпорације;
- Правно одјељење Корпорације обезбјеђује да сви правни послови у сваком дијелу организације функционишу на истим принципима и стандардима; одговара за развој и спровођење нормативних аката и прописа везаних за унутрашњу и спољну правну праксу Јавног РТВ система БиХ;
- Комуникације – координишу стратегије унутрашњих и спољних комуникација за Јавни РТВ систем БиХ;
- Мултимедија Корпорације – стратешко усмјеравање и развој Интернет странице и телетекст сервиса;
- Пословна стратегија – развија дугорочну стратегију за Јавни радио-телевизијски систем БиХ;
- Финансије – обезбјеђују заједничке системе и процесе који доприносе ефикасном финансијском менаџменту и постављају стратешке циљеве за све дијелове организације.

Сектори или одјељења Корпорације имају задатак да пружају услуге за сва три емитера, а чине их:

- Медија центар,
- Одјељење за пренос,
- Одјељење за прикупљање вијести,
- Одјељење за међународне односе,
- Кућа продаје,
- Одјељење за истраживање јавног мњења,
- Одјељење за унутрашњу ревизију,
- Секретаријат.

Дијаграм 1: Организациона шема Јавног РТВ система БиХ (BBC Consultancy to the Public Broadcasting System in Bosnia and Herzegovina)

Генерални директори три емитера и Би-Би-Си тим, у периоду од 2002. до 2004. године, радили су на прилагођавању система емитовања, организацији емитера,

смањењу трошкова, кадровским промјенама, успостављању заједничке инфраструктуре и реализацији пословне стратегије установљене *Планом имплементације за Јавни РТВ систем БиХ*. У том периоду, договорени су принципи кадровског плана који су подразумијевали досљедност у називима радних мјеста између три емитера, и то на начин да описи буду уопштени па је, на примјер, позиција новинар значила да запослени обављају више различитих послова у различитим медијима, а да три емитера имају јединствене систематизације радних мјеста и платни систем. Би-Би-Си тим, слиједећи принцип три емитера □ једна инфраструктура, предложио је успостављање Медија центра на нивоу Корпорације, који је требало да посједује и руководи свим ресурсима за производњу програма и информатичком технологијом у име три емитера. По истом принципу наложено је и успостављање Одјељења за пренос које је власник и у име Јавног РТВ система руководиоца комплетне емисионе опреме, укључујући земаљске предајнике, контрибуцију, дистрибутивне микроталасне линкове и сателитски АП линк.⁸⁸ Питање власништва над имовином емитера, уз покушај централизације програма и уређивачке политике с минималном аутономијом јавних емитера унутар система емитовања, представљало је кључну препреку и разлог због којег Република Српска није прихватила и имплементирала понуђени план. Због немогућности договора и постизања консензуса на бази минималних заједничких интереса, у пракси дјелује хибридни систем јавног емитовања, којег чине три суштински независна јавна емитера, с минималним нивоом сарадње и наглашеним конкурентским међусобним односима. Овакав систем јавног емитовања у ствари је пресликан политички систем БиХ, разједињен и национално расцјепкан, етнички и ентитетски подијељен. Карактер и природа јавног емитовања у БиХ идентични су успостављеним политичким и институционалним односима, чиме се доказује као исправна тврдња Карола Јакубовича да не постоји један јединствен и универзалан модел јавног емитовања који је могуће „пресадити“ у свако друштво, без обзира на његов политички, друштвени, историјски и сваки други контекст.

4.3. Радио-телевизија Републике Српске - РТРС

У процес реструктурисања система јавног емитовања у БиХ, РТРС ушла је под притиском међународног фактора и захтјева за изградњу јединственог система јавног

---

⁸⁸ *План имплементације за Јавни РТВ систем у БиХ*, BBC Consultancy to the Public Broadcasting System in Bosnia and Herzegovina, Емитовање - други дио.

емитовања. Јавност у Републици Српској и њено политичко руководство исказали су неслагање с концептом Би-Би-Си тима и предложеним моделом трансформације постојећих медијских институција и изградњи нових.⁸⁹ За РТРС посебно је важан члан 4. Закона о Јавном РТВ систему БиХ и члан 8. Закона о РТРС⁹⁰, који дефинишу самосталност у обављању дјелатности, уредничку независност и институционалну аутономију. Формирање Корпорације, као четвртог субјекта Јавног РТВ система БиХ, представља обавезу јавних сервиса, која није испуњена.⁹¹ У атмосфери изражених притисака да се БХРТ успостави као државни јавни емитер, са ексклузивитетом у програмском смислу и правима на субординацију над ентитетским сервисима, РТРС је успјела обавезу формирања јединственог ДЕСК-а за прикупљање вијести редефинисати у ДЕСК за размјену вијести између емитера и задржати уређивачку независност. Истовремено, унутар РТРС-а започео је процес стабилизације система. Мјерама штедне и рационалнијим пословањем смањени су расходи и губици, повећана наплата РТВ таксе и измирене обавезе према радницима. Пословну 2004. годину РТРС завршила је без губитка, и то је за ову медијску кућу била најуспјешнија година од настанка, наводи се у Информацији о проведеним реформама.⁹² Од обавеза произашлих из Би-Би-Си Плана имплементације за Јавни РТВ систем БиХ, Телевизија Републике Српске формирала је Сектор мултимедије са два одјељења: телетекст⁹³ и WEB

---

⁸⁹ Први генерални директор Јавног медијског сервиса Републике Српске Драган Давидовић, интервју, јул 2016. *Усвојени закони који регулишу област јавног емитовања плод су компромиса политике Регулаторне агенције за комуникације (РАК), међународне заједнице и Би-Би-Си тима, што је РТРС-у донијело много лошег и мало доброг. Прихваћена законска регулатива и План за имплементацију Јавног РТВ система БиХ налагали су крупне промјене у начину организације и функционисању емитера, али и задирање у уређивачку независност и институционалну аутономију ентитетских јавних сервиса. У свему је било много противрјечности које је свака страна користила покушавајући да извуче сопствене бенефите.*

⁹⁰ Члан 8. Закона о РТРС прописује самосталност РТРС у обављању дјелатности, уредничку независност и институционалну аутономију. Доступно на: http://www.rtrs.tv/comp/zakon_rtrs.php. Приступљено 19.7.2016.

⁹¹ Први генерални директор Јавног медијског сервиса Републике Српске Драган Давидовић, интервју, јул 2016. *Корпорација не може бити формирана а да се претходно не ријеше имовинско-правни односи, утврди стварно стање у емитерима, основна средства и финансије. Корпорација је постала тачка сукоба и супротстављених интереса и ставова. С једне стране, РТРС је бранио законом утврђене надлежности, програмску и уређивачку независност, институционалну аутономију и право на власништво над имовином, на супрот ставова из Сарајева који су формирање Корпорације правдали лажном рационализацијом, а све с циљем централизације јавног емитовања у БиХ и умањења самосталности РТРС-а. За представнике БХРТ-а и РТВ ФБиХ кључно је успостављање Корпорације с циљем да овладају и управљају имовином емитера и формирају заједнички ДЕСК за прикупљање вијести.*

⁹² Архив РТРС, *Информација о проведеним реформама и раду у РТРС током 2003. и 2004. године.*

⁹³ Телетекст је покренут 2.6.2003. године, који је према мишљењу Би-Би-Си тима, садржајно и концепцијски изузетно добар, наводи се у *Информацији о проведеним реформама и раду у РТРС током 2003. и 2004. године.*

редакцију и проширила дописничку мрежу оснивањем ИТ центра у Добоју и дописништва у Загребу. Испоштован је и захтјев Би-Би-Си тима о потреби запошљавања кадрова несрпске националности, посебно новинара, водитеља и спикера⁹⁴. Једнонационална кадровска структура у РТРС била је предмет сталних критика и примједби Би-Би-Си тима и чланова Управног одбора Јавног РТВ система БиХ.⁹⁵ Програмска визија и оријентација РТРС тежила је остварењу стандарда јавног сервиса, а своју улогу у друштву РТРС је градила на основама највиших европских стандарда, афирмацији и поштовању људских права и слобода, те промоцији слободе мишљења и говора.⁹⁶ РТРС је и у наредном периоду пословала без губитака и била једини јавни сервис у БиХ са позитивним финансијским резултатом. Стабилизација финансијског пословања РТРС-у омогућила је и добре преговарачке позиције унутар система јавног емитовања, јер су друга два јавна сервиса, БХРТ и РТВ ФБиХ, имали значајне губитке и вишемилionска међусобна потраживања. Уз подршку Владе РС, током 2006. године, инвестирано је око 500.000 КМ у сектор Преноса и емитовања програма, чиме је значајно побољшан квалитет сигнала, који је у то вријеме био доступан за 95% становника Републике Српске. У сервисирање продукционе технике уложено је око 700.000 КМ, обновљен је возни парк и унапријеђена информатичка

---

⁹⁴ РТРС је 18.11.2005. расписала конкурс за пријем нових радника на мјесту новинара, уредника и лектора. Конкурс је расписан за кандидате који познају језик бошњачког и хрватског народа, културу, обичаје и историју Бошњака и Хрвата, наводи се у информацији. *Пресјек стања у 2005. години и план мјера за провођење даљих реформи*. Архив РТРС.

⁹⁵ Први генерални директор Јавног медијског сервиса Републике Српске Драган Давидовић, интервју, јул 2016. *То је био један од главних аргумената и оптужби да РТРС опструира процес реформи и метод притиска на овај медиј да прихвати наметнуте услове и правила, који су водили централизацији система емитовања. Обавеза Јавног сервиса Републике Српске, између осталог, јесте избалансиран програм и уређивачка политика која утиче на стварање позитивне климе и отклањање предрасуда о међунационалној нетрпељивости и вјерској неравноправности. Рад на побољшању националне структуре, прије свега код новинара, водитеља и спикера, постао је системска дјелатност. Наставили смо са програмском посвећености питањима повратка избјеглица у Републику Српску, религијских емисија и емисија посвећених националним мањинама, избалансираним опсервирањем догађаја из протеклог рата и историје уопште, извјештавања са великих догађаја чији су актери Бошњаци, Хрвати, Јевреји и други. На тај начин ставили смо до знања јавности да је РТРС отворена медијска кућа у којој сви, без обзира на националну припадност, могу остварити своја људска и професионална права.*

⁹⁶ Први генерални директор Јавног медијског сервиса Републике Српске Драган Давидовић, интервју, јул 2016. *Тежили смо обезбјеђењу уређивачке и финансијске независности и уредничке аутономије. Обавеза свих запослених у РТРС била је продукција поузданих и објективних вијести, задовољење потреба свих конститутивних народа и националних мањина. Обавезали смо се јавности да за РТРС нема табу тема. Посебна пажња у програмима поклањана је социјалним темама које се тичу породице, младе популације и старих људи. Задатак РТРС-а био је и да обезбједи разноврсну шему жанрова јавног сервиса и популарне забаве, преузме вођство у копродукцији програма са другим емитерима*

опрема.⁹⁷ РТРС је наставио да функционише као дио јединственог система емитовања БиХ, интензивирана је сарадња са БХРТ-ом и РТВ ФБиХ кроз ДЕСК за координацију и размјену информативних програма јавних сервиса, путем којег је за двије године размијењено око 4000 различитих програмских услуга.⁹⁸

4.4. Правни оквир функционисања РТРС

Организационе, програмске и структуралне промјене у сектору јавних електронских медија у БиХ представљале су важан сегмент транзиционог процеса. Успостављен је правни оквир за функционисање система јавног емитовања усвајањем Закона о јавном РТВ систему БиХ, и три закона о јавним РТВ сервисима, РТРС, БХРТ и РТВ ФБиХ. Предвиђено је постојање три емитера који имају значајне степене аутономије у свим кључним питањима (програмска политика, финансије, правно заступање итд.), који путем Корпорације дијеле велики број ресурса (ресурси за прикупљање садржаја за информативне емисије, архива итд.), међусобно су слични по унутарњој структури (правна регулатива, људски потенцијали, пословне политике итд.), те међузависни у бројним развојним питањима (нове технологије, дигитализација, набавка страних програма, продаја огласа итд.). Примјена законских рјешења у пракси, међутим, није довела до очекиваних резултата, систем јавног емитовања у БиХ нестабилан је, а јавни РТВ сервиси унутар њега функционишу као независни подсистеми.

Обезбјеђење потпуне финансијске стабилности и независности основни су предуслови да РТРС задржи независност уређивачке политике и институционалну аутономију. Самосталност Јавног РТВ сервиса Републике Српске дефинисана је чланом 8. Закона о РТРС⁹⁹ којим „РТРС, самостална у обављању дјелатности, има уредничку независност и институционалну аутономију, нарочито у областима као што су:

- концепција и продукција програма,
- утврђивање програмске шеме,
- утврђивање и презентација вијести и информативног програма,
- управљање и располагање имовином,

⁹⁷ Подаци из документа *Пресјек стања пословања у 2006. години* презентован посланицима Народне скупштине Републике Српске, у Бањалуци, 25.1.2007. године.

⁹⁸ Подаци из документа *Пресјек стања пословања у 2006. години* презентован посланицима Народне скупштине Републике Српске, у Бањалуци, 25.1.2007. године.

⁹⁹ Закон о РТРС, број: 01-556/06, од 11.5.2006. године.

- запошљавање, права и обавезе запослених,
- уређивање дјелатности и унутрашње организације,
- припрема и извршење буџета,
- преговори, припреме и потписивање правних аката у вези са функционисањем РТРС-а,
- представљање у правним поступцима,
- куповина, изнајмљивање, продаја и коришћење роба и услуга“.

Самосталност Јавних РТВ сервиса загарантована је чланом 4. Закона о Јавном РТВ систему БиХ¹⁰⁰ који је истоветан са чланом 8. Закона о РТРС-у.

Као дио Јавног РТВ система БиХ, РТРС је јавни сервис грађана Републике Српске са програмским и уређивачким принципима утемељеним на пружању поузданих и објективних вијести и информација у Републици Српској и програмима који се емитују кроз радијски, телевизијски и мултимедијални сервис, с циљем образовања гледалаца и слушалаца и подизања њихове друштвене свијести.

4.5. Унутрашња организација РТРС

РТРС јединствен правни, економски и пословни субјект, чију основну структуру чине сектори, као заокружене техничко-технолошке цјелине у оквиру РТРС-а, и службе у којима се обављају послови одређеног радног подручја РТРС. У РТРС су организовани сектори¹⁰¹:

1. Дирекција РТРС;
2. Сектор програма Телевизије Републике Српске;
3. Сектор програма Радија Републике Српске;
4. Сектор економско финансијских послова;
5. Сектор Медија центар РТРС.

У оквиру Дирекције РТРС која је, између осталог, надлежна за послове стратешког планирања, унутрашњу контролу и координацију РТРС-а и Јавног РТВ система БиХ, организоване су самосталне јединице:

¹⁰⁰ Закон о Јавном РТВ систему БиХ, Парламентарна скупштина БиХ, број:224/05, од 5.10.2005. године.

¹⁰¹ Доступно на: <http://www.rtrs.tv/comp/struktura.php>. Приступљено 28.8.2016. године.

1. Служба правних послова;
2. Служба људских ресурса;
3. Служба за комуникацију и промоцију;
4. Одјељење интерне ревизије
5. Одјељење лектора.

Сектор Телевизије Републике Српске организован је на бази подјеле дјелатности према програмским одређењима. На врху организационе структуре јесте Канцеларија директора Сектора програма Телевизије Републике Српске, потом служба ТВ продукцијских ресурса за информативни програм, забавни програм, документарни и страни програм, културни, образовни, религијски програм, програм за дјецу и омладину те програмска подршка¹⁰². Сектор Радио Републике Српске организован је кроз канцеларију директора програма Радија Републике Српске, службу програма Радија Републике Српске и програмску подршку. Рачуноводство, обрачун, план и анализе јесу самосталне службе које функционишу унутар Сектора економско-финансијских послова. Сектор Медија центар РТРС надлежан је за управљање, одржавање и контролу продукционих капацитета и координацију рада свих ИТ центара и дописништава. Медија центар РТРС организован је кроз:

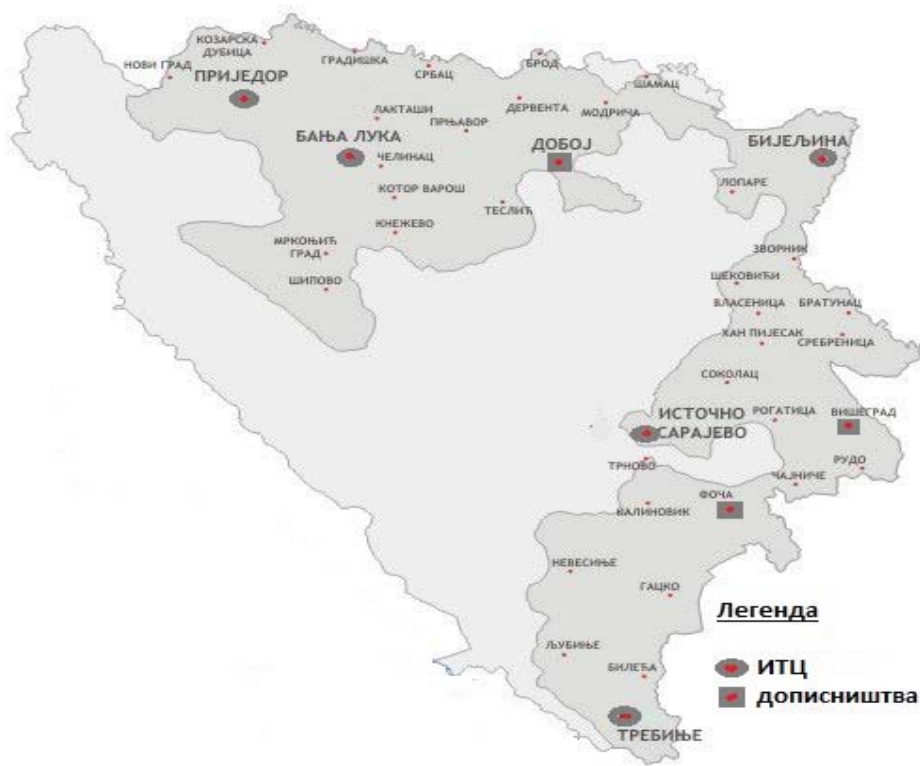
1. Канцеларија директора Сектора Медија центар РТРС;
2. Служба ТВ продукцијски ресурси;
3. Служба управљања и одржавања имовине и технике;
4. Служба информатичке технике и нових технологија;
5. Служба за координацију рада ИТЦ и дописништава;
6. Служба ИТЦ Источно Сарајево;
7. Служба ИТЦ Требиње;
8. Служба ИТЦ Бијељина;
9. Служба ИТЦ Приједор;
10. Служба ИТЦ Брчко;
11. Служба Дописништво Добој;

---

¹⁰² Доступно на: <http://www.rtrs.tv/comp/struktura.php>. Приступљено 28.8.2016. године.

12. Служба Дописништво Београд.¹⁰³

Медија центар РТРС функционише као интегрални дио организационе структуре Јавног сервиса Републике Српске и надлежан је за пружање услуга у телевизијској и радио продукцији. РТРС је од настанка интензивно радила на успостављању информативно-техничких центара и дописништава широм Републике Српске, с циљем да гледаоцима пружи правовремене информације из свих крајева Републике Српске, али и омогући равномјерну партиципацију грађана како у програму тако и у процесима политичког одлучивања. РТРС има информативно-техничке и продукционе центре у Требињу, Источном Сарајеву, Бијељини, Брчком и Приједору, те дописништва у Добоју и Београду, који представљају један од најзначајнијих сегмената у функционисању РТРС.

Слика 1. ИТ центри и дописништва РТРС-а у Републици Српској

¹⁰³ Сви подаци о унутрашњој организацији РТРС преузети са званичног сајта ове медијске куће: <http://www.rtrs.tv/comp/struktura.php>. Приступљено 28.8.2016. године.

Из географског приказа покривености територије Републике Српске информативно-техничким центрима и дописништвима, уочавају се значајне просторне празнине у источном дијелу Републике Српске гдје нема ових програмско-технолошких сектора. Рудо, Чајниче, Рогатица, Сребреница, Братунац, Зворник, Милићи, Власеница, Хан Пијесак, Соколац, Калиновик, Невесиње, Гацко, мјеста су у којима није обезбијеђено свакодневно присуство екипа РТРС-а, а у већини нема сталних дописника. Информације из ових регија у програму се појављују спорадично, у ситуацијама када се извјештава о неком дневном догађају, па новинарске екипе из најближих информативно-техничких центара долазе у та мјеста. Ова значајна празнина у информативној понуди указује на неадекватно размјештање и покривеност територије унутар мреже дописника и информативно-техничких центара РТРС-а. Постојање и рад информативно-техничких центара и дописништава представља политичку, културну, вјерску, спортску, образовну територијалну и друштвену интеграцију, а телевизије које располажу дописницима, истичу Т. Вулић и Д. Павловић, у реалној су предности у односу на друге. „Са ратовима, кризама, терористичким акцијама, стањем на светској берзи или спортским спектаклима пажљиво бираним ради управљања јавношћу, глодури телевизијских националних кућа у вести уврстиће и директно укључење репортера – нпр. штрајк радника из места у унутрашњости или информацију о тешкој несрећи која се управо догодила на локалном мосту!“ (Вулић, Павловић, 2011: 1737). У томе се огледа предност телевизија, уз, како наводе ауторке, „правило да најбржи побеђује на тржишту информација па чак уважавајући и потенцијалну опасност да дописник нема дистанцу о догађају о којем извештава, предност оваквог новинарства је у апсолутној актуелности“ (Вулић, Павловић, 2011: 1737). „Света обавеза информативног програма да неутрално приказује разноврсне ставове о проблемима и догађајима, чувајући посебност националних и етничких мањина и водећи бригу о потребама најосетљивијих чланова друштва: деце и старих, као и особа са посебним потребама. Равномерна заступљеност регионалних интереса у емисијама информативног програма постиже се извештавањем дописника, односно функционисањем дописничке мреже“ (Вулић, Павловић, 2011: 1738). Важна функција дјелатности информативно-техничких центара и дописништава РТРС огледа се и у чињеници да они покривају подручја изван Републике Српске, у Србији, Црној Гори, Хрватској, али и на подручју ФБиХ.

Информативно-технички центри и дописништва РТРС свакодневно партиципирају вијестима, прилозима и извјештајима за информативне, образовне, документарне, културне и емисије забавног карактера. Директна укључења реализују се кроз дневно-информативне садржаје заступљене у емисијама РТРС-а: *Дневник 2*, *Српска данас*, *Јутарњи програм*. ИТ центри реализују и самосталне емисије у зависности од тематике и географских карактеристика подручја на којем дјелују. У продукцији ИТ центра Источно Сарајево реализују се емисије „Запис са села“, „С Јахорине, с љубављу“, „Љетна разгледница с Јахорине“, „Панорама Источног Сарајева“. ИТ центар Бијељина припрема емисију за пољопривреднике „Сноп“, а у реализацији сложених пројеката и директних преноса културних и спортских манифестација, попут „Дучићевих вечери поезије“, „Вишеградске стазе“, добојског „Рукометног турнира шампиона“, фудбалских, одбојкашких, кошаркашких такмичења, свечаности поводом обиљежавања важних историјских датума и догађаја, вјерских празника, хорских свечаности, концерата озбиљне, рок, поп и народне музике који се одржавају широм Републике Српске, учествују сви људски и технички ресурси и продукциони капацитети ИТ центара и дописништава РТРС.

Значај и улога ИТ центара и дописништава у благовременом и професионалном извјештавању посебно су дошли до изражаја у кризним и ванредним ситуацијама, као што су биле незапамћене поплаве, које су 2014. године захватиле Републику Српску, сњежно невријеме 2012. у источном дијелу Републике. Изузетно значајан и вриједан допринос дали су запослени у ИТ центру Источно Сарајево након терористичких напада на Полицијску станицу у Зворнику и припаднике Оружаних снага БиХ у Рајловцу, код Сарајева, током 2015. године. Прве вијести о терористичким нападима екстремних исламистичких појединаца и група, у којима је било људских жртава, пружили су новинари ИТ центра Источно Сарајево, директним укључењима с лица мјеста у програм РТРС-а, емитујући провјерене, поуздане и објективне информације и таквим приступом допринијели стабилизацији политичких и безбједносних прилика у Републици Српској, али и спријечили ширење панике међу становништвом. Коришћење ресурса, које пружају информативно-технички центри у програмима РТРС-а, ипак није адекватно. Телевизија Републике Српске уређивачким концептом усмјерена је на повремену и, дневним догађајима, одређену партиципацију садржаја из локалних заједница и регија. На одлуку да информације из неке локалне средине буду

емитоване у информативним емисијама пресудно утиче присуство републичких званичника тим догађајима, што изазива незадовољство јавности исказано кроз истраживање спроведено за потребе овог рада. Таквим приступом не само да се ускраћује разноврсност и шира географска покривеност већ и ограничава право учешћа свих грађана у креирању програма РТРС-а, заступљеност друштвене заједнице као и тема од значаја за локалне средине. Јавни сервис би требало да кроз своје програме обезбиједи адекватну заступљеност садржаја, партиципацију свих становника, како у процесима доношења одлука тако и у њиховој присутности и утицају на програме јавног емитера.

У информативно-техничким центрима Источно Сарајево, Требиње, Бијељина, Брчко и Приједор опремљено је пет телевизијских и радијских студија, са 22 телевизијске монтажне јединице и укупно 30 камера, које се користе широм Републике Српске и у Београду¹⁰⁴. У сваком ИТ центру и дописништву РТРС, уз новинарске и техничке екипе Телевизије, постоје редакције и продукциони капацитети задужени за креирање садржаја најмијењених програму Радија РС.

4.6. Радио Републике Српске

Радио Републике Српске, некадашњи Српски радио, настаје истовремено када и Телевизија српског народа у БиХ. Одлуком Народне скупштине Републике Српске од 31. марта 1992. године формирано је прво српско информативно гласило, Радио-телевизија српског народа у БиХ¹⁰⁵ са сједиштем у Палама. Кадровску окосницу тадашњег Српског радија чинили су уредници и новинари Радио-телевизије Сарајево, који су услед ратних дејстава избјегли на територију под контролом Војске Републике Српске. Успостављање радио-релејног система и опремање радијских постројења одвијало се паралелно са радом на покретању телевизијског програма, у сарадњи са политичким и војним руководством Републике Српске и уз несебичну подршку народа. Српски радио емитовање програма из студија у Палама, направљеног у Дому културе, почиње у априлу 1992. године, а окосницу програмске шеме чинили су извјештаји са

---

¹⁰⁴ Подаци које је тадашњи генерални директор Драган Давидовић навео у документу *План и програм рада РТРС 2012-2017*. презентован и посланицима Народне скупштине РС, у Бања Луци, фебруара 2012. године.

¹⁰⁵ Службени гласник Републике Српске, бр. 19/92, Одлука о оснивању Јавног предузећа „Радио-телевизија српског народа у БиХ“.

ратишта, актуелности из војног и политичког врха Републике Српске, а посебна пажња поклањала се животу цивилног становништва у ратним условима.

Истовремено са успостављањем студија Српског радија у Палама и у Бањалуци почиње емитовање радијског програма из студија тадашњег Радија Бања Лука, који је до априла 1992. године и распада заједничке државе и њеног медијског простора, функционисао у оквиру шеме Југословенске радио-телевизије /ЈРТ/ и Радио Сарајева. Радио Бања Лука интегрише се у новоуспостављени Информативно-технички центар Бања Лука и уз Телевизију Бања Лука, чини дио медијског система Републике Српске који сигналом покрива западни дио Републике Српске. Стварањем Српске радио-телевизије /СРТ/, одлуком Народне скупштине Републике Српске¹⁰⁶ 30. децембра 1993. године, формира се цјеловит информативни простор, а два радио и телевизијска студија, у Палама и Бањалуци, интегришу се у јединствену програмску и уређивачку шему у оквиру СРТ-а. Од свог настанка Српски радио, данашњи Радио Републике Српске, емитује двадесетчетворочасовни програм.

Радио Републике Српске и Телевизија Републике Српске чине Јавни сервис Републике Српске, који функционише у оквиру Закона о РТРС и Закона о Јавном РТВ систему БиХ. Сигналом Радија РС покривено је подручје Републике Српске, БиХ, дијелови Србије, Црне Горе и Хрватске, а програм се емитује и путем интернета. У оквиру РТРС-а, Сектор Радија РС запошљава 60 људи¹⁰⁷, новинара, уредника, сниматеља, тон мајстора, музичких сарадника, лектора и организатора у Студију Бања Лука и информативно-техничким центрима у Источном Сарајеву, Требињу, Бијељини, Приједору и Београду. Поред стално запослених, Радио Републике Српске ангажује и око 30 сталних и повремених хонорарних дописника, обезбјеђујући на тај начин да програм увијек располаже релевантним, актуелним и правовременим вијестима и информацијама из свих дијелова Републике Српске. Радио емитује двадесетчетири часа властитог програма, са тежиштем на информативним емисијама, а његује и документарне, спортске, културне, образовне и музичке жанрове, који уз „живи“ програм из студија, комбинацију говора и музике и контакт програм са слушаоцима остварује кључне активности и задатке јавног медијског сервиса. Радио Републике

---

¹⁰⁶ Службени гласник РС, број 26/93, Одлука о оснивању Јавног предузећа „Српска радио-телевизија“, од 30.12.1993. године.

¹⁰⁷ Извор РТРС, доступно на: <http://www.rtrs.tv/comp/mi.php>. Приступљено 21.8.2016.

Српске 2004. године дигитализован је и располаже са двије емисионе режије, за најсложенију тонску обраду и продукцију¹⁰⁸. Сектор радио програма организован је у пет редакција¹⁰⁹:

- Редакција информативног програма,
- Редакција спортског програма,
- Редакција музичког програма,
- Редакција сложених програма,
- Редакција дневног програма.

У овом раду презентовани су основни подаци о настанку и структури Радија Републике Српске, као дијелу Јавног РТВ сервиса Републике Српске, ради увида у комплетну организациону структуру овог медијског комплекса. Дјелатност Радија Републике Српске, његова улога у информисању грађана Републике Српске и БиХ и статус унутар Јавног РТВ система БиХ представљају посебне научно-истраживачке теме.

4.7. Финансирање РТРС

Одредбама Закона о јавном РТВ систему БиХ дефинисано је да се финансирање јавних емитера у БиХ врши путем наплате РТВ таксе и маркетинга. Обавезу мјесечног плаћања РТВ таксе у БиХ има свако домаћинство и правно лице на територији БиХ који посједују радио или телевизијски пријемник¹¹⁰. Наплату РТВ таксе врше Јавни РТВ сервиси, сваки на територији ентитета гдје дјелује, док БХРТ таксу наплаћује на подручју Брчко Дистрикта. Износ РТВ таксе разматра Регулаторна агенција за комуникације /РАК/ и подноси Парламентарној скупштини БиХ на усвајање. Расподјела РТВ таксе врши се на основу члана 23. Закона о Јавном РТВ систему БиХ, према којем 25% прикупљених средстава припада РТРС, 25% РТВ ФБиХ и 50% БХРТ-у¹¹¹. Исти омјер примјењује се и приликом расподјеле прихода од маркетинга. Важећим одредбама Закона о Јавном РТВ систему БиХ дефинисано је да се РТВ такса прикупља путем инкасо служби јавних емитера и/или на рачунима телеком оператера у БиХ.

¹⁰⁸ Извор РТРС, доступно на: <http://www.rtrs.tv/comp/mi.php>. Приступљено 21.8.2016.

¹⁰⁹ Извор РТРС, доступно на: <http://www.rtrs.tv/comp/mi.php>. Приступљено 21.8.2016.

¹¹⁰ Службени гласник БиХ 78/05 - Закон о Јавном РТВ систему БиХ, члан 17.

¹¹¹ Службени гласник БиХ 78/05 - Закон о Јавном РТВ систему БиХ, члан 17.

РТРС је у оквиру Сектора финансијско-економских послова оформила Службу за прикупљање РТВ таксе. РТРС на годишњем нивоу стварује између 70% и 75% прихода од РТВ таксе и уз приход од маркетинга, буџетска средства Републике Српске и донације, одржава тренд позитивног пословања. Јавни емитери у БиХ суочавају се са великим финансијским проблемима, које додатно оптерећују и међусобне тужбе у вези са кршењем одредаба Закона о Јавном РТВ систему БиХ и расподјеле прикупљене РТВ таксе. Вриједност спора је већа од 100 милиона марака, а поступак се води пред Судом Босне и Херцеговине.

V ЈАВНИ РТВ СИСТЕМ БиХ

5.1. Правни оквир и субјекти Јавног радио-телевизијског система БиХ

Сложена структура БиХ, успостављена Дејтонским мировним споразумом, у децембру 1995. године, са два ентитета, Републиком Српском и Федерацијом БиХ, и три конститутивна народа, Србима, Хрватима и Бошњацима, и послије више од двије деценије постојања, суочава се са дубоко сегментираним друштвом и неусаглашеним политичким системом. Босна и Херцеговина је „невољно и веома поцијепано друштво, које као протекторат невољно води међународна заједница. Уставна и законска суштина земље лежи у заштити три конститутивна народа од мајоризације. Када је све, од полиције и образовања до превоза, становања и кривичног правосуђа, не само исполитизовано до максимума већ и оспоравано од стране двије или, још чешће, три стране, велика је вјероватноћа да ће и контрола над медијима такође бити оспоравана“ (Башић-Хрватин, Томпсон, 2008: 31). Политички систем, наводи Кеџмановић, треба да изрази карактер и сложеност базних друштвених односа, као и унутрашњу логику тих односа и начела који владају у структури друштва, али је логика у случају БиХ изостала. „Међународно, односно вањско признање државе, није било засновано на жељи три конститутивна народа да заједно живе у њој, односно на унутрашњем признању. Тај неопходан базични консензус (елементарни консензус да живе заједно) између Бошњака, Срба и Хрвата, који би дејтонски пројекат барем накнадно могао верификовати као легитиман и легалан поредак, ни до данас није стављен на тронационални референдум“ (Кеџмановић, 2007: 5). Изостанак базичног консензуса узрок је нестабилности политичког система, јер га чине суштински супротстављени подсистеми, истиче Нешковић. „Политички систем БиХ је хибридни оквир у коме је супротстављено више политичких подсистема од којих сваки има тенденцију да се институционализује као општи систем, тако да међунационални конфликт постаје трајна категорија, а међународни протекторат објективна нужност у функционисању државе“ (Нешковић, 2008: 22). Нелогичност политичког система БиХ огледа се и у чињеници да се о фундаменталним процесима и одлукама преговара унутар страначких елита, а договори и споразуми који су добили сагласност политичких партија, тек

форме ради, просљеђују се институцијама БиХ или ентитета на верификацију. У том процесу, уочава Зубер, политичке партије различито дјелују у зависности од националних интереса. „Међутим, подређивање државних институција искључиво партијским интересима заједничка је карактеристика свих странака. Један од великих проблема у земљи је корупција и јавна потрошња, јер гломазан административни апарат троши скоро 50% бруто друштвеног производа. Дио јавне потрошње који се односи на зараде запослених у јавној управи износи 12% бруто друштвеног производа“ (Зубер, 2012: 34).

Могу ли медији и у којој мјери превазићи расколе унутар дубоко подијељених друштава уколико се ова поцијепаност не превазиђе на политичком нивоу, основно је питање које разматрају Башић-Хрватин и Томпсон. Полазећи од два модела уређења државе у мултиетничким друштвима, модела демократске консоцијације и модела интеграције, аутори конституишу два појма; *медијску консоцијацију и медијску интеграцију*. „Ако се консоцијацијски модел ослања на сарадњу елита и ефикасност преговарања, онда и ефикасно регулисање медија у оквиру јавног сервиса (на начин који елите договоре путем преговора) требало бити довољно за успостављање медијске консоцијације. Ако кренемо од интегративног модела, међутим, онда је кључ за превазилажење сукоба медијска интеграција (при чему медији нуде механизме за успостављање свеобухватне лојалности) и уклањање раскола кроз заједнички медијски систем“ (Башић-Хрватин, Томпсон, 2008: 24). У БиХ је успостављен јединствен систем јавног емитовања, Јавни РТВ систем као интегративни модел, унутар којег појединачни сегменти имају програмску и организациону аутономију, али са задатком да обезбиједи равноправну заступљеност садржаја сва три конститутивна народа, адекватну партиципацију осталих и комплементарност програма у коме је стратешко вођство цијелог система повјерено Корпорацији.

Правни оквир Јавног радио-телевизијског система БиХ дефинисан је јединственим генеричким законом о емитовању, те законима о три јавна РТВ сервиса. Институционална структура Јавног РТВ система БиХ, принципи дјеловања и међусобни односи јавних емитера и Корпорације, регулисани су Законом о Јавном РТВ систему БиХ, који је 2005. године усвојен у Парламентарној скупштини БиХ.¹¹² Закони

---

¹¹² Службени гласник БиХ, бр. 78/05 - Закон о Јавном радио-телевизијском систему БиХ.

о јавним радио-телевизијским сервисима, усвојени у периоду 2005-2008. година, регулишу успостављање и рад сваког јавног емитера: Закон о Јавном радио-телевизијском сервису БиХ¹¹³ правни је оквир функционисања БХРТ-а, Закон о Радио-телевизији Републике Српске (Закон о РТРС)¹¹⁴ и Закон о Радио-телевизији Федерације БиХ (Закон о РТВ ФБиХ)¹¹⁵. Закони о три јавна сервиса у БиХ усвојени су у три различита законодавна тијела: Закон о БХРТ у Парламентарној скупштини БиХ, Закон о РТРС у Народној скупштини Републике Српске и Закон о РТВ ФБиХ у Парламенту Федерације БиХ.

Квалитетан правни и регулаторни оквир функционисања система јавног емитовања у БиХ и сваког јавног сервиса, у који су уведени високи међународни стандарди, ипак нису у потпуности имплементирани нити су прихваћени од стране домаћих политичких елита. Медијска дезинтеграција одвија се упркос постојању изузетно квалитетних законских одредби, за које Башић-Хрватин и Томпсон кажу да су *вриједни дивљења, али су „утрапљени“ политичким елитама које нису имале жеље за њиховом примјеном и чији отор се показао тврдоглавијим и домишљатијим од њихових међународних и домаћих противника* (Башић-Хрватин, Томпсон, 2008: 33). Вриједности које се успостављају и промовишу постојећим системом поменути аутори оцјењују да су више циничне него демократске. Корпорација која би преузела управљање над цјелокупним системом, све продукционе капацитете јавних сервиса и постала власником имовине, није успостављена. Јавни РТВ систем не функционише, нити има назнака да ће без фундаменталних промјена у политичком систему БиХ икада остварити медијску интеграцију. Истовремено, ентитетски емитери, РТРС и РТВ ФБиХ, истрајавају у очувању раније стечених државотворних функција, указује Р. Удовичић, због чега долази до *неразумних програмских преклапања, нерационалности на и програмске конкуренције*. „Усљед околности подијељеног друштва и константних политичких напетости, примарно дуж етничких линија, кровни емитер БХРТ дијели судбину државе, слабе је и крхке структуре, са врло ниском стопом гледаности“ (Р. Удовичић, 2012: 126). Законска рјешења из области јавног емитовања су компликована, недоречена и нефункционална, сматра Цихана и одговорост због застоја у процесу трансформације и демократизације јавних емитера приписује домаћим политичарима

¹¹³Службени гласник БиХ, бр. 92/05 - Закон о Јавном радио-телевизијском сервису БиХ.

¹¹⁴Службени гласник РС, бр. 49/06 - Закон о Радио-телевизији Републике Српске.

¹¹⁵Службени гласник ФБиХ, бр. 48/08 - Закон о Јавном сервису радио-телевизије ФБиХ.

који су „углавном наступали с позиција етничког ексклузивитета (...) или су примјењивали различите тактике одуговлачења како би минирали цјелокупни процес“ (Цихана, 2012: 269). Овај аутор сматра да је систем јавног РТВ емитовања пресликао нефункционалну државну организацију БиХ, у оквиру којег је процес трансформације РТВ сервиса у истинске јавне сервисе само привид јер су ентитетски емитери остали „у блиским везама с политичким центрима одлучивања и посвећени одржавању етничког *statusa quo*. На крају, имплементација закона – та болна тачка свих законских рјешења – показала је сву раскош опструкције“ (Цихана, 2012: 270).

Изазови у функционисању Јавног РТВ система БиХ и јавних емитера били су предмет анализе и извјештаја више европских институција задужених за слободу медија и напредак у процесима медијских реформи земаља у развоју. Комисија Европске уније, у Извјештају о напретку БиХ на путу ка уласку у ЕУ 2010. године, констатује да је „имплементација правног оквира за јавно емитовање потребна да би се провеле реформе у овом сектору, што је приоритет европског партнерства. (...) Изазов за БиХ је неуспјех успостављања Корпорације, што је последица неслагања унутар Одбора Јавног РТВ система БиХ у вези с власништвом над опремом и расподјелом прихода од РТВ таксе“.¹¹⁶ Мисија ОЕБС-а у БиХ, исте године, исказала је забринутост у вези с регулаторним застојем у Јавном РТВ систему БиХ, јер је Парламентарна скупштина БиХ каснила с избором два члана Одбора Система. У извјештају ОЕБС-а, између осталог, наводи се да је „јавно емитовање у БиХ и даље *фрагментирано* због кашњења у успостављању Корпорације“.¹¹⁷ Извјештај Комисије ЕУ о напретку за 2011. годину, такође садржи примједбу због неформирања Корпорације, као и запажање да ентитетски закони о јавним сервисима нису усаглашени са Законом о Јавном РТВ систему БиХ.¹¹⁸ У студији *Медији у Југоисточној Европи - Компаративно медијско право и студија политике рада, на основу извјештаја за Албанију, Босну и Херцеговину, Бугарску, Хрватску, Косово, Македонију, Молдавију, Црну Гору, Румунију и Србију* (2011), у дијелу који садржи анализу прилика у БиХ, наводи се да је главни изазов

¹¹⁶ СЕЦ (2010) 1331, *Босна и Херцеговина – Извјештај о напретку за 2010*, стр. 51-52. Доступно на: <http://dei.gov.ba/dei/dokumenti/prosirenje/default.aspx?id=12149&langTag=bs-BA>. Приступљено 17.7.2016.

¹¹⁷ Мисија ОЕБС у БиХ, *Пропратни извјештај о медијима и медијским регулаторним тијелима под притиском*, (2010). Доступно: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010092417401856eng.pdf. Приступљено 17.7.2016.

¹¹⁸ СЕЦ (2011) 1206 *Босна и Херцеговина – Извјештај о напретку за 2011*, стр. 50-51. Доступно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/pdf/key_documents/2011/package/ba_rapport_2011_en.pdf. Приступљено 17.7.2016.

застој у успостављању савременог система јавног емитовања, који је на услузи свим грађанима БиХ и који је економски самоодржив.¹¹⁹ Напоменуто је да јавни емитери нису спремни да изнађу заједничко рјешење за формирање Корпорације, те да се неслагања односе на обим овлашћења, власништва над имовином емитера, те расподјелу прихода од маркетинга и РТВ таксе. У програмима три јавна емитера примјетан је неуједначен приступ у коришћењу језика и поштовања националних интереса три конститутивна народа. „Политичке странке, заступљене у законодавним тијелима БиХ и ентитета, покушале су да именују *своје људе* у управна тијела јавних емитера, заузимајући стране о питању уређивачке политике и (...) ширећи увјерење да је национални интерес једина водиља њихове јавне службе“ (Удовичић, 2011: 44).¹²⁰ Јавно емитовање у БиХ и даље је спорна област и, како истичу Јусић и Цихана, предмет константне политичке борбе за моћ и тактизирања које карактеризира стално кризно стање (Јусић, Цихана, 2008: 83).

Нефункционалност система јавног емитовања условљена је асинхроним дјеловањем три етничке заједнице у БиХ. Политички представници Републике Српске не желе се одрећи национално оријентисаног и јаког државног медија, какав је РТРС. Стога сви услови за функционално дјеловање заједничког система, који подразумијевају губитак институционалне аутономије РТРС-а, надлежности и утицаја Народне скупштине Републике Српске у областима власништва над имовином и права располагања те именована највиших управљачких структура овог јавног сервиса, нису прихваћени из Републике Српске. Политички представници Бошњака из Федерације БиХ не пристају на смањење надлежности Корпорације јавних сервиса, која је вољом међународне заједнице наметнута као кровно тијело, с правом располагања, управљања имовином емитера и њиховим техничким ресурсима. На темељу таквих законских одредби, извјесно је да Корпорација неће бити формирана, као четврти субјект Јавног РТВ система БиХ. Али, не постоји политичка воља за договор и консензус на бази минималних заједничких интереса свих актера, с циљем деблокаде овог процеса. Представници Хрвата, системски и институционално, захтијевају формирање јавног

---

¹¹⁹ Р. Удовичић, (2011). *Извјештај за БиХ*. Доступно на: https://emrsb.de/service/EMR_BiH_CountryReport_FES_SEE.pdf. Приступљено 18. 7. 2016.

¹²⁰ Р. Удовичић (2011). *Извјештај за БиХ*. Доступно на https://emrsb.de/service/EMR_BiH_CountryReport_FES_SEE.pdf.

сервиса на хрватском језику и, досљедно, на подручјима с већинским хрватским становништвом не плаћају РТВ таксу.

Представници Савјета министара БиХ и Парламентарне скупштине, са члановима Одбора Јавног РТВ система, формирали су Интерресорну радну групу за анализу provedбе Закона о Јавном РТВ систему БиХ. Средином 2018. године усвојен је Извјештај у којем се, између осталог, наводи да се више од 75 одсто одредби овог системског закона не спроводи; није формирана Корпорација јавних сервиса, РТВ такса и приходи од маркетинга не расподјељују се на законом утврђен начин, не примјењује се одредба о равномјерној заступљености конститутивних народа у руководећим, уредничким, новинарским и другим радним позицијама јавних сервиса, не поштује се право на равноправну употребу језика народа у БиХ, нарочито матерњег језика Хрвата. Политички представници заједничких институција БиХ коначно су признали да Јавни РТВ систем не функционише и да је проблем у наметнутим законским одредбама, које у политичком систему БиХ, националним, друштвеним, културолошким и медијским односима нису примјениве. И то се може сматрати одређеним помаком у односу на протеклу деценију и по. Постигнут је политички договор да се приступи изради новог Закона о Јавном РТВ систему, који би требало да уважи и исправи све уочене грешке и отклони препреке у имплементацији, уколико буде искрене воље да се у БиХ успостави систем јавног емитовања, као јавно добро од интереса за све етничке групе и грађане.

VI ИСТРАЖИВАЊЕ СТАВА ЈАВНОСТИ О ПРОГРАМИМА ТЕЛЕВИЗИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

6.1. Теоријски дио и методе истраживања

Истраживање о мишљењу јавности Републике Српске о програму Радио-телевизије Републике Српске (РТРС) спроведено је за потребе израде докторске дисертације. Истраживање је обављено у периоду април-септембар 2015. године. Дистрибуисано је 1000 упитника грађанима Републике Српске. Укупно 938 испитаника прихватили су да учествују у истраживању и њихови одговори обрађени су у статистичком програму за обраду података SPSS-програм, *IBM SPSS Statistics 23*, и обрађени стандардним статистичким методама.

Истраживање става јавности о РТРС-у структурирано је у три тематска поглавља. У првом дијелу обухваћени су извори информисања грађана, заступљеност телевизије као извора информација и однос јавног и комерцијалног медијског сектора у Републици Српској. У другом су поглављу истраживања питања о Јавном РТВ систему БиХ, који чине три јавна сервиса, РТРС, БХРТ и РТВ ФБиХ, о њиховом појединачном утицају, повјерењу јавности у Републици Српској према програмима јавних емитера и моделу финансирања јавних сервиса. Испитивање става јавности о РТРС садржано је у трећем поглављу и конституисано је на начин да се добију одговори о свим програмским сегментима Јавног сервиса Републике Српске, његове улоге и значаја као социјалног подсистема и мишљења грађана да ли је РТРС истински јавни сервис и колико остварује функције јавног медијског канала.

6.1.1. Методе истраживања

Метод истраживања који је употријебљен у овом случају јесте испитивање техником анкете о изворима информисања грађана Републике Српске о актуелним догађајима, гледаности телевизијских станица и садржаја, мишљења популације о квалитету телевизијских програма, ставови грађана о испуњености основних задаћа јавног сервиса на територији Републике Српске, његов утицај на формирање ставова грађана, али и мишљења грађана о утицају политичких партија на програме Јавног сервиса Републике Српске. Анкетом су обухваћена и питања о ставовима грађана

Републике Српске о Јавном РТВ систему БиХ и односима три јавна сервиса унутар њега, финансирању, мишљења о програмима јавних сервиса са сједиштем у Федерацији БиХ, Јавни радио-телевизијски сервис БиХ (БХРТ) и Јавни РТВ сервис Федерације БиХ (РТВ ФБиХ), као и ставови јавности о систему јавног емитовања у БиХ и улози РТРС-а унутар њега.

„Анкетна метода је посебан облик не-експерименталног истраживања које као основни извор података користи особни исказ о мишљењима, увјерењима, ставовима и понашању, прибављен одговарајућим стандардизираним низом питања“ (Милас, Г. 2005:395). Према основној сврси прикупљања података, коришћени метод тежи истраживању и објашњавању које, према Миласу, подразумеје не само истраживање и описивање већ и објашњавање узрочно-последичних веза. У односу на врсту података прикупљених упитником који указују на преовлађујуће ставове и мишљења грађана у односу на позиције и улоге јавних сервиса у БиХ (с посебним освртом на РТРС), издвојена су „демографска обиљежја, друштвено или физичко окружење... мишљење и ставови“ (Милас, Г. 2005: 396).

За потребе истраживања конструисан је упитник који садржи 19 питања. Коришћена анкета припада појединачним анкетама, које се користе „у оквиру *ad hoc* или пратећих истраживања“ (Бранковић, 2014: 148). Упитник садржи питања затвореног (15 питања), дјелимично отвореног типа (5 питања) и једно отворено питање. У питањима затвореног типа понуђени су одговори који обухватају све опције, у дјелимично отвореним остављена је могућност испитаницима да дају своје мишљење или одређење, док се отворено питање односи само на приједлоге и сугестије испитаника везано за побољшање рада јавних емitera у БиХ. Прва цјелина састоји се од пет питања која се односе на врсту и избор медија путем којих се грађани информишу. Испитују се и ставови грађана о телевизијским садржајима које најчешће прате, и њиховом повјерењу у оно што чују и виде на ТВ. У првом питању испитаницима је понуђено шест извора информисања уз могућност одабира више њих. У другом дијелу питања испитаницима је омогућено да наведу ТВ, радио-станицу и лист, путем којих се најчешће информишу.

Наредна четири питања формулисана су с циљем профилисања телевизијске публике о садржајима које најчешће прате и конкретним информативно-политичким

емисијама. Питање о повјерењу грађана у оно што чују и виде у ТВ програмима садржи одговоре у виду петостепене Ликертове скале (вјерујем, углавном вјерујем, дјелимично вјерујем, углавном не вјерујем, уопште не вјерујем), „која се састоји од низа тврдњи посвећених различитим аспектима неког става и даје се испитанику са задатком да за сваку поједину тврдњу изрази степен свог слагања или неслагања“ (Бранковић, С. 2014: 123-124). Уз избор дневника који најчешће гледају, што представља одређивање редослиједа значајности или рангирање којим се хтио сазнати „редослед разлога по утицају, тј. који од њих је био утицајнији, а који мање утицајан“ (Бранковић, С. 2014: 153), испитаници су имали и опцију да оцијене квалитет тог садржаја на скали од 1 до 5, чиме се оцијенила мјера, односно повјерење испитаника.

Друга цјелина и сет од четири питања тичу се ставова грађана о програмима Јавног РТВ сервиса Републике Српске, што је и тежиште истраживања. Испитаници су се изјашњавали о заступљености информација од значаја за њихову локалну средину/регију и заинтересованости Јавног сервиса РС за локалне теме. Ставови испитаника о наклоности РТРС-а одређеној политичкој партији, као и утицај владајуће политичке партије на програм РТРС-а, обухваћени су једним питањем. Испитаници су о питању квалитета образовних емисија у програму РТРС-а, осим оцјене, имали могућност и да предложе начин побољшања овог сегмента програма и били обавезни да наведу барем двије емисије образовног карактера. Једним питањем, затвореног типа, обухваћено је вредновање програма забавног карактера. Испитана је и информисаност грађана Републике Српске о постојању Програмског савјета РТРС-а и мишљење о потреби за организовањем јавне расправе о програмима Јавног РТВ сервиса РС.

Трећи сегмент упитника садржи шест питања која се односе на Јавни РТВ систем БиХ и друга два јавна сервиса, Јавни РТВ сервис БиХ и Јавни РТВ сервис Федерације БиХ, уз могућност изношења примједби и приједлога у вези с радом јавних емитера. Питања су се односила на гледаност програма друга два јавна сервиса на територији Републике Српске и ставове испитаника о објективности јавних сервиса. Грађани су изнијели и мишљење о томе да ли би требало укинути ентитетске телевизије, при чему би остала само једна, Јавни РТВ сервис БиХ, као и о томе да ли је потребно увести канал на хрватском језику. Оцијењен је и постојећи модел наплате РТВ таксе у БиХ.

Последњи сегмент односи се на демографска обиљежја, пол, доб, школску спрему, занимање, националност и пребивалиште испитаника, што су специфичности узорка битне за разумијевање хетерогености становништва РС. Та питања садрже Гутманову скалу, која подразумева да „ако испитаник одабере једно мјесто на њој, он поседује не само својство које изражава то место, већ и сва својства која су ниже на лествици од изабраног“ (Бранковић, С. 2014: 121). За истраживање посебно су значајна обиљежја доб, националност и пребивалиште, с обзиром на комплексност уставног уређења БиХ као и одређеност за специфичне медије.

Један дио питања у упитнику су на номиналном нивоу мјерења, односно, одговорима испитаника приписивана је одређена нумеричка вриједност. Други дио питања у упитнику је на ординалном нивоу мјерења, што значи да је могуће говорити о интензитету одговора испитаника, тј. шта више или мање вреднују, о чему имају позитивније или негативније мишљење, шта је мање или више учестало. Према нивоима мјерења, који су се користили у упитнику, утврђено је одређење за статистичке поступке приликом анализе добијених података. За све варијабле, тј. за одговоре на свим питањима, коришћене су фреквенције и проценти, како би се утврдила учесталост одговора испитаника, односно начин на који се дистрибуишу њихови одговори. За варијабле које говоре о интензитету добијених одговора испитаника, рачуната је аритметичка средина, као мјера централне вриједности одговора на испитиваној варијабли, и стандардна девијација, као мјера одступања од централне вриједности. „Карактеристика нумеричких и ординалних варијабли јест да међу њиховим вриједностима постоји природан уређај. На основи те чињенице можемо дефинирати нумеричке карактеристике података из тих варијабли које имају логичну интерпретацију и могу се искористити за приказивање скупа података. Аритметичка средина је нумеричка карактеристика која спада у мјере централне тенденције, тј. она мјери „средњу вриједност“ података“ (Беншић, М., Шувак, Н. 2013: 25-26). Стандардна девијација односи се на одступање од аритметичке средине, тј. колико одговори испитаника одступају од те средње вриједности. „Стандардна девијација такођер спада у групу мјера распршености података. Карактеризира распршеност података око аритметичке средине“ (Беншић, М., Шувак, Н. 2013: 28). С обзиром на то да су све варијабле категоричке, тј. одговори испитаника се групишу у одређене категорије, као и с обзиром на коришћене нивое мјерења, за испитивање разлика у одговорима

испитаника на зависним варијаблама, с обзиром на независне варијабле, коришћен је Хи-квадрат тест. Разлике у емпиријској дистрибуцији случајних варијабли и на темељу дескриптивних статистика уочене разлике у истраживачком поступку доводе до питања да ли су разлике уочене на узорку статистички значајне или не. Закључивање о статистичкој значајности уочених разлика на узорку полази „од анализе обиљежја које нас занима посебно за сваки од два дана узорка па кажемо да анализирамо једно обиљежје у два третмана. Циљ је утврдити постоје ли разлике у дистрибуцији обиљежја за различите третмане. (...) Питање на које желимо одговорити јест могу ли се уочене разлике приписати само чињеници да су процјенитељи случајне варијабле или има разлога вјеровати да су изазване постојањем разлика између стварних дистрибуција проматраних случајних варијабли (тада кажемо да су разлике статистички значајне)“ (Беншић, М., Шувак, Н. 2013: 132). Тестирање да ли случајна варијабла има неку претпостављену (теоријску) дистрибуцију обавља се помоћу χ^2 (Хи-квадрат) теста. Хи-квадрат користи се да се испитају разлике у одговорима испитаника одређене групе подијељене на категорије, гдје и одговори морају бити подијељени у категорије. Анализа на основу Хи-квадрат теста указује на статистичку значајност разлика између испитаника у неком одговору или појави.

6.1.2. Узорак истраживања

Узорак истраживања обухватио је 1000 испитаника на цијелој територији Републике Српске. Ради се о квотном узорку који је „посебан облик непробабилистичког узорка у којем се унапријед одреде потенцијално значајне подгрупе за које се вјерује да се разликују према мјерном својству и пази се да у узорку буду заступљене једнако као у популацији“ (Милас, Г. 2005: 409). Територијално смо организовали и спровели истраживање у шест зона, у 19 градова и општина Републике Српске.

1. Зона I: обухватила је мјеста: Приједор, Прњавор, Градишка;
2. Зона II: обухватила је мјеста: Бањалука, Мркоњић Град;
3. Зона III: обухватила је мјеста Дервента, Добој, Теслић;
4. Зона IV: обухватила је мјеста: Шамац, Бијељина, Брчко;
5. Зона V: обухватила је мјеста: Зворник, Власеница, Братунац, Српска Илица, Пале;
6. Зона VI: обухватила је мјеста: Вишеград, Фоча, Требиње.

Аспект квотне репрезентативности обухвата слједеће социодемографске варијабле, које у нашем истраживању јесу независне варијабле:

1. Пол:

- Мушки: 43.7%
- Женски: 56.8%
- Није наведен пол: 2.5%.

2. Старосна доб:

- До 27 година: 29.4%
- Од 28-35 година: 18.7%
- Од 36-45 година: 19.5%
- Од 46-55 година: 17.7%
- Од 56-60 година: 7.5%
- Преко 60 година: 5.3.%
- Није наведена старосна доб: 1.9%.

3. Стручна спрема:

- КВ: 2.9%
- ВКВ: 2.5%
- ССС: 47%
- ВС: 10.8%
- ВСС: 30.2%
- Није наведена стручна спрема: 6.7%.

4. Занимање:

- Домаћица: 4.9%
- Ученик/студент: 24%
- Радник: 26.3%
- Службеник: 28.8%
- Пољопривредник: 2.2%
- Незапослен: 6.7%

- Није наведено занимање: 7%.

5. Национална припадност:

- Срби: 94.3%
- Хрвати: 1.4%
- Бошњаци: 1.1%
- Остали: 1.5%
- Није наведена национална припадност: 1.7%.

6. Пребивалиште:

- Село: 14.6%
- Град: 57%
- Приградско насеље: 25.9%
- Није наведено: 1.7%.

Потребно је напоменути да је планирани узорак истраживања требало да буде 1000 испитаника, међутим, од послатих 1000 анкета на терен, 62 нису враћене. Анализом су обухваћени одговори 938 испитаника, што значи да је испитивање реализовано у проценту од 93.8% од укупног узорака.

Степен репрезентативности узорака износи 1:1000, уз напомену да су од основног скупа (1 300 000 становника РС) изостављена дјеца до 8 година старости.

6.2. Информисање испитаника

Тема истраживања јесте мишљење јавности о Радио-телевизији Републике Српске. Важно је презентовати резултате анкетирања који се тичу начина информисања испитаника из опсегаведеног истраживања.

6.2.1. Медији које испитаници користе за информисање о актуелним догађајима

У формулацији питања појам медији постављен је у смислу његовог најширег тумачења, које обухвата „техничко-технолошке структуре, настале склопом вештачких и, делом, природних услова, са њима својственим могућностима симболичке експресије, тј. специфичним ‘језиком’, посредством којих се, из једног или више комуникационих центара, дистрибуишу поруке према неограниченом мноштву појединаца – масовној публици“ (Радојковић, М., Милетић, М. 2005: 103). Кључни елемент у том процесу јесте комуникациона интеракција међу грађанима, а како истиче Томас Бауер, „ако желимо отворено и слободно друштво, које само себе одређује, онда смо одговорни за његову реализацију кроз културу комуникације, коју развијамо у медијима и с њима“ (Бауер, Т. 2007:7). Дакле, масовни медији обухватају све начине информисања и преношења порука, од класичних медија, штампе, радио, ТВ, онлајн медија, али и моделе двостепеног комуницирања - информисање путем политичке партије и разговор с пријатељима.

Табела 1. Медији путем којих се информишу испитаници

Путем којих медија се најчешће информишете о догађајима?		
Информисање испитаника ☐ медији	Број	Процент
ТВ	234	24.9
Радија	13	1.4
Штампе	34	3.6
У разговору с пријатељима	18	1.9
Путем политичке партије	8	.9
Путем интернета	238	25.4
Више различитих извора	389	41.5
Ниједним од наведених	2	.2
Свим наведеним	2	.2
Укупно	938	100.0

Анализом података утврђено је да у РС грађани највише користе више различитих медија, путем којих се информишу о актуелним догађајима. Подаци говоре да:

1. највише је испитаника који се информишу путем више различитих медија (41.5%), комбинацијом интернета, телевизије и радија;
2. на другом мјесту је информисање путем интернета, које предњачи у одређивању јавности, јер представља синтезу свих других медија: нови медиј корисницима омогућава да жељене садржаје читају, гледају, слушају. Интернет, као основни извор информисања, користи (25.4%) испитаника;
3. телевизија, као извор информисања, налази се на трећем мјесту, с обзиром на то да је (24.9%) испитаника навело као извор информисања. Телевизија постаје све доминантнији медиј, путем којег се грађани информишу, чиме значај, али и одговорност овог медија, постају већи јер се проширује и могућност утицаја на јавност. С обзиром на пораст значаја, телевизија је у фокусу свих субјеката којима је битна комуникација и утицај на јавност – политичким партијама, институцијама власти, државним функционерима, пословној заједници, међународним организацијама, вјерским институцијама итд.;
4. штампу, као извор информисања, користи (3.6%) испитаника. Овај податак говори о томе да штампа, као медиј с дугом традицијом, губи публику и утицај због нових технологија и глобалне експанзије телевизије и интернета;
5. радио, некада најзаступљенији медиј, данас, као једини извор информисања, користи свега (1.37%) испитаника. Овај податак указује да радио све више губи утицај, и као извор информисања и као извор забаве и разоноде;
6. политичке партије, као једини извор информисања, користи свега (0.85%) испитаника. Дакле, овај вид сазнавања актуелних информација готово је незаступљен;
7. све наведене изворе: ТВ, радио, штампа, политичке партије, интернет, разговор са пријатељима, користи (0.21%) испитаника;
8. ниједан од понуђених извора (0,21%) испитаника који су понудили своје изворе информисања.

6.2.2. Телевизије путем којих се испитаници информичу

Од идеје њемачког инжињера Паула Нипкова, који је открио да се сваки лик састоји од густог снопа хоризонталних линија и да је свака линија скуп тачкица и закључка да је потребно *покренути тачку и слика мора да живи* (према Ђурић, Д. 2003: 398), до феномена 20. вијека, телевизија се позиционирала као најутицајнији медиј масовне комуникације. Ни информационо технолошки напредак ни нови медији нису угрозили утицај телевизије, која је одавно престала да буде прозор у свијет и постала свијет који нас окружује. „У сложенем свету усмереног знања и све мање временских и просторних удаљености, човек је тежњу за изналажењем идеалног медија комуникације изразио стварањем телевизије“ (М. Радојковић, С. Црнобрња, 1995: 57).

Бројност популације која се информиче путем више различитих медија (41,5%), интернет, ТВ и радио, и оних којима је телевизија основни извор информација (24,9%), указује да је телевизија и у Републици Српској најутицајнији медиј (табела 1). Испитаницима је остављена могућност слободног навођења ТВ коју користе као извор информисања. Испитаници су навели 16 различитих телевизија, по структури власништва и карактеру (јавни сервис, комерцијалне телевизије с националном покривеношћу, локалне, регионалне и глобалне ТВ куће), различитих програмских оријентација и уређивачких приступа.

Табела 2. ТВ станице путем којих се испитаници информичу о догађајима

Наведите ТВ путем које се информичете о догађајима?		
ТВ станице као извор информисања	Број	Процент
РТРС	128	13.6
БХРТ	4	.4
ФТВ	1	.1
БН ТВ	112	11.9
АТВ	22	2.3
РТС	11	1.2
ПРВА ТВ	5	.5
ПИНК БиХ	7	.7
Није наведено	444	47.3
ИН ТВ	2	.2
Више различитих	195	20.8
Остали	7	.9
Укупно	938	100.0

Анализирајући податке, у оквиру популације којој је телевизија основни извор информисања, јасно је да унутар ове сфере постоји велика конкуренција различитих телевизијских кућа које настоје да стекну утицај над што већим друштвеним групама.

Резултати показују да:

1. Највише грађана Републике Српске (20.8%) прати више телевизијских станица (РТРС, БН и АТВ). Тај податак може се двојако тумачити:
  - Испитаници теже разноврснијим садржајима, подробнијим информацијама и различитим интерпретацијама догађаја, с циљем потпунијег и квалитетнијег информисања;
  - Испитаници не вјерују у објективност и непристрасност једног медија, односно ТВ станице, па конзумирајући садржаје више различитих телевизијских кућа настоје спознати природу догађаја.
2. На другом мјесту је РТРС, чији програм прати (13.6%) испитаника. Овај резултат се биљежи као позитивна одлика, с обзиром на то да се у овом раду требају представити како позитивне стране (позитиван однос публике) према Јавном сервису РС, тако и негативне.
3. На трећем мјесту је комерцијална телевизија БН, чије садржаје прати (11.9%) испитаника. На основу добијених резултата, јасно је да је БН телевизија највећи конкурент РТРС-у, иако се ради о двије ТВ куће са различитом структуром власништва – јавни сервис насупрот комерцијалног медија;
4. Програм Алтернативне телевизије Бањалука гледа (2.3%) испитаника;
5. Јавни сервис Србије /РТС/ редовно прати (1.2%) испитаника;
6. Програме осталих наведених телевизија (Слобомир, Б92, Ал Цазира, Еуро њуз, ХРТ, Спорт клуб) гледа процентуално занемарљив број испитаника (0,1%) и они су у табели збирно приказани под *остали*.

Највећи утицај на јавност у Републици Српској има РТРС, што је и предмет нашег истраживања, а затим Телевизија БН и на трећем мјесту је Алтернативна телевизија. Информисање и утицај на јавност јавног сервиса, у овом случају РТРС-а, требало би да се огледа кроз све програме, а не само информативно-политичке садржаје. Процентуално мала разлика у гледаности између РТРС-а (13,6%) и БН ТВ

(11,9%), може бити индикатор неколико различитих процеса унутар јавности Републике Српске. Прво, могло би се говорити о неадекватним и квалитативно лошијим садржајима које Јавни сервис Републике Српске нуди гледаоцима из сфере образовања, културе, забаве, присуства и информисања из локалних средина, што су обавезе и функције јавног сервиса. Друго, сам информативно-политички програм није довољан за привлачење и задржавање пажње јавности и ширење утицаја јавног медија. И, треће, податак да се (47,3%) испитаника није изјаснило путем које телевизије се информише о догађајима, дакле, готово једна половина анкетираних, може се тумачити као апстиненција јавности према телевизијским садржајима, узрокована незадовољством због квалитета понуђених ТВ програма.

6.2.3. Најгледанији телевизијски садржаји испитаника

Најважнији фактор процеса креирања стварности јесу медији, који „већ самим чином приказивања утичу на стварност коју би требало само да региструју“ (Стојковић, Б. у Бурдије, 2000:11). Бројни теоретичари одавно су конструисали тезу о медијима као темељу *друштвене конструкције стварности*, која у контексту телевизије, подразумеива да она не преноси само слику стварности, већ је изнова обликује¹²¹. Процесу медијског обликовања стварности у 21. вијеку додато је још неколико особина. Стојковић указује на „растућу униформност садржаја по доминантној формули сензационализма који окупља најшири аудиториј“ (Стојковић, Б. у Бурдије, 2000:12), а науштрб повећања диверзитета медијских садржаја. Воћкић-Авдагић истиче да посљедице комерцијализације медијских садржаја „мијењају новинарску професију и стандарде, на начин да је замућена линија између новинара, политичких професионалаца и забављача“ (Воћкић-Авдагић, Ј. 2002: 54), а Башић-Хрватин, Петковић и Јусић свему додају карактеристику „готово родоскрвног односа између политике и медија (...) Одговарајући на питање: ко посједује медије, ми одговарамо и на питање: ко држи власт у рукама“ (Башић-Хрватин, С. Петковић, Б. Јусић, Т. 2004: 11). Медији су на тај начин изазвали и промјене у политици које се огледају у

---

¹²¹ „Било је јако много оних који су нас омаловажавали говорећи да пишемо вијести о догађајима прије него што се они и догоде и да ово што радимо није новинарство него прорицање; исти ти људи нису могли прикрити чуђење када би се догађаји на концу развили управо онако како смо ми написали. Јако се много ствари доиста и догоди само зато што их ми претходно навијестимо. А баш то и јесте модерно новинарство“ (Орхан Памук, Срнијег, Бајбук /Vuubook/, Сарајево, 2007: 40).

медијатизацији политике, односно оном што Еделман назива *конструисањем политичког спектакла*. „Традиционалне границе гдје политика завршава, а забава почиње више не вриједи (...) Разумијевање везе између политике и медија не смије се ограничити само на анализу вијести и текућих збивања; оно мора узети у обзир и забаву“ (Street, J. 2003:15). Простор који се све више уступа „лаким“ информацијама, забави и сензацији нису случајни избори већ осмишљени и контролисани процеси скретања пажње јавности. Пјер Бурдије, француски социолог медија, с тим у вези примјеђује да „ако се драгоцјени ТВ минути користе да би се представиле безначајне ствари, то се дешава због тога што су те безначајне ствари заправо изузетно значајне, а оне су то стога што прикривају неке много значајније и драгоцјеније ствари“ (Бурдије, П. 2000: 33). Узевши у обзир речено, истраживање је било усмјерено и на утврђивање навика публике и њихових опредјељења у избору телевизијских садржаја. Анализа и процјена утицаја једног медија на публику, у овом случају телевизије, обухвата све телевизијске жанрове, који су важан фактор у остваривању темељне функције медија, привлачења и усмјеравања пажње јавности.

Табела 3. Телевизијски садржаји које испитаници најчешће гледају

Које садржаје на ТВ најчешће пратите?		
Телевизијски садржаји које испитаници најчешће гледају	Број	Процент
Серије и филмове	129	13.8
Спорт	99	10.6
Забаву и музику	85	9.1
Образовање и културу	20	2.1
Информативно-политичке емисије	129	13.8
Документарни програм	41	4.4
Више различитих садржаја	413	44.0
Све наведене садржаје	19	2.0
Ништа од наведеног	3	.3
Укупно	938	100.0

Поред понуђених одговора, односно, програмских садржаја, креиране су још три варијабле:

1. *Више различитих садржаја*, односно, комбинација понуђених, што је био одговор (44%) испитаника;
2. *Сви наведени садржаји* - (2%) испитаника;
3. *Ниједан од наведених садржаја* – (0.3%) испитаника.

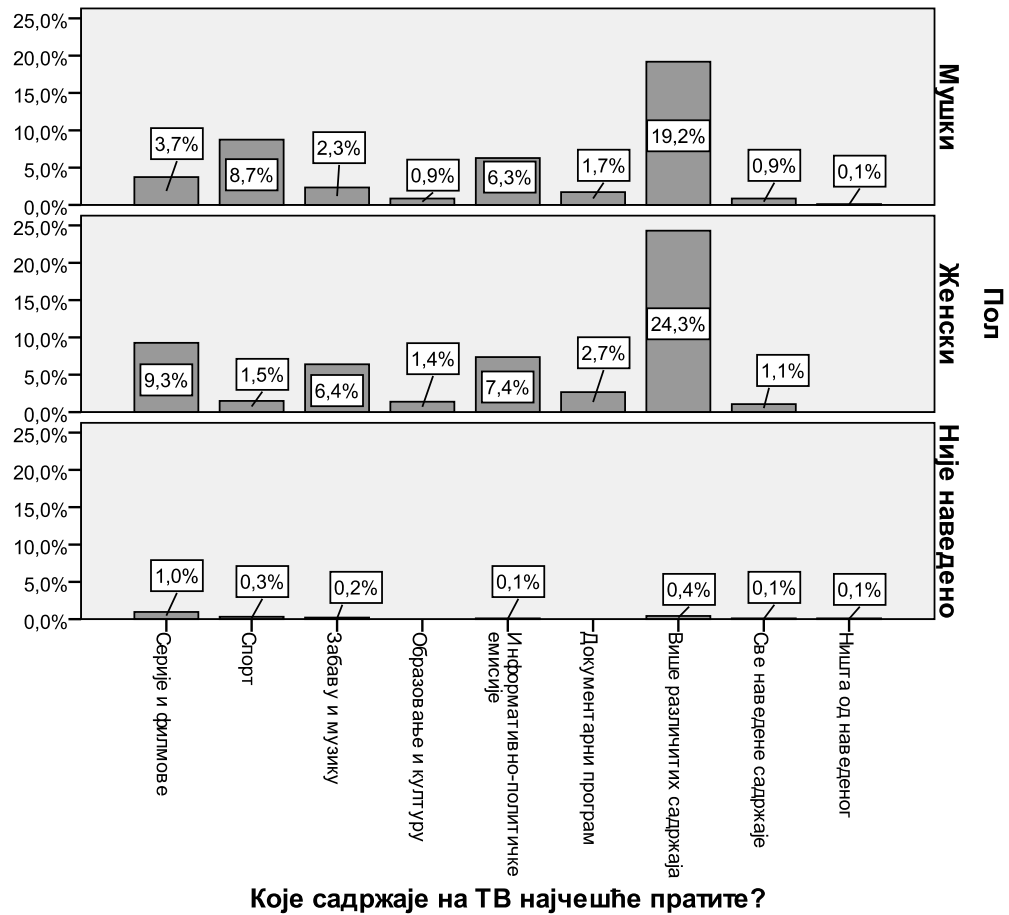
Структура одговора на понуђене програмске садржаје показала је да:

1. исти проценат испитаника (по 13.8%) најчешће прати информативно-политичке емисије, серије и филмове;
2. спорту пажњу посвећује (10.6%) испитаника;
3. забавни и музички програм на ТВ (9.1%) испитаника;
4. документарни програм (4.4%) испитаника;
5. програмским садржајима из образовања и културе, пажњу посвећује тек (2.1%) испитаника.

Разноликост у одговорима на питање о програмским садржајима очекивана је с обзиром на то да је широк дијапазон старосне доби, од оних који имају мање од 27, до испитаника са више од 60 година. Прецизније податке о навикама публике у избору телевизијских садржаја добили смо укрштањем независних варијабли пол, доб и школска спрема испитаника.

На питању о гледаности одређених телевизијских садржаја, као зависне варијабле, и обиљежја пол, као независне варијабле, одредили смо и вриједности Хи-квадрат теста и статистичку значајност, како бисмо утврдили постоји ли статистички значајна преференција испитаника одређене групе према неким телевизијским садржајима.

Графикон 1. Телевизијски садржаји који се најчешће гледају * пол испитаника

$$\chi^2 = 88,66 \quad \text{sig} = 0,00$$

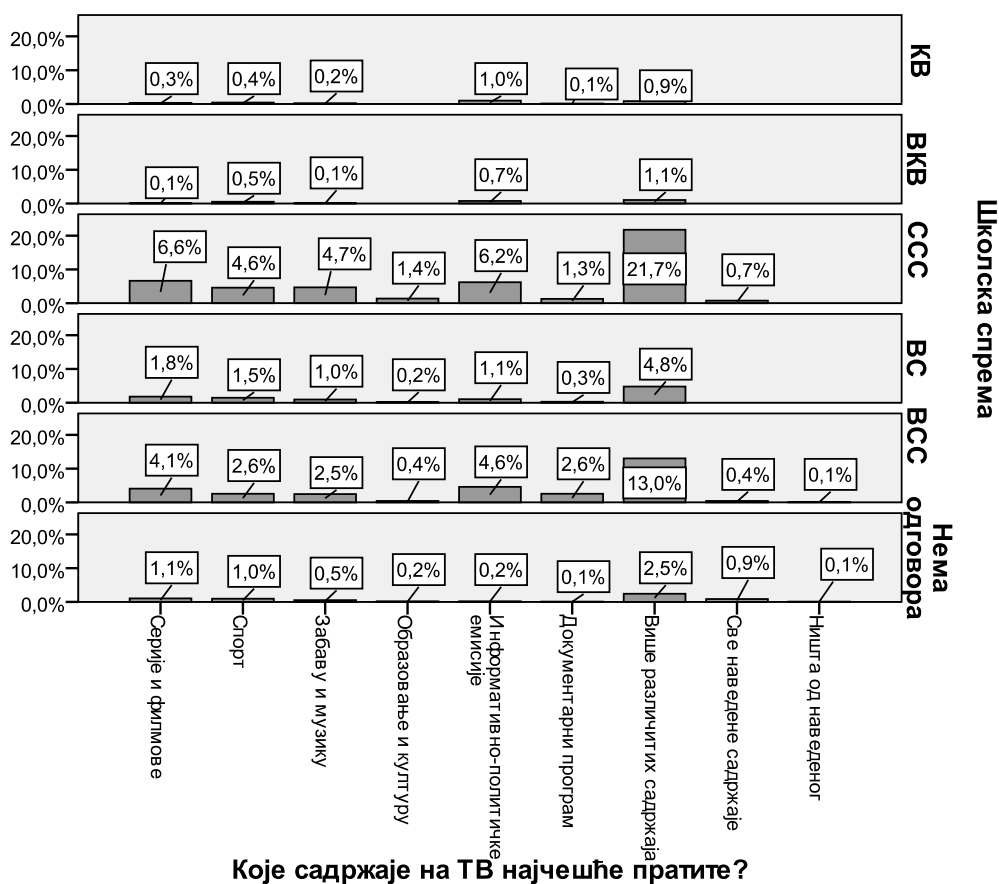
Различите ТВ садржаје гледа 44% испитаника, од којих више од половине чине жене (24,3%) и (19,19%) мушкараца. Устаљено мишљење да су жене редовнији гледаоци серијског и филмског програма, потврђено је у истраживању, према којем готово троструко више жена (9,27%) прате ове телевизијске програме у односу на (3,73%) мушкараца. Слична разлика у броју забиљежена је и у избору забавних и музичких садржаја, (6,39%) жена и (2,34%) мушкараца док, очекивано, припадници мушког пола преферирају спорт у значајно вишем проценту него жене: (8,74%) мушкараца и (1,49%) жена. Иако је преовлађујуће мишљење да информативно-политичке емисије више занимају мушкарце, резултати истраживања показују да жене више прате ове телевизијске садржаје: (7,35%) жена гледаоци су информативних и политичких емисија, а (6,29%) гледалаца чине мушкарци.

Висока вриједност Хи-квадрат теста (88,658) и значајност која је нижа од 0,05 указују на то да постоји статистички значајна разлика између мушкараца и жена у томе које садржаје на ТВ најчешће прате. Жене значајно више прате серије и филмове (17,2%) него мушкарци (8,5%). Спорт значајно више прате мушкарци (20,0%) него жене (2,8%). Забаву и музику значајно више прате жене (11,94%) него мушкарци (5,4%).

У структури ТВ програма и укупног утицаја на јавност доминира информативно-политички програм, затим серије и филмови, спортски програм, а потом емисије забавног карактера. Заступљеност играног, музичко-забавног програма, спорта и програмских садржаја којима је циљ забавити гледаоце, показују резултати истраживања, чини више од једне трећине свих садржаја који се гледају у програмима ТВ станица у РС. Опредијељеност испитаника за један телевизијски жанр, информативно-политичке садржаје, износи (13,8%) и у значајној мјери утиче на јавност у Републици Српској. Томе треба додати и висок проценат испитаника који конзумирају више различитих садржаја, (44%). Висок проценат гледаности такозваних „лакших“ садржаја, може се подвести под манипулативне технике људима које се проводе посредством медија. Преусмјеравањем пажње техником сталних ометања и пласирањем безначајних информација одвлачи се пажња јавности од важних питања, проблема и процеса.

Подаци о најгледанијим ТВ садржајима, добијени укрштањем са независним варијаблама школска спрема и доб, показују да серијске и филмске програме, спорт, забавне и музичке емисије највише гледају испитаници са средњом стручном спремом у доби до 27 година.

Графикон 2. Телевизијски садржаји који се најчешће гледају * школска спрема

$$\chi^2 = 43,38 \quad \text{sig} = 0,03$$

Информативно-политичке емисије, међу популацијом до 27 година, заступљене су у проценту (6,18%), док највише испитаника са средњошколским образовањем (21,74%) гледа више различитих садржаја у програмима телевизија на подручју Републике Српске. Испитаници с високом стручном спремом у скоро двоструко мањем броју гледају популарне телевизијске формате, серије и филмове (4,05%), спорт (2,55%), док забавне и музичке емисије прати (2,45%) факултетски образованих испитаника. На темељу добијених података, могло би се закључити да телевизије понудом забавних и музичких, спортских те филмских и серијских емисија лошијег квалитета, лакше придобијају пажњу гледалаца млађе доби са средњошколским образовањем и да је то публика која не захтијева испуњење високих професионалних стандарда, већ телевизијске садржаје за разоноду. Гледаност садржаја из културе и образовања заузима убједљиво посљедње мјесто, са свега (2,1%) испитаника, међу

којима је (0,42%) високо образованих и (0,21%) људи с вишом стручном спремом. Осим тога, ове телевизијске емисије најмање су заступљене међу највиталнијом популацијом у доби од 27 до 45 година, што је лоше обиљежје. Податак који треба издвојити јесте да ниједан испитаник, квалификован или висококвалификован радник, није означио да гледа неку од емисија образовног и програма из културе. И вриједност Хи-квадрат теста (43,38 и sig = 0,03) показују да постоји статистички значајна преференција испитаника према одређеним телевизијским садржајима у односу на ниво њиховог образовања.

Могући узроци ниског рејтинга садржаја из образовања и културе јесу:

- недовољна заступљеност садржаја из културе и образовања у ТВ програмима и лош квалитет тих жанрова. Овај податак може се биљежити као негативна одлика РТРС-а, јер је програмска разноврсност и постојање образовних, умјетничких и садржаја из културе, те забавних и спортских емисија које не испуњавају високе професионалне стандарде јавног медија само привид постојања и функционисања јавног сервиса;
- интенцију ТВ кућа и одређивање према популистичким садржајима намијењеним великом броју публике, што доводи до губљења утицаја на мањи дио публике који представља интелектуалну сферу.

Конкуренција између комерцијалних медија, који продукцијом лаких и већином неквалитетних садржаја брзо придобијају наклоност публике, и јавног сервиса, доводи до околности које, према Р. Вељановском, наводе јавни сервис „да ту и тамо одустане од преозбиљних садржаја за малобројну елитну публику. Прихватајући изазов, јавни РТВ сервис нужно мора приступити производњи популарних програма који морају бити квалитетни и који морају бити популарни“ (Вељановски, Р. 2005: 27). Слободније конципирање програмске оријентације, према истом аутору, карактеристично је за комерцијалне медије и „њихову могућност да се равнају према потребама публике, али и захтевима тржишта, што у крајњој линији може, али не мора да буде исто“ (Вељанковски, Р. 2009: 364). У таквим околностима, показује истраживање, Јавни сервис Републике Српске није успио да оствари тражени квалитет у продукцији програма из културе и забаве.

6.2.4. Повјерење испитаника у телевизију

Савремени свијет вишеструко обликују медији, који своју улогу посредника у преносу информација, користе за утицај на њихов садржај и форму и неминовно утичу на перцепцију својих рецепијената. Вијести које се читају, гледају и слушају у медијима одређују и понашања, поимања и разумијевања појединаца у окружењу. Још 1980. године Медијска група из Глазгова примијетила је да „те вијести нису неутрална ни природна појава, него прије умјетни производ идеологије“ (Према Street, J. 2003: 23). Ако живимо „свијет из друге руке“ (Street, J. 2003: 45), који обликују медији и, ако реална слика свијета не кореспондира са стварношћу, поставља се питање да ли им се и зашто јавност некритички препушта. Стога, једно од важнијих питања анализе утицаја медија на јавност јесте провјера повјерења у емитоване садржаје.

Табела 4. Повјерење испитаника у телевизијске садржаје

Вјерујете ли у садржаје које чујете и видите на ТВ?		
Повјерење испитаника у телевизијске садржаје	Број	Процент
Вјерујем	41	4.4
Углавном вјерујем	163	17.4
Дјелимично вјерујем	509	54.2
Углавном не вјерујем	149	15.9
Уопште не вјерујем	50	5.3
Није наведено	26	2.8
Укупно	938	100.0

Структура добијених одговора на ово питање показује да је повјерење у информације које емитују ТВ станице, подударно с избором медија путем којих се грађани информишу. Највише испитаника (54,2%) половично вјерује у телевизијске садржаје, што је приближно проценту испитаника (41,5%) који се информишу путем различитих медија, комбинацијом интернета, ТВ и радија. Узевши у обзир та два резултата, може се рећи да испитаници који половично вјерују у емитоване ТВ садржаје, у процесу задовољења потреба за информисањем, користе више различитих медија и више извора информација и, на тај начин, селекцијом понуђених информација и чињеницом да нису изложени утицају само једног медија, могу објективније сагледати вриједност и значај медијских садржаја.

Податак да свега (4,4%) испитаника вјерује у програмске садржаје који се емитују путем ТВ станица у Републици Српској, може да буде индикатор који указује на проблем кредибилитета програма. Укупан проценат испитаника који вјерују и оних који углавном вјерују у оно што чују и виде у ТВ програмима, износи (22,8%), и то је дио јавности која не доводи у питање објективност и вјеродостојност емитованих ТВ садржаја. Међутим, готово исто толико испитаника (21,2%) исказало је дјелимично или потпуно неповјерење према телевизијским садржајима. Већина испитаника (54,2%), чије је повјерење половично, јесу гледаоци који нису под утицајем телевизије и, у зависности од квалитета емитованих садржаја, њиховог значаја и релевантности, дефинишу ставове и однос према телевизијским програмима. Та натполовична већина може се третирати и као пресудан фактор *процјена кредибилитета* у програмима ТВ станица у Републици Српској.

Подаци о нивоу повјерења у телевизијске садржаје, разврстани према полној структури, указују да су мушкарци (8,5%) исказали значајно виши степен неповјерења у телевизијске садржаје у односу на жене (3,0%).

Табела 5. Повјерење испитаника у телевизијске садржаје * пол

		Вјерујете ли у оно што чујете и видите на ТВ?					Укупно
		Вјерујем	Углавном вјерујем	Половично вјерујем	Углавном не вјерујем	Уопште не вјерујем	
Пол	Мушки	17 4.2%	71 17.7%	216 53.9%	63 15.7%	34 8.5%	401 100.0%
	Женски	25 5.1%	86 17.5%	285 57.9%	81 16.5%	15 3.0%	492 100.0%
Укупно		42 4.7%	157 17.6%	501 56.1%	144 16.1%	49 5.5%	893 100.0%

$$\chi^2 = 12,938 \quad \text{sig} = 0,012$$

Анализом је утврђено да постоји статистичка значајност у нивоу неповјерења према телевизијским садржајима у односу на пол испитаника. Резултати Хи-квадрат теста ($\chi^2 = 12,938$) и значајности ($\text{sig} = 0,012$) показују да постоји статистичка значајност у преференцији да мушкарци у знатно вишем проценту уопште не вјерују у телевизијске садржаје него што је то случај код жена.

Овакву преференцију потврђују и резултати неких од анализа дескриптивне статистике, аритметичке средине и стандардне девијације, као мјера централне тенденције и распршености података.

На питање: „Вјерујете ли у оно што чујете и видите на ТВ?“, одговорило је укупно 913 испитаника (97,3% од укупног броја испитаника – 938).

Вриједност аритметичке средине је 3,00 а стандардне девијације 0,87. Вриједност аритметичке средине изједначена је са могућим просјечним теоријским резултатима испитаника (могући распон одговора испитаника је од 1, за одговор вјерујем, до 5, уопште не вјерујем, а од 2,5 до 3,5 износи теоријска аритметичка средина). Добијени резултати указују на то да испитаници половично вјерују у оно што чују и виде у телевизијским програмима.

6.2.5. Гледаност и утицај информативно-политичких програма

Резултати одговора на питање о гледаности централних информативних емисија водећих ТВ станица у Републици Српској показују да је гледаност дневника изнад просјека утицаја цјелокупног програма тих медија.

Табела 6. Најгледаније централне информативне емисије

Који дневник најчешће гледате?		
Најгледанији дневници	Број	Процент
Дневник РТРС	239	25.5
Дневник РТВ БН	210	22.4
Дневник АТВ	75	8.0
Дневник БХРТ	9	1.0
Дневник ФТВ	2	.2
Више различитих	381	40.6
Нема одговора	22	2.3
Укупно	938	100.0

Јавност у Републици Српској која потребу за сазнавањем актуелних дневно-политичких информација задовољава путем телевизије, и у избору централних информативних емисија преферира комбинацију више различитих телевизија, што је

опредјељење (40,6%) испитаника. Појединачни рејтинзи дневника ТВ кућа у Републици Српској изгледају овако:

1. *Дневник* РТРС на првом је мјесту (25.5%) испитаника;
2. *Дневник* РТВ БН (22.4%) испитаника;
3. Централна информативна емисија АТВ (8%) испитаника;
4. *Дневник* БХРТ (1%) испитаника;
5. На посљедњем мјесту је *дневник* РТВ ФБиХ (0.2%) испитаника.

Појединачно, најгледанији је дневник РТРС-а, који гледа (25,5%) испитаника, а (13,6%) јесте утицај цјелокупног програма Јавног сервиса Републике Српске (табела бр. 2). Дневник РТВ БН на другом је мјесту, с процентом (22,4%) гледаности, а утицаја (11,9%) и централна информативна емисија АТВ-а, коју гледа (8%) испитаника, док је утицај цјелокупног програма готово троструко мањи (2,3%).

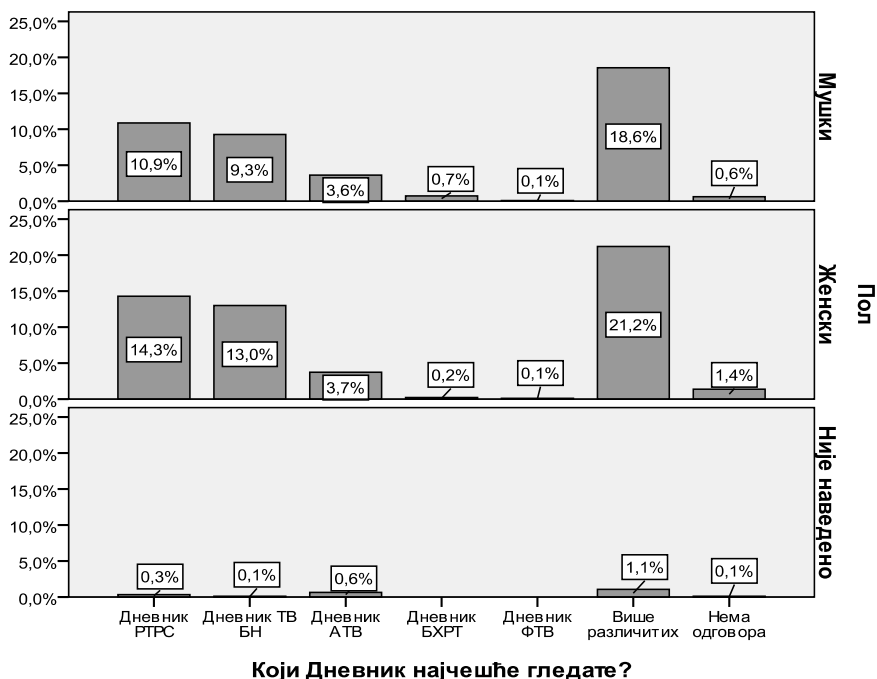
Процентуално, дневник Јавног сервиса Републике Српске јесте најгледанији (25,5%), али укупни проценти гледаности централних информативних емисија два најпопуларнија комерцијална медија у Републици Српској, РТВ БН и АТВ (22,4% односно 8%) указују на подијељену сферу утицаја најважнијег сегмента информативног програма - дневника јавног сервиса, с једне, и централних информативних емисија приватних ТВ станица, с друге стране. У прилог томе иде и податак да највише испитаника (40,6%) прати дневнике РТРС-а и РТВ БН, који и по резултатима појединачне гледаности централних информативних емисија, биљеже малу разлику, РТРС (25,5%) у односу на (22,4%) испитаника који гледају дневник РТВ БН.

Резултати гледаности централних информативних емисија указују на подјелу јавности у Републици Српској, која се опредјељује између два најгледанија телевизијска медија, РТРС и РТВ БН. Анализа социодемографских обиљежја испитаника показује процентуално мале разлике у циљним групама које најчешће гледају дневник Јавног сервиса, односно РТВ БН. Питање о избору дневника које испитаници најчешће гледају, упоредили смо с основним социодемографским обиљежјама: пол, доб, занимање, школска спрема, националност и пребивалиште.

Подаци говоре да централне информативне емисије телевизијских станица у Републици

Српској више гледају жене (53,9%) него мушкарци (43,8).

Графикон 3. Најгледаније централне информативне емисије *пол

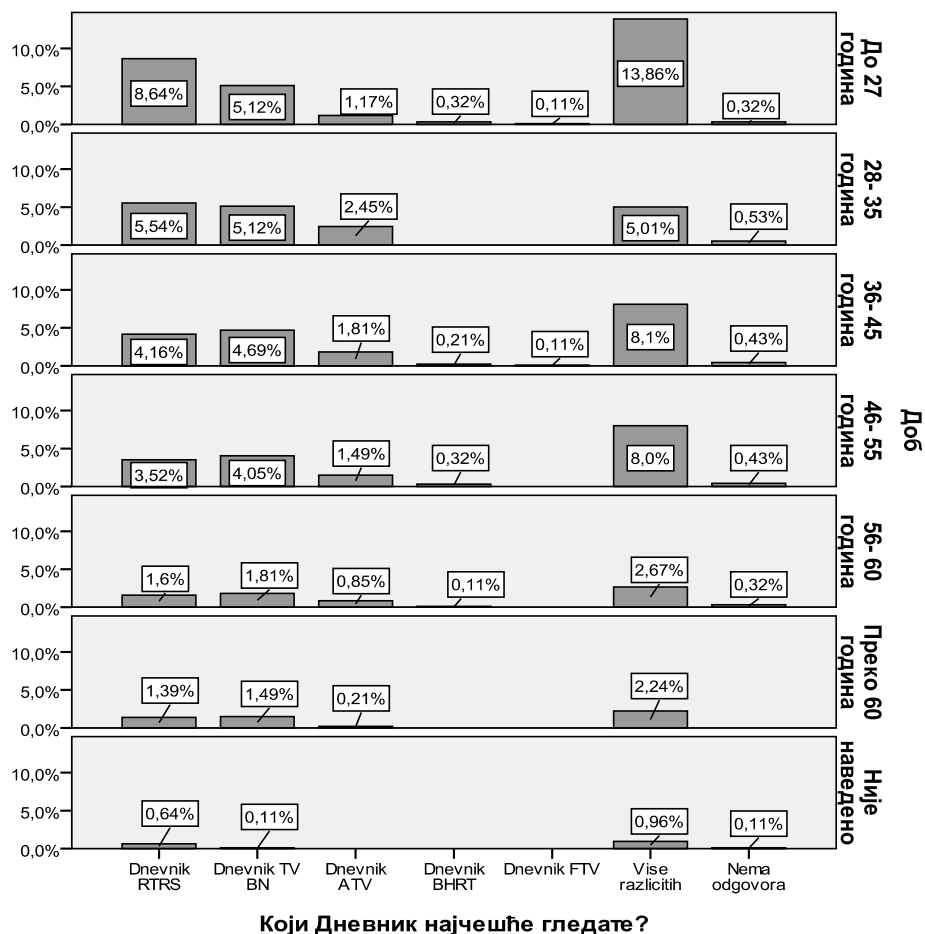

Публику најгледанијих дневника више чине жене, а разлика је мала у броју женске популације, која прати централну информативну емисију РТРС (14,28%), у односу на РТВ БН (13%). Више различитих дневника избор је (21,2%) анкетираних испитаника жена. На основу добијених резултата, може се констатовати да жене чине бројнију публику и да садржаји емитовани у централним информативним емисијама телевизијских кућа у Републици Српској више привлаче пажњу женске него мушке популације, иако је уобичајено поимање да су за дневно-политичке догађаје више заинтересовани мушкарци. Узрок томе може да буде да мушкарци раде и нису у прилици да гледају централне дневнике, да су мушкарцима досадили те емисије, да жене више брину о даљем развоју догађаја па прате ове емисије. Објашњење могућих разлога тема је за себе, али остаје чињеница да су жене вјернији дио аудиторijума централних информативних емисија.

Дневнике телевизијских кућа у Републици Српској највише гледају млади, односно популација до 27 година (29,53%), што је изненађујући резултат узевши у

обзир преовлађујуће мишљење да су млади људи више определијелени за друштвене мреже и нове медије.

Графикон 4. Најгледаније централне информативне емисије *доб

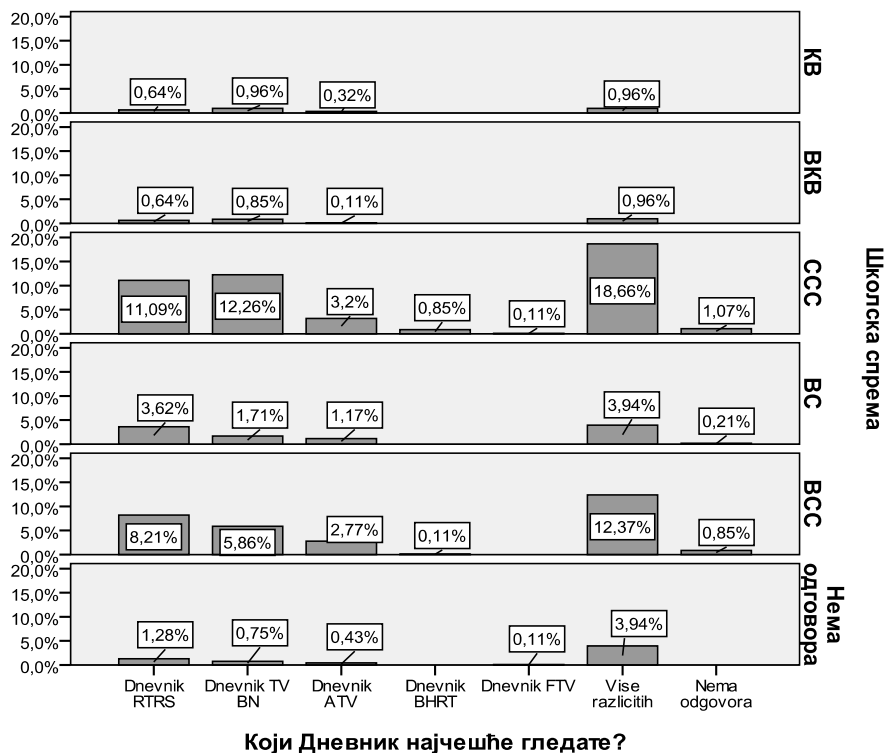
$\chi^2 = 44,07$ sig = 0,01

На другом мјесту је популација од 36 до 45 година (19,5%), а на трећем становници Републике Српске старости од 28 до 35 година (18,65%). Грађани између 46 и 55 година дневнике прате у проценту (17,8%). Више од једне трећине испитаника у доби до 55 година, гледају телевизијске дневнике. Ради се о најважнијем дијелу популације (од 28 до 55 година), која представља темељ развоја друштва и државе уопште, и та чињеница требало би да утиче и на ниво уредничке одговорности медија да у креирању садржаја остварују висок ниво професионалних стандарда. И дневник Јавног сервиса Републике Српске највише гледају млади људи до 27 година (8,63%),

што је важно обиљежје које би требало Јавни сервис да обавезе на креирање и емитовање висококвалитетних, кредибилних и објективних садржаја. Томе треба додати да је дневник РТРС први избор и међу популацијом од 28 до 35, те од 36 до 45 година (18,32% укупно), чиме се та обавеза додатно увећава. Скоро двоструко мање младих људи до 27 година гледа дневник РТВ БН (5,12%), док је готово исти број испитаника у доби од 28 до 55 година, који чине аудиторијум ове медијске куће у термину емитовања централне информативне емисије. Интересантни су подаци да старија популација, од 56 и преко 60 година, гледа више различитих дневника, што се може тумачити на начин да посједују критичку свијест утемељену у животном искуству и потребу за сазнавањем информација из више различитих извора. Уочене преференције према којима одређене категорије, у зависности од старосне доби, најчешће гледају централне информативне емисије одређених телевизијских станица имају и статистичку значајност. Вриједност Хи-квадрат теста (44,07) и значајност ($\text{sig} = 0,01$), указују да су статистички значајни подаци да млади људи у доби до 27 година, чине најбројнију публику централних информативних емисија ТВ станица у Републици Српској.

Централне информативне емисије телевизијских станица у Републици Српској највише гледају испитаници са средњом стручном спремом (47,22%), слиједи академски образовани грађани (30,17%), који су у термину дневника испред ТВ пријемника.

Графикон 5. Дневници које испитаници најчешће гледају * школска спрема

$$\chi^2 = 21,62 \quad \text{sig} = 0,03$$

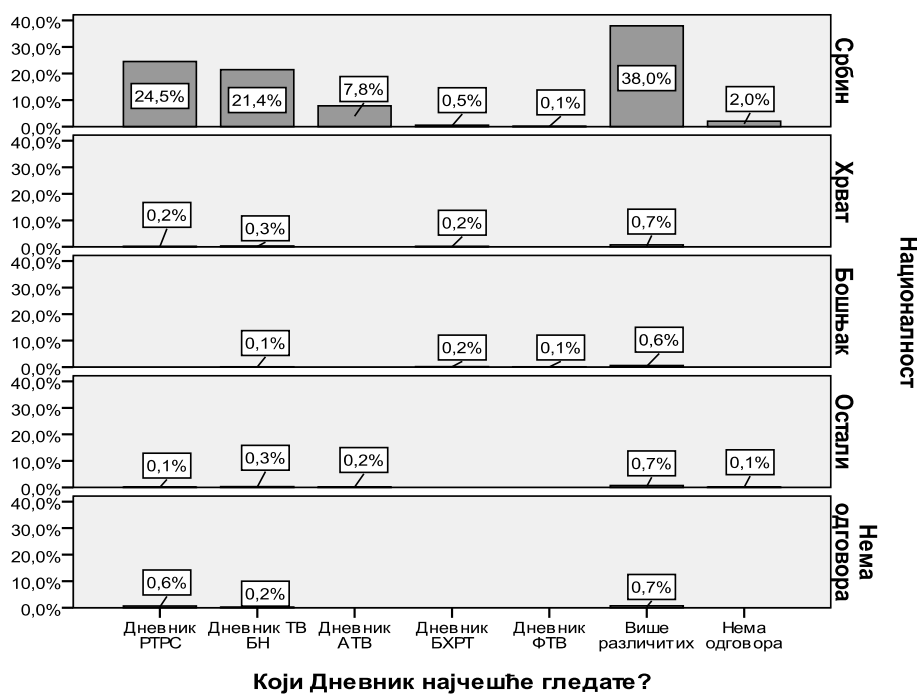
Дневник RTPC најчешће гледа (11,08%) испитаника са средњошколским образовањем, док централну информативну емисију РТВ БН прати нешто више грађана са средњом стручном спремом (12,26%). Издвајамо податак да дневник Јавног сервиса Републике Српске гледа двоструко више испитаника са вишом стручном спремом (3,94%) у односу на (1,7%) гледалаца дневника РТВ БН. Академски образовани испитаници чине бројнију публику дневника RTPC (8,2%), у односу на (5,86%) грађана с високом стручном спремом који гледају дневник РТВ БН. Анализом је утврђено да у дистрибуцији одговора на ово питање постоји статистичка значајност ($\chi^2 = 21,62$ sig = 0,03). Подаци указују да је публика која најчешће гледа дневник RTPC-а, образованија у односу на гледаоце централне информативне емисије РТВ БН. С тим у вези, може се закључити да су садржији у дневнику RTPC-а подложни оцјени и критици високообразоване популације која, уз академски ниво знања, поседује и развијенију медијску писменост и представља значајан коректив јавности. Осим тога,

овај податак може се тумачити и на начин да академски образовани грађани имају више повјерења у Јавни сервис и његов најважнији сегмент информативног програма, за разлику од комерцијалних медија, чији је програм примамљивији за мање образовану публику. У прилог тој тврдњи и податак да је дневник РТВ БН гледанији међу квалификованим и висококвалификованим радницима него дневник Јавног сервиса Републике Српске. Најбројнију популацију која гледа више различитих дневника чине испитаници са средњом стручном спремом (18,65%), затим слиједе високообразовани (12,36) и испитаници са вишом стручном спремом (3,94).

Национална структура показује да више од једне трећине испитаника српске националности гледа више различитих дневника (37,95%), а таква пракса карактерише и испитанике Бошњаке и Хрвате, који већином прате централне информативне емисије више телевизијских станица у Републици Српској.

Графикон 6. Дневници које испитаници најчешће гледају * националност

$$\chi^2 = 116,64 \quad \text{sig} = 0,00$$

Висока вриједност Хи-квадрат теста ($\chi^2 = 116,64$) и значајност ($\text{sig} = 0,00$) која је знатно испод 0,05, указују да постоји статистичка значајност у одређивању

испитаника који највише гледају више различитих дневника, а у зависности од етничке групе којој припадају. Статистички значајан је податак да дневник Јавног сервиса Републике Српске процентуално гледа највише Срба (24,5%), испред дневника БН ТВ, који је најчешћи избор (21,4%) припадника ове етничке групе.

Појединачно је најгледанији дневник РТРС, који прати (24,52%) испитаника Срба, испред дневника РТВ БН, који је први избор за (21,42%) припадника ове етничке заједнице. Ниједан анкетирани Бошњак није означио да гледа дневник РТРС. Централне информативне емисије БХРТ-а и ФТВ-а, избор су испитаника бошњачке националности, као и дневници више различитих телевизија. Истовремено, проценат испитаника српске националности који гледају дневнике два јавна емитера са сједиштем у Сарајеву, БХРТ и ФТВ, занемарљив је и износи (0,63%). Овај податак указује да припадност етничкој заједници детерминише избор медија и медијских садржаја које испитаници гледају и којима, у крајњој линији, вјерују. Испитаници хрватске националности и они који се изјашњавају као *остали*, најчешће гледају више различитих дневника.

Резултати истраживања показују да (40%) испитаника, у процесу сазнавања актуелних информација, користи више различитих извора, односно гледа централне информативне емисије више различитих телевизијских станица у Републици Српској. Тај податак се може тумачити, с једне стране, њиховом потребом за добијањем објективније слике стварности и природе догађаја, али и недостатком повјерења у садржаје и информативни приступ¹²² једног медија.

Друга половина испитаника (47,9%) подијељена је на два медија, дневник РТРС-а (25,5%) и дневник РТВ БН (22,4%), грађана Републике Српске који су учествовали у истраживању. Овако поларизована јавност може да буде индикатор неуспјешне интеграције друштва, као једне од функција медија, и расцјеп у повјерењу грађана у програме Јавног сервиса Републике Српске. Разлози могу да буду:

- Најважније обиљежје које раздваја државну РТВ и комерцијалне медије од јавног сервиса, јесте информативни програм и његов главни сегмент □

---

¹²² „Ограничења и утицаји у формулисању вести одређују начин на који новинари бирају догађаје о којима ће извештавати јавност и на који стварају вести. Све те утицаје и ограничења називамо *информативним приступом*“. (Ц. Потер, 2011: 277)

централна информативна емисија. Резултати истраживања према којима свега једна четвртина испитаника (25,5%) гледа дневник РТРС-а указују да у организацији и информативном приступу Јавног сервиса Републике Српске постоји недослиједност у примјени принципа непристрасности и отворености за различита мишљења и ставове.

- Садржаји емитовани у дневнику РТРС-а очигледно не уживају доминантно повјерење јавности у Српској, што може да буде производ некритичког и непрофесионалног односа према власти, али и бојазни новинара Јавног сервиса да критички посматрају шта владајући раде.
- У јавном простору Републике Српске медији, посебно ТВ, нису интегративни фактор друштва, већ јачају подјеле засноване на супротстављеним политичким опцијама. Јавни сервис Републике Српске, посматран кроз повјерење гледалаца у централну информативну емисију, не остварује ни функцију друштвене кохезије истинског јавног сервиса, јер дисперзија публике на више различитих ТВ станица указује да дневничким садржајима недостаје непристрасности и објективности, и простора за другачија, различита мишљења и аргументе.

Треба истаћи и проценте гледаности централних информативних емисија друга два јавна емитера, БХРТ-а (1%) и ФТВ-а (0,2%), који имају изузетно ниску гледаност у јавном простору Републике Српске. У анализи истраживања, у дијелу које обрађује етничку структуру испитаника и њихово одређивање у избору ТВ станица и програма које прате, потпуније ће бити образложен и овај резултат. Ово се истиче као подршка тврдњи истакнутој у хипотези да уставно уређење БиХ, установљено на ентитетској и етничкој подјели, по истом основу дијели и друштво, као и све припадајуће сегменте, међу њима и медије и јавност.

6.2.6. Гледаност информативно-политичких емисија

Испитаници су имали потпуну слободу при навођењу информативно-политичких емисија које су гледали претходне седмице, али се претпоставља да их гледају често.

Испитаници су навели 47 информативно-политичких емисија различитих телевизија. Издвојене су информативно-политичке емисије које гледа већина испитаника, а то су:

1. најгледанија информативно-политичка емисија међу испитаницима јесте „Печат“ (8,1%), која се емитује на РТРС. Овај податак биљежимо као позитиван став јавног мњења о РТРС;
2. на другом мјесту је „Пулс“ (6,5%), информативно-политичка емисија РТВ БН. Разлика у процентима гледаности информативно-политичких емисија РТРС-а и РТВ БН-а опет је мања од два процента, што је готово идентичан резултат добијен и у испитивању гледаности централних информативних емисија ове двије ТВ куће;
3. слиједе „Ћирилица“ (3,5%) и „Црно на бијело“ (2,7%), које се такође емитују у програму БН телевизије;
4. од информативно-политичких емисија АТВ-а, најбољу гледаност биљежи „Апостроф“ (3,8%) и „Један на један“ (1,6%);
5. висок проценат одлази на испитанике који гледају више различитих информативно-политичких емисија у програмима више телевизија (10,3%);
6. преостале 33 емисије које су наведене биљеже гледаност испод једног процента.

С обзиром да у анкети нису наведени називи информативно-политичких емисија, већ су испитаници наводили оне које најчешће прате, биљежи се висок проценат без одговора (47,8%). То се може тумачити двојачко: да већина испитаника не прати у континуитету одређену информативно-политичку емисију, већ спорадично, па сматрају да се то не треба посебно издвајати или да већина испитаника сматра да квалитет информативно-политичких емисија које нуде ТВ станице у РС, није вриједан пажње.

6.3. Основне информације о три јавна сервиса у Босни и Херцеговини

У процесу формирања система јавног емитовања БиХ, који је започет 1999. године, а формално завршен 2005. усвајањем Закона о Јавном РТВ систему БиХ, у Парламентарној скупштини БиХ, пресудан је био утицај међународне заједнице. Све активности у процесу трансформације, до тада три националне, независне и у рату супротстављене државно-партијске радио-телевизијске станице, вођене су под патронатом Канцеларије високог представника у БиХ, која је донијела 17 одлука и закона из области емитовања¹²³.

Закон о Јавном РТВ систему БиХ, усвојен 2005. године, у Парламентарној скупштини БиХ, озваничио је постојање система јавног емитовања који чине три правна, институционално аутономна и уређивачки независна субјекта – РТРС, БХРТ и РТВ Федерације БиХ. У државном и парламентима ентитета, 2005. године усвојени су сљедећи закони: у Народној скупштини Републике Српске – Закон о РТРС, у Парламенту Федерације БиХ – Закон о РТВ ФБиХ и у Парламентарној скупштини БиХ – Закон о БХРТ-у, чиме је завршен процес формално-правног конституисања система јавног емитовања БиХ и три јавна сервиса.

6.3.1. Постојање Јавног РТВ система Босне и Херцеговине

Процеси међунационалних сукобљавања, који су БиХ почетком деведесетих година прошлог вијека увели у грађански рат, постратно конституисање БиХ у оквирима Дејтонског споразума и транзиција, праћени су и промјеном у медијском систему. Различитост наведених процеса утицала је на настанак јавних медија који су, у зависности од доминантног етничитета, израсли у чиниоце политичких и међуетничких односа у БиХ. Процес трансформације национално-политичких јавних гласила вођен је изван оквира општег интереса и цивилног друштва, под патронатом Међународне заједнице, и одредио је и њихову данашњу позицију ентитетско-националних *јавних сервиса*. Противрјечност у исказу да је медиј у формалном оквиру јавни сервис, а, суштински, с наглашеним ентитетско-националним одређењем, огледа се, између

---

¹²³ Одлуке високог представника о медијима (видјети на: <http://www.ohr.int/?p=66707>, приступљено 18.2.2018).

осталог, и у опредјељењу појединца који, с позиције припадности „свом“ етничко-националном корпусу, цијени улогу јавних медија у друштву.

Такав концепт јавних медија и специфичан медијски систем у БиХ често су предмет истраживања у оквиру међународних пројеката којима су обухваћене земље Западног Балкана и Југоисточне Европе. *Значај медијског интегритета: враћање медија и новинарства у службу јавности* (2014), једна је од књига у којој су, с аспекта „мапирања образаца коруптивних односа и пракси у развоју медијских политика, власништву над медијима и финансирању медија, јавним радиодифузним сервисима и новинарству као професији“ (Матић и др. 2014: 5),¹²⁴ означене све препреке демократском развоју медијских система у земљама Југоисточне Европе¹²⁵. Анализом су идентификовани „опструктивни фактори који спречавају демократизацију медијских система и развој медијског интегритета:

1. Неуспјешна транзиција из државно контролисаних у демократске и слободне медијске системе као резултат чињенице да у посљедње двије деценије, од пада социјализма, ниједна од анализираних земаља није покренула свеобухватну јавну расправу о системским нормативним и институционалним промјенама које се одигравају под паролом транзиције – изражено регресиван тренд забиљежен је у БиХ, гдје је цјелокупна политичка и економска сфера додатно подијељена према етничкој припадности;
2. Зависност медија од државе или политичких партија узрокована недостатком тржишта;
3. Нетранспарентност информација о власништву над медијима и изворима њиховог финансирања;
4. Систем финансирања и управљања јавним радиодифузним сервисима, који је примарно детерминисан одлукама политичких актера, намјерна и дуготрајна опструкција транспарентног, независног и стабилног система јавног емитовања;

---

¹²⁴ Јованка Матић, Дубравка Валић Недељковић, Сандра Башић Хрватин и Бранкица Петковић.

¹²⁵ Истраживање је обухватило пет земаља: БиХ, Албанију, Хрватску, Македонију и Србију, а проведено је у периоду јул 2013. - фебруар 2014. године, у оквиру пројекта *Медијска опсервација Југоисточне Европе – Јачање капацитета и коалиција за праћење медијског интегритета и унапређење реформи у медијима* (South East European Media Observatory – Building Capabilities and Coalitions for Monitoring Media Integrity and Advancing Media Reforms)

5. Друштвена, професионална и економска деградација новинара;
6. Потпуна инструментализација мејнстрим новинарства у комерцијалне сврхе и у сврху политичког паралелизма“ (Хрватин и Петковић, 2014: 28-41).

На ретроградан тренд и стагнирање демократске трансформације медија, као и оживљавање политизације медија, указују и аутори Кристина Ајрион (Kristina Irion) и Тарик Јусић у извјештају *International Assistance and Media Democratization in the Western Balkans A Cross-National Comparison* (Irion i Jusić, 2013) и закључују да су ефекти међународне подршке медијима, која прати њихову демократску трансформацију у земљама Западног Балкана, „значајно ограничени локалним контекстом“ (Irion i Jusić, 2013).

На захтјев Комитета за људска права Европског парламента, проведена је компаративна анализа медијских система земаља Западног Балкана, у којој су, као и претходним публикацијама, означене идентичне препреке демократском конституисању медијског система у БиХ. У студији *Freedom of media in the Western Balkans* (2014) истиче се да је правни оквир функционисања медија задовољавајући, али да су професионални стандарди и даље угрожени, те да је економска одрживост медија уско повезана с лобијима које чине власници медија, политички и економски центри моћи. Јавни сервиси финансијски неодрживи и зависни од државног или ентитетских буџета, што их чини подложним политичким притисцима (Brogi, Dobрева i Parcu, 2014: 27-32).

Јавни РТВ систем Босне и Херцеговине успостављен је Одлуком¹²⁶ високог представника за БиХ од 23. маја 2002. године. Позивајући се на овлашћења дата чланом V Анекса 10 Споразума о имплементацији цивилног дијела Мировног уговора, према којем је високи представник коначни ауторитет у тумачењу Дејтонског споразума, Волфганг Петрич прогласио је Закон о основама Јавног радио-телевизијског система БиХ, који је одмах ступио на снагу. Одлуком високог представника, Парламентарној скупштини БиХ наложено је да „усвоји Закон без постављања било каквих услова“¹²⁷, што је учињено 2005. године.

---

¹²⁶ Одлука којом се проглашава Закон о основама Јавног радио-телевизијског система, Сарајево, 23.5.2002. (видјети на: <http://www.ohr.int/?p=66707>, приступљено 18.2.2018).

¹²⁷ Одлука којом се проглашава Закон о основама Јавног радио-телевизијског система, Сарајево, 23.5.2002. (видјети на: <http://www.ohr.int/?p=66707>, приступљено 18.2.2018).

Подаци о информисаности грађана Републике Српске о систему јавног емитовања БиХ, указују да је натполовична већина испитаника (51,8%) упозната о постојању Јавног РТВ система БиХ, док, истовремено, значајан број грађана Републике Српске или није довољно информисан (29,3%) или им уопште није познато (17% испитаника) да три јавна сервиса, РТРС, БХРТ и РТВ Федерације БиХ, чине Јавни РТВ систем БиХ.

Табела 7. Информисаност испитаника о постојању Јавног РТВ система БиХ

Да ли сте информисани да постоји Јавни РТВ систем БиХ, који чине РТРС, БХРТ и РТВ ФБиХ?		
Информисаност испитаника о Јавном РТВ систему БиХ	Број	Процент
Познато ми је	486	51.8
Нисам довољно информисан о томе	275	29.3
Није ми уопште познато	159	17.0
Нема одговора	18	1.9
Укупно	938	100.0

Наведени подаци указују да јавност у Републици Српској половично зна шта је то Јавни РТВ систем БиХ, каква је његова улога, какав је статус РТРС унутар ове медијске организације и какве су крајње посљедице дјеловања Јавног РТВ система БиХ по јавне сервисе. Значајан број испитаника (47%) који нису довољно информисани или нису упознати с постојањем Јавног РТВ система БиХ, посљедица су слабе информисаности јавности у Републици Српској о овом битном питању, од стране владајуће политичке елите, која је одговорна и за једнострану тумачења улоге Јавног РТВ система БиХ.

6.3.2. Гледаност програма јавних РТВ сервиса у БиХ

Уставна начела БиХ, која подразумевају двоентитетско уређење и конститутивност три народа, условила су и специфичну организацију овдашњег медијског система. Успостављена су три јавна сервиса, БХРТ, за територију цијеле БиХ, те два јавна ентитетска емитера, РТРС као јавни сервис грађана Републике Српске и Јавни РТВ сервис Федерације БиХ. Однос публике према јавним медијима у БиХ

прати ентитетске и етничке подјеле, и тако конституише и припадајуће јавности, што се уочава анализом ставова испитаника о заступљености програма БХРТ-а и РТВ ФБиХ на подручју Републике Српске.

Табела 8. Заступљеност програма БХРТ и ФТВ

Да ли пратите програме друга два јавна сервиса у БиХ (БХРТ и ФТВ)		
Заступљеност програма БХРТ и ФТВ	Број	Процент
Да, стално пратим програме БХРТ и ФТВ	54	5.8
Пратим неке емисије	117	12.5
Не, програме БХРТ и ФТВ никад не пратим	292	31.1
Понекад пратим програме БХРТ и ФТВ	370	39.4
Пратим само програме комерцијалних телевизија РТВ БН и АТВ	94	10.0
Није наведено	11	1.2
Укупно	938	100.0

Табела показује колико (и да ли уопште) испитаници који живе у Републици Српској, прате програме друга два јавна сервиса, БХРТ-а и ФТВ-а:

1. највише је оних који понекад прате програме ова два јавна сервиса (39.4%);
2. програме БХРТ-а и РТВ ФБиХ никад не гледа (31.1%) испитаника;
3. само одређене програмске садржаје ове двије телевизије гледа (12.5%) испитаника.

У оквиру овог питања један од понуђених одговора обухватао је само програме комерцијалних телевизија из Републике Српске, и ту опцију изабрало је (10%) испитаника.

Висок проценат испитаника који понекад прате програме БХРТ-а и ФТВ-а (39,4%) и оних који прате само одређене програмске садржаје друга два јавна емитера (12,5%), указују да јавност у Републици Српској бира садржаје два јавна сервиса са сједиштем у Федерацији БиХ, из понуде спортских емисија, серијских и играних

програма. Овај податак истичемо као резултат упоредне анализе одговора испитаника о информативно-политичким емисијама и дневницима које најчешће гледају (табела 5), као одређујућег фактора утицаја на јавност. Повјерење грађана Републике Српске у информативне програме друга два јавна сервиса, као што смо истакли у анализи о гледаности централних информативних емисија (БХРТ 1% и ФТВ 0,2%), на нивоу је статистичке грешке. Информативно-политичке емисије БХРТ-а и ФТВ-а биљеже гледаност испод једног процента у Републици Српској. Упоредјујући резултате, може се рећи да јавност у Републици Српској не вјерује информативним садржајима два јавна сервиса чије је сједиште у Федерацији БиХ, што је последица њеног одређујућег односа према објективности и непристрасности медија зависно од националне припадности и одређења према питању да ли је то „наша“ или „њихова“ телевизија.

6.3.3. Програм Федералне телевизије

Медије чије је сједиште у Федерацији БиХ, јавност у Републици Српској, без обзира да ли је ријеч о јавним сервисима или комерцијалним медијима, гледа с подозрењем и неповјерењем.

Табела 9. Објективност ФТВ-а

Да ли сматрате да ФТВ објективно информише о догађајима у БиХ?		
Објективност ФТВ	Број	Процент
Да	50	5.3
Не	358	38.2
Не знам	509	54.3
Нема одговора	21	2.2
Укупно	938	100.0

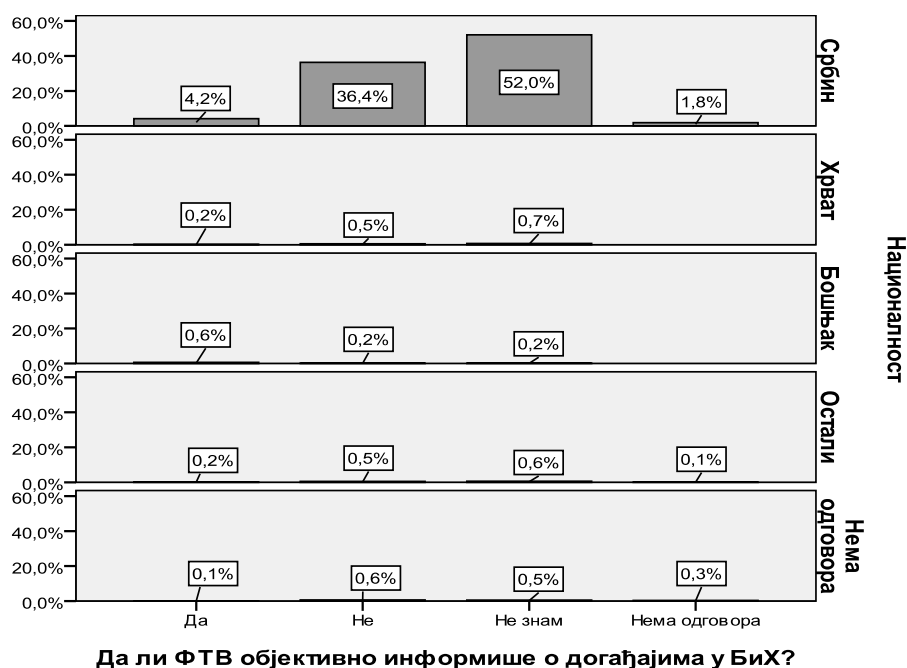
У основи таквог става јесте уставна подјела БиХ на ентитете и етничка подјела која прожима све сегменте друштва. Добијени резултати указују да натполовична већина испитаника не зна одговор на питање о објективности ФТВ-а, како слиједи:

1. одговор на ово питање не зна (54.3%) испитаника;
2. одговор да ФТВ није објективна у информисању, дало је (38,2%) испитаника;
3. свега (5,3%) испитаника сматра да је програм ФТВ објективан;
4. на ово питање није одговорило (2.2%) испитаника.

У анализи резултата мора се узети у обзир да се јавност у Републици Српској, према федералним медијима, одређује на основу припадности етничкој заједници, и та карактеристика одређује и њихов однос који је доминантно негативан.

Подијељеност медијске сфере према етничкој припадности једно је од главних обиљежја медијског система у БиХ. Јавни РТВ сервис Федерације БиХ необјективан је у преношењу информација о догађајима у БиХ, мишљење је више од трећине испитаника српске националности (36,4%), док се о овом питању није изјаснило више од половине Срба (52,0%) који су учествовали у истраживању.

Графикон 7. Објективност ФТВ-а *националност

$$\chi^2 = 64,43 \quad \text{sig} = 0,00$$

Већина испитаника бошњачке националности сматра да је програм РТВ ФБиХ објективан. Половина испитаника хрватске националности не зна одговор на питање о објективности програма РТВ ФБиХ, а једна трећина припадника овог националног корпуса сматра да су информације Јавног сервиса ФБиХ необјективне. Висока вриједност Хи-квадрат теста (64,43) и значајност (sig = 0,00) указују да су оцјене

испитаника, разврстаних по етничкој припадности, о објективности програма РТВ ФБиХ имају статистичку значајност.

Ставови испитаника, посматрани с аспекта њихове етничке припадности, одговарају преовлађујућим дискурсима да су Срби неповјерљиви према медијима са сједиштем у Федерацији БиХ, да их сматрају необјективним и негативно настројеним према Републици Српској.

На питање: „Да ли ФТВ објективно информише о догађајима у БиХ?“, одговорило је 917 од укупног броја испитаника (938). Вриједност аритметичке средине је 2,50 а стандардне девијације 0,60.

Добијени резултати (AS 2,50) указују да је оцјена о објективности информисања РТВ ФБиХ груписана око одговора *не знам* и одговора *не*, односно, да већинско одређење испитаника карактерише став да је програм тог медија необјективан.

Повјерење које Бошњаци исказују према Федералној радио-телевизији изражава став да је то „њихов“ медиј с доминантно заступљеним политичким, идеолошким, културним, вјерским вриједностима бошњачког националног корпуса. ФТВ је, у поимању Бошњака, медиј који баштини традицију некадашње РТВ БиХ, настале током рата у БиХ, која је била референтни оквир државе којој су тежили муслимански политички и национални лидери тог времена, један од такозваних *симбола одбране БиХ*.

Одговори испитаника хрватске националности указују да Федерална радио-телевизија није прихваћена као јавни сервис тог ентитета. Наполовична већина испитаника хрватске националности није се изјаснила о овом питању, а слиједи одговори да ФТВ није објективна у извјештавању. Њихов став о објективности програма ФТВ-а, указује да Хрвати који живе у Републици Српској, РТВ Федерације БиХ доживљавају као бошњачку националну телевизију, а не као ентитетски јавни сервис.

6.3.4. Програм Телевизије Републике Српске

Објективност програма јавног сервиса јесте његова кључна одредница и раздјелница између привида јавног медија, иза којег се крију државни и партијски

утицаји, и на темељу демократских принципа и права јавности конституисаног јавног сервиса. Подијељеност јавности у Републици Српској на питању о објективности програма РТРС-а указује да Јавни сервис Српске не испуњава основну задаћу непристрасног извјештавања, што биљежимо као негативну карактеристику у истраживању става јавности о РТРС-у.

Табела 10. Објективност РТРС-а

Да ли сматрате да РТРС објективно информисе о догађајима у БиХ?		
Објективност РТРС	Број	Процент
Да	267	28.5
Не	319	34.0
Не знам	337	35.9
Нема одговора	15	1.6
Укупно	938	100.0

О објективности програма РТРС, испитаници су рекли следеће:

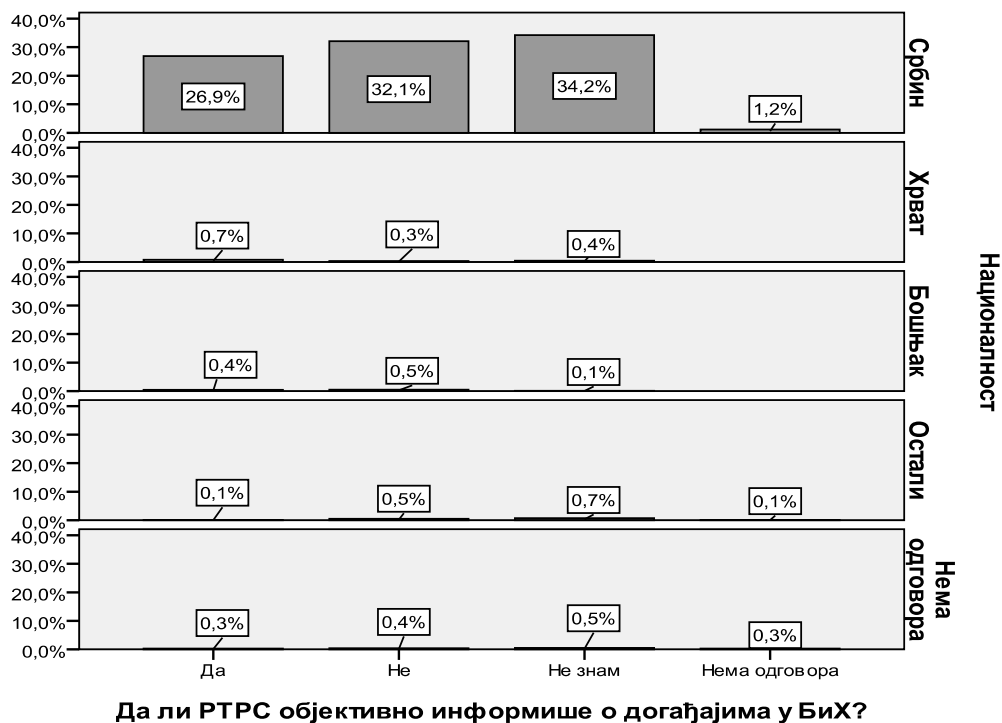
1. Јавни сервис РС није објективан у извјештавању (34%) испитаника;
2. РТРС објективно информисе о догађајима у БиХ (28.5%);
3. највише испитанка (35.9%) не зна одговор на ово питање;
4. на питање није одговорило (1.6%) испитаника.

Податак да једна трећина испитаника сматра да РТРС није објективна у извјештавању јавности о догађајима у БиХ, требало би да буде упозорење уређивачком колегијуму Јавног сервиса. Очигледно да досадашњи приступ и начин информисања, одабир тема и извора информисања, регионална и локална заступљеност у програму, али и утицај владајуће политичке странке на уређивачке принципе, изазивају неповјерење јавности у објективно информисање Јавног сервиса Републике Српске. Дода ли се томе податак да процентуално највише испитаника (35,9%) не зна, односно није сигурно у објективност емитованих информација, додатно усложњава однос јавности према РТРС-у и угрожава темељ телевизије као јавног сервиса свих грађана.

Анализа одговора по етничкој припадности испитаника на питању о објективности РТРС-а показује да српски национални корпус Јавни сервис Републике

Српске посматра критички, док представници друга два народа приступају с позиција етничке припадности.

Графикон 8. Објективност РТРС-а *националност

Етничка припадност одређујући је фактор у мишљењу Бошњака о објективности РТРС-а и они већином не вјерују програмима Јавног сервиса Републике Српске. Хрвати углавном вјерују, а трећина њих нема одговор на ово питање, или не гледају или их овај медиј превише не занима. Испитаници српске националности на питању објективности РТРС-а подијељени су, број оних који вјерују (26,9%) и оних који не вјерују (32,1%), и та поларизација карактерише све сегменте односа јавности у Републици Српској према РТРС-у. Највише испитаника српске националности који нису сврстани ни на једну ни на другу страну, јесте онај дио јавности која за изворе информисања користи више различитих медија, односно није изложена само утицају телевизије.

Вриједност аритметичке средине на питању о објективности РТРС-а износи 2,08 а стандардне девијације 0,81.

На питање: „Да ли РТРС објективно информише о догађајима у БиХ?“, одговорило је 923 испитаника од укупног броја анкетираних (938).

У распону одговора од 1 до 3, теоријска аритметичка средина износи 1,5, а добијена вриједност (AS 2,08) указује да су испитаници највише биљежили одговор *не знам* (34,2%) и одговор *не* (32,1%), исказавши сумњу у објективност програма РТРС-а.

6.3.5. Програм БХРТ

У одлуци¹²⁸ високог представника за БиХ Волфганга Петрича, којом се проглашава Закон о Јавном РТВ систему Босне и Херцеговине, од 23. маја 2002, садржан је и Закон о Јавном радио-телевизијском сервису БиХ, као јавном медију за подручје цијеле државе. У изворном тексту овом „државном“ јавном медију дат је енглески назив *Public Broadcasting Service-PBS* ВиН, који је био у употреби све до 2005. године и до усвајања Закона о Јавном РТВ сервису БиХ у Парламентарној скупштини БиХ¹²⁹. Упркос притиску међународне заједнице, која је кроз процес реформе медија извршила и прве измјене изворног Дејтонског споразума и пренос надлежности с ентитетског на ниво БиХ, Јавни РТВ сервис БиХ није остварио пун капацитет функција јавног медија на територији цијеле БиХ, нити је успио задобити повјерење грађана БиХ, без обзира на њихову националну и ентитетску припадност.

---

¹²⁸ Одлука којом се проглашава Закон о основама Јавног радио-телевизијског система, Сарајево, 23.5.2002. (видјети на: <http://www.ohr.int/?p=66707>, приступљено 18.2.2018).

¹²⁹ „Службени гласник БиХ“, бр. 224/05.

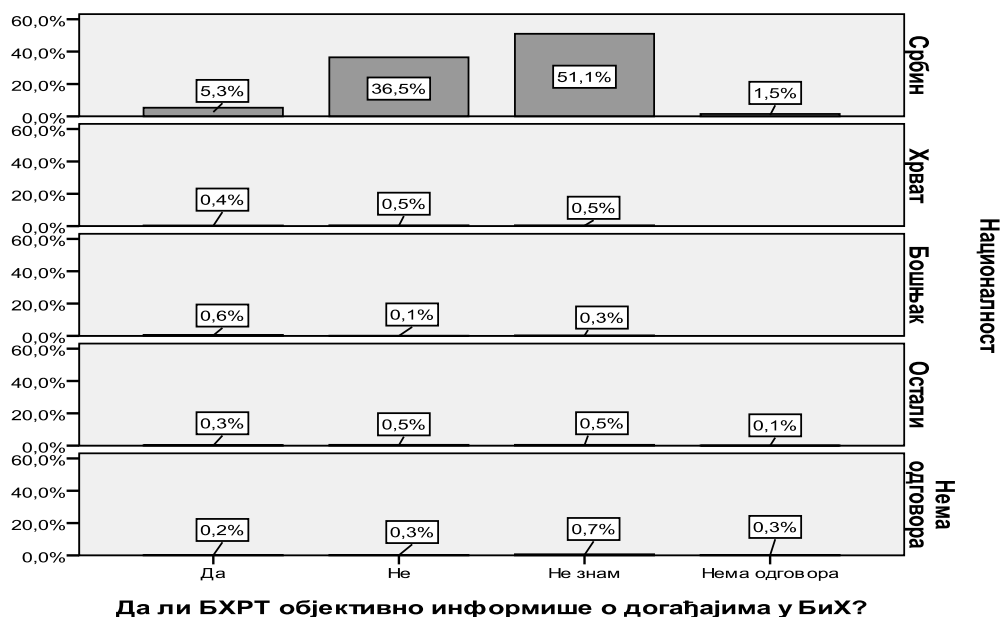
Табела 11. Објективност БХРТ-а

Да ли сматрате да БХРТ објективно информисе о догађајима у БиХ?		
Објективност БХРТ	Број	Процент
Да	65	6.9
Не	355	37.8
Не знам	500	53.3
Нема одговора	18	1.9
Укупно	938	100.0

Јавни РТВ сервис на нивоу БиХ углавном је необјективан у извјештавању о догађајима из БиХ, и то је мишљење (37,8%) испитаника. Више од половине (53,3%) не изјашњава се о овом питању, а свега (6,9%) испитаника сматра да су информације које се емитују у програму БХРТ-а објективне.

И одговоре о објективности извјештавања БХРТ-а треба посматрати у контексту припадности етничкој заједници и њеном односу према медијима из другог ентитета, без обзира што је БХРТ конституисан као „државни“ јавни сервис.

Графикон 9. Објективност БХРТ-а *националност

$\chi^2 = 61,58$ sig = 0,00

Јавни РТВ сервис БиХ, према ставовима јавности у Републици Српској, углавном је необјективан, а уочени показатељи имају статистичку значајност, што потврђује анализа резултата Хи-квадрат теста, који на одговорима о објективности БХРТ-а, категорисаним према националној припадности испитаника, има високу вриједност ($\chi^2 = 61,58$) и значајност ($\text{sig} = 0,00$). Етничка припадност испитаника који БХРТ не посматрају као „заједнички“ јавни сервис, већ као медиј са сједиштем у Федерацији БиХ, детерминише однос Срба према објективности програма БХРТ-а. Већина испитаника српске националности не вјерује информацијама БХРТ-а (36,46%), а највише њих не изјашњава се о овом питању (51,06%). С друге стране, Бошњаци имају позитиван став према БХРТ-у и већина сматра да је овај медиј објективан. Постоје два разлога за то: Бошњаци и БХРТ доживљавају као своју националну телевизију, у којој доминирају бошњачке националне вриједности, и, друго, Бошњаци су апсолутно опредељени да на нивоу државе постоји један јединствен медиј, а БХРТ је парадигма таквог система јавног емитовања. Хрвати су о питању објективности БХРТ-а исказали избалансиран став, у мањој мјери негативан у односу на мишљење о програмима РТВ ФБиХ, што указује да је БХРТ дјелимично успјела задобити повјерење хрватске јавности у Републици Српској. И вриједности аритметичке средине и стандардне девијације на питању о објективности извјештавања БХРТ-а, потврђују уочене ставове испитаника. Од укупног броја од 938 испитаника, на питање: „Да ли БХРТ објективно информише о догађајима у БиХ?“, одговорило је 920.

У могућем распону одговора од 1, за одговор да је БХРТ објективна, 2, за одговор да није објективна и 3, за одговор не знам, теоријска аритметичка средина износи 1,5, док је вриједност аритметичке средине у овом случају 2,47 и стандардне девијације 0,63. Добијени резултати ($AS\ 2,47$) указују да испитаници већином извјештавање БХРТ-а оцјењују као необјективно или не знају одговор на то питање.

Јавни сервис формиран с циљем да постане интегративни фактор цјелокупног друштва у БиХ и превазиђе ентитетске и етничке границе и линије подјела, није остварио своје задаће. Разлози су вишеструки и захтијевају посебну анализу. За потребе овог рада издвајамо чињеницу да БХРТ није успио да придобије неподијелено повјерење јавности.

6.4. Ентитетске телевизије

Однос етничких заједница према јавним емитерима осликава политички и национални дискурс владајућих елита према медијском систему, који у оквиру националних граница, представља социјални подсистем. „Прије свега, појава мора бити цјелина састављена од дијелова, односно мањих цјелина (...) Систем и његови дијелови морају, у одређеној мјери, бити међузависни и повезани. Коначно, системи увијек постоје и дјелују у неком окружењу“ (А. Богданић, 2016: 84). Уз сложеност, као једну од димензија система, Милетић указује и на димензију динамичности система, јер је „сваки систем у интеракцији са другим системима, који се, сви заједно, појављују као структурални елементи, тј. подсистеми већег система“ (М. Милетић, 2014: 7). Подијељеност и несагласје о природи и карактеру медијског система БиХ, те позиција и улога његових структуралних подсистема, идентични су карактеру политичких и међунационалних односа представника три конститутивна народа у БиХ. На питању оправданости постојања једног РТВ сервиса на нивоу БиХ и два јавна ентитетска РТВ сервиса, у БиХ нема ни политичког ни националног консензуса, иако је овакво устројство Јавног РТВ система одраз уставног уређења земље.

Табела 12. Постојање ентитетских телевизија

Да ли би требало укинути ентитетске телевизије, РТРС и ФТВ, и да постоји само БХРТ?		
Постојање ентитетских телевизија	Број	Процент
Да, једна ТВ је довољна	113	12.0
Не, мора постојати РТРС и ФТВ	713	76.0
Потребно је увести канал на хрватском језику	88	9.4
Јавни РТВ сервиси уопште нису потребни, треба да постоје само приватне телевизије	24	2.6
Укупно	938	100.0

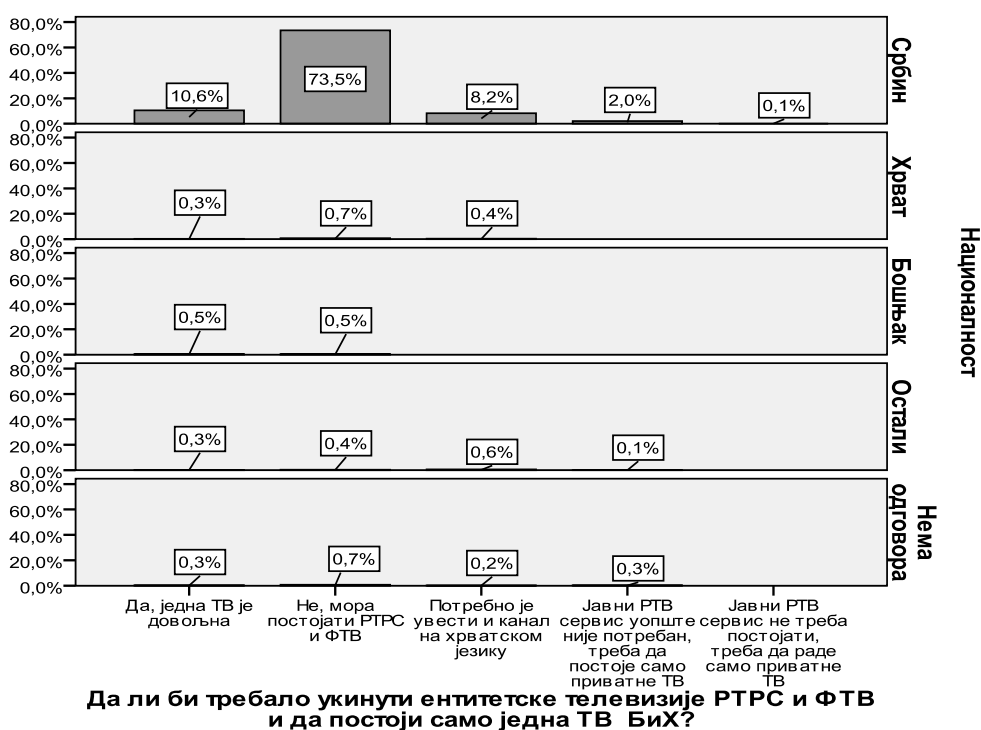
Постојање ентитетских телевизија, односно РТРС-а, за јавност у Републици Српској, неупитно је и тај став биљежи изузетно високу подршку. Процентуално, то изгледа овако:

1. против укидања ентитетских телевизија изјаснило се (76%) испитаника;

2. став да у БиХ треба да постоји само једна телевизија подржало је (12%) испитаника;
3. за укидање јавних сервиса и постојање искључиво приватних ТВ станица изјаснило се (2.6%) испитаника;
4. покретање канала на хрватском језику подржало је (9.4%) испитаника.

Став је јавности у Републици Српској јасан, постојање и функционисање РТРС-а, као јавног медијског сервиса у Републици Српској, неупитно је. Упркос исказаном неповјерењу дијела јавности у објективност и непристрасност програма ентитетског емитера и изнесеним замјеркама на његов рад, на питању опстанка РТРС-а, бришу се све подјеле и исказује јединствен став – укидање Јавног сервиса Републике Српске неприхватљиво је и опстанак овог емитера подржава огромна већина јавности (76%). Јавност у Републици Српској доживљава РТРС као институцију која је настајала паралелно с Републиком Српском, као референтни оквир институционалне и националне независности српског народа у БиХ. РТВ српског народа у БиХ, данашња РТРС, настајала је и афирмисала се заједно с Републиком Српском и њен опстанак доводи се у директну везу с опстанком Републике Српске. Ово истичемо као позитивно обиљежје става јавности у Републици Српској, које потврђује хипотезу у дијелу да *грађани Републике Српске опстанак и функционисање РТРС-а нераскидиво везују за постојање Републике Српске унутар дејтонске БиХ*. Анализа одговора испитаника у односу на њихову етничку припадност, показује да плебисцитарну подршку опстанку РТРС-а чине испитаници српске националности (73,5%).

Графикон 10. Да ли би требало укинути ентитетске телевизије РТРС и ФТВ и да постоји само једна ТВ БиХ? *националност

$\chi^2 = 46,81$ sig = 0,00

Међу српском етничком заједницом, биљежи се плебисцитарна подршка опстанку Јавног сервиса РС. На простору Републике Српске, РТРС се сматра једним од стубова државности и националног идентитета српске етничке заједнице. Опстанак РТРС-а нераскидиво се везује за опстанак Републике Српске, и на тој платформи српски национални корпус јединствен је. Подјеле унутар српске јавности у РС, исказане на питањима објективности, непристрасности и, уопште, утемељености РТРС-а у оквиру улога и задаћа јавног сервиса, овдје се потискују у други план и уступају мјесто јединству Срба о неупитности постојања Јавног РТВ сервиса Републике Српске.

Ставови Бошњака иду у прилог јачања БХРТ-а, и у том оквиру биљежи се више од 50% подршке испитаника који припадају овој етничкој заједници. Близу једне трећине Бошњака сматра да не треба укидати ентитетске радио-телевизије, али да у постојећем систему треба и даље јачати позицију БХРТ-а.

Хрвати имају, више-мање, уједначен став око опција постојања једне телевизије на нивоу БиХ и ентитетских телевизија. Издваја се став о потреби формирања канала на хрватском језику, који би био дио РТВ система БиХ. Генерално посматрајући став припадника хрватске етничке заједнице, може се закључити да њихова намјера није урушавање постојећег система јавног емитовања и угрожавање ентитетских телевизија. Хрвати исказују потребу да се у тим оквирима формира и канал на хрватском језику, односно јавни сервис хрватског народа у БиХ, чиме би се испоштовала и уставна одредба о конститутивности народа и њиховој равноправној заступљености. Формирање канала на хрватском језику подржава (9,48%) испитаника, од којих је (8,2%) Срба, што се може тумачити као став да је једном конститутивном народу у БиХ, у овом случају Хрватима, потребно омогућити право на информисање на матерњем језику. Такав приступ не подржавају испитаници бошњачке националности, с обзиром да ниједан Бошњак ту могућност није изабрао као прихватљиву опцију. Постојећи Јавни РТВ систем установљен је на територијалном, двоентитетском устројству државе, а занемарује уставно одређење о конститутивности три народа. Тим је, сматрају политички представници Хрвата у БиХ, угрожено темељно уставно начело и хрватском народу у БиХ ускраћено право на културну и медијску аутономију, односно право на оснивање властитог јавног РТВ сервиса, у оквиру којег би самостално и слободно афирмисали и репродуковали друштвени, политички, национални и културни идентитет и субјективитет, језик, историју, културу, норме и вриједности хрватског народа у БиХ¹³⁰.

Подршку постојању једне телевизије на нивоу БиХ исказало је 12% испитаника, међу којима је највише Срба, слиједе Бошњаци, а потом Хрвати и грађани који се изјашњавају као остали.

Уочени показатељи да испитаници у зависности од припадности етничкој групи процјењују карактер медијског система БиХ, да је неупитан опстанак Радио-телевизије РС, као и став да постојећи систем јавног емитовања треба да иде у правцу даљих подјела на принципима равномјерне заступљености конститутивних народа, односно формирања канала на хрватском језику, имају и статистичку значајност ($\chi^2 = 46,81 \text{ sig} = 0,00$). Показало се да концепт једног државног јавног медија у БиХ нема подршку

¹³⁰ Главно вијеће Хрватског народног сабора БиХ – *Приједлог трансформације Јавног РТВ система БиХ*, Мостар, фебруар 2017.

јавности у Републици Српској, као и да је постојање, карактер и функционисање Радио-телевизије Републике Српске одраз темељне уставно-правне структуре и већинске воље српског народа у БиХ.

6.5. РТВ такса

Закон о Јавном РТВ систему БиХ, у члану 18, прописује да РТВ таксу прикупљају ентитетски емитери, РТРС на подручју Републике Српске, Федерална РТВ на подручју Федерације БиХ, а БХРТ на територији Брчко Дистрикта. Прикупљена средства уплаћују се на јединствен рачун и дијеле у односу 50:25:25: половина прикупљених средстава припада БХРТ-у, а другу половину дијеле ентитетски емитери, у складу са чланом 23. овог закона¹³¹. Међутим, овај систем расподеле средстава од РТВ таксе никада није у потпуности заживио, јер су ентитетски емитери новац задржавали за себе.

Постојећи модел финансирања јавних сервиса у БиХ не подржава већина испитанка (39,9%) у Републици Српској.

Табела 13. Финансирање јавних сервиса

Сматрате ли да је РТВ такса добро рјешење за финансирање јавних сервиса?		
Финансирање јавних сервиса	Број	Процент
Да, то је важно за опстанак РТРС	242	25.8
Не, јер се пуно новца даје у Јавни РТВ систем БиХ	374	39.9
РТРС би требало финансирати из Буџета РС	300	32.0
Нема одговора	22	2.3
Укупно	938	100.0

¹³¹ Закон о Јавном РТВ систему БиХ, Службени гласник БиХ, 78/05.

Испитаници у Републици Српској већином су против установљеног омјера расподјеле средстава од РТВ таксе, јер не желе финансирати друга два јавна сервиса, БХРТ и Јавни сервис Федерације БиХ.

1. РТВ такса није добро рјешење за финансирање Јавног сервиса, јер се пуно новца даје у РТВ систем, став је (39.9%) испитаника;
2. Буџетско финансирање РТРС подржава (32%) испитаника;
3. Постојећи модел финансирања јавних сервиса и расподјеле прикупљених средстава подржава (25,8%) испитаника.

Јавност у Републици Српској незадовољна је чињеницом да 75% прихода прикупљених од РТВ таксе одлази за финансирање два јавна сервиса са сједиштем у Федерацији БиХ, БХРТ-а и ФТВ-а. Уколико се узму у обзир одговори испитаника који се противе значајном одливу новца прикупљеног на територији РС за финансирање БХРТ-а и ФТВ-а (39,9%), и оних који подржавају идеју да се РТРС финансира из буџета Републике Српске (32%), долази се до значајне већине грађана у Републици Српској (72%) који сматрају да Јавни сервис РС треба да буде финансијски независан од Јавног РТВ система БиХ, односно да се и у овом сегменту постојања и финансијске одрживости, РТРС-у обезбиједи институционална независност у оквиру Републике Српске.

Анализом добијених одговора, разврстаних у категорије етничке припадности испитаника, показало се да је доминантан став српске етничке заједнице (38,48%) да је наплата РТВ таксе штетна по Републику Српску и њен јавни сервис. Испитаници српске националности сматрају да превише новца прикупљеног на територији Републике Српске одлази за финансирање друга два јавна емитера, БХРТ и ФТВ, о којима имају негативно мишљење.

Табела 14. Финансирање јавних сервиса *националност

		Сматрате ли да је РТВ такса добро рјешење за финансирање јавних сервиса?				Укупно
		Да, то је важно за опстанак РТРС-а	Не, јер се пуно новца даје у Јавни РТВ систем	РТРС би требало финансирати из буџета РС	Нема одговора	
Националност	Србин	225 (23.98)	361 (38.48%)	282 (30.06%)	17 (1.81)	885 (94.3)
	Хрват	2 (0.21%)	3 (0.31%)	9 (0.95%)	0 (0%)	14 (1.49)
	Бошњак	7 (0.74%)	1 (0.10%)	2 (0.21%)	0 (0%)	10 (1.06)
	Остали	4 (0.42%)	3 (0.31%)	6 (0.63%)	1 (0.10)	14 (1.49)
	Нема одговора	5 (0.53%)	3 (0.31%)	3 (0.31%)	4 (0.42)	15 (1.59)
Укупно		242 (25.79)	374 (39.87%)	300 (31.98%)	22 (2.34)	938 (100%)

Срби имају подијељен став када је ријеч о опцијама да се задржи постојећи модел финансирања, односно РТВ такса (23,98%) или да се РТРС финансира из буџета Републике Српске (30,06%). Када се узму у обзир ове двије опције, постојећи модел наплате РТВ таксе, који је, према мишљењу Срба из Републике Српске, штетан и треба га мијењати, и опција да се РТРС финансира из буџета Републике Српске, што подржава трећина испитаника, долази се до убједљиве већине унутар ове етничке заједнице, која сматра да Јавни сервис Републике Српске треба издвојити из заједничког система финансирања три јавна сервиса у БиХ и РТРС-у обезбиједити му финансијску независност и самоодрживост у оквирима Републике Српске и њених институција.

Бошњаци се залажу за опстанак постојећег система финансирања и расподјеле заједничког прихода од РТВ таксе, јер је то у функцији опстанка и развоја БХРТ-а и РТВ-а Федерације БиХ, о којима припадници ове етничке заједнице имају наглашено позитиван став. Јединствен модел наплате РТВ таксе темељ је опстанка Јавног РТВ система БиХ који, као заједничко тијело, уређује односе између емитера и обезбјеђује систему јавног емитовања државни оквир. Наглашено присуство државе јесте

национални и политички дискурс Бошњака, а привилегован статус БХРТ-а, којем припада половина новца прикупљеног од РТВ таксе на цијелој територији БиХ, за припаднике ове етничке заједнице јесте пут ка остварењу тог циља – стварање јаког и стабилног „државног“ јавног сервиса.

Хрвати у већини сматрају да ентитетске телевизије треба финансирати из ентитетских буџета и да прикупљање РТВ таксе од грађана није оптимално рјешење за финансирање јавних емитера. Овакав став припадника хрватске етничке заједнице треба посматрати кроз њихово незадовољство постојећим системом јавног емитовања у БиХ, и чињеницу да је он заснован на двоентитетском уређењу БиХ, а не на темељном уставном одређењу о конститутивности народа. Финансирање јавних сервиса из буџета ентитета, према мишљењу Хрвата, јесте претпоставка за стварање трећег јавног сервиса хрватског народа у БиХ, који би означио равноправност народа, остварење права на слободу информисања и исказивање језичких, културних, вјерских и националних посебности припадника ове етничке заједнице у БиХ.

6.6. Примједбе и приједлози испитаника о програмима телевизија

Ово је још једно од питања које је испитаницима дало пуну слободу у одговорима, а постављено је с циљем детектовања интереса грађана и њихових потреба у процесу информисања путем јавних сервиса.

Забилежене су 33 различите примједбе/приједлога. Оне које се истичу, односно најчешће наведене јесу:

1. порадити на објективности и професионалности ТВ кућа, што је предложило (17.6%) испитаника;
2. највише је оних који нису имали примједбе, (55.3%) испитаника;
3. издвајамо и оне који су предложили да се више пажње посвети дјечијем, забавном, документарном и образовном програму, (8.1%) испитаника;
4. забилежени су и ставови испитаника који не гледају БХРТ и ФТВ (1,1%) и оних који сматрају да су та два јавна сервиса антисрпски настројена (1%);
5. став да је РТРС под утицајем владајуће политичке партије, Савеза независних социјалдемократа /СНСД/, исказало је (2,6%) испитаника.

Издајамо три става испитаника: замјерке на објективност и професионални приступ у производњи ТВ програма, (17,6%) испитаника, и тај се проценат додатно увећава узевши у обзир и примједбе да је РТРС под утицајем владајућег СНСД-а (2,6%), те да су јавни сервис, генерално, под утицајем политичких партија (1,4%). Непристрасност и објективност, као темељни оквири функционисања јавних сервиса у демократском друштву, на тесту јавности у Републици Српској показали су значајне мањкавости и сумње у кредибилитет програма.

Мањкавости у квалитету образовних, документарних, дјечијих и забавних програма, такође се издвајају из мноштва изнесених одговора и биљеже проценат од око (8%) испитаника, незадовољних тим програмским садржајима. Податак који не би требало занемарити уколико се тежи изградњи демократског јавног сервиса, а не само привида јавног медија.

Натполовична већина испитаника (55,3%) који нису имали примједбе на програмске садржаје, указује да јавност није довољно укључена у процес изградње

система информисања. Ова својеврсна пасивност јавног мњења у креирању и утицају на медијске садржаје може бити последица затворености или недоступности медија за ставове и мишљења јавности. Та замјерка посебну тежину има у односу на функционисање јавних сервиса, који, према основном начелу, треба да буду отворени за слободно формирање мишљења и изражавање става публике, његовање плурализма идеја и сучељавања различитих мишљења.

6.7. Став јавности о програму Телевизије Републике Српске

Реструктурисање државних медија у јавне сервисе на подручју БиХ одвијало се у периоду од фебруара 1998. године до октобра 2005. године, у специфичним политичким и друштвеним околностима, и уз наглашено присуство међународног фактора, посредством Канцеларије високог представника за БиХ. У том периоду и под наведеним околностима, усвојени су нови закони који су одредили начин функционисања, организацију и рад јавних сервиса у БиХ и Републици Српској. Овим законима¹³² успостављен је систем јавног емитовања у БиХ, његова структура и унутрашња организација, модел финансирања, програмски принципи и институционална аутономија његових субјеката¹³³. Прелазак са модела државних електронских медија и реорганизација у јавне медије, сама по себи, не подразумејева и демократизацију новоуспостављеног медијског система. Конституисање јавног сервиса унутар неког медијског система одвија се под утицајем различитих друштвених, политичких и економских фактора. Сви медији организовани по моделу јавних сервиса, према Денису Мек Квејлу (Denis McQuail), „имају пет заједничких параметара: *универзалност*, што подразумејева да су јавни медији доступни свима и на услузи свим грађанима, *финансирани од стране грађана*, *контролисани од јавности* а не од државе, као што је случај са државним медијима, што је претпоставка њихове политичке неутралности и независности од економских и других интереса владајуће структуре, *демократски одговорни у програмском смислу*, што их обавезује на поштовање мање

---

¹³² Закон о основама Јавног радио-телевизијског система БиХ и о Јавном радио-телевизијском сервису БиХ („Службени гласник РС“, бр. 37/02), Закон о Радио-телевизији РС („Службени гласник РС“, бр. 22/03), Закон о Јавном радио-телевизијском систему БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 224/05), Закон о Радио-телевизији РС („Службени гласник РС“, бр. 22/03), Закон о Јавном радио-телевизијском сервису ФБиХ („Службене новине ФБиХ“, бр. 48/08).

¹³³ Закон о Јавном РТВ систему БиХ – члан 3. Систем јавног емитовања у БиХ чине: а) Радио-телевизија Босне и Херцеговине као Јавни РТВ сервис БиХ; б) Радио-телевизија Федерације БиХ као Јавни РТВ сервис Федерације БиХ; ц) Радио-телевизија Републике Српске као Јавни РТВ сервис Републике Српске; д) Корпорација јавних РТВ сервиса БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 224/05).

активних или економски мање важних друштвених група или мањина (дјеца, националне мањине, лица са инвалидитетом...), *теже ка квалитету и задовољењу свих потреба различитих група грађана*, културних, научних, забавних“ (McQuail, 1994: 172). Раде Вељановски овај модел медијских организација дефинише на начин да је „јавни сервис непрофитна, независна радио-телевизијска организација, основана у име опште јавности и финансирана из јавних прихода, која разноврсним, уравнотеженим, висококвалитетним програмима задовољава потребе највећег могућег броја грађана, односно најшире јавности, непристрасно и без дискриминације“ (Р. Вељановски, 2005: 28). Брига за национални и културни идентитет, независност у односу на државу и комерцијалне интересе, општа географска доступност, непристрасност програма, ширина и разноврсност програма и финансирање највећим дијелом наплатом од корисника, представљају кључне карактеристике које, према аутору Тоби Менделу, један медиј чине јавном радиодифузно организацијом (Мендел, 2001, према: Р. Вељановски, 2005: 26).

Процес дерегулације од средине 90-их година прошлог вијека до почетка 21. вијека, интензивирао је процесе приватизације и комерцијализације медија у БиХ¹³⁴. То је период хиперпродукције медија који се оснивају у једном нормативно неуређеном простору. Оснивањем Регулаторне агенције за комуникације /РАК/ 2001. године, успоставља се и јасан законски оквир оснивања и функционисања приватних медија, што је резултовало смањењем броја комерцијалних електронских медија на тржишту БиХ¹³⁵.

Из претходно реченог произлази намјера да се истраживањем идентификује, анализира, дефинише и позиционира Јавни медијски сервис Републике Српске и његове информационе детерминанте у оквиру система јавног емитовања БиХ. Наведене категорије обухваћене истраживањем, у дијелу исказивања става јавности о РТРС, значајне су у смислу препознавања природе и карактера овог медија и његовог

---

¹³⁴ Према подацима *Медиа центра* Сарајево, 1991. године у БиХ је било регистровано 435 медијских организација, од тога 377 новинских и других штампаних медија, 54 радио станице, 4 ТВ станице и РТВ СА - јавна државна компанија за радио-телевизијску дифузију. Након рата, 1996. године, у БиХ су регистроване 272 медијске организације, а 2000. године програм емитује 210 радио и 71 ТВ станица (преузето са <http://www.mediaonline.ba/ba/?ID=30>, приступљено 19.8.2017).

¹³⁵ Према подацима РАК-а, у 2017. години у БиХ је регистровано 195 електронских медија – 148 радио и 47 телевизијских станица (преузето са <https://www.rak.ba/srp/>, приступљено 19.8.2017).

детерминисања у оквирима јавног радиодифузног модела, као сервиса јавне посвећености.

6.7.1. Заступљеност регија и локалних заједница у програму РТРС-а

Једно од најзначајнијих обиљежја јавног сервиса јесте географска покривеност територије сигналом и доступност програма најширем аудиторијуму. Аналогним ТВ сигналом РТРС-а, према подацима Службе за пренос и емитовање програма¹³⁶, покривено је 93% територије Републике Српске, односно ТВ програм је доступан за 97% становника Републике Српске. И унутрашња организација РТРС-а, којом је успостављено пет информативно-техничких центара у Источном Сарајеву, Требињу, Бијељини, Брчком и Приједору, те два дописништва, у Добоју и Београду, обезбјеђују континуирано присуство екипа Јавног сервиса у свим крајевима Републике Српске, промовисање локалних и регионалних тема и интереса, те приступ грађана јавном емитеру. Тиме су испуњени сви формални услови и задаће јавног сервиса, као заступника и промотора општег јавног интереса, али и својеврсног полигона за промовисање свих области функционисања локалних заједница и живота у њима.

Један од циљева у истраживању јесте и идентификовање става јавности у Републици Српској о заступљености регионалних и локалних тема у програму РТРС-а и отвореност овог медија за промоцију локалних заједница и јавног интереса свих грађана. Став јавности у Републици Српској, која је у проценту од готово 80% незадовољна или дјелимично задовољна извјештавањем РТРС-а из локалних средина, биљежимо као негативно обиљежје Јавног сервиса Српске. Незадовољство извјештавањем РТРС-а из неког мјеста или регије исказало је (32,8%) испитаника.

---

¹³⁶ Преузето са: <http://emitovanje.rtrs.tv/joomla/index.php/analogna-mreza>, приступљено 19.8.2017.

Табела 15. Извјештавање РТРС-а из мјеста/регије испитаника

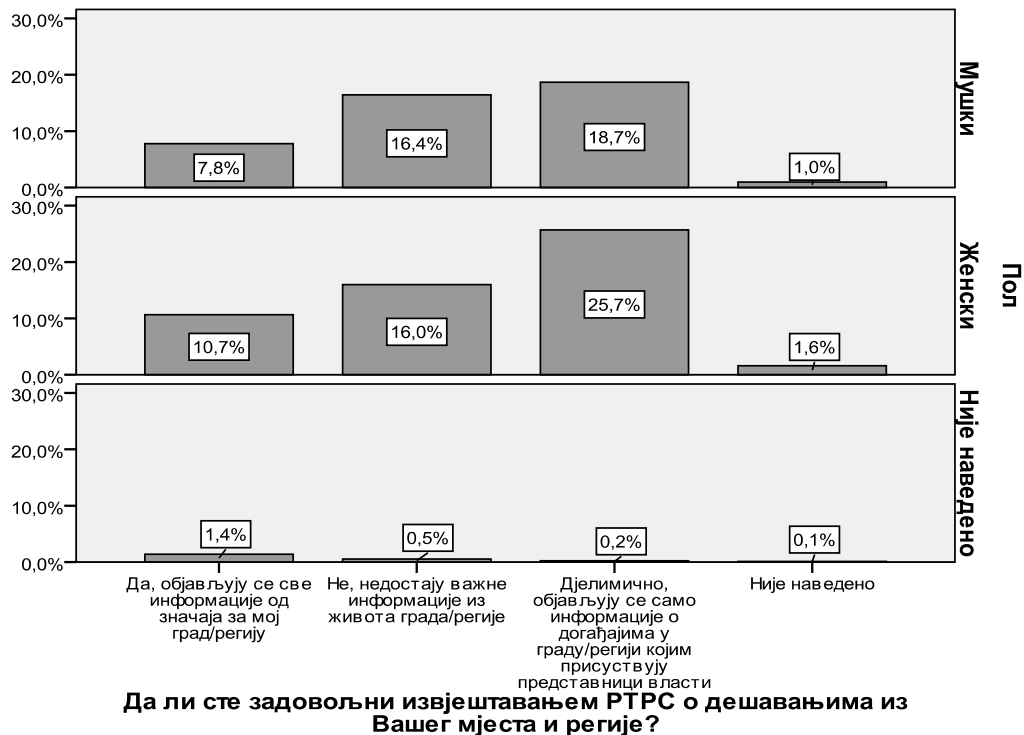
Да ли сте задовољни извјештавањем РТРС о догађајима из вашег мјеста/регије?	Фреквенција	Процент
Да, објављују се све информације од значаја за мој град/регију	186	19.8
Не, недостају важне информације из мог мјеста/регије	308	32.8
Дјелимично, објављују се само информације из мјеста/регије којим присуствују републички званичници	419	44.7
Није наведено	25	2.7
Укупно	938	100.0

Највише испитаника (44,7%) незадовољно је чињеницом да заступљеност њихове локалне заједнице у програму РТРС-а зависи од присуства републичких представника власти. Став да су у програму РТРС-а објављене информације од значаја за неку локалну заједницу или град исказало је (19,8%) испитаника.

Присуство екипа РТРС-а у некој локалној средини само у ситуацијама када се прате активности представника власти Републике Српске, указује на неадекватан приступ руководства и уређивачког колегијума Јавног сервиса, који се одређују на бази дневног догађаја. Прилика да се у програму РТРС-а прикаже нека локална средина условљена је посјетом званичника, председника, премијера, министара и других функционера, а Јавни сервис у томе је само пасивни биљежник активности политичких представника власти. Незадовољство таквим начином извјештавања и приступа Јавног сервиса Републике Српске дешавањима у локалним срединама исказало је (44,7%) испитаника, који су својим ставом упозорили да РТРС не испуњава једну од задаћа јавног сервиса – универзалност, која подразумијева отвореност и доступност свих грађана јавном медију. Неслагање приступом и начином извјештавања РТРС-а из локалних средина исказало је (32,8%) испитаника, што је забрињавајуће висок проценат.

Анализом социодемографских обилежја испитаника дошло се до прецизнијих података о популацији која је исказала незадовољство извјештавањем РТРС-а из локалних средина.

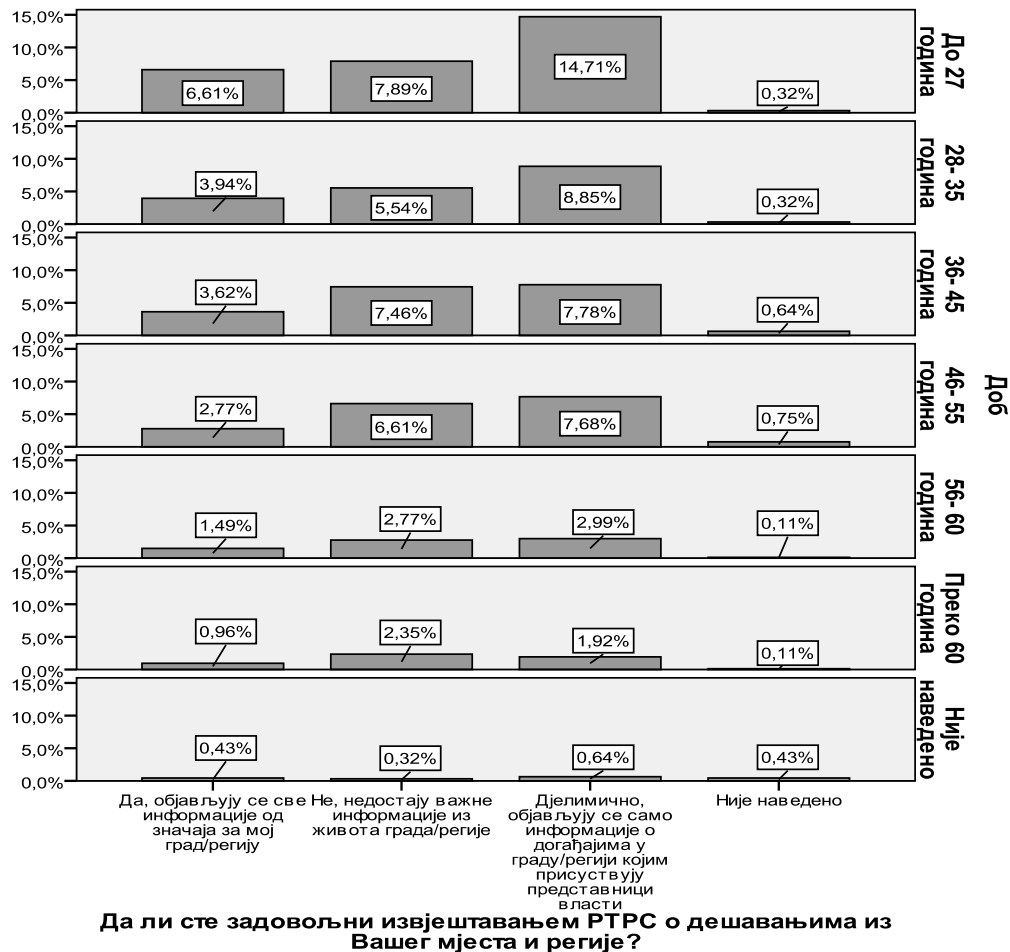
Графикон 11. Да ли сте задовољни извјештавањем РТРС-а о дешавањима из
Вашег мјеста/регије? *пол

Подједнак је број мушкараца (16,41%) и жена (15,99%) који сматрају да у програму РТРС-а недостају важне информације из њихових средина. Слични су резултати и у одговорима о заступљености садржаја из локалних средина само у ситуацијама када неком догађају присуствују представници републичке власти, што Јавном сервису Републике Српске замјера (18,65%) мушкараца и нешто више жена (25,69%).

Показатељи о доби испитаника који сматрају да РТРС не нуди разноврсне и квалитетне садржаје од интереса за најшири аудиторијум или то чини дјелимично и селективно, требало би да буду упозорење за уредништво овог медија, јер су гледаоци до 27 година старости најнезадовољнији приступом РТРС-а.

Графикон 12. Да ли сте задовољни извјештавањем РТРС-а о дешавањима из
 Вашег мјеста/регије? *доб

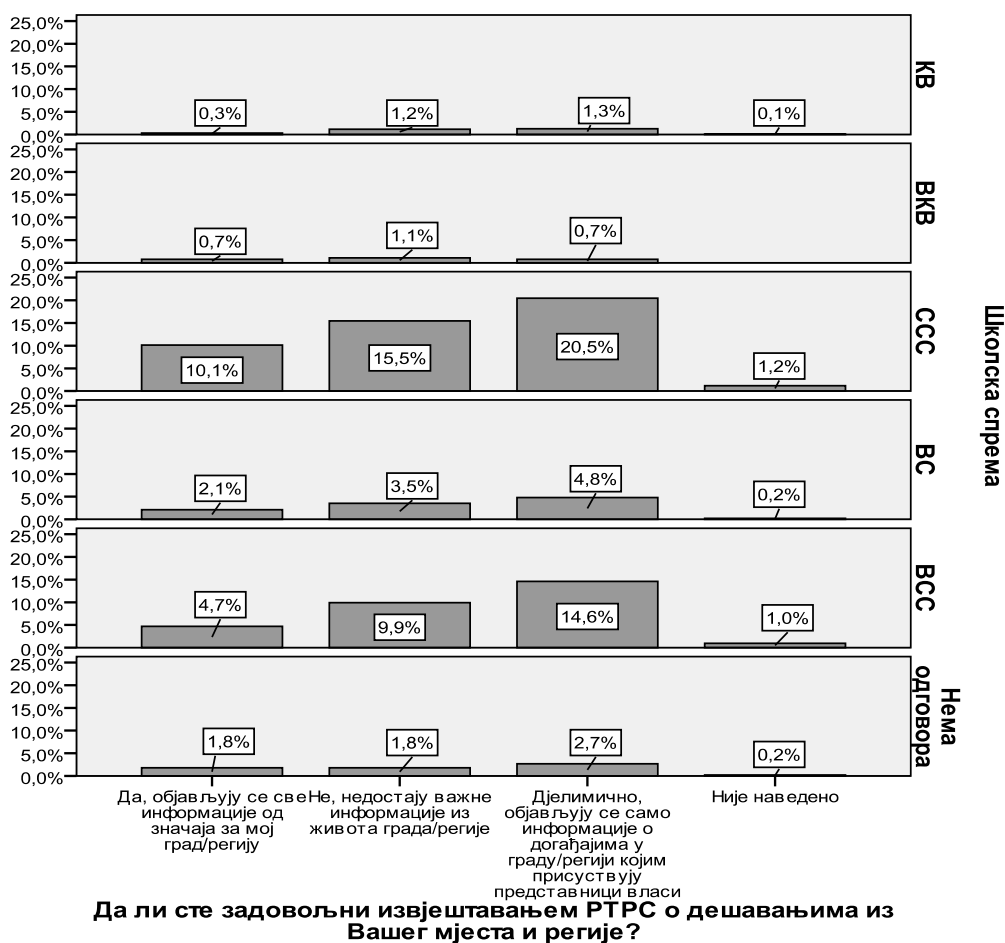

Испитаници у доби до 27 година (7,88%) сматрају да у програму РТРС-а недостају важне информације из локалних средина, док је (14,71%) дјелимично задовољно. Слиједи популација у доби од 28 до 35 година (8,84%) који сматрају да присуство екипа РТРС-а у њиховој локалној средини зависи од присуства представника власти, што изазива незадовољство и међу испитаницима старијим од 36 година (7,78%) и оним од 46 до 55 година старости (7,67%). Од готово (33%) испитаника који нису задовољни извјештавањем РТРС-а из локалних средина, највише је младих и људи средњих година, што представља лоше обиљежје програма РТРС-а у погледу локалне и регионалне заступљености.

Примједбе РТРС-у на неадекватну заступљеност информација из локалних средина и њихов селективни приступ индикатор су незадовољства јавности начином информисања јавног сервиса. Ситуацију додатно усложњавају подаци да је међу незадовољним гледаоцима програма Јавног сервиса Републике Српске значајан проценат високообразованих и оних са вишом стручном спремом.

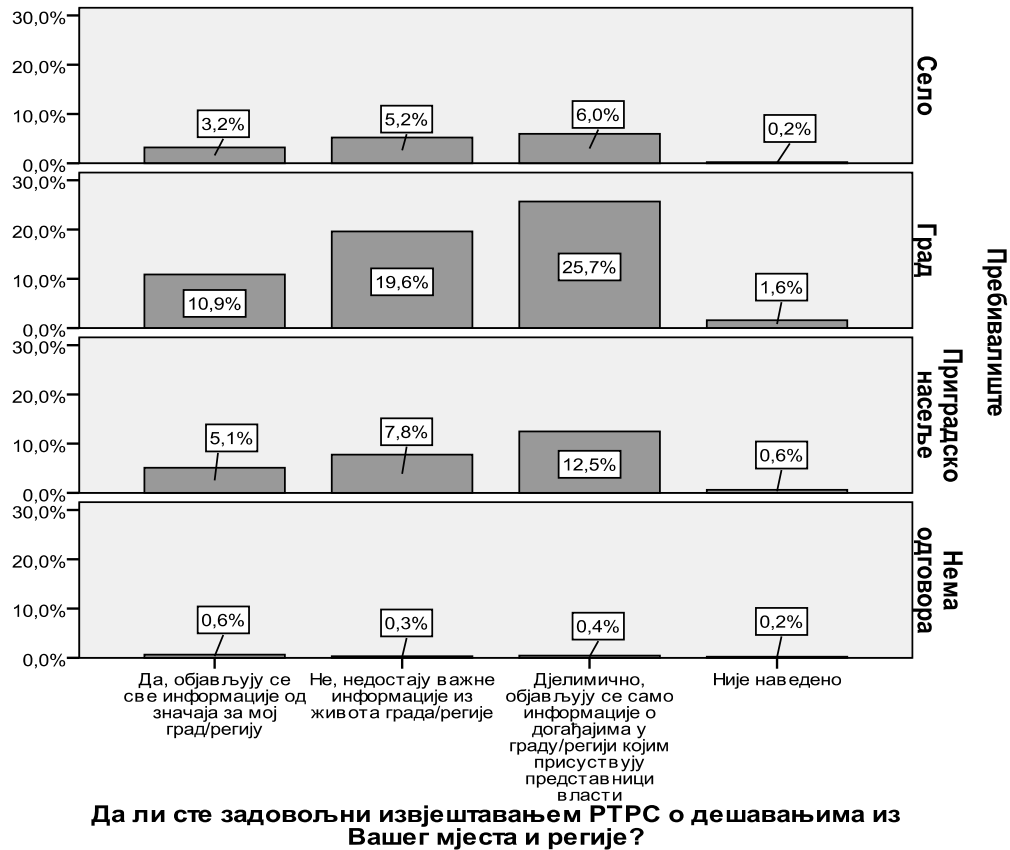
Графикон 13. Да ли сте задовољни извјештавањем РТРС-а о дешавањима из Вашег мјеста/регије? *школска спрема

Академски образовани гледаоци (9,91%) незадовољни су извјештавањем РТРС-а из њихове локалне средине, а (14,6%) испитаника с високом стручном спремом приступ Јавног сервиса, који у локалне средине долази само у пратњи републичких званичника, оцјењује као лошу праксу. Ова лоша обиљежја додатно усложњавају подаци да свега (4,69%) образованих гледалаца сматра да је програм РТРС разноврстан и да садржи значајне информације и из мањих средина, односно свих дијелова Републике Српске. Процент испитаника са вишом стручном спремом који су задовољни извјештавањем Јавног сервиса Републике Српске из локалних средина, двоструко је мањи (2,13%). Готово половину незадовољних начином информисања РТРС-а о дешавањима у општинама и градовима, чине испитаници са средњом стручном спремом (15,45%), као и (20,46%) испитаника истог нивоа образовања, који су препознали селективни приступ Јавног сервиса.

Неадекватна заступљеност свих регија и изостанак разноврсних програмских садржаја од значаја за најширу популацију, представља озбиљну критику постојећем концепту Јавног сервиса Републике Српске. Томе треба додати и податке да је процентуално највише незадовољних у већим градским центрима (19,61%) и приградским насељима (7,78%).

Графикон 14. Да ли сте задовољни извјештавањем РТРС-а о дешавањима из Вашег мјеста/регије? *пребивалиште

Становништво у градовима Републике Српске, изузев Бањалуке, која је сједиште републичких институција и највећи урбани центар Републике Српске, дјелимично је задовољно квалитетом и заступљеношћу информација из њихове средине. Информације о догађајима у граду, у програму РТРС-а могу видјети у ситуацијама када им присуствују представници власти. То је мишљење (25,69%) испитаника с мјестом пребивалишта у неком од градова Републике Српске. И становништво у приградским насељима (7,78%) незадовољно је квалитетом и заступљеношћу информација из њиховог мјеста, док је проценат оних који сматрају да се информисање из њиховог мјеста везује само за присуство представника власти и републичких функционера, значајно већи (12,47%). Резултати показују да су информације и дешавања везана за сеоске средине готово потпуно маргинализовани у програмима РСРС-а. Свега 3,19% испитаника који живе на селу позитивно је оцијенило информисање РТРС-а о дешавањима у њиховом мјесту. Проценти незадовољних значајно су већи: (5,22%)

испитаника из сеоских подручја сматра да у програму РТРС-а недостају важне информације и (6,00%) испитаника који су важне догађаје у свом мјесту пребивалишта видјели и чули само захваљујући присуству представника републичких власти.

Закон о територијалној организацији Републике Српске¹³⁷ у члану 2. прописује да територију Републике Српске чине општине и градови, и према којем основну јединицу локалне самоуправе чини општина. На територији Републике Српске постоји 58 јединица локалне самоуправе и седам градова: Бањалука, Приједор, Добој, Бијељина, Зворник, Источно Сарајево и Требиње (члан 5. и члан 28. Закона о територијалној организацији Републике Српске). Друштвени, економски и фискални потенцијали, образовни, културни, спортски капацитети, природни ресурси, инфраструктура чине територијално и географски заокружену средину Републике Српске.

Обезбјеђење равномјерног развоја институција од општег интереса и развој насеља у Републици Српској треба да буде један од темељних задатака и обавеза Јавног сервиса, који кроз све програмске садржаје мора квалитетно, разноврсно и недискриминишућим приступом информисати јавност. Остварење тог задатка могуће је једино континуираним присуством и пружањем релевантних информација од најширег значаја.

Сужен, селективан и недовољан број тема из локалних заједница у програму Јавног сервиса продубљује подјеле између мањих средина у односу на центар Републике Српске, Бањалуку, која је сједиште републичких власти, и ограничава простор за партиципацију грађана у процесима доношења одлука. Маргинализују се теме које нису дневно-политичке, а тичу се образовања, здравства, културе, науке, цивилног друштва, чије објављивање није ургентно, а захтијева добро познавање локалних прилика, темељан приступ и обраду теме.

Адекватна заступљеност локалних и регионалних средина, у којима грађани остварују више од 70% својих интереса, потреба и очекивања, у програму Јавног сервиса треба да буде његово опредјељење и битно обиљежје. Представљати јавни

---

¹³⁷ Закон о територијалној организацији РС, Службени гласник РС, бр. 69/09.

интерес и бити јавна услуга грађана јесте и суштинска разлика у концепту и организацији јавне радиодифузије у односу на комерцијални медијски сектор који, у правилу, не придаје значај локалним темама и економски неисплативим програмским садржајима, руководећи се искључиво законима тржишта и логиком профита.

6.7.2. Политички утицаји на програм Телевизије Републике Српске

У претходно изнесеним резултатима истраживања показано је да РТРС има највећи рејтинг гледаности цијелог програма у односу на друге ТВ станице у Републици Српској, посебно централне информативне емисије и других информативно-политичких емисија. Уочено је и да више од половине испитаника није задовољно квалитетом програмских садржаја, јер су у извјештавању РТРС-а идентификовали селективан приступ и необјективност.

Као један од разлога незадовољства квалитетом програма Јавног РТВ сервиса Републике Српске, испитаници су навели фаворизовање владајуће политичке гарнитуре.

Табела 16. Наклоност РТРС-а одређеној политичкој партији

Наклоност РТРС-а одређеној политичкој партији	Број	Процент
Да, политика утиче на програм РТРС-а	568	60.6
Не, програм је независан од политичког утицаја	118	12.6
Политичке партије дјелимично утичу на програм РТРС-а	233	24.8
Нема одговора	19	2.0
Укупно	938	100.0

Мишљење је (60,6%) испитаника да политика утиче на програм РТРС-а. Више од (24%) сматра да је утицај политичких партија дјелимично присутан. Свега (12,6%) испитаника сматра да је програм РТРС-а независан од политичког утицаја.

Став јавности о питању политичког утицаја на програм РТРС-а биљежимо као негативну одлику Јавног сервиса Републике Српске, јер фаворизовање политичких

интереса подрива темеље телевизије као јавног сервиса свих грађана, политички неутралног, професионалног и отвореног за различита мишљења.

Сврставање и фаворизовање једне политичке опције у програму Јавног сервиса утиче на повјерење гледалаца у емитоване садржаје. Код гледалаца који припадају политичкој партији којој је РТРС наклоњена, повећава се повјерење у њене програме, док јавност која преферира друге политичке опције или је страначки неопредијељена, губи повјерење у овај медиј.

Наклоност РТРС-а владајућој политичкој партији овдје треба тумачити као оријентацију самог медија и уређивачког руководства према одређеној политичкој опцији и професионалну идеологију новинара Јавног сервиса РС, који сматрају да је њихов задатак да буду у служби владајуће политичке елите. Разлози политичког сврставања РТРС-а су тема за посебну анализу, али овдје треба додати да највише органе управљања у РТРС-у поставља владајућа политичка гарнитура, па руководство Јавног сервиса и уредници имају и лични интерес очувања стечених позиција на начин да опслужују потребе власти и урушавају принципе независног, политички аутономног и непристрасног јавног емитера.

На основу става јавности у Републици Српској, која у проценту од (80%) сматра да политика директно, односно, дјелимично утиче на садржај програма РТРС-а, може се констатовати да руководство РТРС-а и уређивачки колегијум не разумију улогу и позицију јавног сервиса и његов значај за развој демократског друштва.

6.7.3. Злоупотреба Телевизије Републике Српске

Јавност у Републици Српској разликује наклоност РТРС-а владајућој политичкој партији, што је однос руководства и уређивачког колегијума према власти, и злоупотребе Јавног сервиса од стране те исте власти. Већи је проценат испитаника који сматрају да је РТРС сервилна у односу на власт (60,6%) него оних који сматрају да политичка партија на власти злоупотребљава Јавни сервис (52,1%).

Табела 17. Злоупотреба РТРС-а од стране политичке партије на власти

Да ли владајућа политичка партија злоупотребљава Јавни РТВ сервис РС?	Број	Процент
Да, јер своје страначке активности представља као активности републичких представника власти	489	52.1
Не, владајућа странка не злоупотребљава свој положај	121	12.9
Понекад владајућа странка користи РТРС за промоцију својих партијских ставова	304	32.4
Није наведено	24	2.6
Укупно	938	100.0

Напполовична већина испитаника сматра да власт у Републици Српској полаже право на Јавни сервис, на начин да им, као изборним побједницима, припада јавни медијски сервис за промоцију партијских интереса. Испитаници сматрају да:

1. владајућа политичка партија злоупотребљава Јавни сервис, став је (52,1%) испитаника;
2. странка на власти понекад користи РТРС за промоцију својих партијских ставова (32,4%);
3. власт не злоупотребљава РТРС – (12,9%) испитаника.

Опредјељење власти да располаже јавним ресурсима није новина нити карактеристика само владајућих у Републици Српској. Власт у Републици Српској остварује доминантан утицај на Јавни сервис, чинећи га зависним и подложним политичким интересима, третирајући га као државну РТВ. Већи проблем представља неспремност, неспособност или незнање руководства и уредничког колегијума РТРС-а да се одупру притисцима и утицају власти и организују као истински јавни сервис, независан и аутономан од свих центара власти и моћи, отворен и доступан свим грађанима, другачијим мишљењима и политичким алтернативама.

Став јавности у Републици Српској која је већински исказала неслагање због наклоности РТРС-а владајућој политичкој партији и, истовремено, осудила злоупотребе

Јавног сервиса Српске од стране исте политичке елите, указује да РТРС не остварује основне функције јавног сервиса и да се он не може посматрати као „угаони камен демократије“, о чему говори један од најугледнијих теоретичара европске радиодифузне регулације Карол Јакубович. „Јавни радиодифузни сервис је производ стабилне, зреле демократије. Демократија и јавни сервис јачају једни друге, али демократски контекст је и даље предуслов за дјеловање истинског јавног сервиса, јер у противном, његова кључна карактеристика – способност да се одупре влади и моћној елити – не би била могућа. Јавни сервис ће, у ствари, бити третиран као репер природе политичког система: изворном независношћу здраве демократије и јаког цивилног друштва“ (Jakubowicz, K. 2011: 51).

Анализом резултата уочено је да је РТРС постао моћна полуга власти и да је због тога изгубио уређивачку независност и аутономију. Однос овог јавног емитера према публици и мисија да развија универзалност и плурализам, доприноси друштвеном развоју и подстиче изградњу демократског система вриједности, нису на адекватан начин заступљени у постојећем концепту Јавног РТВ сервиса Републике Српске. Резултати истраживања показали су да грађани Републике Српске нису задовољни степеном укључености у рад РТРС-а и да постојећа пракса и оријентација овог јавног емитера није у довољној мјери изложена јавној контроли. Независност уређивачког концепта и програмске политике врло је важна карактеристика јавних сервиса. Концепт, модел и карактер јавног сервиса почива на идеји да „јавни сервис представља простор у којем се идеје могу изражавати слободно, у којем постоји проток информација, мишљења и критичких ставова. Ово је могуће само уколико је јавни сервис независан, како од политике тако и од економских интереса“ (Price and Raboy, 2001: 5-6). Одговорност коју јавни сервис има, огледа се у чињеници да овакав концепт медијске организације има јавни статус, да је финансиран јавним новцем, и као такав мора да испуни високе стандарде квалитета програма и начина извјештавања. Ништа мања нису и очекивања грађана, која би требало да обавезу јавни сервис на непристрасно и што објективније информисање, плурализам мишљења и идеја, широку доступност и отвореност да препозна и адекватно одговори информативним потребама јавности.

6.7.4. Образовни програм Телевизије Републике Српске

Жанровска разноврсност ТВ програма и медијски плурализам садржаја међу главним су факторима оцјене остварености функција јавног сервиса и квалитета услуга које пружа свим грађанима. Програм јавног сервиса није, нити смије бити, сведен само на информисање о актуелним политичким темама. Осим информативне функције, јавни сервис мора адекватно одговорити и задовољити и друге информативне потребе грађана, на начин да у свом програму понуди широк спектар различитих тема и жанрова. Задатак јавног сервиса јесте и да образује и да забави квалитетним програмом који мора бити произведен на темељу високих стандарда квалитета, изврности и одговорности.

Један од истраживачких циљева у раду јесте и идентификовање нивоа потреба грађана Републике Српске за садржајима образовног карактера у програму РТРС-а и њихова оцјена квалитета понуде.

Табела 18. Заступљеност емисија образовног карактера у програму РТРС-а

Ставови испитаника о квалитету образовних емисија у програму РТРС	Број	Процент
Да, образовне емисије су одличне	195	20.8
Не, образовне емисије су скромног квалитета и слабо заступљене у програму РТРС-а	435	46.4
Дјелимично сам задовољан/а и квалитетом и заступљеношћу образовних емисија у програму РТРС-а	267	28.5
Предлажем више емисија	39	4.2
Нема одговора	2	.2
Укупно	938	100.0

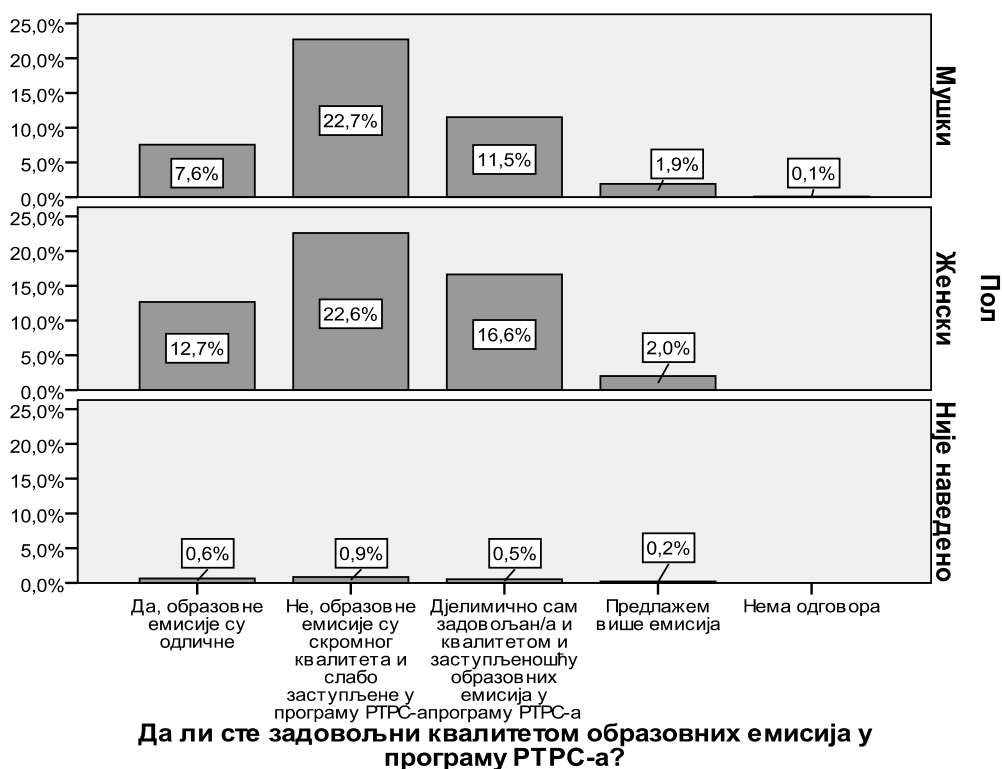
РТРС, у погледу пласирања разноврсног и квалитетног образовног програма, није испунио задаћу. Истраживање је показало да су:

1. у програму РТРС-а образовне емисије скромног квалитета и слабо заступљене, и то је став (46,4%) испитаника;
2. квалитетом и заступљеношћу емисија образовног карактера дјелимично је задовољно (28,5%) испитаника;

3. образовне емисије у продукцији су РТРС-а одличне, мишљење је (20,8%) испитаника.

Анализом одговора на основу социодемографских обиљежја испитаника добијени су прецизнији подаци који указују на пропусте у концепцији образовног програма РТРС-а.

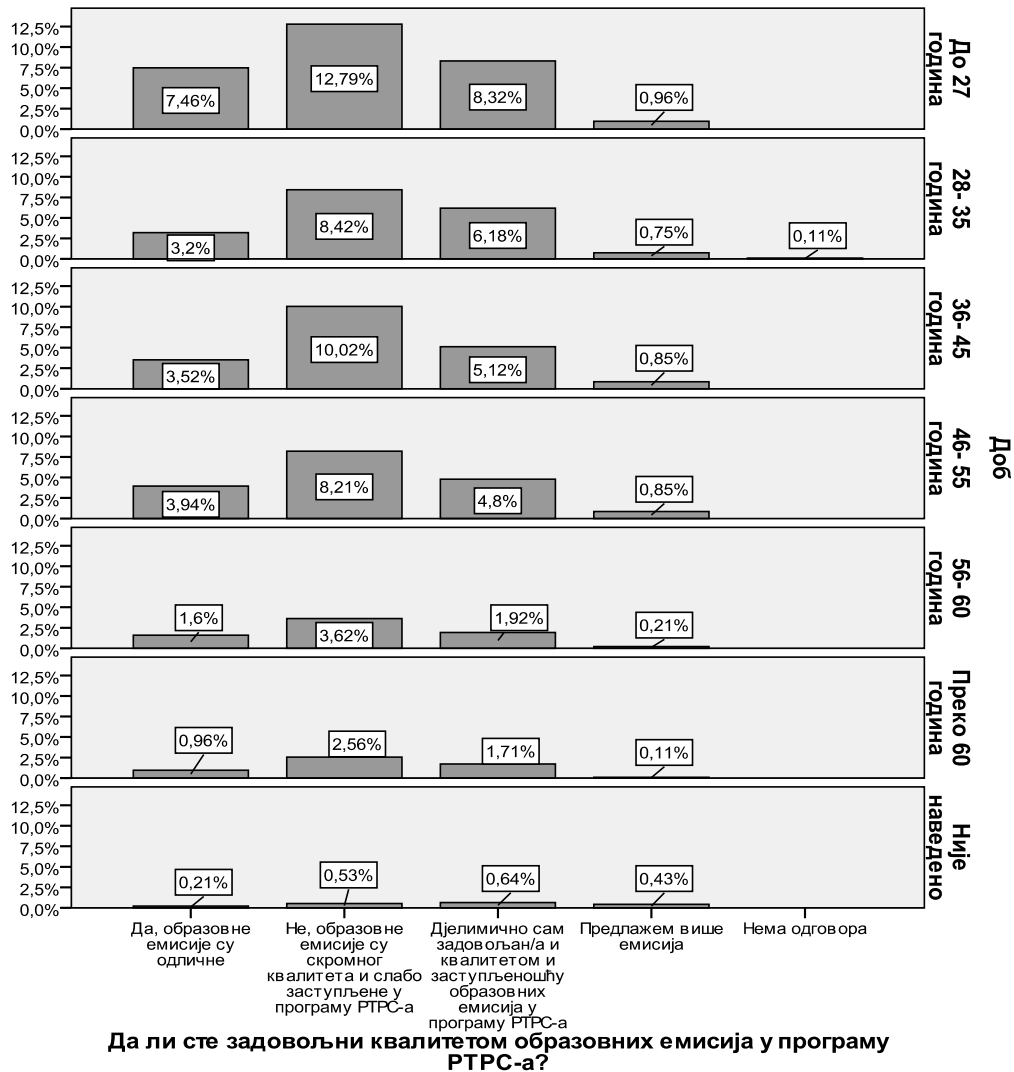
Графикон 15. Образовне емисије*пол

Незадовољство понудом емисија образовног карактера у програму РТРС дијеле припадници оба пола: (22,70%) мушкараца сматра да су образовне емисије скромног квалитета и слабо заступљене у програму Јавног РТВ сервиса РС и (22,60%) жена. У групи испитаника који су образовни програм РТРС-а оцијенили као одличан, више је жена (12,68%) у односу на (7,56%) мушкараца. Дјелимично задовољство квалитетом образовних емисија исказало је (16,63%) жена и (11,51%) мушкараца.

Незадовољство испитаника квалитетом образовних емисија у програму РТРС-а још више добија на тежини, узме ли се у обзир старосна структура грађана који су тај програмски сегмент оцијенили као лош.

Графикон 16. Образовне емисије*доб

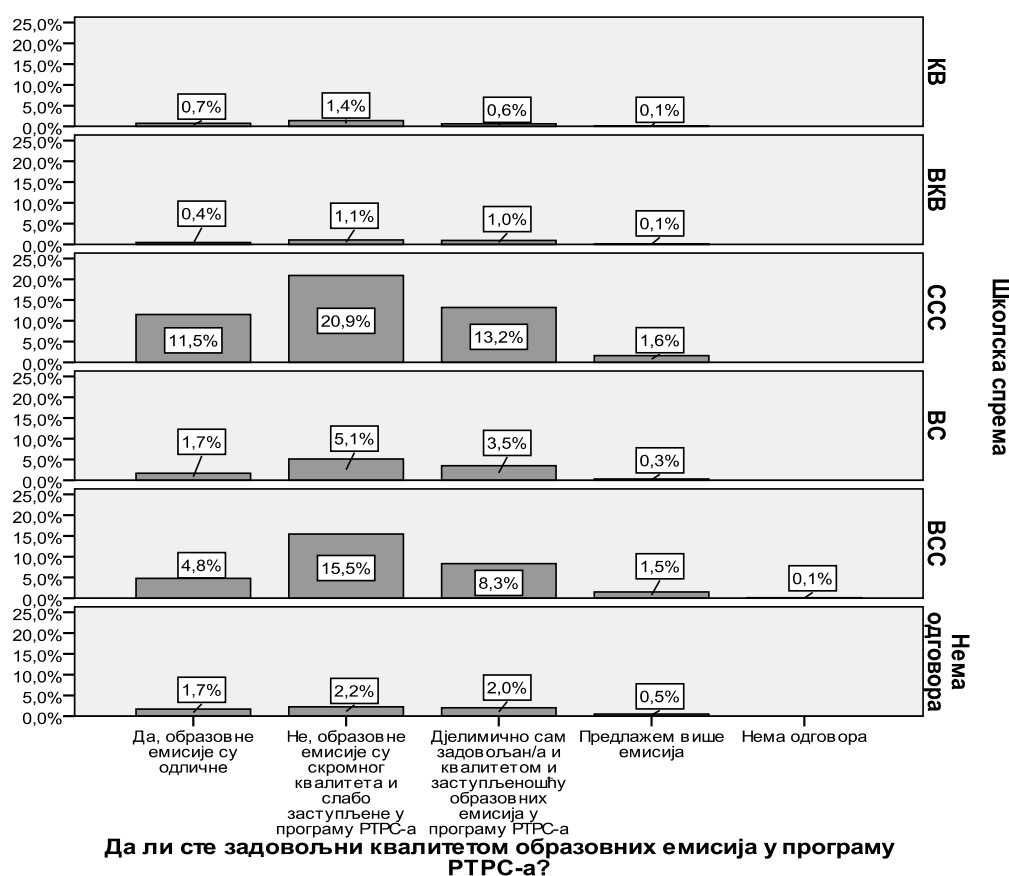

Квалитет образовних емисија у програму RTPC-а најлошије је оцијењен од стране гледалаца у доби до 27 година (12,79%) и испитаника старости од 36 до 45 година (10,2%). Популација до 27 година (7,46%), сматра да су емисије образовног карактера RTPC-а одличне, док је у тој старосној групи (8,31%) дјелимично задовољно квалитетом и заступљеношћу ових програмских садржаја. Незадовољство понудом и квалитетом образовних садржаја исказало је (8,42%) испитаника старости од 28 до 35 година и (8,2%) гледалаца у доби од 46 до 55 година, који чине најпродуктивнији демографски ресурс сваког друштва. Издвајамо и податак да (4,15%) испитаника сматра да је потребно повећати број образовних емисија у програму RTPC-а. У свим

старосним групама испитаника подршка повећању броја и квалитета тих програмских садржаја не прелази један одсто. То се може тумачити двојачко - као мишљење јавности да РТРС нема довољно квалитетног кадра који може испунити високе професионалне стандарде у креирању едукативних садржаја и као оријентацију гледалаца информативно-политичким садржајима, без наглашене потребе за емисијама образовног карактера.

Подаци о образовној структури испитаника који су оцјењивали квалитет и заступљеност едукативних садржаја, иду у прилог тврдњи да је образовна улога, као једна од три основне функције медија, у програму Јавног РТВ сервиса Републике Српске занемарена.

Графикон 17. Образовне емисије*шк. спрема

Испитаници са високом стручном спремом (15,45%) незадовољни су квалитетом и заступљеношћу емисија образовног карактера, док је троструко мање академски образованих гледалаца (4,79%) који сматрају да су образовне емисије одличне. Највише

испитаника са средњом стручном спремом (11,51%) сматра да је понуда и квалитет образовних садржаја у програму РТРС-а одлична, дјелимично задовољних је (13,22%) и незадовољних (20,82%).

У програму РТРС-а доминирају информативно-политички садржаји, којима се остварује највећи утицај на јавност, што је потврђено и овом анализом. Међутим, запостављање садржаја из области образовања ограничава задовољење комуникацијских потреба свих грађана. Уочено је да РТРС занемарује једну од основних функција медија – да образује, а могући узроци јесу: поткапацираност људских ресурса задужених за продукцију образовног програма, недостатак техничко-технолошких капацитета за реализацију овог програмског сегмента, који се превасходно распоређују и ангажују у информативном програму. Пресудним фактором може се издвојити неразумијевање уређивачког колегијума, који у планирању и реализацији дневних и седмичних програма, неадекватно третира образовне садржаје.

Испитаници су самостално требали да наведу бар двије емисије образовног карактера у програму РТРС-а. На листи од 14 одговора нашле су се само четири емисије које жанровски припадају образовном програму: *Квадрат на знање*, *Ризница знања*, *Тамо далеко* и *Говоримо српски*.

Табела 19. Листа емисија образовног карактера испитаника

Емисије образовног карактера	Фреквенција	Процент
Квадрат на знање	40	4.3
Ријеч вјере	6	.6
Не знам	793	84.5
Ризница знања	10	1.1
Људовање	1	.1
Више различитих	62	6.6
Прозорница	3	.3
Рачуница	7	.7
Круг	1	.1
Плодови рада	1	.1
ЗаДруга	1	.1
Тамо далеко	1	.1
Говоримо српски	2	.2
Ах, та планета!	8	.9
Православље	2	.2
Укупно	938	100.0

Резултати показују да (84,5%) испитаника не зна ниједну емисију образовног карактера у програму РТРС-а. Јавни сервис, уз куповину програма других продукцијских кућа и независних продукција, што је и његова законска обавеза, мора његовати сопствену продукцију, односно бити произвођач аутохтоних програма. Сопствена продукција требало би да гарантује квалитет и изврност, али и специфичност програма по којој ће бити препознатљив на медијском тржишту, и на начин да у перцепцији својих конзумента оставља значајан траг. Уочава се да Јавни сервис Републике Српске, у досадашњем приступу, није успио понудити квалитетне образовне садржаје који задовољавају исказани ниво потреба јавности.

6.7.5. Емисије забавног карактера у програму Телевизије Републике Српске

Процес дерегулације Прајс дефинише као „укидање правила и прописа који ограничавају, али и штите статус јавних сервиса“ (С. Прајс, 2011: 483). То омогућава комерцијалном медијском сектору уплив у сферу јавне радиодифузије и даје „већу слободу маневрисања приватној компанији, док се публици пружа мања гаранција квалитета услуге“ (С. Прајс, 2011: 483). Тај процес у Босни и Херцеговини изазвао је експанзију приватних медија. У БиХ регистровано је 45 ТВ станица¹³⁸ и 143 радио станице, које су корисници дозвола Регулаторне агенције за комуникације за земаљску дифузију радио и ТВ програма. Од 2010. године региструје се и долазак глобалних медија, који се у БиХ појављују кроз тзв. сестринске огранке, као што је Ал Џазира Балканс (Al Jazeera Balkans) и телевизија Н1, као огранак CNN за простор Балкана. „У формалном смислу, глобални корпоративни медији у Босну и Херцеговину долазе на основу свог удјела у власништву медија у сусједним земљама. Ти медији доступни су и у Босни и Херцеговини, било на киосцима у већим градовима (ако је ријеч о принтанним медијима), било у кабловским системима (ако је ријеч о ТВ станицама)“ (Л. Турчило, 2011: 68). Глобалне корпорације тако и формално и садржајно улазе у медијски простор БиХ. „Већина културних и забавних садржаја које емитирају и локални и регионални медији је страног поријекла и то углавном из САД, те неколико западноевропских

---

¹³⁸ Попис радио и ТВ станица доступан на: <https://www.rak.ba/bos/index.php?uid=1273787112> (приступљено 4.6.2018).

земаља и, у новије вријеме, из Латинске Америке, али и Турске, и они припадају такозваној попкултури, а у Босни и Херцеговини имају велики број конзумента“ (Л. Турчило, 2011: 67). Такав распоред снага на медијском тржишту БиХ, довео је јавне РТВ сервисе у незавидан и, условно речено, подређен положај, јер комерцијални медији производе лаке жанрове, музичко-забавне емисије упитног квалитета, емитују сапунске серије и придобијају наклоност публике која те садржаје некритички конзумира. Јавни сервиси, условљени обавезом да продукују разноврсне, висококвалитетне садржаје и задовоље све дрштвене групе, доведени су у стање врло оштре конкуренције с приватним емитерима, па су у тим околностима, како наводи Раде Вељановски, морали да ту и тамо одустану од преозбиљних садржаја за малобројну елитну публику. „Прихватајући изазов, јавни РТВ сервис је отворио ново поглавље у свом развоју, додајући сопственој дефиницији флоскулу о нужности производње популарних програма који морају бити квалитетни и квалитетних програма који морају бити популарни“ (Р. Вељановски, 2005: 27).

У мноштву неквалитетних забавних садржаја, којима комерцијалне ТВ станице привлаче публику и тенденција да се телевизије сведу на средство забаве, неопходно је на лествици задаћа јавног сервиса подићи обавезу да квалитетом забавног програма утичу на јавност. Сада је, можда више него икада прије, потребно да јавни сервиси оживе замисао првог директора ВВС, који је као најважнију, истицао обавезу електронских медија „да се очува високоморални тон, односно, свако избегавање вулгарног и штетног“ (Мек Квин, 2000: 257).

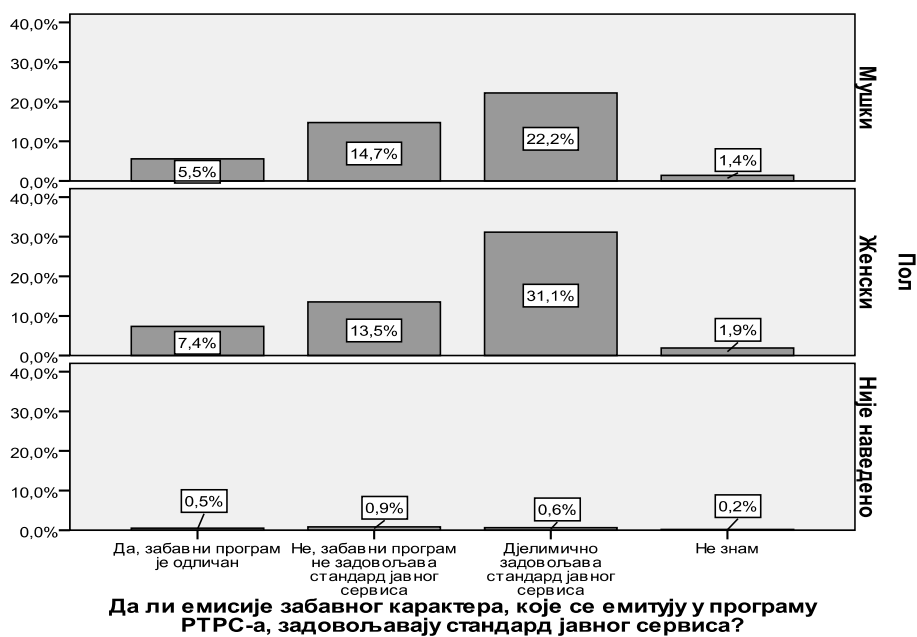
Што се тиче функције јавног сервиса да, уз информисање и образовање, своје конзументе и забави, гледаоци РТРС-а, показало је истраживање, дјелимично су задовољни квалитетом забавног програма (53.9%), док је врло мало (13,4%) испитаника потпуно задовољно понудом забавних садржаја.

Табела 20. Квалитет забавног програма РТРС-а

Квалитет забавног програма РТРС-а	Фреквенција	Процент
Да, забавни програм је одличан	126	13.4
Не, забавни програм не задовољава стандард јавног сервиса	273	29.1
Дјелимично задовољава стандард јавног сервиса	506	53.9
Не знам	33	3.5
Укупно	938	100.0

Став испитаника (53,9%) који су дјелимично задовољни квалитетом забавних садржаја свакако је показатељ да је Јавни сервис Републике Српске својом понудом донекле упростојио овај дио медијске сфере, али да је потребно још много улагања и труда да се конституише квалитетан забавни програм. Социодемографска обиљежја испитаника показују да је подједнак број жена (13,53%) и мушкараца (14,71%) који сматрају да забавни програм РТРС-а не задовољава стандард јавног сервиса. У групи испитаника који су овај програмски сегмент оцијенили највишом оцјеном, више је жена (7,35%) у односу на (5,54%) мушкараца.

Графикон 18. Квалитет забавног програма РТРС-а *пол

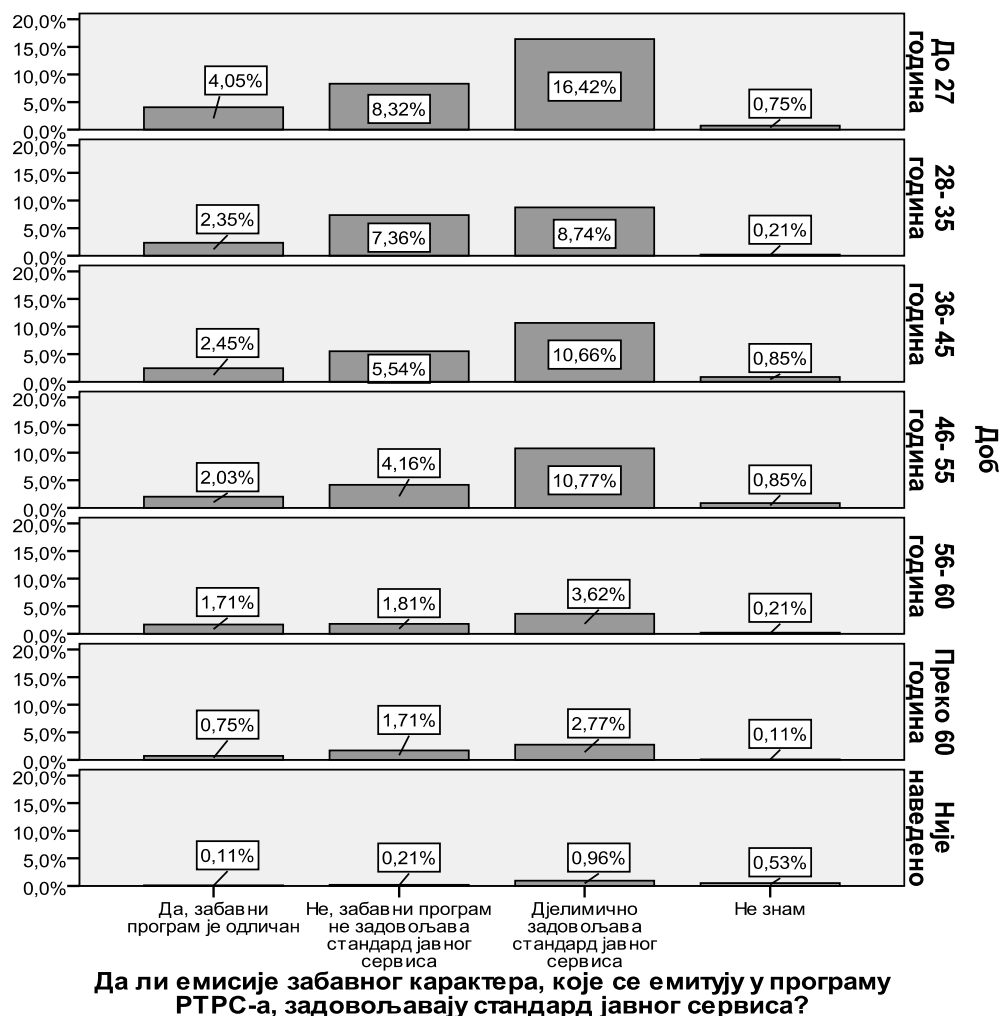

Емисијама забавног карактера у програму РТРС-а дјелимично је задовољно (31,13%) жена и (22,17%) мушкараца.

Из приказа старосне структуре испитаника видљиво је да су млади људи, у доби до 27 година, генерално задовољни понудом и квалитетом забавних емисија у програму РТРС-а □ (4,05%) сматра да је овај програм одличан, а (16,41%) дјелимично задовољно.

Графикон 19. Квалитет забавног програма РТРС-а *доб

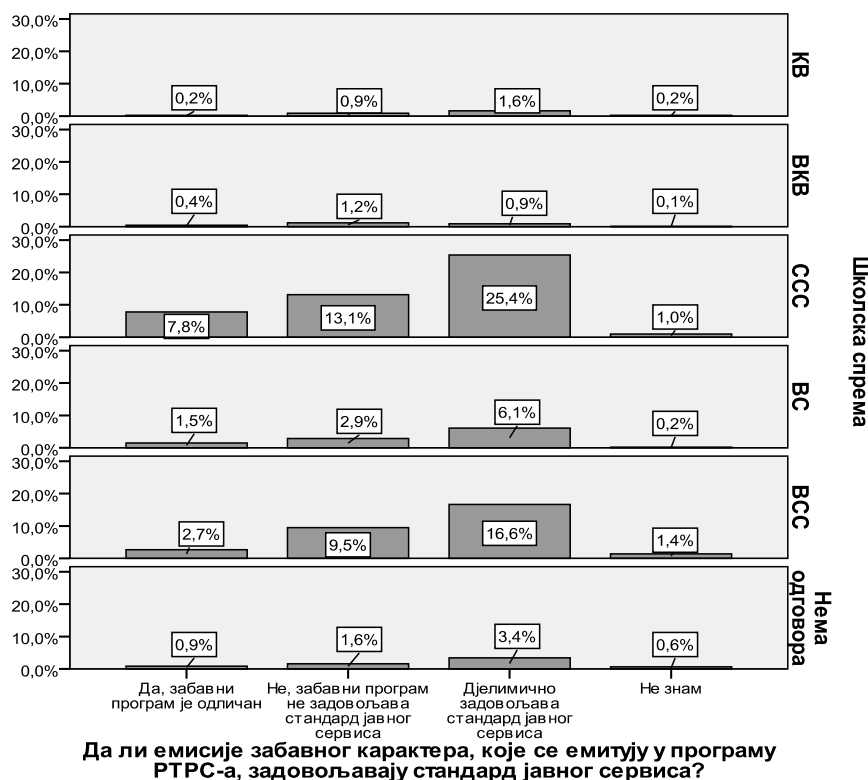

Старији испитаници у доби од 36 до 45 и од 46 до 55 година, у значајно мањем проценту су се похвално изјаснили о забавном програму РТРС-а, (2,45%), односно (2,02%) сматра да је овај програм одличан. Уједначени су проценти међу испитаницима тих старосних група, који су дјелимично задовољни понудом забавних емисија, док гледаоци старије доби од 56 до 60 и више од 60 година, већином сматрају да квалитет

забавног програма РТРС-а дјелимично испуњава стандард јавног сервиса – (3,62%), односно (2,77%) гледалаца старије генерације. Треба истаћи и податак да је међу овом старосном групом процентуално најмање оних који сматрају да је забавни програм одличан, (1,70%) гледалаца старости од 56 до 60 година и (0,74%) старијих од 60 година. У групи испитаника који су незадовољни овим програмским жанром, највише је младих до 27 година (8,31%), слиједе они нешто старији, до 35 година (7,35%), затим популација од 36 до 45 година (5,54%) и од 46 до 55 година (4,15%). Од укупног броја испитаника старије генерације, од 55 до 60 и преко 60 година, готово једна трећина је незадовољна квалитетом забавних емисија које се могу видјети у програму Јавног РТВ сервиса Републике Српске.

Подаци о образовном профилу говоре да је највише испитаника са средњом стручном спремом (7,78%) дало оцјену одличан забавном програму РТРС-а, испред високообразованих (2,66%) и испитаника са вишом стручном спремом (1,49%).

Графикон 20. Квалитет забавног програма РТРС-а *школска спрема

Од укупног броја испитаника (53,94%), који су дјелимично задовољни понудом и квалитетом забавног програма, највише је оних са средњом стручном спремом (25,37%), слиједе академски образовани гледаоци (16,63%) и гледаоци с вишом стручном спремом (6,07%). Може се рећи да оваква образовна структура у најбројнијој групи испитаника, који сматрају да је забавни програм РТРС-а у оквирима стандарда јавног сервиса, позитивно обиљежје, јер се ради о дијелу јавности која у слободно вријеме конзумира забавне садржаје на нивоу доброг укуса. Обавеза јавног сервиса јесте и да промовише културу земље и њених заједница, да буде промотор и подршка афирмацији културног стваралаштва и да своје гледаоце забавља осмишљеним и квалитетним програмима, да се издигне и буде другачији од концепта забаве у продукцији комерцијалних медија.

6.7.6. Програмски савјет РТРС-а

Програмски савјет РТРС-а установљен је Законом о РТРС-у¹³⁹, члан 50, као независно стручно тијело, које бира Народна скупштина Републике Српске, ради „потпунијег заступања и заштите интереса јавности у програмима РТРС-а и унапређења укупних радијских и телевизијских програма РТРС-а“¹⁴⁰. Савјетодавна улога Програмског савјета нарочито је значајна у процесу доношења и усвајања програмске политике РТРС-а и именовања његовог руководног особља. Податак да већина јавности не зна за постојање Програмског савјета РТРС, (73,1%) испитаника, указује на противрјечност његове улоге.

Табела 20. Информисаност испитаника о раду Програмског савјета РТРС-а

Информисаност испитаника о раду Програмског савјета РТРС-а	Фреквенција	Процент
Информисан сам о раду Програмског савјета РТРС-а	63	6.7
Дјелимично сам информисан о раду Програмског савјета РТРС-а	177	18.9
Нисам информисан о раду Програмског савјета РТРС-а	686	73.1
Нема одговора	12	1.3
Укупно	938	100.0

¹³⁹ http://www.rtrs.tv/comp/zakon_rtrs.php, (приступљено 23.8.2017).

¹⁴⁰ Закон о Радио-телевизији Републике Српске, број: 01-556/06, од 11. маја 2006. године, доступно на: http://www.rtrs.tv/comp/zakon_rtrs.php, (приступљено 23.8.2017).

О раду Програмског савјета РТРС-а информисано је само (6,7%) испитаника, а дјелимичне и непотпуне информације о раду овог савјетодавног тијела има (18,9%) грађана Републике Српске који су учествовали у истраживању.

Иако је основна задаћа Програмског савјета да заступа и представља јавност у креирању програмске политике РТРС-а, та иста јавност није обавијештена о овом тијелу, што се може вишеструко тумачити:

- Програмски савјет углавном не ради послове из своје надлежности дефинисане Законом, ријетко се састаје и његови чланови занемарили су своје законске обавезе;
- Народна скупштина РС занемарила је ово тијело и не тражи да јој Програмски савјет поднесе извјештај или информације о свом раду, иако је то обавеза оснивача;
- Менаџменту и уређивачком колегијуму РТРС-а не одговара да Програмски савјет ради у пуном капацитету и остварује своје надлежности из области утицаја на уређивачку политику;
- Владајућа партијска елита не жели да Програмски савјет ради и иступа у јавности, јер би на тај начин наклоњеност РТРС-а властима и утицај те исте политичке гарнитуре на Јавни сервис била демаскирана и угрожена.

Не може се оправдати ни пасивност јавности која неће или не жели да активира законом дате механизме за оживљавање стварне функције и улоге Програмског савјета. Све критике упућене на рачун програмске оријентације и приступа Јавног сервиса у информисању грађана, које је јавност исказала, због њене неодлучности и неактивности остају без ефекта. Све док степен информисаности грађана о могућностима директног утицаја на програмску политику РТРС-а, путем Програмског савјета, буде на нивоу (6,7%), што је резултат нашег истраживања, нереално је очекивати значајније промјене у остваривању функције јавног сервиса, који мора да буде *јавна служба* од интереса свих и на услузи свима. Укључивање грађана у израду уређивачке политике и програмског концепта, приступ процедурама и учешће у свим процесима значајним за

функционисање јавног сервиса омогућено је путем Програмског савјета РТРС-а, али та могућност, показало је истраживање, није у довољној мјери искоришћена.

6.7.7. Јавна расправа о програмима Телевизије Републике Српске

Јавна расправа о програмима РТРС-а, од њеног оснивања до данас, није одржана у Републици Српској, иако је то предуслов за остваривање утицаја јавности у програмирању садржаја Јавног сервиса.

Табела 21. Потребa организовања јавне расправе о програмима РТРС-а

Потребa организовања јавне расправе о програмима РТРС-а	Фреквенција	Процент
Да, на цијелој територији	412	43.9
Да, у већим градовима	186	19.8
Не треба јавна расправа	315	33.6
Нема одговора	25	2.7
Укупно	938	100.0

Већина грађана (43,9%) сматра да је крајње вријеме да се организује јавна расправа, на цијелој територији Републике, Српске о програмима Јавног сервиса. Тај податак може се тумачити као жеља и потреба јавности да утиче на обликовање програмских садржаја и њихову контекстуализацију, с циљем уређења програмске схеме РТРС-а, на начин да слиједи основну мисију јавног медијског сервиса. Јавну расправу о програмима РТРС-а непотребном сматра (33,6%) испитаника, а организовање јавне расправе само у већим градовима подржава (19,8%) испитаника.

Значајан је и одговор дијела јавности (33,6%) која сматра да су јавне расправе о програмима РТРС-а непотребне. То је, вјероватно, онај дио популације која спада у активисте или симпатизере владајуће политичке опције у Републици Српској и некритички посматра уређивачке стандарде. Може се говорити и о дијелу јавности која не разумије улогу јавног сервиса и пресудан значај утицаја грађана на програмску схему и оријентацију, што представља основну разлику између јавног емитера и државног РТВ медија.

Потребно је преиспитивање и промјена курса унутар руководства и уређивачког колегијума РТРС-а, на начин да се прихвати одговорност у програмирању садржаја,

који се морају структурисати као непристрасни, објективни те политички и економски аутономни, и у складу са жељама популације. Право јавности да утиче на те процесе мора да буде омогућено, а јавне су расправе демократски инструмент за остварење те мисије.

6.8. Интерпретација резултата истраживања

Резултати су показали да јавност у Републици Српској прати савремене трендове и да потребу за сазнавањем значајних информација и укључености у актуелне друштвене токове остварује користећи различите медије, интернет, телевизију и радио. Слиједи популација која се информисе путем интернета, који обједињује медијске форме и гдје се различити садржаји могу читати, гледати, слушати. На трећем је мјесту телевизија, као главни извор информисања, коју преферира једна трећина испитаника, што указује на све већи утицај овог медија на јавност. Пропорционално томе, увећава се и тежња свих субјеката јавног и политичког живота за успостављањем контроле над њом. Утицаји радија и штампе, показали су резултати истраживања, значајно опадају и ова два традиционална медија, не тако давно, доминантно заступљени у процесима информисања и сазнавања битних чињеница, заостају у свакодневној медијској трци и губе публику.

Међу популацијом којој је телевизија основни извор информисања, изражена је конкуренција између Јавног сервиса Републике Српске и комерцијалних медија, РТВ БН и АТВ. Резултати су показали да највише испитаника прати програме три телевизије □ РТРС, РТВ БН и АТВ, што се може тумачити као потреба грађана за разноврснијим садржајима и ТВ програмима, али и различитим интерпретацијама догађаја на основу којих могу критички сагледати њихову суштину. Може се рећи да је то дио јавности над којом не постоји доминантан утицај једног медија, па самим тим, и о профилисаног медијски писменој публици. Појединачно, највећи утицај на јавност у Републици Српској има РТРС испред РТВ БН. Процентуално мала разлика између ове двије, по концепту, садржају и власништву, различите телевизије, може да буде индикатор неостварених или дјелимично остварених принципа и стандарда јавног сервиса, али и подјеле унутар јавности узроковане доминантним политикама.

Резултати су показали да у структури ТВ програма доминантан утицај на јавност имају информативно-политички садржаји, али и да више од једне трећине испитаника

конзумира више различитих програмских жанрова. Анализом социодемографских обиљежја испитаника уочено је да серијске и филмске програме, спорт, забавне и музичке емисије највише гледају испитаници са средњом стручном спремом у доби до 27 година. Испитаници с високом стручном спремом ријетко гледају популарне телевизијске формате, серије и филмове, док забавним и музичким емисијама факултетски образовани испитаници скоро и да не посвећују пажњу. Садржаји из културе и образовања најмање су заступљени, што је последица ниског квалитета тих програма, чиме се губи утицај на мањи дио публике, која чини интелектуалну сферу. Утврђено је да подаци који говоре о навикама публике у избору телевизијских садржаја, имају статистичку значајност.

На питањима објективности и вјеродостојности емитованих ТВ садржаја, према резултатима истраживања, јавност је подијељена. Процентуално је исти омјер између публике која не доводи у питање објективност и вјеродостојност емитованих ТВ садржаја и оних који су исказали дјелимично или потпуно неповјерење у телевизијске програме. Овдје се ради о грађанима Републике Српске који телевизију користе као главни извор информисања. У оцјени повјерења према телевизијским програмима, превагу односи популација која се информише путем више различитих медија и њихов став је да углавном не вјерују у програме ТВ станица у Републици Српској. Кредибилитет медија јесте пресудан фактор њиховог утицаја на јавност па, узевши у обзир резултате, може се закључити да телевизијске станице у Републици Српској имају проблем о питању вјеродостојности емитованих садржаја.

Анализа резултата показала је да највећи утицај на јавност телевизије остварују кроз информативно-политички програм, односно централне информативне емисије. Управо дневници, као најважнији сегмент информативног програма, јесу референтни показатељи концептуалних разлика комерцијалних у односу на јавне радиодифузије, као и државно-партијских електронских медија и јавних сервиса. Гледаност централних информативних емисија водећих ТВ станица у Републици Српској надмашује просјек утицаја тих медија, а појединачно, најгледанији је дневник РТРС-а. И у овом програмском сегменту, међутим, изражена је подјела сфере утицаја, јер највише испитаника прати дневнике двије телевизијске куће, РТРС-а и БН ТВ-а.

Резултати истраживања показују да се јавност у Републици Српској, према медијима са сједиштем у Федерацији БиХ, одређује на основу припадности етничкој групи. Уставно уређење БиХ и политике националних елита директно утичу на (не)повјерење јавности према медијима у односу на њихово ентитетско сједиште и националну структуру запослених. Анализом резултата уочено је да грађани српске националности у Републици Српској немају повјерења у објективност садржаја програма БХРТ-а и РТВ Федерације БиХ. Гледаност информативно-политичких емисија ова два јавна емитера, са сједиштем у Федерацији БиХ, у Републици Српској је мала, па се не може говорити о њиховом утицају на јавност у овом дијелу БиХ. У основи таквог става јесте национална припадност испитаника, из које произлази њихово одређење према објективности и непристрасности програма *федералних медија*, што је потврђено резултатима добијеним анализом одговора испитаника према припадности етничкој групи.

У дијелу истраживања гдје су питања о објективности и непристрасности програма три јавна емитера у БиХ, разложена по етничкој припадности испитаника, анализом је утврђено да грађани српске националности не вјерују информацијама које се емитују у програмима БХРТ-а и РТВ Федерације БиХ. Бошњаци предњаче у повјерењу према програмима БХРТ-а и Федералне телевизије, јер су то медији које доживљавају као „своје“ националне телевизије с наглашеним бошњачким вриједностима, док програм РТРС-а карактеришу као необјективан, пристрасан и доминантно оријентисан српском националном интересу. Испитаници хрватске националности сматрају да су програми два ентитетска јавна сервиса, РТРС-а и РТВ Федерације БиХ, необјективни исказујући незадовољство чињеницом да је кроз примјену само двоентитетског уставног основа за постојање јавних сервиса ускраћено право Хрвата, као конститутивног народа, за формирање јавног медија на хрватском језику. Истовремено, Хрвати су о питању објективности БХРТ-а исказали избалансиран став. Утврђено је да преференције испитаника, категорисаних према етничкој припадности, о свим наведеним питањима, имају статистичку значајност.

Линија етничке подјеле протеже се и кроз ставове јавности у Републици Српској о питањима уређења међусобних односа између јавних сервиса, начина финансирања, али и њиховог опстанка и будућег уређења. Срби су исказали противљење сваком

облику подређености РТРС-а *државном оквиру*, односно Јавном РТВ систему БиХ, заједничком финансирању унутар њега, јер не желе издвајати половину новца прикупљеног од РТВ таксе на територији Српске за финансирање друга два јавна сервиса, БХРТ и РТВ Федерације БиХ. Опстанак РТРС-а, као Јавног медијског сервиса Српске, за испитанике српске националности неупитан је и уклапа се у општеприхваћени став о недјељивости Републике Српске и њених институција.

Испитаници бошњачке националности исказали су став да треба јачати функције и надлежности Јавног РТВ система и, посебно, БХРТ-а као државног јавног сервиса. Заједнички систем финансирања јавних сервиса, у којем БХРТ има повлашћен статус (50% прихода од РТВ таксе прикупљених на цијелој територији БиХ) јесте модел који се мора одржати а постепено слабљење и губљење надлежности ентитетских телевизија јесте крајњи циљ, који подржава натполовична већина испитаника бошњачке националности.

Испитаници хрватске националности у одговорима преферирају прелазак на буџетско финансирање јавних сервиса у БиХ, чиме се потенцијално стварају претпоставке за формирање канала на хрватском језику. На истим основама, залажу се и за опстанак ентитетских телевизија, али с наглашеним ставом о проширењу постојећег система јавног емитовања јавним РТВ сервисом хрватског народа.

Највећа замјерка програму РТРС-а, према мишљењу грађана који су учествовали у истраживању, јесте некритички однос према представницима власти у Републици Српској и владајућој политичкој партији у Републици Српској.

Истраживањем је утврђено да политика директно утиче на програм РТРС и да се ти процеси двостепено одвијају. У првом реду уочена је наклоност самог медија и уредништва према владајућој политичкој партији што је, према мишљењу испитаника, доминантна оријентација РТРС. У другом степену утицаја политике на Јавни сервис Републике Српске појављује се сама владајућа структура, која сматра да јој, као изборним побједницима, припада право да располаже јавним медијским ресурсом. Власт у Републици Српској, показало је истраживање, остварује значајна утицај на РТРС и третира га као државну РТВ.

Испитаници који живе изван Бањалуке, највећег града и центра републичких институција, исказали су незадовољство извјештавањем РТРС-а из њиховог мјеста и регије. Замјерке се највише односе на приступ Јавног сервиса догађајима, односно, да се присуство екипа РТРС-а у другим мјестима и градовима везује за посјете званичника и представника власти РС. Таквим приступом ограничава се заступљеност локалних заједница у програмима РТРС-а, сужавају теме из свакодневног живота грађана и извјештавање своди на дневно-политичке догађаје. РТРС, на тај начин, продубљује јаз између мањих средина у односу на Бањалуку, ограничава простор за партиципацију грађана у процесима доношења одлука и маргинализују теме које нису дневно-политичке, а тичу се образовања, здравства, културе, науке, цивилног сектора. У локалним заједницама грађани остварују више од 70% својих интереса и потреба, а јавни сервис би, кроз своје програме, требало да обезбиди адекватну заступљеност садржаја, партиципацију свих становника, како у процесима доношења одлука тако и у њиховој присутности и утицају на програме јавног емитера. РТРС, према резултатима анкете, те задатке није остварио.

И садржаји из области образовања, културе и забаве у програмима Јавног сервиса РС не задовољавају квалитетом и разноврсношћу, став је испитаника у Републици Српској. Програмски садржаји из културе и образовања су слабог квалитета и недовољно заступљени, оцјена је већине испитаника. Због доминације информативно-политичког програма, садржаји из осталих области живота и друштвене надградње су потиснути у други план, чиме су ограничене комуникацијске потребе грађана и занемарене функције медија да образује и забави. Мањак и подкапацираност људских ресурса задужених за креирање тих програмских сегмената, недостатак продукционих капацитета, али и неразумијевање уређивачког колегијума, који је превасходно орјентисан на реализацију дневних, информативно-политичких садржаја, само су неки од разлога губитка важних функција Јавног сервиса РС, у сфери образовања, културе и забаве.

Рад Програмског савјета РТРС, као независног, стручног и савјетодавног тијела, које би требало да заступа и штити интерес јавности у програмима РТРС-а, утиче на програмску политику и именовање руководног особља, непознат је широј јавности у Републици Српској, резултати су истраживања. Разлози за то могу се вишеструко

тумачити: да Програмски савјет углавном не ради послове из своје надлежности дефинисане Законом, ријетко се састаје и његови чланови су занемарили своје законске обавезе и да је Народна скупштина РС, која бира његове чланове, занемарила ово тијело. Менаџменту и уређивачком колегијуму РТРС-а не одговара да Програмски савјет ради у пуном капацитету и остварује своје надлежности из области утицаја на уређивачку политику. Владајућа политичка партија не жели да Програмски савјет ради и иступа у јавности, јер би на тај начин и утицај те исте политичке гарнитуре на Јавни сервис био демаскиран и угрожен. С друге стране, може се говорити и о пасивној јавности која неће или не жели да активира законом дате механизме за оживљавање стварне функције и улоге Програмског савјета.

Јавност у Републици Српској већински, према резултатима истраживања, прижељкује јавну расправу о програмима јавног емитера и сматра да је неопходно организовати у свим срединама, а не само у већим градским центрима. Тиме је исказана потреба грађана да им се омогући утицај на програмске садржаје и њихову контекстуализацију, те уређење програмске схеме. РТРС, од свог настанка до данас, није покренуо јавни дијалог с грађанима о мисији и начину остварења принципа јавног сервиса. Руководство РТРС-а требало би да уважи потребу грађана да учествују у креирању садржаја, структурисања програма и њихов утицај на процесе који се одвијају унутар јавног медија, а јавне расправе демократски су инструмент за остварење те мисије.

На почетку процеса реформе медија у БиХ, у периоду од 1997. до 2005. године, преовладало је одређено да нови закони, који регулишу рад јавних емитера, садрже европске стандарде и принципе, што је у формалном смислу и учињено. Медијски закони усвојени на свим нивоима власти у БиХ, нормирали су универзалне и општеприхваћене принципе, попут слободе информисања, плурализма, разноликости, јавног интереса, високих програмских и професионалних стандарда. Законима је и присуство власти, односно државе, сведено на минималну и врло контролисану мјеру. Пракса је показала, а и резултати provedеног истраживањем иду томе у прилог, да формално нормирање принципа није довољно за суштинске реформе, које за крајњи циљ имају изградњу демократских и слободних медијских организација.

ЗАКЉУЧАК

Спрега политике, бизниса, крупног капитала и медија данас се поима као неупитна чињеница и при томе се не мисли на локалне политичаре, мале предузетнике и локалне медије и новинаре, него на елитне, глобалне представнике три кључне области – политике, бизниса и медија. У троуглу моћи поставља се питање ко ужива примат. Ова дилема је, кроз историју, третирала моћ као власт и моћ као новац, медији у почетку нису помињани, а потом су дуго третирани као најслабија страна у троуглу моћи. „Последња деценија 20. вијека била је у правом смислу речи – деценија медија“, пише Душан Ђурић, и подсећа да је угледни француски коментатор Игнацио Рамоне први уочио преокрет на релацији политика–медији јер се до тада сматрало да су медији у служби политике (Ђурић, 2003: 220). „Да ли би било ултиматума УН да није било потресних телевизијских слика са гранатиране пијаце у Сарајеву? Да ли би дошло до војног искрцавања у Сомалији да није било дирљивог призора изгладњеле дјече у Могадишу? Не може се са сигурношћу рећи. У нашим демократијама у којима владају медији, став влада сада диктирају хуманитарни аргументи и „аудимати“, односно резултати непрестаних анкета одређеног узорка тв гледалаца“ (Рамоне, 2001: 1-2). Расправа о хијерахији моћи и утицаја између политике, бизниса и медија занемарује најзначајнији проблем да су из тог тројства искључени јавност, јавно мњење, *publicum*. Медији су изневјерили јавност, постали су фактор њеног обликовања, манипулисања и гушења, умјесто да буду на страни јавности, њен коректив, фактор информисања, образовања, критичког освјешћивања и инклузије. Удружени са политиком и бизнисом, медији су затворили тај моћни троугао унутар којег нестају чињенице, факти, емпиријска стварност, а нарочито критичко сагледавање контекста, другачије мишљење и противрјечности као есенцијални сегменти друштвеног живота.

Начелно је општеприхваћена нормативна теза да би медији требало да буду независна критичка инстанца спрам политичких конфликта у савременом босанскохерцеговачком друштву и фактор формирања демократске јавности. У овом раду резултати истраживачког процеса и анализе, релативизују такав нормативни приступ по неколико основа. Ни у политичкој теорији ни у босанскохерцеговачкој политичкој пракси циљ консоцијације није да прерасте у нешто друго, него да одржи фрагментисано друштво у оквиру стабилне и функционалне цјелине. Улога медија, с тим у вези, требало би да одражава настојање да подржавају овај специфични

еквilibrium, a не да га подривају. У Босни и Херцеговини дјеловање медија одвија се у два правца, у зависности од територијално-ентитетске и етничке припадности – у правцу централизоване и унитарне државе, које заступају медији у Федерацији БиХ и супротан смјер дејства медија из Републике Српске ка сецесији и распаду државне заједнице. Анализа је показала да друштвено, политичко и институционално наслеђе одређује ток трансформације медија, њихову природу и карактер. Етнички принципи организовања свих инстанци власти у БиХ, прозашли из њене уставне структуре утемељене на етнонационалним идентитетима, пренесени су на све сфере друштвеног живота, а национални кључ је одредјелујући фактор свих процеса. Неспособност државе да самостално функционише огледа се и кроз институционално присуство међународне заједнице, у облику Канцеларије високог представника за БиХ, која опстаје и остаје у БиХ на темељу сталних конструкција да овдашњи представници власти још нису спремни за пружање пуне одговорности за будућност и стабилност земље без међународне арбитраже. Јавност у БиХ подијељена је на три етничке комуникационе заједнице, што је процес започет током 90-их година прошлог вијека након првих вишестраначких избора у овој бившој југословенској републици, учвршћен током рата у периоду 1992-1995, и до данас суштински неизмијењен. Однос *Ми* и *Они*, односно *Наши* и *Њихови* представља доминантан политички дискурс у БиХ, који је медијским посредовањем, конструисан као доминантан јавни дискурс. Током грађанског и етничког сукоба на територији БиХ наглашена ратнохушкачка пропаганда замијењена је суптилнијим методама, са доминантним процесима наметања агенди којима се креира стварност по вољи политичких и интересних центара моћи.

Неопходан услов рата јесте да људи морају да очекују рат и да се припреме за њега, односно „рат почиње у главама људи“, Елпортова је теза. Истина је прва жртва рата, а медији постају средства ратне пропаганде зараћених страна. О карактеру рата у БиХ ни данас нема сагласности, за Србе то је био Одбрамбено-отаџбински рат, за Бошњаке „великосрпска агресија на БиХ“, док су међународни актери у Дејтонски мировни споразум који је, између осталог, означио и прекид оружаних дејстава, уградили синтагму „несрећни сукоб међу народима“, иако, прећутно, прихватају бошњачку тезу о агресији.

У БиХ медијски ратови вођени су и на етничкој и вјерској основи, зато је њихова доминантна карактеристика национално-вјерска супротстављеност. Новинари су, као и народи у ратним условима, били војни обвезници, који су свој посао обављали у униформи, али и „под униформом“. Међунационални сукоб БиХ подијелио је на три етнички чисте и одвојене територије унутар којих су, на истим основама, стварани и медијски подсистеми. На територији Републике Српске, убрзо након проглашења Декларације о независности, 9. јануара 1992. године и усвајања првог Устава, 28. фебруара исте године, створени су законски услови за формирање првог електронског медија српског народа западно од Дрине. Одлуком о формирању Радио-телевизије српског народа у Српској републици БиХ од 30. марта 1992, Народна скупштина створила је уставно-правни и институционални оквир за оснивање Телевизије Републике Српске са сједиштем у Палама. Телевизија српског народа у БиХ 18. априла 1992. године први пут се огласила живим укључењем из Пала у Дневник Телевизије Нови Сад. У програм новосадске телевизије укључио се тадашњи уредник Телевизије Ристо Ђого, а емитован је прилог са ратишта у БиХ који су припремили новинари „С“ канала. Било је то прво директно јављање и „жива“ слика која је емитована ван граница БиХ путем Телевизије Републике Српске. Прва централна информативна емисија, „Дневник“ Телевизије српског народа у БиХ емитована је 6. маја 1992. године из студија у Палама, чиме је озваничен почетак рада прве државне телевизије на територији Републике Српске. Телевизија Републике Српске, од настанка до данас, остварује највећи утицај на јавност и повјерење гледалаца у информативне садржаје и супституише институционалну повезаност и јединство о питању њеног опстанка и развоја унутар Републике Српске. Усвајање Закона о формирању Радио-телевизије српског народа у БиХ, у периоду од три мјесеца након проглашења Декларације о независности Републике Српске и усвајања првог Устава, исказ су одређености српског руководства и народа да у новоствореној држави гради своје националне медије и припадајући медијски подсистем. Сва потоња дешавања и крупне историјске промјене кроз које је прошла Република Српска, конституисање државе по слову Дејтонског споразума, интервенционизам међународне заједнице, пристисци транзиционих процеса и друго, нису утицали на промјену референтног институционалног оквира у ком функционише РТРС. Телевизија Републике Српске, од настанка и даље, дио је институционалног, политичког и правног система Републике

Српске и остварује највећи утицај на јавност у Републици Срској, главна је хипотеза доказана представљањем историјских чињеница о стварању Републике Српске, анализом релевантних докумената, компарацијом бројних теоријских и емпиријских теза везаних за ову тему, те исказом јавности.

Прве назнаке политичке борбе за утицај на програме Телевизије Републике Српске идентификоване су 1998. године, када је након шестогодишње апсолутне владавине Српске демократске странке /СДС/ власт преузео опозициони Савез независних социјалдемократа /СНСД/. У том периоду долази до потпуног политичког заокрета и промјене односа власти Републике Српске према заједничким институцијама БиХ и међународној заједници. Са подручја Пала и Српског Сарајева у Бања Луку су измјештене све републичке институције, а новоуспостављена власт дистанцира се од дотадашње политике минималног учешћа представника Републике Српске у државним институцијама и тврдокорног става о несарадњи с међународном заједницом. До тада је 6. мај обиљежаван као историјски датум и годишњица стварања Телевизије Републике Српске у Палама, а онда је установљен нови датум као прекретница у настанку Телевизије Републике Српске – 19. април. Тада је 1992, из дописништва бивше Телевизије Сарајево у Бањалуци, емитован први дневник из новоформиране Телевизије Бања Лука, који се могао пратити на подручју ужег градског језгра. Уређивачким и програмским принципима Телевизија Бања Лука прихватила је нови државно-политички и друштвени оквир, Републику српског народа у БиХ, и постала дио српског медијског простора у настајању. Телевизија Бања Лука представљала је локални медиј и није посједовала државотворни карактер, јер њен оснивач није била Народна скупштина Републике Српске. Прихваћени су и Привремени аранжмани за руковођење СРТ-ом, којима је овај медиј добио међународног администратора именованог од стране Канцеларије високог представника.

Политичка борба за утицај на садржаје Телевизије Републике Српске у домену је борбе за страначку превласт унутар Републике Српске, која не доводи у питање основне политичке идеје о Републици Срској као ентитету у БиХ, са високим степеном суверенитета и независности у односу на државне институције. Истраживањем је утврђено да јавност у Републици Срској препознаје све облике политичког утицаја владајућег естаблишмента на програме Телевизије Републике

Српске и, већински, исказује неслагање с таквим политичким дјеловањем. Јавност у Републици Српској разликује уредничку и уређивачку наклоност према владајућој политичкој структури у односу на утицај политичке партије на власти на програме РТРС-а. У приступу, селекцији, обликовању и одабиру програмских садржаја РТРС-а јавност је детектовала оба процеса и негативно се одредила према томе. Осим тога, доминација информативно-политичких садржаја у програмима Телевизије Републике Српске који, према мишљењу јавности, одражавају борбу за политичку превласт и нису објективни и непристрасни, потврђују хипотезу да Телевизија Републике Српске не испуњава у цјелости задаће јавног сервиса. Додају ли се томе и ставови јавности која није задовољна квалитетом образовних, културних и забавних садржаја у програмима Телевизије Републике Српске, те њеним селективним и недовољним присуством у локалним заједницама, може се рећи да овај медиј више декларативно баштини појам јавног сервиса, него што су његови постулати и обавезе суштински уграђени у програмски и уређивачки концепт РТРС-а.

Истовремено, јавност у Републици Српској одбија сваку иницијативу асимилације Телевизије Републике Српске, али и свих сегмената медијског подсистема Републике Српске, у неки облик државне медијске заједнице који ће угрозити етнички принцип организовања Републике Српске и њој припадајућих медија. Доказано је то резултатима анализе гледаности телевизијских програма медија са сједиштем у Федерацији БиХ, БХРТ-а и РТВ Федерације БиХ, који на подручју Републике Српске имају изузетно ниску гледаност и биљеже апсолутно неповјерење њене јавности. Однос Ми и Они, као облик политичког и јавног дискурса, детерминише избор телевизијских садржаја и ниво повјерења јавности у Републици Српској.

Утицај на програмске садржаје друга два емитера, БХРТ-а и РТВ Федерације БиХ, другачији је од манифестних облика и форми утицаја на програмске садржаје Телевизије Републике Српске. Комплексна и сложена уставна структура Федерације БиХ, замишљена као заједница два конститутивна народа, Хрвата и Бошњака, утицала је на организацију и карактер јавног емитера у овом ентитету. Законским рјешењима предвиђена је партиципација хрватског народа у програмима федералног емитера заједно са Бошњацима. Промоција интереса два народа и њихових националних и етничких посебности од самог оснивања РТВ ФБиХ није остварена и концепт овог

емитера почео се урушавати због регресивних процеса идентичних процесима који се одвијају на пољу интегрисања хрватско-бошњачке заједнице и уређења уставно-правних и политичких односа између ова два народа на нивоу Федерације БиХ. Хрвати инсистирају на оснивању националног канала, а Федерална телевизија никада није прихваћена у хрватском етничком и политичком корпусу. Тако је РТВ ФБиХ израсла у медиј који већински чине Бошњаци и који је усмјерен на публику у Федерацији БиХ насељену бошњачким народом.

Уставни модел подјеле БиХ на два ентитета и три конститутивна народа представља структурални основ система јавног емитовања у БиХ, са три јавна емитера. Идеја о формирању јаког и јединственог јавног сектора емитовања у БиХ није настала као логична посљедица консензуса унутар демократске јавности, већ је наметнута и реализована одлукама високих представника за БиХ. Намјера међународних актера, подржана бошњачком политичком већином, кретала се у правцу формирања централизованог јавног медијског сектора према тзв. европском моделу. Под притиском странаца и наметнутих рјешења, домаћи политички актери декларативно су прихватили формирање таквог модела јавног емитовања, а суштински јачали подјеле на етничке комуникацијске заједнице ослоњене на „своје медије“, слиједећи логику основног структуралног модела подјеле БиХ. Анализом концепта политичког паралелизма који су, као мјеру нивоа истовјетности политичког система одређене државе и медија установили Халин и Манћини, при чему политички систем утиче на начин организације и функционисање медијских система и јавних медија, потврђена је једна од помоћних хипотеза да политички систем директно утиче на медијски систем на почетку рата 1992. године у БиХ и послије њега. Национална подјела на три велике етничке заједнице у БиХ дијели и медије, који генерално слиједе политику својих националних елита.

Јавни РТВ систем БиХ, од свог оснивања, 2005. године, до данас нефункционалан је, финансијски неодржив и оптерећен сталним опструкцијама, узрокованим спољним политичким факторима, али и унутрашњим неслагањима између емитера. Домети спољног условљавања и међународног интервенционизма у процесу реформе медија у БиХ су лимитирани и слаби, што потврђује Јакубовичеву тезу да је

страна пракса „пресађивања“ западних модела, односно, имитативна трансформација у затечена окружења неразвијених земаља погрешна (Jakubowicz, 2004).

Успоставање Корпорације која је требало да посједује и руководи свим ресурсима за производњу програма и информатичком технологијом у име три емитера, што подразумијева пренос власништва имовине с емитера на нови правни субјект, није извршено. Питање власништва над имовином јавних сервиса, уз покушај централизације програма и уређивачке политике с минималном аутономијом јавних емитера унутар система емитовања, јесте кључни разлог због ког Република Српска није дала сагласност за формирање Корпорације. Имовина РТРС-а је оснивачким актом овог емитера имовина Републике Српске и, без сагласности Народне скупштине Републике Српске, право располагања и управљања не може се пренијети или уступити другим инстанцама. Власништво над имовином јесте неотуђиво право РТРС-а и од тог принципа представници Републике Српске, политички, али и они изабрани у управљачким структурама Јавног РТВ система БиХ, нису одустали. Од намјера да се право власништва и располагања имовином емитера пренесе на један заједнички субјект, Корпорацију јавних емитера, током година нису одустали ни међународни актери задужени за трансформацију медија, али и представници бошњачке националне компоненте у тим процесима. Због изостанка консензуса на бази минималних заједничких интереса, у пракси дјелује хибридни систем јавног емитовања, којег чине три суштински независна јавна емитера, с минималним нивоом сарадње и наглашеним конкурентским међусобним односима. Потврда је то утемељености хипотезе да уставно-правни и законодавни оквир Републике Српске одређује позицију и улогу Телевизије Републике Српске, као дијела Јавног медијског система Републике Српске, али и као субјекта система јавног емитовања БиХ. Самосталност, уређивачка независност и институционална аутономија субјеката јавног емитовања гарантовани су правном регулативом државе БиХ и ентитета, и то је за све структуре власти и друштва Републике Српске непромјењива и неупитна чињеница.

На темељу изнесених чињеница, анализа и научних расправа, могуће је издвојити неколико кључних разлога неефикасности у дјеловању система јавног емитовања БиХ. До краја рата успостављени национални медијски системи, раздијељени на основу територијалних и етничких линија, одраз су политичке и

народне воље, инкорпорирани у новонастале институционалне и територијалне творевине, Републику Српску, Херцег Босну и Федерацију БиХ. Јавни медији слиједе политике националних елита, супротстављени на истим основама као и политички лидери три етничке групе у БиХ. Међународни актери, у процесе реформе медија и њихову трансформацију, средином 1997. године, ушли су насилно, самоувјерено, не уважавајући ставове домаћих политичких представника и без унутрашњег консензуса о правцима реформи и моделима будуће медијске организације. Наметнутим рјешењима присили су политичке, друштвене и медијске актере да отпочну с активностима трансформације медија. Истинске жеље, политичке и националне сагласности и спремности за реализацију планова које су странци сматрали добрим за БиХ, никада није било. Осим тога, националне политичке елите нису исказивале намјеру да одустану од контроле и утицаја на медијске садржаје, нарочито јавних телевизија, у оквирима својих етничких територија. Неспремност за реформске процесе исказивали су и сами медијски професионалци, који су слиједили политике својих националних елита. Подршке није било ни унутар подијелене и дисфункционалне јавности, која у БиХ никада није представљала јединствену критичку и самосвјесну масу, спремну да за реализацију јавног интереса посегне за свим демократским инструментима. Поруке које се шире медијским системима у БиХ нормирају се на основу извора из којих су креиране и комуникационих канала путем којих су емитоване. Јавност их тако прима и перципира, на темељу „наше“ и „њихове“ истине, садржаја, утицаја, медија. Тако јавност у Републици Српској, показало је истраживање, исказује неповјерење према медијима са сједиштем у Федерацији БиХ, сматрајући да су њихови медијски садржаји пристрасни, необјективни и с наглашено негативним ставом према српском народу и Републици Српској. Неповјерење према извјештавању медија из Републике Српске исказују Бошњаци, који с истих позиција цијене садржаје емитоване путем српских медија. Истовремено, безрезервна подршка пружа се националним средствима информисања; Срби који институционалну, програмску и уређивачку независност РТРС-а не доводе у питање и не пристају да се ни минимум тих надлежности пренесе на ниво БиХ. Бошњаци, с друге стране, залажу се за очување надлежности и привилегија БХРТ-а и РТВ ФБиХ, стечених током интензивног међународног мијешања у процесе трансформације медија у БиХ, иако тако конституисан систем јавног емитовања не функционише и показује бројне слабости. Расподјела прихода,

финансијски губици БХРТ-а и РТВ ФБиХ, неријешени односи око расподеле имовине, међусобна дуговања и потраживања ослабили су позицију ових емитера и утицали на квалитет програма. Хрвати, иако најмалобројнији конститутивни народ, значајно доприносе нефункционалности јавног емитовања, бојкотом плаћања РТВ таксе и континуираним настојањима за оснивање јавног РТВ сервиса на хрватском језику. Дезинтегративни процеси унутар система јавног емитовања, финансијска неодрживост његових субјеката, изостанак међусобне сарадње, утицај политичких фактора на програмске садржаје и, коначно, општеномодно политичко признање да Закон о Јавном РТВ систему БиХ није имплементиран у проценту вишем од 70% те да је потребно израдити нови законски оквир, потврда су помоћне хипотезе да су представници међународне заједнице директним утицајем на политички и медијски систем у БиХ, законским рјешењима створили јединствен Јавни РТВ систем БиХ, који није интегрисао разједињене субјекте јавног емитовања.

С друге стране, Телевизија Републике Српске остварује константни примат у гледаности информативних програма на подручју овог ентитета и, иако изложена сталним страначким притисцима за остваривање утицаја на програмске садржаје, али и сама наклоњена владајућој политичкој партији, у систему јавног емитовања БиХ није подложна асимилацији у тзв. државни оквир нити губи на уређивачкој и институционалној независности и аутономији. Уставно, политичко и економско јачање Републике Српске кореспондира са учвршћивањем и јачањем позиција Телевизије Републике Српске, као структуралног елемента Јавног медијског сервиса Републике Српске.

Нормализација у односима сегмената дубоко подијељеног босанскохерцеговачког друштва, у које између осталих, спада и трансформација медијских подсистема и припадајућих јавних емитера, зависи од одређења критеријума и степена остваривости консензуса о будућем правцу ангажовања. У БиХ, од деведесетих година прошлог вијека до данас, постоје три различита и супротстављена концепта – концепт неприхватања заједничке државе, концепт јединствене државе са већинском демократијом и концепт трансформације у три одвојена и самостална државна и демократски организована дијела. Доследно томе, и медијске праксе у БиХ усмјерене су у правцу афирмације интереса својих националних сегмената, који се

поклапају са подјелом државне територије. Стога, један од праваца у стварању функционалног, одрживог и општеприхваћеног система јавног емитовања у БиХ могао би да буде развој сопственог, контекстуално специфичног модела и напуштање праксе да се нужно мора примијенити успјешни модел из развијених земаља. Теоријски гледано, постојећа три концепта подједнако су добра, али узевши у обзир досадашња искуства, предност би требало да има концепт који прихвата демократска већина сваког конститутивног сегмента, а не критеријум који у конкретним условима боље функционише или је наметнут спољним утицајима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алтисе, Ј. (1979). *Идеологија и државни идеолошки апарати*. Марксизам у свету 7-8. Београд.
2. Анђелић, Н. (2005). *Босна и Херцеговина – између Тита и рата*. Београд: Самиздат.
3. Арнаутовић, С. (1996). *Избори у БиХ 1990, анализа изборног процеса*. Сарајево: Промокулт.
4. Бал. Ф. (1997). *Моћ медија, мандарин и трговац*. Београд: Клио.
5. Бараковић, В., Махмутовић, М. (2011). *Јавни емитери: Политике (дез)интеграција у Босни и Херцеговини*. Медијски дијалози, NO 10, Vol. 4. (207-222). Подгорица: Економска лабораторија за истраживање транзиције.
6. Бауер, Т. (2007). *Медији за отворено друштво*. Загреб: ICEJ и Свеучилишна књижара.
7. Башић-Хрватин, С. Петковић, Б. Јусић, Т. (2004). *Власништво над медијима и његов утицај на независност и плурализам медија*. Сарајево: Медиацентар.
8. Башић-Хрватин, С., Томпсон, М., Јусић, Т. (2008). *Разједињени пропадају: Јавни радио-телевизијски сервиси у мултиетничким државама*. Сарајево: Медиацентар.
9. Беншић, М. Шувак, Н. (2013). *Примијењена статистика*. Осиек: Свеучилиште J.J. Strossmayera.
10. Berkowitz, D., Pistor K. and Richard, J. (2003). *The Transplant Effect, The American Journal of Comparative Law*, Vol. 51, pp. 163-87.
11. Богданић, А. (2013). *Нова медијска парадигма: од медијације до медијатизације друштвеног комуницирања у Политеиа бр. 5*. Бања Лука: ФПН.
12. Богданић, А. (2016). *Разматрање новинарског дискурса и теорије медија: увод у теорију новинарности*. Бања Лука: Комуниколошки колеџ.
13. Бодријар, Ж. (1991). *Симулакруми и симулација*. Нови Сад: Светови.
14. Бодријар, Ж. (2007). *Дух тероризма*. Београд: Архипелаг.
15. Бранковић, С. (2014). *Методологија друштвених истраживања*. Београд: Завод за уџбенике.

16. Brüggemann et al. (2014). *Hallin and Mancini Revisited: Four Empirical Types of Western Media Systems*. Journal of Communication, Volume 64, Issue 6.
17. Бурдије, П. (2000). *Нарцисово огледало – Расправа о телевизијском новинарству*. Београд: Клио.
18. Вељановски, Р. (2005). *Јавни РТВ сервис у служби грађана*. Београд: Клио.
19. Вељановски, Р. (2009). *Медијски систем Србије*. Београд: Чигоја.
20. Вељановски, Р. (2007) *Јавни сервис – савремени значај и улога*. Нови Сад: Новосадска новинарска школа.
21. Влајки, Е. (2009). *Увод у комуницирње постмодернизма*. Бања Лука: ФПН
22. Voltmer, K. (2012). How Far Can Media Systems Travel? Applying Hallin and Mancini`s Comparative Framework outside the Western World. In: Daniel, C. Hallin and Paolo Mancini (eds.), *Comparing media systems beyond the western world* (224-245). Cambridge University Press.
23. Воћкић-Авдагић, Ј. (2002). *Сувремене комуникације-(не)сигурна игра свијета*. Сарајево: ФПН.
24. Вукојевић, Б. (2015). *Медијска слика Републике Српске – изазови одговорног новинарства*. Зборник Медијска слика: истраживања о одговорном новинарству.
25. Вулић, Т. , Павловић, Д. (2011). *Дописништва као темељ информативног програма телевизије*. Теме 35 часопис за друштвене науке, бр.4. (1735-1753). Ниш.
26. Вулић, Т. (2012). *Моћ слике: Теоријска разматрања о значају телевизије*. Криза и перспектива знања и науке, Наука и савремени универзитети 1, Зборник радова. Ниш: Филозофски факултет.
27. Garnham, N. (1986). *Media and the public sphere*. In: Golding, P., Murdock, G. & Schlesinger, P. (eds.) *Communicating Politics*, Leicester: Leicester University Press. 37-53
28. Гиденс, Е. (2003). *Масовни медији и комуникације, у Социологија*, Београд: Економски факултет
29. Големан, Д. (2008). *Социјална интелигенција: нова наука о људским односима*. Београд: Геопоетика.

30. Грковић, Љ. (2008). *Историјат ТВ медија Републике Српске*. Источно Сарајево: Матична библиотека
31. Dahlgren, P. (2005). *The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation*. *Political Communication*, broj 22, (147–162).
32. De la Bross, R. (2003). *Political Propaganda and the Plan to Create' A State For All Serbs: Consequences of using media for ultra-nationalist ends*. Den Haag.
33. Дуганџија, Н. (2004). *Етнонационални синдром: између човјечанства и племена*. Загреб: Durieux.
34. Ђурић, Д. (2003). *Новинарски лексикон*. Београд: YU Marketing Press.
35. Енценсбергер, Х. М. (1994). *Огледи*. Нови Сад: Светови.
36. Епштејн, М. (2001). *Блуд рада*. Нови Сад: Стилос.
37. Esser, F., Hanitzsch, T. (2012). On the Why and How of Comparative Inquiry in Communication Studies. In: Frank Esser and Thomas Hanitzsch (eds.), *The Handbook of Comparative Communication Research* (3-22). London: Routledge.
38. Зиновјев, А. (2000). *Велика прекретница*. Београд: Наш дом.
39. Зубер, В. (2005). *Де/монополизација медија у Републици Српској*. Бања Лука: Бесједа.
40. Зубер, Љ. (2012). *Политички односи с јавношћу у Републици Српској*. Филозофски факултет Пале и Комесграфика Бања Лука.
41. Igrion, K. and Jusić, T. (2013). *International assistance and media democratization in the Western Balkans: A Cross-National comparison*. *Analitika*, Centar za društvena istraživanja.
42. Jakubowicz, K., Sükösd, M. (2008). Twelve Concepts Regarding Media System Evolution and Demokratization in Post-Communist Societies. In: Karol Jakubowicz and Miklós Sükösd (eds.), *Finding the Right Place on the Map. Central and Eastern European Media Change in a Global Perspective* (9-40). Bristol, UK/ Chicago, USA: Intellect.
43. Jakubowicz, K. (2010). Introduction Media Systems Research: An Overview. In: Boguslawa Dobek Ostrowska, Michal Glowacki, Karol Jakubowicz and Miklós Sükösd (eds.), *Comparative Media Systems. European and Global Perspectives* (1-22). Budapest – New York: Central European University Press (CEU Press).

44. Jakubowicz, K. (2011). *Public Service Broadcasting: Product (and Victim?) of Public Policy*. In *The Handbook of Global Media and Communication Policy*, edited by Mansell, Robin and Marc Raboy, pp. 210-228. Malden: Wiley-Blackwell.
45. Јевтовић, З. (2000). *Тоталитаризам и масмедији*. Београд: Студио РАС Неготин –Београд.
46. Јевтовић, З. (2003). *Јавно мњење и политика*. Београд: Академија лепих уметности: Центар за савремену журналистику.
47. Јевтовић, З. , Арачки, З. (2009). *Медијски утицаји, политичке елите и друштвена моћ у Србији на почетку 21. века*. Нова српска политичка мисао, часопис за политичку теорију и друштвена истраживања.
48. Кастелс, М. (2014). *Моћ комуникација*. Београд: Клио: РТС.
49. Keane, J. (1995). *Structural transformations of the public sphere*. *Communications Review*, volume 1, number 1, (1–22).
50. Келнер, Д. (2004). *Медијска култура*. Београд: Клио.
51. Кецмановић, Н. (2007). *Немогућа држава*. Београд: Филип Вишњић.
52. Кецмановић, Н. (2011). *Елементи владавине*. Београд: Чигоја штампа.
53. Кецмановић, Н. (2012). *Српска у Босни и Херцеговини и изван ње у Политеа бр.4. (67-72)*. Бања Лука: ФПН.
54. Кин, Ц. (1995). *Медији и демократија*. Београд: Филип Вишњић.
55. Клајн, И., Шипка, М. (2007). *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
56. Kleinsteuber, H. J. (2010). *Comparing West and East: A Comparative Approach to Transformation*. In: Bogusława Dobek Ostrowska, Michał Glowacki, Karo Jakubowicz and Miklós Sükösd (eds.), *Comparative Media Systems. European and Global Perspectives (23-29)*. Budapest – New York: Central European University Press (CEU Press).
57. Kleinsteuber, H. J., Thomas, B. (2010). *Comparing media systems: The European Dimension*. *СМ – часопис за управљање комуникацијом*, Нови Сад, Београд: Центар за усмеравање комуникација (CDC), Факултет политичких наука, број 16, година V, 5-20.
58. Кузмановић, Р. (2002). *Уставно право*. Бања Лука: Правни факултет.

59. Кузмановић, Р. (2012). *Двадесет година уставноправне изградње и функционисања Републике Српске* у Политеа бр. 4. (23-36). Бања Лука: ФПН.
60. Kunczik, M., Zipfel, A. (2006). *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
61. Лајпхарт, А. (1992). *Демократија у плуралним друштвима*. Загреб: Глобус.
62. Лојд, Џ. (2008). *Шта медији раде нашој политици*. Београд: Самиздат Б92.
63. Лоример, Р. (1998). *Масовне комуникације*. Београд: Клио.
64. Маркузе, Х. (1989). *Човјек једне димензије: расправе о идеологији развијеног индустријског друштва*. Сарајево: Веселин Маслеша.
65. Матић, Ј. и др. (2014). *Значај медијског интегритета: враћање медија и новинарства у службу јавности*. South East European Media Observatory – Building Capacities and Coalitions for Monitoring Media Integrity and Advancing Media Reforms.
66. Мек Квејл, Д. (1994). *Стари континент – нови медији*. Београд: Нова.
67. Мек Квин, Д. (2000). *Телевизија*. Београд: Клио.
68. МеКлуан, М. (2008). *Разумијевање медија – Медији као човјекови продужеци*. Загреб: Голден маркетинг – Техничка књига.
69. Mendel, T. (2011). *Public Service Broadcasting: A Comparative Legal Survey* UNESCO.
70. Милас, Г. (2009). *Истраживачке методе у психологији и другим друштвеним наукама*. Загреб: Слап.
71. Милетић, М. (2014). *Структура и динамика медијског система Србије: хрестоматија*. Београд: Јасен.
72. Милетић, М. (2008). Конфигурисање медијског система Србије. *Култура полиса*, Нови Сад: Удружење за политичке науке Војводине и Стилос, 8-9-10 (5), 135-162.
73. Mihelj, S., Downey, J. (2012). Introduction: Comparing Media Systems in Central and Eastern Europe: Politics, Economy, Culture. In: John Downey and Sabina Mihelj (eds.), *Central and Eastern European Media in Comparative Perspective: Politics, Economy and Culture* (1-14). Farnham, UK: Ashagte.

74. Мое, Н. (2011). *Defining public service beyond broadcasting: the legitimacy of different approaches*. International journal of Cultural Policy, Vol. 17, No. 1, str. 52-68.
75. McQuail, D. (2003). *Public Service Broadcasting: Both Free and Accountable*. The Public/Javnost, (10) 3, pp. 13-28.
76. McQuail, D. (2010). *McQuail's Mass Communication Theory*. Sage Publishing.
77. Неш, К. (2006). *Савремена политичка социологија: глобализација, политика и моћ*. Београд: Службени гласник.
78. Нешковић, Р. (2013). *Недовршена држава – Политички систем Босне и Херцеговине*. Сарајево: Фридрх Еберт Штифтунг.
79. Памук, О. (2007). *Снијег*. Сарајево: Бајбук.
80. Перушко, З. (2011). *Увод у медије*. Загреб: Наклада Јесенски и Турк – Хрватско социолошко друштво.
81. Перушко, З. (2013). Компаративна анализа постсоцијалистичких медијских сустава. *Политичка мисао*, Загреб: Факултет политичких наука, 38-59.
82. Peruško, Z. (2014). *Great expectations: On experiences with media reform in post-socialist Europe (and some unexpected outcomes)*. European Journal of Communication, volume 2, str: 241-252.
83. Picard, R. and Siciliani, P. (2013). *Is there Still a Place for Public Service Television? (report)*, Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.
84. Потер, Џ. (2011). *Медијска писменост*. Београд: Клио.
85. Прајс, С. (2011). *Изучавање медија*. Београд: Клио.
86. Pridham, G. (2001). *Comparative reflection on Democratisation in East-Central Europe: a Model of Post-Communist Transformation? у Prospects for Democratic Consolidation in East-Central Europe*. Manchester: Manchester University.
87. Price, M., Raboy, M. (2001). *Public Service in Transition: A Documentary Reader*. The Programme in Comparative Media Law and Policy for the European Institute for the Media.
88. Радица, П. (2016). *Босна и Херцеговина – недовршена држава, подијељено друштво и немогућност конституисања политичке заједнице*. National Security and the future 3 (17).

89. Радојковић, М. (1985). *Савремени информационо-комуникациони системи*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
90. Радојковић, М., Црнобрња, С. (1995). *Средства масовних комуникација*. Београд: Стручна књига.
91. Радојковић, М., Стојковић, Б. (2004). *Информационо комуникациони системи*. Београд: Клио.
92. Радојковић, М., Милетић, М. (2005). *Комуницирање, медији и друштво*. Нови Сад: Стилос.
93. Радојковић, М., Стојковић, Б. (2009). *Информационо-комуникациони системи*. Издање: 2. Београд: Клио.
94. Рамоне, И. (2001). *Политика у служби медија*. Le Mond diplomatique.
95. Рисман, Д. (2006). *Усамљена гомила- студија о промени америчког карактера*. Нови Сад: MEDI TERRAN publishing.
96. Roudakova, N. (2012). Comparing Processes: Media, „Transitions“ and Historical Change. In: Daniel, C. Hallin and Paolo Mancini (eds.), *Comparing media systems beyond the western world* (246-277). Cambridge University Press.
97. Роуз, М. (2001). *Мисија у Босни - борба за мир*. Београд: Тетра ГМ.
98. Rhodes, A. (2007). *Ten Years of Media Support to the Balkans: An Assessment*. Amsterdam: Media Task Force of the Stability Pact for South Eastern Europe.
99. Сапир, Е. (1974). *Огледи из културне антропологије*, Београд: БИГЗ.
100. Siebert et al. (1956). *Four Theories of the Press The authoritarian, libertarian, social responsibility and soviet communist concepts of what the press should be and do*. University of Illinois Press Urbana and Chicago.
101. Splichal, S. (1994). *Media beyond socialism: Theory and practice in East Central Europe*. Boulder: Westview Press.
102. Splichal, S. (2001). *Imitative revolutions changes in the media and journalism in East-Central Europe*. Javnost/The Public, 8: 4, (31–58).
103. Splichal, S. (2014). *Масовни медији између јавности и јавне сфере*. Медијска истраживања година 20, број 1, (5-24).
104. Стојковић, Б. (2006). *Бурдијеово схватање поља новинарства*. Наслеђе Пјера Бурдијеа: поуке и надахнућа. Београд: Институт за филозофију и друштвену теорију. Завод за проучавање културног развоја. (77-92).

105. Стрит, Ц. (2003). *Медији, политика и демократија*. Загреб: Факултет политичких знаности.
106. Syvertsen, T. (2003). *Challenges to public television in the era of convergence and commercialization*. *Television & New Media* 4 (2), (155-17).
107. Томић, З. (2003). *Комуникологија*. Београд: Чигоја штампа.
108. Траулер, П. (2002). *Комуникације и медији у: Хараламбос – Холборн, Теме и перспективе социологије*. Загреб: Голден маркетинг.
109. Tracey, M. (1998). *Decline and Fall of Public Service Broadcasting*. Oxford: Oxford University Press.
110. Трнинић, Д. (2017). *Концептуални оквир медијске писмености*. Бања Лука: Удружење за филозофију и друштвену мисао.
111. Турчило, Л. (2011). *Заради на владај: Политика-медији-бизнис у глобалном друштву и у Босни и Херцеговини*. Сарајево: Властита наклада.
112. Thompson, J. (1995). *The Media and Modernity*. Cambridge.
113. Удовичић, З., Халиловић, Јусић, Удовичић, Р. (2001). *Медији на прекретници: медијска слика БиХ*. Сарајево: Медиа План.
114. Удовичић, Р. (2012). *Вјеродостојност медија – теоријске и практичне дилеме*. Сарајево: Медиа План.
115. Хабермас, Ј. (1969). *Јавно мњење*. Београд: Култура.
116. Hadamik, K. (2003). *Transformation und Entwicklungsprozess des Mediensystems in Polen 1989 bis 2001*. Dissertation an der Universität Dortmund. URL: <https://eldorado.tu-dortmund.de/bitstream/2003/2968/1/Hadamikunt.pdf> (27.11.2017).
117. Халиловић, М., Цихана, А. (2012). *Медијско право у Босни и Херцеговини*. Сарајево: Internews in Bosnia and Herzegovina.
118. Халими, С. (2002). *Нови пси чувари*. Љубљана: MediaWatch/ Маска.
119. Hallin, D. C., Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
120. Hallin, D. C., Mancini, P. (2012). Introduction. In: Daniel C. Hallin and Paolo Mancini (eds), *Comparing media systems beyond the western world* (1-7). Cambridge: Cambridge University Press.

121. Хантингтон, С. (1997). *Сукоб цивилизација и преустрој свјетског поретка*. Загреб: Извори.
122. Hardy, J. (2012). Coparing Media Systems. In: Frank Esser and Thomas Hanitzsch (eds.), *The Handbook of Comparative Communication Research* (185-207). London: Routledge.
123. Херман, Е. С., Мекчесни, Р. В. (2004). *Глобални медији*. Београд: Клио.
124. Holmes, D. (2005). *Communication Theory: Media, Technology and Society*. London: Sage Publications, p. 73.
125. Huang, Ch. (2003). Transitional Media vs. Normative Theories: Schramm, Altschull, and China. *Journal of Communication*, volume 53, Issue 3, 444-459.
126. Цар, В. (2007). *Конвергирани јавни медијски сервис у Политичка мисао*, Vol. XLIV, бр. 2. стр. 113-127.
127. Цар, В. (2010). *Телевизија у новомедијском окружењу у Медијске студије* 1. стр. 91-104.
128. Curran, J. (1991). *Rethinking the Media as a Public Sphere*. In: Dahlgreen, P. & Sparks, C. (eds.) *Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*. London: Routledge. (27-57).
129. Чалић, М. Ж. (2013). *Историја Југославије у 20. вијеку*. Београд: Клио.
130. Шуваковић, У. (2015). *Транзиција: прилог социолошком проучавању друштвених промена*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.

Интернет домени:

1. <https://www.econlib.org>
2. <http://unesdoc.unesco.org>
3. <http://www.unesco.org>
4. <https://search.coe.int>
5. <http://unesdoc.unesco.org>
6. <https://www.gale.com>
7. <http://kpgtyu.org>
8. <http://www.srna.rs>
9. <http://www.palelive.com>

10. <https://sh.wikipedia.org>
11. <http://www.nsf-journal.hr>
12. <http://www.mediaonline.ba>
13. <http://www.ohr.int>
14. <http://www.mediaonline.ba>
15. <http://www.ohr.int>
16. <http://www.mp-institut.com>
17. <http://www.mediaonline.ba>
18. <http://www.ohr.int>
19. <http://www.ohr.int>
20. <http://www.ohr.int>
21. <http://www.ohr.int>
22. <http://www.ohr.int>
23. <http://www.ohr.int>
24. <http://www.unesco.org>
25. <http://www.rtrs.tv>
26. <http://www.rtrs.tv>
27. <http://www.rtrs.tv>
28. <http://dei.gov.ba>
29. <http://www.oscebih.org>
30. <https://ec.europa.eu>
31. <https://emrsb.de>
32. <http://www.ohr.int>
33. <http://www.mediaonline.ba>
34. <https://www.rak.ba>
35. <http://emitovanje.rtrs.tv>
36. <https://www.rak.ba>
37. <http://www.rtrs.tv>
38. <http://www.novinarskaskola.org.rs>

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1: Декларација о проглашењу Републике српског народа Босне и Херцеговине

Index

СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК

СРПСКОГ НАРОДА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Гласник I — Број 2

Понедељак, 27. јануара 1992.
САРАЈЕВО

Аконтација претплате за 1992.
гласник 4000 динара
Цијена овог броја 15 динара
Жиро-рачуни 10100-603-10147

20

Заједничка држава Југославија створена је прије 71 године добровољним уједињавањем њених народа. Њеним настанком неки југословенски народи изгубили су неки од својих државноправних доминација аустроугарских завојевача, што је омогућило очување њихове етничке посебности, језика, културе и традиције и њихову потпуну политичку, правну и економску афирмацију.

Српски народ је дао огроман допринос стварању заједничке државе, уложио своју снагу и жетице милиона својих синова и кћери. Упркос савршеном поступању фашистичких завојевача и страшној геноциду који је над њим у другом свјетском рату извршио нацистички режим НДХ, он се ипак одлучио за даљи живот у заједничкој, федеративно уређеној држави.

Данас, неодговорни и себични одговорности, национални и помагани од Југославије националистички странке снага, покушавају срушити заједничку државу, прекинути њен државноправни идентитет и континуитет и уклопити је са историјске сцене. Чак и то једностранним актима, на штету других југословенских народа, игнорисањем уставних органа и институција савезне државе, изјављивањем преговора и договора, кришењем договорних превода оружаног сукоба, у циљу потпуне интернационализације југословенске кризе и евентуалне странке војне интервенције.

Разбијање и укидање федеративне Југославије направило би ненадокнадиву штету свим југословенским народима.

Политичка коалиција муслиманске и хрватске националне заједнице у Босни и Херцеговини придружује се одговорностима у њиховом покушају да разбију Југославију. Својим настојањем да изврши сецесију Босне и Херцеговине од Југославије, ова коалиција трубе и безоблирно игнорира суверену праву српског народа, покушава да му одузме статус конститутивног народа и наметне своје интересе и одлуче. Она историјски неодговорно укида традицију заједничког живота у свему равноправним народима, који и Руси постојећи уставни поредок у Југославији и Босни и Херцеговини и својим актима укида уставне основе настанка Босне и Хер-

цеговине као федералне јединице. Кратковидно покушава да деградира и отраним јавности као државне и уставне одлуке представља своје потпуно противустанке, противзаконите и неконститутивне акте (Медио-референдум и Платформу) и на њима утемељи свој захтјев за признање независности Босне и Херцеговине. Она не сматра да српски народ ни може одлучити против интереса својих синова и будућих покољеника, прогна своје будућности и слободољубиве традиције.

На иницијативу Скупштине српског народа да повучи своје незаконите и недејативне акте и повуче свој захтјев за признање државне независности Босне и Херцеговине, муслиманско-хрватској коалицији до данас није пристало. Тиме је још једном потпуно игнорисала суверену вољу српског народа и укидала му шта га све још може очекивати у евентуално независној Босни и Херцеговини.

Пошто коалиција муслиманске и хрватске националне заједнице својим актима и захтјевом за признање независности Босне и Херцеговине Руси основне наставке ове федералне јединице и њено уставно уређење, српски народ је принуђен да брани своју слободу, сувереност, статус конститутивног народа, достојанство и своју будућност. Он је део свој престанак на заједнички живот у Босни и Херцеговини, али само као федералној јединици у саставу федеративне Југославије, а не у независној независној и од Југославије одвојеној Босни и Херцеговини.

Иницијативу у виду све ове историјске, политичке и уставне чињенице,

полазишним од универзалног, поступањем и веројасног, уставном утврђеног права српског народа на самоопредјелјење, самоорганизовање и управљање, на основу кога он слободно одређује свој политички статус и обезбјеђује економски, социјални и културни развој,

постујући његову вијековна дугу борбу за слободу и независност као и сувереност на добровољно, заједнички и равноправан живот са другим народима у заједничкој држави.

Иницијативу у виду да се он током другог свјетског рата одлучио да се другим народима (Хрватима и Муслиманима) конституише републику, али искључивајући и искористио својом федералну јединицу у саставу федеративне Југославије, са њомом и њеном одлуком да живи у истој

држави са осталим српским народом и сајестан да му само така држава може гарантовати заштиту, слободу и равноправност.

Спроводећи његову плебисцитарно изражену вољу и одлучност да остане у федеративној Југославији као заједничкој држави добровољно уједињених народа и њихових република, на супрот одговорно одстојању да се она разбије и унише.

Изражавајући његову решеност да одлучује о својој судбини и да не пристаје на ни једно одлом или раскол изнутра или извана наметнуто рјешање.

Узаклањајући његову одлуку да у овом судбоносном историјском тренутку није ни могу пристававати државни органи чији се уставни основ грубо кршећи и легитимним и легалитетним акција коалиције муслиманског и хрватског националне заједнице.

констатујући да представници ове коалиције не поштивају своје уставне и легитимне акте и да онамако свој захтев за признавање независности Босне и Херцеговине.

у намери да допринесе реконструкцију Југославије као добровољног заједнице, засноване на суверености и равноправности народа и република, владавни права и највишем степену заштите људских права и слобода и заштите мањина, слободном тржишту и плуралистичкој демократији.

настојећи да допринесе мирном и договорном рјешавању питања територијалног разграничења и разрјешању других права и обавеза у остваривању права на самоопредељење муслиманског и хрватског народа у досадашњој СР Босни и Херцеговини.

Скупштина српског народа у Босни и Херцеговини, као легитимни, слободно и демократски изабрана представљачка и заштитна његова права и интереса, остварујући његову плебисцитарно изражену вољу и на тој засновану своју одлуку да се конституира формирању Републике српске Босне и Херцеговине, на заједнању одржаном 9. Јануара 1992. године, донесе

ДЕКЛАРАЦИЈУ

О ПРОГЛАШЕЊУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКОГ НАРОДА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

I

На подручјама српских аутономних регија у областима и другим српским етничким цијелима у Босни и Херцеговини, укључујући и подручја на којима је српски народ остао у мањини због геноцида који је над њим извршен у другом свјетском рату, а на основу плебисцитарног одлука 9. и 10. новембра 1991. године на коме се српски народ највише за изјавио у заједничкој држави Југославији, основа се и проглашава

РЕПУБЛИКА СРПСКОГ НАРОДА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

II

Република се налази у саставу савезне државе Југославије као њена федерална јединица.

III

Територијално разграничење са политичким заједницама других народа Босне и Херцеговине, али

и разрјешање других међусобних права и обавеза, извршава се мирним путем и договорно, уз узаклањање етничких, историјских, правних, културних, економских, географских, комуникационих и других битних критерија и уз поштовање принципа и правила међународног права.

IV

Основне друштвеног, политичког и државног система Републике уређаће се њеним уставом.

V

Уставом Републике гарантоваће се прва равноправност и једнакост народа и грађана пред законом и заштита од било које облика дискриминације.

VI

До избора и конституисања нових органа и институција који ће бити установљени уставом Републике, функције државних органа у Републици обављаће одвајања Скупштина српског народа у Босни и Херцеговини и Министарско сајет.

VII

Сједнице органа Републике је у Сарајеву.

VIII

До доношења устава, закона и других прописа Републике, на њеном подручју ће важити савезни прописи, као и прописи досадашње СР Босне и Херцеговине, осим оних за које Скупштина српског народа утврди да су у супротности са њеним Уставом.

IX

Органи власти досадашње СР Босне и Херцеговине представљаће заједничке органе националних мањина у прелазном периоду, до доношења територијалног разграничења и разрјешања других права и обавеза.

У прелазном периоду заједнички органи конституисане донесе неопходне одлуке и акте.

X

Ова декларација ступа на снагу даном доношења.

XI

Ова декларација ће се објавити у «Службеном гласнику српског народа у Босни и Херцеговини».

Број: 02-12/92
9. Јануара 1992. године
Сарајево

Предсједник
Скупштине српског
народа у Босни и
Херцеговини,
Мр Момчило Кављанин, с.р.

21

Скупштина Републике српског народа Босне и Херцеговине, на сједници од 26. Јануара 1992. усвојила је следеће

ЗАКЉУЧКЕ

I. Одлука о расписивању референдумна грађана Босне и Херцеговине, која би била оснива за претв-

не Bosne и Херцеговине у независну државу, докоста је на нерегуларан начин и без присуства српских посланика. Као акт легалних представника мултиетничког и државног народа у Босни и Херцеговини, она може конститутивно обавезивати само припаднике ова два народа. За српски народ Босне и Херцеговине ова одлука је ништавна и директно уперена против његових конституционалних интереса.

Ништаване су и изобавезујуће и одлуке којима се забрањује даљи рад представничког Босне и Херцеговине у свим саветним органима и институцијама, те о-сјени гувернера Народне банке Босне и Херцеговине.

2. Скупштина српског народа у Босни и Херцеговини ће настојати да се на конференцији легитимних представника три државотворна народа Босне и Херцеговине постигне сагласност о већ започетој демократској трансформацији Босне и Херцеговине у правцу успостављања најбољег државног рјешења за сваки од ових народа. Ако би то рјешење било изједначено за сва три народа овака би за Скупштину српског народа било прихватљиво демократско изјашњавање грађана и народа БиХ на референдуму на коме би био потврђен постигнут споразум.

3. Скупштина српског народа Босне и Херцего-

вине задужује Министарски савјет, разна тијела и други овлаштени представници српског народа Босне и Херцеговине да припреме устав и одговарајуће одлуке и акте којима ће се у најскорије вријеме резултати даље државно организовања српског народа Босне и Херцеговине, како би Република српског народа Босне и Херцеговине функционисала као реални државни субјективитет.

4. Мјесто Републике српског народа Босне и Херцеговине је у заједничкој држави српског народа. Демократска трансформација Југославије мора да се проведе паралелно са државним организовањем цијеловитог српског народа у српску федерацију или савез српских држава.

5. Неопходно је да се одмах редефинише наш однос према југословенским саветним институцијама, а преје свега према ЈНА, на бази обостраних политичких и етнички-националних интереса.

Број 02-73/92
26. јануара 1992. године
Сарајево

Председник
Скупштине Републике
српског народа Босне и
Херцеговине,

Мр Милана Крешинковић, с р

САДРЖАЈ

20 Декларација о проглашењу Републике српског народа Босне и Херцеговине	14
21 Закључак	14

Службени гласник српског народа у БиХ бр. 2, јануар 1992. – Архив Народне скупштине Републике Српске

Члан 11.

У члану 133. иза ријечи „Службе” ставља се тачка, а бришу ријечи: „музеј средстава која чине доходак рачне заједнице”.

Члан 12.

У члану 139. тачка 4. у заграда се додају ријечи „и члана 94. став 2.);”

Члан 13.

У члану 142. новчана казна „од 100.000 до 300.000 динара” замјенује се износом „од 5.000 до 15.000 динара”.

У истом члану број „95” замјенује се бројем „101”.

Члан 14.

У члану 145. став 2. ријечи „утирки Влада Српске Републике” замјенују се ријечима „прошле министар финансија”.

Члан 15.

Општаује се Секретаријат за законодавство Владе Републике Српске да уради пречишћени текст Закона о Служби за платни промет и финансијску контролу.

Члан 16.

Овај закон ступа на снагу даном објављивања у „Службеном гласнику Републике Српске”, а понијеће се на потврду Народној скупштини чим она буде у могућности да се састане.

Број 01-1222/92

20. октобра 1992. године

Предсједник
Предсједништва,
Др Радован Караџић, с.р.

728

На основу члана 184. и у вези члана 247. Пословника Народне скупштине Републике Српске, Народна скупштина Републике Српске, на сједници одржаној 24. новембра 1992. године, доноси

ЗАКЉУЧАК

I

Констатује се да је проф. др БРАНКО БЕРНИћ поднио оставку на функцију предсједника Владе Републике Српске.

II

Оставка предсједника Владе Републике Српске повлачи оставку цјелокупне Владе Републике Српске.

III

Овај закључак објавиће се у „Службеном гласнику Републике Српске”.

Број 02-1691/92

24. новембра 1992. год.

Предсједник
Народне скупштине,
Др Момчило Крајишник, с.р.

729

На основу члана 5. Уставног закона за спровођење Устава Републике Српске, Народна скупштина на сједници одржаној 17. децембра 1992. године, донјела је

ОДЛУКУ

О ПРОГЛАШЕЊУ ИЗБОРА ПРЕДСЈЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

I

На основу утврђених резултата гласања посланика Народне скупштине, проглашава се да је за предсједника Републике Српске изабран др РАДОВАН КАРАЏИЋ.

II

Ову одлуку објавити у „Службеном гласнику Републике Српске”.

Предсједник
Народне скупштине,
Број 02-1979/92
17. децембра 1992. год. Др Момчило Крајишник, с.р.

730

На основу члана 5. Уставног закона за спровођење Устава Републике Српске, Народна скупштина на сједници одржаној 17. децембра 1992. године, донјела је

ОДЛУКУ

О ПРОГЛАШЕЊУ ИЗБОРА ПОТПРЕДСЈЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

I

На основу утврђених резултата гласања посланика Народне скупштине, Народна скупштина проглашава да су за потпредсједнике Републике Српске изабрани:

1. Проф. др НИКОЛА КОЉЕВИЋ.
2. Проф. др БИЉАНА ПЛАВИЊИЋ.

II

Ову одлуку објавити у „Службеном гласнику Републике Српске”.

Предсједник
Народне скупштине,
Број 02-1980/92
17. децембра 1992. год. Др Момчило Крајишник, с.р.

731

На основу члана 2. Закона о јанном информисању („Службени гласник Републике Српске” број 4/92), Народна скупштина Републике Српске, на сједници одржаној 31. октобра 1992. године, донјела је

ОДЛУКУ

О ОСНИВАЊУ ЈАВНОГ ПРЕДУЗЕТА „РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ”

Члан 1.

Ради задовољавања информативних, културних, образовних, вјерских и других потреба српског народа Републике Српске, Народна скупштина Републике Српске (у даљем тексту: Скупштина) оснива јавно предузеће „Радио-телевизија Републике Српске (у даљем тексту: Српска радио-телевизија). Привремено сједиште Српске радио-телевизије је у Сарајеву.

Члан 2.

Дјелатност Српске радио-телевизије је од посебног друштвеног интереса. Посебан друштвени интерес Скупштине остварује:

- финансијским улагањима;
- утицајем на развојну оријентацију и уређивачку политику;
- давањем сагласности на средњорочне и дугорочне планове развоја;
- именовање генералног директора и главних и одговорних уредника радња;
- давањем сагласности на Статут Српске РТВ.

Члан 3.

Радио-телевизију Републике Српске чине: Радио-телевизијски студио Сарајево (Пале), Радио-телевизијски студио Бања Лука, Информативно-технички центар Бијељина, Информативно-технички центар Требиње и Радио дифузија Републике Српске.

Члан 4.

Ради остваривања утицаја на програмску оријентацију и уређивачку политику Скупштина образује Одбор.

Члан 5.

Српска радио-телевизија је јавно предузеће у мјешовитој стојини. Укупна улагања сувласника правних и физичких лица могу износити највише 49% укупне вриједности Српске радио-телевизије.

Члан 6.

Српска радио-телевизија обезбјеђује средства на основу:

- улагања Скупштине и других правних и физичких лица,
- радио-телевизијске претплате,
- продаје радио-телевизијских програма,
- економско-пропагандних порука и
- обављање других дјелатности.

Члан 7.

Ради праћења економског пословања и развоја Српске радио-телевизије Скупштина образује Надзорни одбор.

Члан 8.

Ова одлука ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Српске“.

Предсједник
Број 02-1554/92 Народне скупштине,
31. октобра 1992. год. Мр Момчило Крајишник, с.р.

732

На основу члана 80. став 1. тач. 7. Устава Републике Српске, Народна скупштина на сједници одржаној 17. децембра 1992. године, д о н о с и

О Д Л У К У

О ПРЕСТАНКУ ВАЖЕЊА ОДЛУКЕ О
ОБРАЗОВАЊУ РАТНИХ ПОВЈЕРЕНИШТАВА У
ОПШТИНАМА ЗА ВРИЈЕМЕ НЕПОСРЕДНЕ
РАТНЕ ОПАСНОСТИ ИЛИ РАТНОГ СТАЊА

Члан 1.

Престаје да важи Одлука о образовању ратних повјереништава у општинама за вријеме непосредне ратне опасности или ратног стања („Службени гласник Републике Српске“, број 10/92).

Члан 2.

Давом ступања на снагу ове одлуке престаје функција ратних повјереништава.

Члан 3.

Ова одлука ступа на снагу даном доношења, а објавиће се у „Службеном гласнику Републике Српске“.

Предсједник
Број 02-1978/92 Народне скупштине,
17. децембра 1992. год. Мр Момчило Крајишник, с.р.

733

На основу члана 135. Устава Републике Српске, Народна скупштина, на сједници одржаној дана 24. новембра 1992. године д о н и ј е л а ј е

О Д Л У К У

О ОСНИВАЊУ ОКРУЖНОГ ЗАТВОРА У
ТРЕБИЊУ

Члан 1.

Оснива се Окружни затвор у Требињу са сједиштем у Требињу (у даљем тексту: Окружни затвор).

Члан 2.

У Окружном затвору постоји посебно одјељење за прегворенике.

Члан 3.

У Окружном затвору оснива се привредна јединица.

Привредна јединица може се бавити индустријском, грађевинском, занатском и пољопривредном производњом и угоститељском и другим услужном дјелатностима.

Члан 4.

Привредна јединица уписује се у регистар код надлежног суда.

Члан 5.

У раду Окружног затвора у Требињу примјењује се Закон о извршењу кривичних и прекршајних санкција („Службени лист СР БиХ“, број 2/84), са сеним измјенама и допунама али и друге законе донесени за извршење тог закона, ако нису у супротности са Уставом Републике Српске и овом одлуком.

Члан 6.

Ова одлука ступа на снагу даном доношења, а објавиће се у „Службеном гласнику Републике Српске“.

Предсједник
Број 02-1678/92 Народне скупштине,
24. новембра 1992. год. Мр Момчило Крајишник, с.р.

734

На основу члана 70. тачка 7. а у вели тачке 11. Устава Републике Српске, и члана 12. Уставног закона за спровођење Устава, Народна скупштина Републике Српске, на сједници одржаној 24. новембра 1992. године, д о н о с и

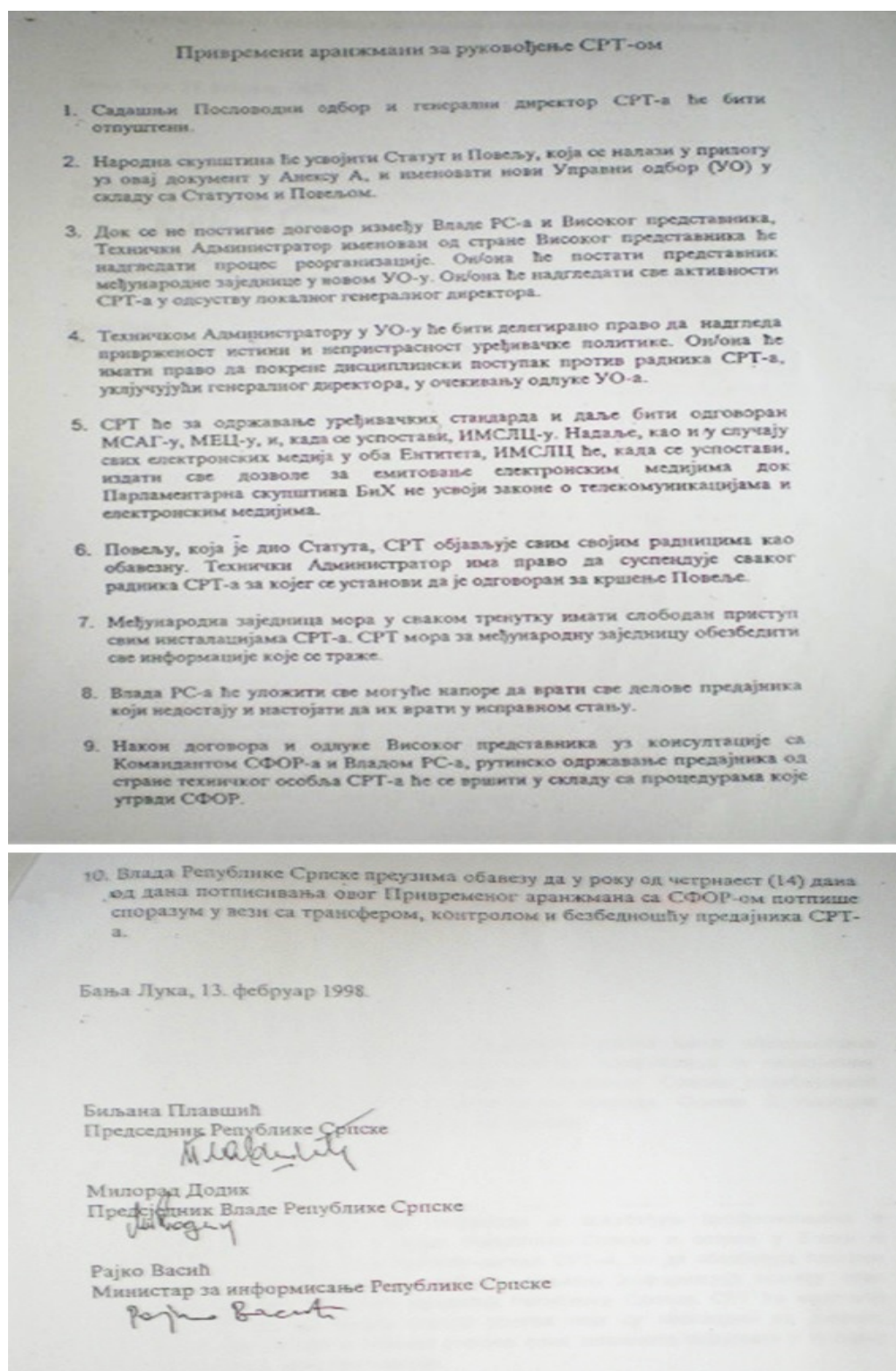
О Д Л У К У

О СТАВЉАЊУ ВАН СНАГЕ ОДЛУКЕ О
ПОМИЛОВАЊУ ОД КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА

Члан 1.

Ставља се ван снаге и не производи никакво правно дејство Одлука о помиловању од кривичног гоњења број 02-659 од 14. 09. 1992. године, а која је

ПРИЛОГ 3: Привремени аранжмани за руковођење СРТ-ом

Привремени аранжмани за руковођење СРТ-ом, фебруар 1998. – Архив РТРС-а

седници одржаној 30. децембра 1993. године довела је

О Д Л У К У
О ОСНИВАЊУ ЈАВНОГ ПРЕДУЗЕЋА
„СРПСКА РАДИО ТЕЛЕВИЗИЈА“

Члан 1.

Ради задовољавања информативних, културних, образовних, верских и других потреба српског народа Републике Српске, Народна скупштина Републике Српске (у даљем тексту: Скупштина) оснива Јавно предузеће „Српска радио-телевизија“.

Српску радио-телевизију чине Српски радио, Српске телевизије организују и координирају рад програма као делови јавног предузећа са савишћенима у правном промету, као и све државне локалне радио-станице и ТВ центри.

Српска радио-телевизија је Јавно предузеће у државној својини.

Члан 2.

Органи Српске радио-телевизије су: генерални директор, главни и одговорни уредник Српске радио-телевизије, директор Српског радија, директор Српске телевизије организују и координирају рад и главни уредник Српске телевизије.

Директор Српског радија, односно директор Српске телевизије организују и координирају рад у делу предузећа у којима руководе.

Руководиоње у области остваривања програмске политике на нивоу Јавног предузећа Српско радио-телевизије у надлежности је главног и одговорног уредника Српске радио-телевизије, а остваривање програмске политике на нивоу делова је у надлежности главног уредника на нивоу Српског радија, односно главног уредника на нивоу Српске телевизије.

Члан 3.

Седиште Српске радио-телевизије, Српског радија и Српске телевизије је у Сарајеву.

Члан 4.

Делатност Српске радио-телевизије је од посебног друштвеног интереса. Посебан друштвени интерес Скупштине остварује:

- финансијским улагањима;
- утицајем на развојну оријентацију и уређивачку политику;
- давањем сагласности на средњерочне и дугорочне планове развоја;
- именовањем генералног директора и главног и одговорног уредника Српске радио-телевизије;
- давањем сагласности на Статут Српске радио-телевизије;

Члан 5.

Влада Републике Српске именује директора и главног уредника Српског радија, директора и главног уредника Српске телевизије и директора сектора Преноса и емисија програма на предлог генералног директора.

Члан 6.

Програми Српске радио-телевизије, односно програми Српског радија и Српске телевизије, емитују се за територију Републике Српске и територију других српских земаља, у складу са одлукама надлежних органа.

Програм Српске радио-телевизије преноси се на првој и другој радио УКТ — ФМ мрежи и првој и другој ТВ мрежи у ВХФ и у УХФ опсегу, а први радио програм преноси се и преко СТ — програма у Београд и у Сарајеву. У програм Српске радио-телевизије могу да се укључују друге радио-дифузне организације које стварају и емитују своје програме на СТ и УКТ мрежи радија, односно одговарајућој мрежи телевизије (регионални и локални и локални програми) у складу са одлуком Српске радио-телевизије и њеном програмском шемом.

Ради остваривања утицаја на програмску оријентацију и уређивачку политику Скупштине образује Одбор.

Ради праћења економског пословања и развоја Српске радио-телевизије Скупштина образује Надзорни одбор.

Члан 7.

Државне локалне радио-станице и ТВ центри дужни су да преузимају и емитују радио и ТВ програм Српске радио-телевизије на начин и у време како одлучи виши орган.

Члан 8.

Допелу радио-дифузних фреквенција Влада Републике Српске врши ће на основу фреквентних планова усклађених са плановима суседних земаља и на основу Критеријума за расподелу слободних радио-дифузних канала које усваја Народна скупштина.

Члан 9.

Српски радио-телевизија обезбеђује средства на основу:

- улагања Скупштине и других правних и физичких лица;
- посебне накнаде утврђене Законом, односно одлуком Скупштине;
- пројате радио-телевизијских програма;
- економско-пропагандних порука и
- обављања других делатности.

Члан 10.

Српска радио-телевизија доставља Скупштини Статут Српске радио-телевизије у року од 60 дана од дана ступања на снагу ове одлуке, ради давања сагласности.

Члан 11.

Даном ступања на снагу ове одлуке престаје да важи Одлука о оснивању Јавног предузећа „Радио-телевизија Републике Српске“ („Службени гласник Републике Српске“, број 19/92).

Члан 12.

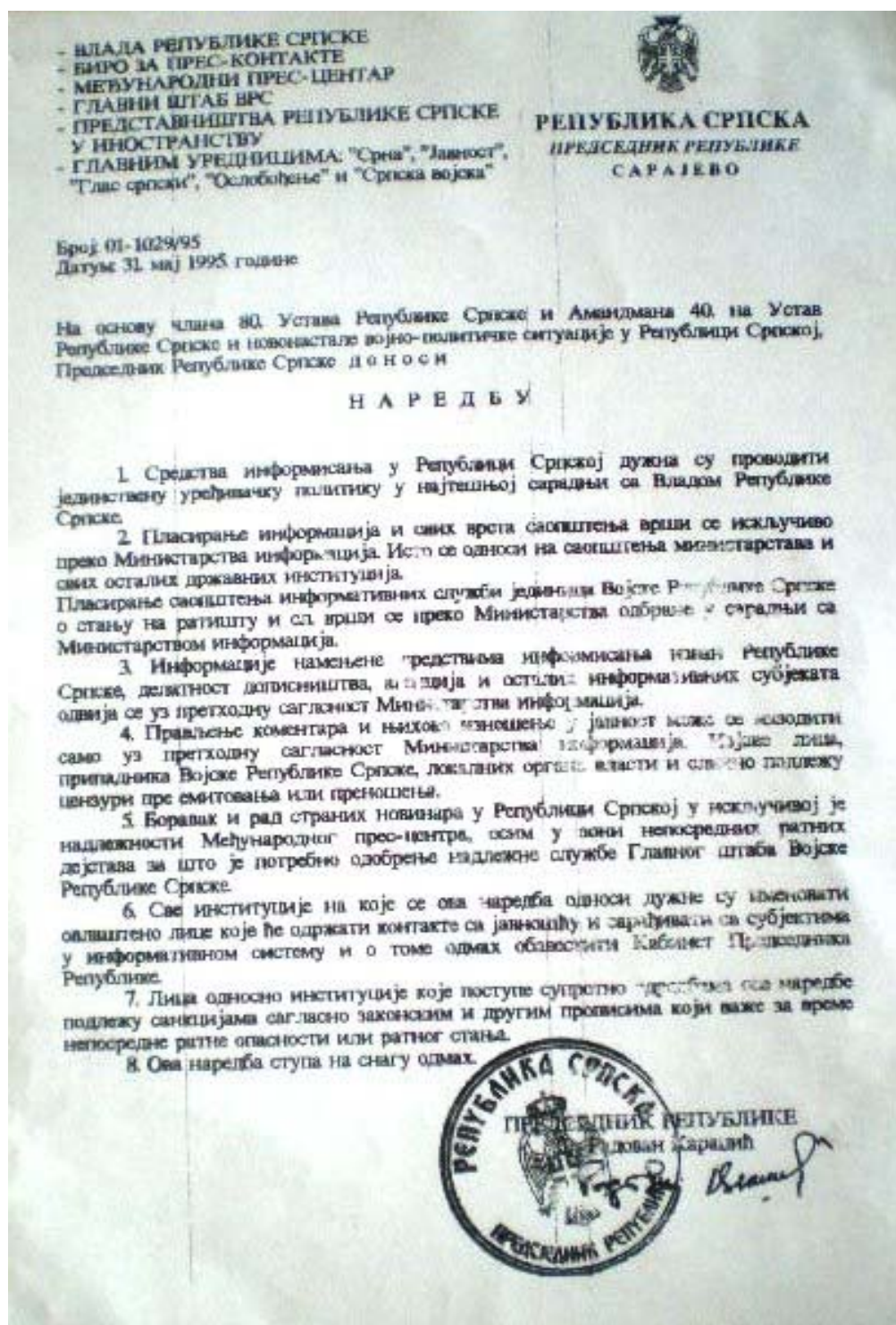
Ова одлука ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Српске“.

Председник,
Народне скупштине,
30. децембра 1993. год. **Мр Момир Крајчић**, с.р.

486

На основу члана 70. тачка 8. Устава Републике Српске, Народна скупштина Републике Српске, на

ПРИЛОГ 5: Предсједник Републике Радован Караџић - наредба

Република Српска, предсједник Републике, Наредба, бр: 01-1029/95, мај 1995. – Архив Републике Српске

ПРИЛОГ 6: Саопштење Високог представника о акцији СФОР-а

1.10.1997.\

OHR BiH TV News Summary, 1 Oct. 1997

01 October 97, 23:00

Sarajevo – SFOR troops seized four TV transmitters in RS this morning, the transmitters are Udrigovo, Trebevic, Duge Njive and Leotar. The action was carried out upon the request from HR Westendorp. As said by SFOR Gen. Clark, the transmitters will now broadcast programmes from SRT Banja Luka studio. The reason for the action came after SRT broadcast a distorted press briefing by ICTY Justice Arbour. In editing a video of the briefing, a Pale commentary was added which made accusations against the work of ICTY a number of times, calling it a political stratagem against the Serbs. SRT apologised publicly, but apparently, it was not good enough for HR Westendorp. OHR spokesman Bullivant said that SRT now sees how seriously OHR takes Paragraph 70 from Sintra agreement. US Secretary of State Albright said that SFOR had seized the transmitters because of the distortion of a report by ICTY Justice Arbour. The action was also acclaimed by British Foreign Office, and German FA Minister Kinkel.

4'00"

Sarajevo – The election results were published for four BiH municipalities – Tuzla, Bosanski Brod, Rogatica and Hadzici. The results in Tuzla: the Joint List '97 – 16 places in the City Council, SDP – 3, HDZ for BiH – 3, and the Coalition for Democratic and United BiH (CDU) – 8. The results in Bosanski Brod are: HSS – 3, SP of RS – 4, SDS – 17, SRS of RS – 3, HDZ for BiH – 13, CDU – 5. Results in Rogatica: SP of RS – 3, SDS – 16, SRS of RS – 9, CDU – 21. Results in Hadzici: The Joint list – 1, SDP – 4, CDU – 20.

2'30"

Sarajevo – BiH Federation HoP session was held today. The laws on health insurance, health protection and customs were adopted. HoP also questioned Federation functioning, concerning the recent terrorist acts and disunity of the police and legal system.

3'00"

Sarajevo – The CoM and Turkish Government representatives signed the Protocol on co-operation in Aid Programmes Assistance. The Protocol was signed by BiH Federation Foreign Affairs Minister Assistant Djikic, and the President of Turkish Organisation for International Co-operation Utkan. The Protocol is related to co-operation in various areas – infrastructure, energy, education etc.

1'30"

Maastricht – NATO defence ministers commenced their traditional Autumn summit. One of the subjects is the peace process in BiH. The administrative board discussed the report by HR Westendorp which analyses the aid foundation usage in BiH. The report states that international aid and custom taxes incomes, are mostly ending up in private pockets, bank accounts abroad, in parallel power structures – remains of the Herceg Bosna and special police of RS.

2'00"

Pale – The RS Government threatened SFOR with an austere reply to the action of taking over the TV Transmitters. RS representative Krajisnik said that he can not take the responsibility for things that may happen after this, as a reaction from the RS people.

1'00"

Sarajevo – The Social Democratic Party for BiH held a press conference discussing the matter concerning the release of election results. SDP Co-chairman Avdic said that some manipulations appeared, especially as it was expected, in Brcko. Avdic added that SDP will not recognise the results in Brcko if they are an outcome of ethnic re-engineering, and election engineering. Talking about the forthcoming elections in RS, Avdic said that SDP will ask from OSCE to conduct and supervise the elections, in order to enable Bosniak population to vote.
2'00''

Преузето са: http://www.ohr.int/?ohr_archive=ohr-bih-tv-news-summary-01-oct-1997

Приступљено 15.5.2016.

ПРИЛОГ 7: Одлука Високог представника о измјенама и допунама Закона о РТРС

1.9.1999.

Odluka Visokog Predstavnika o izmjenama i dopunama Zakona o Radio-televiziji Republike Srpske

U sklopu primjene ovlastenja koja su mi data članom 5. Aneksa 10 Opsteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, prema kojem je Visoki predstavnik konačni autoritet u regiji za tumačenje svog mandata; te posebno s obzirom na član II.1.(d) istog Sporazuma, prema kojem je Visoki predstavnik ovlašten da omogućí, onako kako smatra da je neophodno, rješavanje svih poteškoća koje se javí u vezi sa implementacijom civilnog dijela Sporazuma; pozivajući se na tumačenje tog ovlastenja koje je dato u stavu XI. 2 Zaključaka Konferencije Savjeta o implementaciji mira održane u Bonu 10. decembra 1997. godine, posebno u tački (b) ovog stava, prema kojoj je Visoki predstavnik ovlašten da donosi obavezujuće odluke, onako kako smatra da je neophodno, o usvajanju mjera koje imaju za cilj osiguranje implementacije Mirovnog sporazuma u cijeloj Bosni i Hercegovini, uključujući i “privremene mjere koje stupaju na snagu kad strane nisu u stanju da postignu sporazum”.

Uzimajući u obzir da se, u skladu sa nadležnostima institucija Bosne i Hercegovine za dodjelu frekvencija u svrhu emitovanja programa, kako je predviđeno Zakonom o telekomunikacijama Bosne i Hercegovine, u članu 3. Aneksa 9 Opsteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini jasno priznaje mogućnost da entiteti uspostave i puste u rad, pojedinačno ili zajednički, komunikaciona sredstva u formi javnih radio/televizijskih preduzeća; međutim, uzimajući u obzir da, u cilju obezbjeđenja jednakog pristupa informacijama za sve pripadnike javnosti, osnivanje i rad takvih preduzeća mora biti u skladu sa standardima javnog RTV servisa definisanim međunarodnim pravom i praksom;

Imajući u vidu upozorenja Savjeta za implementaciju mira, posebno u stavu 63. Luksemburske deklaracije, usvojene 9. juna 1998. godine, u kojem se stranama skreće pažnja na značaj sistema javnog emitovanja u Bosni i Hercegovini, uključujući i javnu radio-televiziju za Republiku Srpsku; kao i Poglavlje V, stav 21. Madridske deklaracije, usvojene 16. decembra 1998. godine, u kojem se ukazuje na potrebu za zakonom o javnim medijima kojim bi bili zagarantovani principi uredničke nezavisnosti, vjerske tolerancije i finansijske transparentnosti, kojim bi se spriječila značajna kontrola bilo koje političke stranke nad javnom radio-televizijom, te obezbijedilo da javne radio-televizijske kuće pokušaju da u informativno-političkom programu vode računa o interesima svih konstitutivnih naroda;

Konstatujući da je, u skladu sa gore navedenim upozorenjima, Vlada Republike Srpske 13. februara 1998. godine potpisala sporazum kojim se uspostavljaju prelazni aranžmani za restrukturiranje Srpske radio-televizije u skladu sa evropskim standardima javnog RTV servisa, a koji je dopunjen Memorandumom o razumijevanju od 17. avgusta 1998. godine, kojim se Vlada obavezala da će uspostaviti mehanizam transparentnog i pouzdanog finansiranja te RTV kuće; konstatujući takodje da se Vlada obavezala da će te obaveze ugraditi u novi zakon za koji je Visoki predstavnik izdao instrukcije da se usvoji do 31. decembra 1998. godine; takodje konstatujući da se, posto to nije učinjeno, u Odluci Visokog predstavnika o restrukturiranju sistema javnog emitovanja u Bosni i Hercegovini, donesenoj 30. jula 1999. godine, u stavu c) člana 1. traži da Vlada Republike Srpske uputi na usvajanje, a Narodna skupština Republike Srpske najkasnije do 15. avgusta 1999. godine donese potrebne zakone; konstatujući na kraju da, posto je ovaj rok istekao, Vlada i Narodna skupština Republike Srpske nisu preduzele nikakve radnje kako bi se obezbijedilo postavljanje Odluke;

Uzimajući u obzir, imajući u vidu i konstatujući gore navedeno, ovim donosim sljedeću

O D L U K U

o izmjenama i dopunama Zakona o Radio-televiziji Republike Srpske

Član 1.

Ova Odluka predstavlja prelaznu mjeru kojom se vrši izmjena i dopuna Zakona o radio-televiziji Republike Srpske od 7. aprila 1996. godine (S.G.R.S. br.8/1996 – u daljnjem tekstu: Zakon), na način utvrđen u sljedećim članovima.

Ovim se od Narodne skupštine Republike Srpske traži da, u cilju prestanka vazenja ove prelazne mjere, najkasnije do 29. februara 2000. godine donese zakon koji joj blagovremeno dostavi Vlada Republike Srpske ili drugi predlagac. Tim zakonom će biti dodatno osnažen status Radio-televizije Republike Srpske kao javnog RTV servisa, i on će biti u skladu sa ovom Odlukom, ukoliko se Visoki predstavnik prethodno ne složi sa izmjenama ili dopunama.

Ovom Odlukom se ni na koji način ne stavljaju van snage konačne regulativne nadležnosti Nezavisne komisije za medije ili njenog nasljednika.

Član 2.

Ovim se Poglavlje I Zakona, uključujući članove 1. do 17., u cjelosti briše.

Član 3.

Ukoliko se u cjelosti ne brišu ovom Odlukom, svi članovi Zakona koji sadrže naziv “Srpska radio-televizija” se ovim mijenjaju i dopunjuju, tako što se ovaj naziv zamjenjuje riječima “Radio-televizija Republike Srpske”.

Član 4.

Ovim se član 14. u cjelosti briše i zamjenjuje sljedećim:

“Javno preduzeće Radio-televizija Republike Srpske Banja Luka, sa punom odgovornošću, osniva se za obavljanje radio-difuzne djelatnosti od interesa za Republiku Srpsku.”

Radio-difuzna djelatnost obuhvata proizvodnju i realizaciju radio i televizijskog programa, emitovanje programa putem zemaljskih, kablovskih i satelitskih radio-relejnih veza i emitovanje programa putem zemaljskih i satelitskih predajnika i kablovskog distributivnog sistema.

Radio-televizija Republike Srpske vrši svoje aktivnosti u skladu sa zakonima Bosne i Hercegovine i propisima koje utvrdi Nezavisna komisija za medije ili njen nasljednik, kao i zakonima Republike Srpske.

Član 5

Član 19. Zakona se ovim u cjelosti briše i zamjenjuje sljedećim:

“Osnovne djelatnosti Radio-televizije Republike Srpske su:”

- radio-difuzija – priprema, proizvodnja, prenos i emitovanje vlastitog radio i televizijskog programa, vodeći računa o zadovoljavanju kulturnih i jezičkih potreba građana Republike Srpske;
- razmjena i učešće u zajedničkim programima, programskim i tehničko-tehnološkim projektima sa drugim radio-difuznim organizacijama i proizvođačima programa;
- održavanje i razvoj tehničke osnove sistema za emitovanje i prenos, uvođenje i korištenje novih tehnologija;
- izdavanje, produkcija i promet tonskih i slikovnih zapisa, biljeski, knjiga, brošura, priručnika i drugih izdanja;
- skladištenje i korištenje arhiva tonskih i video zapisa;
- organizacija kulturno-umjetničkih, muzičkih i drugih događaja;
- realizacija marketinga, ispitivanje tržišta, marketinske i reklamne usluge.

Radio-televizija Republike Srpske je takodje ukljucena u druge aktivnosti koje doprinose uspjesnijoj realizaciji osnovne funkcije, povecanju finansijske osnove za rad i razvoju i realizaciji javnog interesa, u skladu sa ovim Zakonom.

Clan 6.

Clan 20. Zakona se ovim u cjelosti brise i zamjenjuje sljedecim:

“Radio-televizija Republike Srpske nece vrsiti nikakve djelatnosti emitovanja osim onih koje su predvidjene dozvolom ili dozvolama koje je izdala Nezavisna komisija za medije ili njen nasljednik. Nezavisna komisija za medije ce razmotriti i djelovati po zahtjevima Radio-televizije Republike Srpske za izdavanje dozvola, uzimajuci u obzir odredbe ovog Zakona.”

Clan 7.

Clan 21. Zakona se ovim u cjelosti brise i zamjenjuje sljedecim: “Radio-televizija Republike Srpske obezbjedjuje tehnolosko jedinstvo radio-difuznog sistema u cilju realizacije svog programa.

Radio-televizija Republike Srpske obezbjedjuje pristupacnost svojih programa i brine se o njihovoj cujnosti i vidljivosti na teritoriji Republike Srpske.”

Clan 8.

Nakon clana 21. dodaje se novi clan 21.a Zakona koji glasi:

“U vršenju svojih djelatnosti, Radio-televizija Republike Srpske stvara programe koji svojim pravovremenim, nepristrasnim, profesionalnim i istinitim obavjestavanjem gradjana doprinose zadovoljavanju njihovih obrazovnih, kulturnih i drugih potreba i interesa, slobodnom formiranju javnog mnijenja, i podsticanju stvaralastva u svim sferama drustvenog zivota.

Radio-televizijski program Radio-televizije Republike Srpske ukljucuje najmanje 25% programa koji je proizveden na teritoriji Republike Srpske.

Reklame su jasno razdvojene od drugih programskih sadrzaja. Prosjecna duzina trajanja reklama ne moze prelaziti 12 minuta unutar jednog sata programa, a ukupno ne moze iznositi vise od 15% ukupnog programa.”

Clan 9.

Nakon clana 21.a dodaje se novi clan 21.b Zakona koji glasi:

“Radio-televizija Republike Srpske bez odlaganja i besplatno emituje obavjestenja organa vlasti i medjunarodne zajednice cije je emitovanje hitno i od posebnog znacaja za gradjane, te narocito obavjestenja o opasnosti po zivot i zdravlje, te ugrozavanju imovine, sigurnosti, javnog reda i mira.”

Clan 10.

Nakon clana 21.b dodaje se novi clan 21.c Zakona koji glasi:

“Uzajamna prava i duznosti Radio-televizije Republike Srpske prema drugim radio-televizijskim organizacijama u pogledu upotrebe predajnika, produkcije, kao i drugih pitanja se uredjuju ugovorom.

Informativni programi javnih preduzeca koja su osnovale skupstine opstina teritorijalnih jedinica u svrhu obavljanja radio-difuzne djelatnosti za jednu ili vise teritorijalnih jedinica se ogranicavaju na re-emitovanje centralne informativne emisije Radio-televizije Republike Srpske, dok Nezavisna komisija za medije ne izda stalne dozvole za emitovanje, ukljucujuci i programske i sadrzajne zahtjeve.”

Clan 11.

Clan 22. Zakona se u cjelosti brise i zamjenjuje sljedecim:

Radio-televizija Republike Srpske:

- priprema i realizuje vijesti, kulturne, obrazovne, naucne, zabavne i druge programe u cilju istinitog, pravovremenog, profesionalnog i nepristrasnog informisanja gradjana, te doprinosi slobodnom formiranju i izrazavanju misljenja slusalaca i gledalaca;

- doprinosi afirmaciji nacionalnih vrijednosti svih građana Republike Srpske;
- blagovremeno obavjestava o aktuelnim događajima iz inostranstva koji su od neposrednog interesa za građane Republike Srpske i služe njihovim kulturnim i jezičkim potrebama;
- doprinosi opstem obrazovanju, zdravstvenom obrazovanju i zaštiti okoline, stručnom usavršavanju i sirenju znanja u svim oblastima;
- obavjestava o naučnim aktivnostima i podstiče opšte naučno stvaralaštvo;
- razvija kulturno-umjetničko stvaralaštvo i obezbjeđuje najvisi kvalitet umjetničkih programa;
- njeguje humane, moralne, estetske i umjetničke vrijednosti;
- doprinosi zadovoljavanju zabavnih, rekreativnih, sportskih i drugih potreba građana;
- doprinosi sirenju veza sa drugim zemljama, u skladu sa kulturnim i jezičkim potrebama građana Republike Srpske;
- vodi računa o predstavljanju kulturnog nasljedja i umjetničkog stvaralaštva u zemlji i inostranstvu;
- predstavlja sadržaje zanimljive mladima;
- doprinosi razvoju domaće kinematografije i učestvuje u produkciji domaćih filmova;
- obezbjeđuje kvalitet i pravilnu zastupljenost stranih programa.
- Clan 12.

Clan 23. Zakona se u cjelosti brise i zamjenjuje sljedećim:

“Statutom Radio-televizije Republike Srpske se preciznije definiše: preduzeće, područje rada, predstavljanje i zastupanje, tijela javnog preduzeća, unutrašnju organizaciju, planiranje rada i razvoja, rukovođenje, prava i obaveze novinara u izvršavanju poslova javnog informisanja i druga pitanja koja su značajna za rad i rukovođenje Radio-televizijom Republike Srpske.

Sadašnji Statut Srpske radio-televizije se potvrđuje i primjenjuje se na Radio-televiziju Republike Srpske osim ukoliko Upravni odbor ne izvrši njegove izmjene i dopune.”

Clan 13.

Clan 24. Zakona se u cjelosti brise i zamjenjuje sljedećim:

“Imovina i finansijska sredstva kojima zakonski raspolaze Radio-televizija Republike Srpske su vlasništvo Radio-televizije Republike Srpske”.

Clan 14.

Clan 25. Zakona se u cjelosti brise i zamjenjuje sljedećim:

“Organi Radio-televizije Republike Srpske su Upravni odbor i generalni direktor.”

Clanovi Upravnog odbora i generalni direktor ne vrše nijednu drugu izabranu ili imenovanu funkciju.

Statutom Radio-televizije Republike Srpske se definiše potrebna uredjivacka i rukovodna struktura.

Clan 15.

Clan 26. Zakona se u cjelosti brise i zamjenjuje sljedećim:

“Upravni odbor Radio-televizije Republike Srpske je rukovodno tijelo koje se sastoji od šest članova koji zastupaju nezavisne novinare, pravnu profesiju, ekonomski sektor, akademsku zajednicu, Sindikat Republike Srpske i radnike Radio-televizije Republike Srpske, vodeći računa o kulturnim i jezičkim razlikama među građanima Republike Srpske.”

Članove Upravnog odbora Radio-televizije Republike Srpske bira Narodna skupština Republike Srpske na period od četiri godine.

Narodna skupština Republike Srpske može opozvati Upravni odbor Radio-televizije Republike Srpske zbog krsenja i nepostivanja Statuta Radio-televizije Republike Srpske isključivo dvotrećinskom većinom glasova.

Generalnog direktora Radio-televizije Republike Srpske imenuje Upravni odbor na period od pet godina.

Ovlastenja, prava, obaveze, nadležnost i ostala pitanja vezana za tijela Radio-televizije Republike Srpske uređuju se Statutom.

Clan 16.

Clan 27. Zakona se u cjelosti brise.

Clan 17.

Clan 33. Zakona se u cjelosti brise i zamjenjuje sljedećim:

Radio-televizija Republike Srpske utvrđuje način plaćanja i vrši naplatu nadoknada za korištenje radio i televizijskih prijemnika, vodi evidenciju o korištenju radio i televizijskih prijemnika.

Uz prethodno dobijeno mišljenje Vlade Republike Srpske, Upravni odbor Radio-televizije Republike Srpske utvrđuje visinu nadoknade iz prethodnog stava.

Vlada je obavezna da mjesečno obezbjedi Radio-televiziji Republike Srpske razliku u sredstvima između naplata pretplate i ukupnog iznosa koji se osigurava na sljedeća tri načina, što podliježe nadležnosti Nezavisne komisije za medije ili njenog nasljednika :

1. 80% naplatom pretplate za televizijske prijemnike iz svih domaćinstava, čiji broj prema statističkim podacima iznosi 427.000;
2. 90% naplatom pretplate za radio prijemnike iz svih domaćinstava po istom osnovu;
3. 90% naplatom pretplate za radio prijemnike u automobilima od datog broja registrovanih vozila.

Radio-televizija Republike Srpske do trećeg svakog mjeseca Vladi dostavlja izvještaj o prilivu sredstava od pretplate.

Vlada Republike Srpske obezbjeđuje razliku potrebnih sredstava do desetog svakog mjeseca.

Opšte poravnanje za prethodnu godinu vrši se do 31. januara svake godine.

Clan 18.

Upravni odbor Srpske radio-televizije koji obavlja dužnost prilikom stupanja na snagu ove Odluke nastavlja da obavlja dužnost u istom sastavu kao prelazni Upravni odbor Radio-televizije Republike Srpske do 29. februara 2000. godine. Mandat članova Upravnog odbora istice tog datuma, a novi Upravni odbor se imenuje prema članu 15. ove Odluke, osim člana koji zastupa radnike Radio-televizije Republike Srpske, a kojeg imenuje Visoki predstavnik međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini sve do prestanka postojanja njegove funkcije.

Clan 19.

Ova Odluka, kojom se stavljaju van snage sve zakonske i druge odredbe koje nisu u skladu sa njom a na snazi su u vrijeme njenog donosenja, stupa na snagu prvog septembra 1999. godine, prije čega će biti distribuisana na odgovarajući način. Odluka će nakon toga biti objavljena u Službenom glasniku Republike Srpske u roku od osam dana nakon stupanja na snagu.

31. avgust 1999. god.

(potpisao)

Wolfgang Petritsch

Visoki predstavnik

Office of the High Representative

Преузето са: <http://www.ohr.int/?p=67818>

Приступљено 5.8.2016.

ПРИЛОГ 8: Одлука Високог представника о реструктурисању РТВ система БиХ

30.7.1999

Odluka o restruktuiranju Sistema javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini i o slobodi informisanja i ukidanju krivičnih kazni za uvredu i klevetu

Za:

Članove Predsjedništva BiH
Predsjedavajuće Vijeća ministara BiH
Predsjedavajućeg Zastupničkog doma BiH
Predsjedavajućeg Doma naroda BiH
Predsjednika Ustavnog suda BiH
Predsjednika FBiH
Premijera FBiH
Predsjedavajućeg Zastupničkog doma FBiH
Predsjedavajućeg Doma naroda FBiH
Predsjednika Ustavnog suda FBiH
Predsjednika RS-a
Premijera RS-a
Predsjedavajućeg Narodne skupštine RS-a
Predsjednika Ustavnog suda RS-a

Poštovana gospodo,

Iako Ustav Bosne i Hercegovine, kako je sadržano u Aneksu 4. Općeg sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (GFAP), predviđa potpuno poštivanje slobode izražavanja kao osnovnog ljudskog prava zaštićenog u skladu sa članom 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima i drugim odgovarajućim međunarodnim instrumentima, brojne preporuke sadržane u dokumentima Vijeća za implementaciju mira (donesenim u Sintri, Bonu, Luksemburgu i Madridu) koji se odnose na slobodu medija predstavljaju jasan signal konstantnog nedostatka jasnoće u pristupu pravnog sistema Bosne i Hercegovine pitanjima od vitalnog značaja, kao što su javno emitiranje, sloboda istraživačkog novinarstva i pravo javnosti da bude informirana o radu vladinih organa.

Uprkos velikim naporima mog osoblja, rukovodstvo i vlasti i Bosne i Hercegovine i dva entiteta se u najvećem dijelu nisu pridržavali svojih obaveza u pogledu takvih pitanja. Ovo je glavna prepreka razvoju demokracije u zemlji, te očigledno odbacivanje odgovornosti koje je rezultiralo znatnim uskraćivanjem ustavnih prava svih građana Bosne i Hercegovine i grubim zanemarivanjem njihovih informativnih, kulturnih i lingvističkih potreba.

Odbijanje nadležnih političkih subjekata da usvoje neophodne mjere, koje su već bile predmetom sveobuhvatnih javnih debata, se više ne može tolerisati. Zbog toga sam odlučio da iskoristim svoja ovlaštenja kako bih na privremenoj osnovi donio dvije grupe zakonodavnih i drugih mjera, sa ciljem daljeg unapređivanja prava svih ljudi u Bosni i Hercegovini da se slobodno izražavaju i pri tome ne budu izloženi nijednom obliku diskriminacije.

1. ODLUKA O RESTRUKTUIRANJU SISTEMA JAVNOG EMITIRANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Cilj prvog paketa mjera, obuhvaćenih mojom *Odlukom o restruktuiranju sistema javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini*, je da se svim građanima Bosne i Hercegovine omogući siguran pristup RTV medijima, u skladu sa ustavnim okvirom, preporukama Vijeća za implementaciju mira i obavezama koje su strane prihvatile.

Zakonski i ustavni okvir za radio i televizijsko emitiranje

Zbog ograničenosti frekvencijskog spektra, svi uspostavljeni demokratski režimi su prihvatili princip po kojem javni monopol nad dodjelom frekvencija u svrhe emitiranja predstavlja ključnu stvar kako bi što veći broj mišljenja bio zastupljen u RTV medijima. Takav monopol u Bosni i Hercegovini predstavlja jednu od osnovnih nadležnosti države, u skladu sa Zakonom o telekomunikacijama Bosne i Hercegovine usvojenom od strane Parlamentarne skupštine BiH, čiji članovi 1.(2), 4.(1).(c) i 6.(2).(c) jasno regulišu dodjelu frekvencija u svrhe emitiranja i daju Agenciji za telekomunikacije BiH ovlaštenje da utvrdi odgovarajuće uslove. Dok se ne osnuje Agencija za telekomunikacije, ovu funkciju trenutno obavlja Nezavisna komisija za medije (IMC).

Pored toga, član III.1.(h) Ustava Bosne i Hercegovine jasno ovlašćuje institucije BiH da uspostave i upravljaju zajedničkim i međunarodnim komunikacionim objektima, uključujući objekte za radio i televizijsko emitiranje. Dajući mogućnost institucijama i Bosne i Hercegovine i entiteta da uspostave i upravljaju komunikacionim objektima, član 3. Aneksa 9. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini daje mogućnost entitetima da uspostave i upravljaju, posebno ili zajedno, svojim radio i televizijskim stanicama, koje moraju proći kroz postupak dobivanja dozvole za emitiranje od nadležnih vlasti BiH (što trenutno u njihovo ime radi IMC).

Preporuke Vijeća za implementaciju mira

U skladu sa gore pomenutim, a naročito u smislu značaja uloge koju GFAP daje javnoj radio-televiziji, stav 63. Deklaracije, izdate u Luksemburgu nakon ministarskog sastanka Upravnog odbora Vijeća za implementaciju mira (PIC) od 9. juna 1998. godine, kaže:

Upravni odbor ističe važnost sistema javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini i u ovom kontekstu apeluje na Visokog predstavnika da što je prije moguće okonča restrukturiranje RTV BiH, uključujući integraciju prenosnog sistema. Upravni odbor ne odobrava taktiku odlaganja koju primjenjuju vlasti i pozdravlja namjeru Visokog predstavnika da iskoristi svoja ovlaštenja ukoliko se rok ne ispoštuje...od Visokog predstavnika se traži da u saradnji sa SRT-om i RTV BiH istraje u svom planu uspostave sistema javnog emitiranja koji će pokrivati cijelu zemlju.

Vijeće za implementaciju mira je 16. decembra 1998. godine još jednom ponovilo pitanja od značaja u svojoj Madridskoj deklaraciji od 16. decembra 1998. godine, u čijem se stavu 21. Poglavlja V. traži

da se usvoje zakoni u oba entiteta koji će poštovati principe uredničke nezavisnosti, vjerske tolerancije i finansijske transparentnosti u svim medijima koji se finansiraju iz javnih fondova. Takvi zakoni moraju sadržavati odredbe kojima će se svaka politička stranka spriječiti u pokušaju da preuzme veću kontrolu nad javnim emitiranjem, te kojima će se omogućiti javnim RTV servisima da u programu koji pokriva aktuelna zbivanja zadovolje interese svih konstitutivnih naroda;

kao i uspostavljanje

Javne korporacije za emitiranje i prijenos, uključujući sisteme javnog prijenosa i releja u oba entiteta.

Takođe, u Poglavlju V, stav 24. Madridske deklaracije PIC-a poziva na uspostavu integrirane televizijske mreže Federacije, koja svim zajednicama omogućuje ostvarenje njihovih prava i čije je finansiranje transparentno. Visoki predstavnik imenuje međunarodnog supervizora koji će nadgledati uspostavu mreže;

Na kraju, u istom stavu Madridske deklaracije, jasno se zahtijeva od Hrvatske radio-televizije (HRT) u Hrvatskoj i Radio-televizije Srbije (RTS) u SRJ da poštuju međunarodne norme emitiranja, zakone BiH, Kodeks rada IMC-a i naknadne odluke. Svaki pristup medijskom tržištu u BiH se mora regulirati propisanim poslovnim ugovorima u skladu

sa zakonom BiH. Vijeće podsjeća potpisnike Mirovnog sporazuma da Visoki predstavnik zadržava pravo da ograniči ili suspendira rad svih medija u BiH koji prijete implementaciji Mirovnog sporazuma;

Nije ni potrebno reći da nijedan od gore pomenutih ciljeva nije postignut u roku predviđenom različitim sporazumima koje su strane potpisale.

Domaći zakonodavni procesi i nesposobnost strana da postignu sporazum

Vlada Republike Srpske je 13. februara 1998. godine potpisala sporazum kojim se uspostavlja paket privremenih aranžmana za restrukturiranje *Srpske radio-televizije* (SRT) u skladu sa evropskim standardima javnog emitiranja. Sa Vladom RS-a je 17. avgusta 1998. godine potpisan još jedan Memorandum o razumijevanju (MOU), kojim se osigurava mehanizam za transparentno i pouzdano finansiranje SRT-a. Privremeni aranžmani i MOU su trebali biti na snazi sve dok ne budu obuhvaćeni novim zakonom o SRT-u koji je, kako sam to zatražio od Vlade RS-a u pismenoj formi, trebalo usvojiti do 31. decembra 1998. godine. Ovo još uvijek nije urađeno.

MOU je 11. juna 1998. godine odobren od strane Predsjedništva Bosne i Hercegovine, u skladu sa postupkom utvrđenim u članu V.2.(c) Ustava Bosne i Hercegovine. Glavni elementi ovog MOU su, prije svega: obaveza da se RTV BiH transformira tako da se osigura uspostava javne radio-televizije i za cijelu BiH i za Federaciju. MOU je stoga razmatrao imenovanje privremenog upravnog odbora RTV BiH, koji bi davao prijedloge za uspostavu Javne RTV korporacije za BiH i zalagao se za stvaranje RTV Federacije putem izrade i usvajanja novog zakona. MOU je takođe predvidio da se ove nove strukture osnuju do kraja 1998. godine. Ovo nije postignuto.

Nakon opširnih konsultacija sa osobama koje se profesionalno bave pitanjima medija i sa političkim predstavnicima, Privremeni upravni odbor RTV BiH je pripremio nacrt Zakona o RTV Federacije, koji je razmotrila ekspertna grupa koju je imenovala Vlada Federacije. Vlada Federacije je nacrt Zakona uputila Predstavničkom domu, koji je izrazio svoju podršku ovom Nacrtu, ali je pozvao Vladu da riješi preostala sporna pitanja. Premijer i zamjenik premijera su na sastanku Foruma Federacije koji je održan 11. maja 1999. godine usaglasili kompromisan tekst o spornim pitanjima, koji je nakon toga podržala cijela Vlada. Međutim, Predstavnički dom je usvojio zakon sa izmjenama i dopunama koje su u suprotnosti sa prijedlogom zakona koji je dala Vlada, i protiv kojih je bila većina hrvatskih poslanika. Kao Visoki predstavnik, dao sam Domu naroda – koji prije toga nije održao svoju sjednicu i nije razgovarao o ovom prijedlogu – rok da se do 21. jula 1999. godine izjasni o prijedlogu Zakona. Nakon sjednice Doma naroda održane 21. jula, bilo je jasno da ova dva Doma nisu mogla postići dogovor o finalnom tekstu Zakona.

Moja odluka da nametnem prijelazno rješenje

Iako strane nisu mogle postići dogovor o detaljima, gore pomenuta dešavanja jasno pokazuju da postoji velika podrška za opću transformaciju sistema javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini u skladu sa najboljom međunarodnom praksom.

Što se tiče reforme SRT-a, Vlada Republike Srpske se 13. februara 1998. godine potpisivanjem MOU-a, koji sadrži jasne principe za usmjeravanje neophodnog zakonskog procesa, jasno obavezala na postizanje tog cilja. U vezi sa uspostavom RTV Federacije, jasno je da taj cilj podržava velika većina političkih snaga u Federaciji, što se pokazalo i u zakonodavnom procesu kao i tokom značajnih javnih rasprava koje su se o ovoj temi vodile od potpisivanja MOU tj. od 11. juna 1998. godine. Tokom rasprave najviši nivo saglasnosti postignut je oko teksta koji je ponudila Vlada i koji su podržali predstavnici konstitutivnih naroda ovog Entiteta, i o kome su sve političke stranke mogle dati svoj komentar. Konačno,

MOU od 11. juna 1998. godine je kao cilj jasno naveo uspostavu radio-televizije na državnom nivou. Političko rukovodstvo do sada nije ostvarilo taj cilj.

Uzimajući u obzir gore navedeno, i imajući u vidu sve veću hitnost pitanja sveobuhvatne reforme sistema javnog emitiranja u cilju unapređenja političkog i ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine, odlučio sam da iskoristim ovlaštenja koja su mi data Aneksom 10 Mirovnog sporazuma (GFAP) kako bih ispravio ovu situaciju putem donošenja prijelaznih mjera koje će javno emitiranje uskladiti sa GFAP-om, obavezama koje su preuzele strane, preporukama Vijeća za implementaciju mira i međunarodnim standardima općenito. Ove mjere će:

n Uspostaviti novi zakonski okvir za rad Javne radio-televizije Bosne i Hercegovine i Radio-televiziju Federacije BiH (gdje i jedna i druga nastaju kao rezultat likvidacije RTV BiH), i zahtijevati uspostavu javne radio-televizije za Republiku Srpsku (kao reformirana verzija SRT-a), u skladu sa GFAP-om i najvišim međunarodnim standardima;

n Uspostaviti principe transparentnog i adekvatnog financiranja javnih radio-televizija u Bosni i Hercegovini, putem dobro planiranog sistema pretplate i drugih sredstava;

n Opisati proces likvidacije RTV BiH, rješavanje svih preostalih zahtjeva u odnosu na SRT i poboljšanje saradnje između javnih radio-televizija u BiH s ciljem uspostave javne korporacije za cijelu zemlju sa zajedničkom upravom nad prenosnim kapacitetima.

n Donijeti dodatne propise kako bi se racionalizirale i legalizirale aktivnosti stranih radio-televizija na teritoriji Bosne i Hercegovine, pridajući posebnu pažnju sadašnjim aktivnostima Hrvatske radio-televizije (HRT).

S obzirom da je ova Odluka donesena na način koji je od uzajamnog interesa za sve strane, vjerujem da će biti u potpunosti i na vrijeme ispoštovana. U suprotnom, zadržavam pravo da se i dalje koristim ovlaštenjima koja su povjerena Visokom predstavniku kako bi rješavao probleme i opstrukcije.

2. ODLUKA O SLOBODI INFORMIRANJA I UKIDANJU KRIVIČNE KAZNE ZA KLEVETU I UVREDU

Postoji razlog za zabrinutost s obzirom da je potpuno uživanje osnovnog ljudskog prava na slobodu izražavanja, zagarantovano Ustavom BiH, i dalje u opasnosti zbog pravnih, sudskih i drugih prepreka. Sadašnja primjena postojećih odredbi entitetskog zakonodavstva koje se tiču klevete i uvrede predstavlja ozbiljnu opasnost za istraživačko novinare.

Preporuke Vijeća za implementaciju mira koje se tiču slobode medija i principa transparentnosti u radu organa vlasti naglašavaju ovaj problem. Poglavlje V, paragraf 24. Madridske deklaracije Vijeća za implementaciju mira je posebno pozvalo na:

usvajanje zakonskih akata iz oblasti slobode informiranja u BiH, koji bi javnosti dali pravo pristupa informacijama koje imaju organi vlasti.

Pored toga, Madridska deklaracija je izrazila neophodnost:

usvajanja zakona koji štiti slobodu izražavanja i kretanja novinara.

Međutim, organi vlasti na državnom i entitetskom nivou do sada nisu usvojili zakonodavstvo koje rješava ova pitanja.

Prema tome, na osnovu ovlaštenja koja su mi data Aneksom 10 GFAP, namjeravam ispraviti ovu situaciju putem donošenja dodatne odluke koja ukida primjenu zatvorske kazne kao sankcije koja je u skladu sa zakonskim odredbama koje se tiču klevete i uvrede, zahtijeva reguliranje ovog pitanja novim zakonskim aktima i nadležnim državnim i entitetskim organima daje rok za usvajanje novih zakona o slobodi informiranja.

Sarajevo, 30. juli 1999. godine

Carlos Westendorp

Visoki predstavnik

U sklopu primjene svojih ovlasti koje su mi date članom 5 Aneksa 10 Općeg okvirnog sporazuma za mir (u daljem tekstu: GFAP), prema kojemu je Visoki predstavnik konačni autoritet za tumačenje svoga mandata; te posebno imajući u vidu član II.1.(d) istog Sporazuma, prema kojemu je Visoki predstavnik ovlašten da omogući, onako kako smatra potrebnim, rješavanje svih teškoća koje se javu u vezi sa implementacijom civilnog dijela Sporazuma; pozivajući se na tumačenje takvih ovlaštenja koje se navodi u stavu XI.2 Zaključaka Konferencije za provedbu mira održane u Bonnu 10. septembra 1997. godine, posebno u tački (b) ovoga stava, prema kojemu je Visoki predstavnik ovlašten da donosi obavezujuće odluke, kako smatra potrebnim, o usvajanju mjera koje imaju za cilj osiguranje implementacije GFAP-a u cijeloj Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH), uključujući i privremene mjere, koje stupaju na snagu kada strane nisu u stanju da postignu sporazum;

Uvidajući da, u skladu sa nadležnostima institucija Bosne i Hercegovine za dodjelu frekvencija u svrhe emitiranja programa, kako je predviđeno Zakonom o telekomunikacijama Bosne i Hercegovine, članom III.1.(h) Aneksa 4 i članom 3 Aneksa 9 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini jasno se uspostavlja mogućnost da institucije Bosne i Hercegovine i Entiteta osnuju i upravljaju, pojedinačno ili zajednički, komunikacijskim sredstvima u obliku javnih radio i televizijskih preduzeća;

Imajući u vidu preporuke koje navodi Vijeće za implementaciju mira (u daljem tekstu: PIC) u stavu 63 Luksemburške deklaracije od 9. juna 1998. godine, u kojem se stranama skreće pažnja na važnost sistema javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini i u kojem se strane pozivaju, s ciljem ostvarenja ovog cilja, na saradnju sa Visokim predstavnikom u restrukturiranju RTV BiH i integriranju prijenosnog sistema; podsjećajući također na daljnje preporuke PIC-a u poglavlju V, stav 21 i 24 Madridske deklaracije od 16. decembra 1998. godine, u kojima se ponovo potvrđuju oba cilja sa naročitom pažnjom na uspostavljanje integrirane televizijske mreže Federacije koja će svim zajednicama u potpunosti omogućiti ostvarenje njihovih prava i koja će imati transparentno financiranje, te osnivanje javne korporacije za emitiranje i prijenos programa. Dalje se podsjeća da je u gore navedenom stavu 24 PIC skrenuo pažnju svim stranama potpisnicama GFAP-a na potrebu da strane radio-televizije kao što je Hrvatska radiotelevizija (u daljem tekstu: HRT) i Radiotelevizija Srbije reguliraju svoje aktivnosti u BiH prema važećim zakonskim propisima.

Primajući k znanju da je, u skladu sa gore pomenutim preporukama, Vlada Republike Srpske (u daljem tekstu: RS) potpisala 13. februara 1998. godine sporazum kojim se uspostavlja niz privremenih aranžmana za restrukturiranje Srpske Radio-televizije (u daljem tekstu: SRT) u skladu sa evropskim standardima za javno emitiranje, koji je dopunjen Memorandumom o razumijevanju (u daljem tekstu: MoU) od 17. avgusta 1998. godine po kojemu se Vlada RS obavezuje na poštivanje mehanizama za transparentno i pouzdano finansiranje SRT-a. Privremeni aranžmani i MoU su trebali ostati na snazi sve dok se ne ugrade u novi zakon za SRT, koji je, kako sam izvjestio Vladu RS u pisanoj formi, trebalo usvojiti do 31. decembra 1998. godine. Također primajući k znanju da je drugi MoU bio usvojen 11. juna 1998. godine od strane Predsjedništva BiH, u kojemu se izražava obaveza za uspostavljanje javne radio-televizije za cijelu BiH. MoU predviđa imenovanje privremenog Upravnog odbora RTV BiH koji bi dao prijedloge za uspostavljanje takve radio-televizijske službe za cijelu teritoriju BiH, uključujući integriranu prijenosnu mrežu i prijedloge za osnivanje javne radio-televizije za Federaciju BiH. MoU također predviđa da ove nove strukture treba da budu uspostavljene do kraja 1998. godine. Zakoni za osnivanje RTV Federacije, zasnovani na prijedlozima

Upravnog odbora RTV BiH, su razmatrani u oba doma Parlamenta Federacije, koji nisu mogli usvojiti finalni tekst. Prema tome, ni jedan od gore navedenih ciljeva nije ostvaren.

Uviđajući, imajući na umu i primajući k znanju gore navedeno, donosim

ODLUKU

o restrukturiranju Sistema javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini

Član 1

Osnivanje javnih radio-televizija

Ovom Odlukom se osniva Sistem javnog emitiranja u Bosni i Hercegovini koji se sastoji od tri javne radio-televizije kako je predviđeno niže u tekstu.

(A) Osniva se Javna RTV služba Bosne i Hercegovine (*Public Broadcasting Service of Bosnia-Herzegovina*; u daljem tekstu: PBS BiH) u skladu sa Aneksom I ove Odluke koja je njegov sastavni dio. PBS BiH je javno preduzeće Države Bosne i Hercegovine čija je djelatnost emitiranje radio i televizijskog programa. Uz to, da bi se:

(1) omogućilo da Visoki predstavnik imenuje članove prijelaznih tijela PBS BiH, zahtijeva se da Predsjedništvo Bosne i Hercegovine i Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine bez odlaganja ispune obaveze iz Aneksa I ove Odluke.

(2) omogućilo da PBS BiH počne sa emitiranjem programa čim to bude izvodivo, te u ostvarenju svoga prava da kao državna javna radio-televizija dobije dozvolu za emitiranje od IMC-a, PBS BiH podnosi zahtjev za izdavanje takve dozvole. Ukoliko se tako traži u zahtjevu, IMC će za PBS BiH osigurati pristup frekvencijama koje pokrivaju teritoriju cijele zemlje. IMC će razmotriti kako se prenosi program PBS BiH, putem parcijalne upotrebe frekvencija koje su već dodijeljene javnim radio-televizijama Entiteta ili na drugi način.

(3) što je prije moguće ukinula pravosnažnost privremenih mjera donesenih ovom Odlukom, Visoki predstavnik poziva sve zainteresirane da surađuju sa Osnivačkim odborom PBS BiH u izradi zakona koji će se podnijeti Vijeću ministara BiH.

(B) Osniva se Radio-Televizija Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: RTV FBiH) u skladu sa Aneksom II ove Odluke koja je njegov sastavni dio. RTV FBiH je javno preduzeće Federacije Bosne i Hercegovine čija je djelatnost emitiranje radio i televizijskog programa. Uz to, da bi se:

(1) omogućila brza provedba ove Odluke, zahtijeva se od Vlade i Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine da bez odlaganja ispune svoje obaveze prema Zakonu koji je donesen na privremenoj osnovi kao Aneks II ove Odluke.

(2) omogućilo da RTV FBiH počne sa emitiranjem programa čim to bude izvodivo, RTV FBiH podnosi zahtjev za izdavanje dozvole za emitiranje programa Nezavisnoj komisiji za medije, koja će uzeti u obzir identitet podnosioca zahtjeva kao javne radio-televizije.

(3) što je prije moguće ukinula pravosnažnost privremenih mjera donesenih ovom Odlukom, zahtijeva se od Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine da što je prije moguće usvoji tekst Zakona o RTV FBiH koji je usvojen ovdje na privremenoj osnovi kao Aneks III ove Odluke. Amandmani ili dopune, iako su dobrodošli, morat će dobiti prethodnu saglasnost Visokog predstavnika.

(C) Zahtijeva se da Narodna skupština RS do 15. avgusta 1999. godine usvoji tekst zakona, koji će joj biti dostavljen u odgovarajuće vrijeme od Vlade RS, kojim se uspostavlja jedna javna radio-televizija za RS, koja će u pravnom smislu biti nasljednik SRT-a. Sadržaj Zakona će naročito:

(1) poštovati međunarodno priznate standarde javnog emitiranja;

- (2) biti usklađen sa "Privremenim aranžmanima za upravljanje SRT-om" od 13. februara 1998.;
- (3) utvrditi odgovarajući mehanizam za naplaćivanje pretplate, koji će uključivati i aranžmane sa elektroprivredom Republike Srpske.

Član 2.

Finansiranje javnih radio-televizija

Finansiranje javnih radio-televizija se vrši putem kombinovanog sistema finansiranja, što može uključivati pretplatu, uzimanje sredstava iz javnog budžeta i prihode od oglašavanja.

(A) Naplaćivanje pretplate:

(1) Od elektroprivreda u FBiH i Republici Srpskoj se zahtjeva da do 1. septembra 1999. zaključe ugovore sa RTV FBiH odnosno SRT-om (ili njenim pravnim nasljednikom) za naplaćivanje pretplate i prebacivanje tih sredstava na bankovne račune pod međunarodnom supervizijom.

(2) Do 1. septembra 1999. godine RTV FBiH će PBS BiH isplatiti iznos jednak dvije trećine, a RTV RS iznos jednak jednoj trećini privremenog budžeta PBS BiH, kako bi se obezbjedio udio potreban za održavanje obaveznog minimuma programa (u trajanju od jednog sata). Dodatni doprinosi od entitetskih javnih radio-televizija u privremeni budžet PBS BiH će se izvršavati u istom omjeru, u skladu sa odredbama ugovora koji odobrava IMC, u okviru kojih će entitetske javne radio-televizije zauzvrat dobijati strane programe i druge privilegije od PBS BiH. Ove odredbe će se primjenjivati do stupanja na snagu Zakona o Javnoj RTV službi BiH, kojim se može utvrditi način za naplaćivanje pretplate za PBS BiH.

(C) Uzimanje sredstava iz javnog budžeta: javnim radio-televizijama u Bosni i Hercegovini će biti dozvoljeno da dobijaju dodatna sredstva za budžet odobrena od strane nadležnih zakonodavnih tijela, pod uslovom da se za to dobije saglasnost IMC-a ili njegovog nasljednika u cilju očuvanja nepristrasnosti javnog emitiranja i njegove uloge kao javne službe.

(D) Prihodi od oglašavanja: javnim radio-televizijama u Bosni i Hercegovini je dozvoljeno da prikupljaju prihode od oglašavanja, pod uslovom da se to vrši u skladu sa njihovom ulogom javnih službi, sa odredbama ove privremene Odluke i u skladu sa propisima i odlukama IMC-a.

Član 3.

Rješavanje međusobnih imovinskih i finansijskih zahtjeva javnih radio-televizija

Ovom Odlukom se Privremeni upravni odbor RTV BiH raspušta 6. avgusta 1999. godine, pošto je uspješno ispunio svoj mandat u skladu sa Memorandumom o razumijevanju o RTV BiH od 11. juna 1998. godine. U skladu s tim, sva aktiva i pasiva RTV BiH se prenosi na javne radio-televizije osnovane u skladu sa članom 1. ove Odluke do potpunog ukidanja RTV BiH kao pravnog subjekta, i to u skladu sa sljedećom procedurom:

(A) S ciljem upravljanja procesom raspuštanja RTV BiH, Visoki predstavnik će uz konsultacije sa IMC-em imenovati zastupnika za prenos imovine i ekspertni tim, koji će zastupniku za prenos imovine pružiti relevantnu tehničku pomoć. Zastupnik za prenos i Ekspertni tim će se konsultovati sa predstavnicima PBS BiH, RTV FBiH i RTV RS kao stranama (u daljem tekstu: strane) u postupku raspuštanja.

(B) Čim to bude izvodivo, i to najkasnije do 1. oktobra 1999. godine, zastupnik za prenos imovine će donijeti privremenu nadzornu mjeru stavljanja na raspolaganje RTV-u FBiH značajnog udjela kontrole nad programom i kapacitetima emitiranja RTV programa RTV BiH, i manjeg udjela PBS BiH. RTV FBiH i PBS BiH će imati pravo upotrebe programa i kapaciteta za emitiranje pod privremenim nadzorom do završetka postupka raspuštanja. Ova

mjera ni na koji način neće prejudicirati ishod postupka raspuštanja utvrđenog u dolje navedenim tačkama(C) i (E).

(C) Najkasnije do 1. novembra 1999. godine zastupnik za prenos imovine će uz pomoć ekspertnog tima izraditi konkretan opis aktive i pasive RTV BiH koja će se raspodijeliti i prenijeti stranama.

(D) Najkasnije do 1. decembra 1999. godine strane će sa zastupnikom za prenos imovine, kome će pomoć pružiti ekspertni tim, zaključiti odgovarajuće ugovore za raspodjelu i prenos aktive i pasive RTV BiH, uključujući i sve nadoknade koje će se utvrditi u okviru raspodjele, kao i postupak i vremenski raspored prenosa. Ovi aranžmani, koji će se uputiti IMC-u u svrhu pribavljanja saglasnosti prije nego se izvrše, će uzeti u obzir sljedeće činjenice:

(1) da će sve javne radio-televizije nakon završenog postupka djelovati kao tehnički održiva RTV preduzeća;

(2) da će krediti javnih pravnih lica biti otpisani u što većoj mjeri;

(3) da je cilj stvaranje zajedničkog sistema za prenos programa za cjelokupnu teritoriju BiH.

(F) Najkasnije do 1. januara 2000. godine strane će potpuno izvršiti odobrene aranžmane za prenos imovine, i dostaviti potvrdu o izvršenju obaveza IMC-u.

Član 4.

Dodatne mjere vezane za aktivnosti stranih javnih radio-televizija u BiH (HRT) Re-emitiranje programa stranih radio-televizija na teritoriji Bosne i Hercegovine bez dozvole je nezakonito, te se odmah mora prekinuti. U skladu s tim:

(A) HRT će trenutačno prekinuti sa svojim djelovanjem u Bosni i Hercegovini od 1. oktobra 1999. godine. Na taj datum:

(1) Frekvencije koje se trenutno koriste za re-emitiranje programa HRT-a u Bosni i Hercegovini će se u potpunosti staviti na raspolaganje IMC-u, koji će ih preraspodijeliti sa ciljem osiguranja adekvatne i pravične upotrebe frekvencijskog spektra koja je neophodna za aktivnosti u oblasti javnog emitiranja, posebno uzimajući u obzir potrebe RTV FBiH.

(2) Vlasnička prava nad kapacitetima za prijenos programa koji se koriste za re-emitiranje programa HRT-a u Bosni i Hercegovini će se staviti pod pravnu brigu zastupnika za prenos imovine, koji će moći tražiti njihovo oduzimanje u svrhu preraspodjele sa ciljem osiguranja adekvatnog i pravičnog pristupa kapacitetima za prijenos programa neophodnog za aktivnosti u oblasti javnog emitiranja, posebno uzimajući u obzir potrebe RTV FBiH.

(B) Bez obzira na gore navedene odredbe, a u interesu svih građana BiH da imaju pristup kvalitetnim programima i građana BiH hrvatske nacionalnosti da imaju pristup programima na svom jeziku, HRT se ovim putem podstiče da sklopi nove aranžmane putem kojih će se njegovi programi legalno re-emitirati na teritoriji BiH. Ured Visokog predstavnika će nadgledati sklapanja takvih aranžmana, koji moraju dobiti konačnu saglasnost i dozvolu IMC-a.

Sarajevo, 30. juli 1999. godine

Carlos Westendorp
Visoki predstavnik

**Преузето са: <http://www.ohr.int/?p=67822>
Пристапљено 17.8.2016.**

ПРИЛОГ 9: Упитник

АНКЕТНИ УПИТНИК

Молимо Вас да нам одговорите на сљедећа питања. Анкета је анонимна.

1. Путем којих медија се најчешће информисете о догађајима?

- ТВ.....1 /Наведите ТВ/
- Радија.....2 /Наведите станицу/
- Штампa.....3 /Наведите лист/
- У разговору са пријатељима...4
- Путем политичке партије.....5
- Путем Интернета.....6

2. Које садржаје на ТВ најчешће пратите?

- Серије и филмове..... 1
- Спорт..... 2
- Забаву и музику..... 3
- Образовање и културу..... 4
- Информативно-политичке емисије..... 5
- Документарни програм..... 6

3. Вјерујете ли у оно што чујете и видите на ТВ?

Разврстајте ТВ емисије по томе колико им вјерујете?

- Вјерујем.....1
- Углавном вјерујем.....2
- Половично вјерујем.....3
- Углавном не вјерујем.....4
- Уопште не вјерујем..... 5

4. Који ТВ Дневник најчешће гледате? Оцијените га оцјеном од 1 до 5

Дневник РТРС	1	2	3	4	5
Дневник ТВ БН	1	2	3	4	5
Дневник АТВ	1	2	3	4	5
Дневник БХТ	1	2	3	4	5
Дневник ФТВ	1	2	3	4	5

5. Коју информативно-политичку емисију сте гледали у прошлој седмици?
Наведите емисије

Који ТВ Дневник сте синоћ гледали? (Наведите)

Коју штампу сте читали у прошлој седмици? (Наведите листове)

6. Да ли сте задовољни извјештавањем РТРС о дешавањима из вашег мјеста и регије?

- ДА, објављују се све информације од значаја за мој град/регију 1
- НЕ, недостају важне информације из живота града/регије..... 2
- Дјелимично, објављују се само информације о догађајима у граду/регији којим присуствују представници политичке власти..... 3

7. Да ли у програмским садржајима можете препознати наклоност РТРС-а одређеној политичкој партији?

- Да, политика утиче на програм РТРС 1
- Не, програм је независан од политичког утицаја 2
- Политичке партије дјелимично утичу на програм РТРС 3

Да ли владајућа политичка партија злоупотребљава Јавни РТВ сервис РС?

- ДА, јер своје страначке активности често представља као активности представника републичке власти..... 1
- НЕ, владајућа странка не злоупотребљава свој положај..... 2
- Понекад владајућа политичка странка користи Јавни РТВ сервис РС за промоцију својих партијских ставова..... 3

8. Да ли сте задовољни квалитетом образовних емисија у програму РТРС?

- ДА, образовне емисије су одличне..... 1
- НЕ, образовне емисије су скромног квалитета и слабо заступљене у програму РТРС-а..... 2
- Дјелимично сам задовољан/а квалитетом и заступљеношћу образовних емисија у програму РТРС-а..... 3

Наведите барем двије емисије образовног карактера у програму РТРС?

9. Да ли емисије забавног карактера, које се емитују у програму РТРС-а, задовољавају стандард јавног сервиса?

- ДА, забавни програм је одличан..... 1
- НЕ, забавни програм не задовољава стандард јавног сервиса..... 2
- Дјелимично задовољава стандард јавног сервиса..... 3

10. Да ли пратите програме друга два јавна сервиса у БиХ (БХРТ и ФТВ)?

- ДА, стално пратим програме БХРТ и ФТВ..... 1
- Пратим неке емисије (Наведите које)..... 2
- НЕ, програме БХРТ и ФТВ никад не пратим..... 3
- Понекад пратим програме БХРТ и ФТВ..... 4
- Пратим само програме комерцијалних телевизија БН и АТВ..... 5

11. Да ли сте информисани да постоји Јавни РТВ систем БиХ у коме су РТРС, ФТВ и БХТ?

- Познато ми је..... 1
- Нисам довољно информисан о томе..... 2

- Није ми уопште познато..... 3
  - 12. Да ли ФТВ објективно информише о догађајима у БиХ?**
  - ДА..... 1
  - НЕ..... 2
  - Не знам..... 3
  - Да ли РТРС објективно информише о догађајима у БиХ?**
  - ДА..... 1
  - НЕ..... 2
  - Не знам..... 3
  - Да ли БХТ објективно информише о догађајима у БиХ?**
  - ДА..... 1
  - НЕ..... 2
  - Не знам..... 3
  - 13. Да ли би требало укинути ентитетске телевизије РТРС и ФТВ и да постоји само једна ТВ БиХ?**
  - ДА, једна ТВ је довољна..... 1
  - НЕ, мора постојати РТРС и ФТВ..... 2
  - Потребно је увести и канал на хрватском језику..... 3
  - 14. Сматрате ли да је РТВ такса добро рјешење за финансирање Јавног сервиса?**
  - ДА, то је неопходно за опстанак РТРС..... 1
  - НЕ, јер пуно новца се даје у РТВ систем БиХ..... 2
  - РТРС би требало финансирати из буџета РС..... 3
  - 15. Да ли сте информисани да постоји Програмски савјет РТРС-а?**
  - Информисан сам о раду Програмског савјета РТРС-а..... 1
  - Дјелимично сам информисан о Програмском савјету РТРС-а..... 2
  - Нисам информисан о раду Програмског савјета РТРС-а..... 3
  - 16. Да ли у Републици Српској треба организовати јавну распрау о програмима РТРС?**
  - ДА, на цијелој територији..... 1
  - ДА, у већим градовима..... 2
  - Не треба јавна расправа..... 3
  - 17. Гледате ли филмове и серије на ТВ?**
  - Гледам често..... 1 (Наведите које филмове и серије)
  - Гледам понекад, кад имам времена .....2 (Напишите шта гледате)
  - Не гледам филмове и серије ..... 3 (Наведите због чега?)
- Шта предлагете у вези филмова и серија?

18. Молим Вас да овдје слободно напишете Ваше примједбе и приједлоге у вези РТРС, ФТВ и БХРТ?

19. ЗАОКРУЖИТЕ!

ПОЛ:..... М Ж

ДОБ: до 27 28-35 36-45 46-55 56-60 преко 60

ШКОЛСКА СПРЕМА: домаћин/ица, ученик/студент, радник, службеник, пољопривредник, незапослен

НАЦИОНАЛНОСТ: Србин Хрват Бошњак Остали

ПРЕБИВАЛИШТЕ: Село Град Приградско насеље

ХВАЛА НА ОДГОВОРИМА!

ПРИЛОГ 10: Интервју 1.

Интервју за потребе израде докторске дисертације на тему *Настанак и развој Телевизије Републике Српске и њена улога у медијском систему БиХ*, кандидата Мр Дејане Радовановић-Шаренац.

Поштоване колеге,

Молим Вас да прихватите позив за интервју и својим одговорима допринесете изради једног свеобухватног, научно утемељеног рада. Изабрала сам вас због улоге у изградњи, јачању и афирмацији Телевизије Републике Српске. Интервју је више оквир у којем можете изнијети своја запажања, свједочанства, искуствене спознаје и предочити документа и материјале уколико их посједујете.

Срдачно!

Дејана Радовановић-Шаренац

У Источном Сарајеву; 28.10.2015.

- 1. ПРИПРЕМЕ И ПОЧЕТАК РАДА РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈЕ СРПСКОГ НАРОДА У БиХ - КАНАЛ „С“ У ПАЛАМА /април - мај 1992. године/**
  - Услови рада, технички капацитети, расположиви кадрови /окосница радници ТВСА/
  - Политичко окружење
- 2. СТРУКТУРА И ОРГАНИЗАЦИЈА КАНАЛА „С“**
  - Уредничка структура
  - Уређивачка политика
  - Програмска шема
  - Продукција сопствених емисија
  - Мрежа дописника
- 3. ДРЖАВНО-ПОЛИТИЧКИ ОКВИР**
  - Утицај државе, функционера и владајуће политичке партије на програмске и уређивачке принципе
  - Притисци – облици, манифестне форме
  - Однос Војске Републике Српске и војног врха према Телевизији
  - Јавност

- 4. НЕПОСРЕДНО МЕДИЈСКО ОКРУЖЕЊЕ**
  - Близина и притисак Сарајева
  - Присуство страних новинара и њихов утицај на креирање медијске стварности
- 5. НОВИНАРСКО ИЗВЈЕШТАВАЊЕ У РАТУ У ПРОГРАМУ ТЕЛЕВИЗИЈЕ**
- 6. ФОРМИРАЊЕ СРТ-а (децембар 1993. године)**
  - Стварање јединственог медијског простора у Републици Српској
  - Односи унутар СРТ-а /Студио Пале- Студио Бања Лука/
- 7. ДЕЈТОНСКИ СПОРАЗУМ И ПРЕКИД РАТНИХ ДЕЈСТАВА**
  - Позиционирање СРТ-а у постдејтонском окружењу
  - Улога и значај СРТ-а
- 8. ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ 1997/1998.**
  - Преовлађујући политички и медијски дискурс у Студију Пале
  - Преовлађујући политички и медијски дискурс у Студију Бања Лука
- 9. МЕЂУНАРОДНА ЗАЈЕДНИЦА И СРТ**
  - Интервенција Међународне заједнице, упад и затварање Студија Пале /1.октобар 1997./
  - Привремени аранжмани за СРТ из фебруара 1998.
  - Међународна супервизија програма СРТ-а
- 10. ТРАНСФОРМАЦИЈА ДРЖАВНОГ /СРТ/ У ЈАВНИ СЕРВИС РС /РТРС/**

ПРИЛОГ 11. Интервју 2.

Интервју за потребе израде докторске дисертације на тему *Настанак и развој Телевизије Републике Српске и њена улога у медијском систему БиХ*, кандидата Мр Дејане Радовановић-Шаренац.

Поштоване колеге,

Молим Вас да прихватите позив за интервју и својим одговорима допринесете изради једног свеобухватног, научно утемељеног рада. Изабрала сам вас због улоге у изградњи, јачању и афирмацији Телевизије Републике Српске. Интервју је више оквир у којем можете изнијети своја запажања, свједочанства, искуствене спознаје и предочити документа и материјале уколико их посједујете.

Срдачно!

Дејана Радовановић-Шаренац

У Источном Сарајеву; 28.08.2018.

11. ПРИПРЕМЕ И ПОЧЕТАК РАДА ТЕЛЕВИЗИЈЕ БАЊА ЛУКА /април 1992. године/

- Услови рада, технички капацитети, расположиви кадрови
- Политичко окружење

12. СТРУКТУРА И ОРГАНИЗАЦИЈА ТВ БАЊА ЛУКА

- Оснивачки акти
- Уредничка структура
- Уређивачка политика
- Програмска шема
- Продукција сопствених емисија
- Мрежа дописника

13. ДРЖАВНО-ПОЛИТИЧКИ ОКВИР

- Утицај државе, функционера и владајуће политичке партије на програмске и уређивачке принципе
- Притисци – облици, манифестне форме
- Однос Војске Републике Српске и војног врха према Телевизији Бања Лука

- Јавност

14. НЕПОСРЕДНО МЕДИЈСКО ОКРУЖЕЊЕ

- Присуство страних новинара и њихов утицај на креирање медијске истине

15. ФОРМИРАЊЕ *CPT-a* (децембар 1993. године)

- Стварање јединственог медијског простора у Републици Српској
- Односи унутар *CPT-a* /Студио Пале- Студио Бања Лука/

16. ДЕЈТОНСКИ СПОРАЗУМ И ПРЕКИД РАТНИХ ДЕЈСТАВА

- Позиционирање *CPT-a* у постдејтонском окружењу
- Улога и значај *CPT-a*

17. ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ 1997/1998.

- Преовлађујући политички и медијски дискурс у Студију Пале
- Преовлађујући политички и медијски дискурс у Студију Бања Лука
-

18. МЕЂУНАРОДНА ЗАЈЕДНИЦА И СРТ

- Интервенција Међународне заједнице - затварање Студија Пале /1.октобар 1997./
- Привремени аранжмани за *CPT* из фебруара 1998.
- Међународна супервизија програма *CPT-a*

19. ТРАНСФОРМАЦИЈА ДРЖАВНОГ /*CPT*/ У ЈАВНИ СЕРВИС РС /РТРС/

БИОГРАФИЈА

Дејана Радовановић-Шаренац
Змај Јовина 9, Источно Сарајево
Телефон: 065/ 848-814
E-mail: dejanaradovanovic@yahoo.com

ОБРАЗОВАЊЕ

1. Магистар друштвених наука /новинарство/, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву (2012).
2. Дипломирани журналист, Факултет политичких наука Универзитета у Сарајеву (2004).

РАДНО ИСКУСТВО

1. Универзитет у Источном Сарајеву Филозофски факултет – Виши асистент за ужу научну област Новинарство (27.09.2013. и даље).
2. Радио-телевизија Републике Српске – РТРС – Самостални уредник, уредник програма, ратни репортер (август 1992 – фебруар 2014).
3. Недељник *ДУГА* Београд –дописник (1997-2000).
4. Новинска агенција *ОНАСА Сарајево* –дописник (1998-2002).
5. *Вечерње новости* Београд – дописник (2008-2012).

ОБРАЗОВНА И СТРУЧНА ДЈЕЛАТНОСТ

На Катедри за новинарство и политикологију Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву изводи вјежбе на стручним предметима из уже научне области Новинарство.

СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ И ОБУКА

1. BBC School of Broadcast Journalism – Editors as Trainers (1999).
2. International Media Training Center Washington & Arizona State University – TV News production (2001).

ЧЛАНСТВО У ИНСТИТУЦИЈАМА И ПРОФЕСИОНАЛНИМ УДРУЖЕЊИМА

1. Члан Управног одобра Јавног РТВ сервиса БиХ (БХРТ) и Одбора Јавног РТВ система БиХ (фебруар 2017. и даље).
2. Удружење филмских радника *Византија* (2009-2011).
3. Удружење новинара Републике Српске (1994-2009).

Изјава 1.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом

Настанак и развој Телевизије Републике Српске и њена улога у медијском систему Босне и Херцеговине

која је одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 22.05. 2019.

Потпис аутора дисертације:

Lejana R. Petrovandić-Marketač
(Име, средње слово и презиме)

Изјава 2.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ЕЛЕКТРОНСКОГ И ШТАМПАНОГ ОБЛИКА ДОКТОРСKE
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Наслов дисертације: ***Настанак и развој Телевизије Републике Српске и њена
улога у медијском систему Босне и Херцеговине***

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам
предао/ла за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу**,
истоветан штампаном облику.

У Нишу, 22.05. 2019.

Потпис аутора дисертације:

Зорана (2) Радовацки-Милошевић
(Име, средње слово и презиме)

Изјава 3:

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

Настанак и развој Телевизије Републике Српске и њена улога у медијском систему Босне и Херцеговине

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство **(CC BY)**
2. Ауторство – некомерцијално **(CC BY-NC)**
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде **(CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима **(CC BY-NC-SA)**
5. Ауторство – без прераде **(CC BY-ND)**
6. Ауторство – делити под истим условима **(CC BY-SA)**¹

У Нишу, 22.05. 2019.

Потпис аутора дисертације:

(Име, средње слово и презиме)

¹ Аутор дисертације обавезан је да изабере и означи (заокружи) само једну од шест понуђених лиценци; опис лиценци дат је у наставку текста.